

OKTATÁSI
HIVATAL

NAT
2020

9-10
II. kötet

Földrajz

tankönyv

Földrajz 9–10. tankönyv II. kötet

A kiadvány 2021. február 4-től 2026. augusztus 31-ig tankönyvi engedélyt kapott a TKV/263-7/2021. számú határozattal.

A tankönyv megfelel a Kormány 5/2020 (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról megnevezésű jogszabály alapján készült Kerettanterv a gimnáziumi nevelés-oktatás 9–12. évfolyama számára megnevezésű kerettanterv földrajz tantárgy előírásainak.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértő: DR. KÚRTI GYÖRGY

Tananyagfejlesztők: ARDAY ISTVÁN, DR. CZIRFUSZ MÁRTON, HORVÁTH TAMÁS

Szerkesztő: ARDAY ISTVÁN

Kerettantervi szakértő: ÜTÖNÉ DR. VISI JUDIT

Lektor: FAZEKAS RÓBERT, DR. TEPERICS KÁROLY

Fedélterv: Slezák Ilona

Fedélfotó: Shutterstock

Fotók: Shutterstock, Thinkstock, iStock, Pixabay, Flickr, NASA

Grafikák: Merényi Dániel, Nagy Áron

Térképek: Nagy Áron (térképalapok: Stiefel)

A tankönyv szerkesztői köszönetet mondanak a korábban készült tankönyvek szerzőinek.

Az általuk megteremtett módszertani kultúra ösztönzést és példát adott e tankönyv készítőinek is.

© Oktatási Hivatal, 2021

ISBN 978-615-6256-18-8

Oktatási Hivatal

1055 Budapest, Szalay u. 10–14.

Tel.: (+36-1) 374-2100

E-mail: tankonyv@oh.gov.hu

A kiadásért felel: Brassói Sándor mb. elnök

Raktári szám: OH-FOL910TA/II

Tankönyvkiadási osztályvezető: Horváth Zoltán Ákos • Műszaki szerkesztő: Széll Ildikó

Grafikai szerkesztő: Nagy Áron • Nyomdai előkészítés: Névény Tibor

Terjedelem: 18,54 (A/5) ív • Tömeg: 350 gramm • 1. kiadás, 2021

A könyvben felhasználtuk a *Földrajz 10. tankönyv* (Raktári szám: FI-506011001/1, tananyagfejlesztők: Arday István, dr. Kőszegi Margit, dr. Makádi Mariann, Sáriné dr. Gál Erzsébet, Ütöné dr. Visi Judit) című művet.

Ez a tankönyv a Széchenyi 2020 Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program EFOP-3.2.2-VEKOP-15-2016-00001. számú, „A köznevelés tartalmi szabályozóinak megfelelő tankönyvek, taneszközök fejlesztése és digitális tartalomfejlesztés” című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Gyártás: Könyvtárellátó Nonprofit Kft.

Nyomta és kötötte

Felelős vezető

A nyomdai megrendelés törzsszáma

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Kedves diákok!

Rengeteg hír, információ jut el hozzátok a nyomtatott sajtó, a rádió, a televízió és az internet közvetítésével. Jelentős részük szól a világ országainak egyre jobban összefonódó gazdasági, pénzügyi, kulturális, politikai életéről. Ahhoz, hogy a világ eseményeiben, a világgazdaság működésében el tudjatok igazodni, meg kell ismernetek a legfontosabb társadalmi-gazdasági folyamatokat, összefüggéseket. Könyvünk ehhez nyújt segítséget.

A globalizáció sokféle tartalma közül a társadalmi-gazdasági vonatkozásokat emeljük ki, majd azt vizsgáljuk, hogy ezek hogyan érvényesülnek az egyes térségekben, régiókban, országokban. Elemezzük a természeti adottságok és a társadalmi-gazdasági folyamatok közötti összefüggéseket, a különböző gazdasági tevékenységek elhelyezkedésének időbeli és térbeli változásait, de a hangsúly inkább arra helyeződik, miként alakul egy-egy ország vagy térség szerepe a világgazdaságban, milyen kedvező vagy éppen kedvezőtlen társadalmi, környezeti hatásokat eredményeznek a globális folyamatok.

Legyetek nyitottak hazánk földrajzának megismerése mellett a szomszédos és a távolabbi országok, népek életének, mindennapi gondjainak megértése iránt is! Nem lehet közömbös számunkra, ami a világban történik, az emberiség előtt sokasodó válságjelek mind jobban felhívják a figyelmet a legszélesebb körű, békés nemzetközi összefogásra.

Tankönyvünket gazdagon illusztráltuk fotókkal, ábrákkal, táblázatokkal, térképvázlatokkal, melyekhez kérdések, feladatok is kapcsolódnak. Ezek segítik a szöveg megértését, tanulhatóságát, és lehetőséget adnak önálló elemzésekre, következtetések levonására. Bár a statisztikai adatok évről évre változnak, az arányok érzékeltetésére, az összehasonlításra néhány év elteltével is alkalmasak maradnak. A leckék végén lévő összefoglaló kérdések a kreativitásotokra építenek. Azt kérik, hogy új megvilágításban, rendszerben gondoljátok végig a tananyag egy részét vagy egészét, és az ismeretek alkalmazásával oldjátok meg egy-egy – a mindennapi életben is előforduló – problémát, illetve fogalmazzatok és vitassátok meg a véleményeteket. A projektórákon is lehetőségetek nyílik egy-egy téma ismertetésére, megvitatására.

A leckék végén összegyűjtött fogalmak az adott tananyag és az egyes fejezetekben tanultak összegzését is segítik. A fejezet végi összefoglalás kérdései nem a hagyományos formában jelennek meg, hanem a rendszerezést elősegítő táblázathoz, ábrához, folyamatábrához kapcsolódóan. Földrajzi tanulmányaitokhoz rendszeresen használjátok a munkafüzetet és az atlasz térképeit is! Az adott témakörhöz kapcsolódó térkép olvasásával mindig könnyebb az ismeretek elsajátítása és rögzítése.

A tankönyv kerettanterven túlmutató tartalmait kiegészítő tananyagunk javasoljuk. Az ajánlott kiegészítő leckék az 1. fejezetből: *A munka szerepe a gazdaságban*; a 2. fejezetből: *Hogyan gazdálkodnak a vállalatok?*; a 4. fejezetből: *Tények az EU-ról, Egyedi fejlődési utak Délnyugat-Ázsiában, Afrikai nehézségek és lehetőségek, A BRICS-országok (forrásfeldolgozás)*; az 5. fejezetből: *Mozgó világ, Jólétől a jólétig, A robotoké a jövő?*

Bízunk abban, hogy sikerült kedvet ébresztenünk korunk világának megismerésére, megértésére, ismereteitek folyamatos bővítésére.

Figyelmedbe ajánljuk az okostankönyvet is a www.nkp.hu oldalon!

Tanulásotokhoz sok örömet és jó eredményeket kívánnak
a szerzők

Tartalom

1. A nemzetgazdaságtól a globális világgazdaságig

1. A gazdaság fogalma és felosztása	8
2. A gazdaság színvonalának jellemzése	10
3. A piacgazdaság és a globalizáció	12
4. Centrumok és perifériák	16
5. A munka szerepe a gazdaságban*	18
6. A transznacionális vállalatok a globális gazdaságban	20
7. Az állam szerepe a gazdaságban	24
8. Gazdasági integrációk, nemzetközi szervezetek	26
9. Összefoglalás	30
-

2. A pénz és a tőke mozgásai a világgazdaságban

1. Pénzügyek a háztartásban	34
2. Hogyan gazdálkodnak a vállalatok?	36
3. Az állam pénzügyei	38
4. Pénzügyek és globalizáció	40
5. Összefoglalás	44
-

3. Magyarország a 21. században

1. Magyarország a 21. században	48
2. A rendszerváltoztató Magyarország	52
3. A globalizáció Magyarországon	54
4. Az állam gazdasági szerepe	56
5–6. Magyarország régiói	60
7. Természeti értékek, környezeti problémák	66
8. Összefoglalás	70
-

4. A világgazdaság erőterei

1. Az európai gazdasági erőter	74
2. A kék banántól a félperifériák felé	78
Tények az EU-ról*	82
3. Az ázsiai gazdasági erőter	84
4. Az új világgazdasági hatalom: Kína	88
5. Egyedi fejlődési utak Délnyugat-Ázsiában*	92
6. Az amerikai gazdasági erőter	94
7. Afrikai nehézségek és lehetőségek*	98
8. A BRICS-országok (forrásfeldolgozás)*	102
9. Összefoglalás	104
Az országok és térségek földrajzi arca	106

5. Fenntarthatóság – kérdőjelekkel

1. A növekedés határai	110
2. Elegendő-e a nyersanyag?	112
3. Fenntartható-e?	116
4. Egy új ipari forradalom küszöbén?	120
5. Mozgó világ*	124
6. Jóléttől a jólétig*	128
7. A robotoké a jövő?*	132
8. Összefoglalás	134

Név- és tárgymutató	136
----------------------------	------------

Forrásjegyzék	142
----------------------	------------

* kiegészítő tananyag

1. A nemzetgazdaságtól a globális világgazdaságig

Hogyan mérhetjük a gazdasági fejlettséget?
Miért léteznek világgazdasági centrumok és perifériák?
Milyen hatása van a globalizációnak a mindennapi életünkre?
Munka-e a házimunka?
Hogyan működnek a nemzetközi óriásvállalatok?
Mi a szerepe a nemzetközi szervezeteknek a világgazdaság működésében?
A világgazdaság működésének földrajzi jellegzetességeivel ismerkedsz meg ebben a témakörben.
Válassz egy képet az oldalpárról, majd fogalmazd meg, hogy mi jut eszedbe róla! Hogyan kapcsolódik a témakörhöz?

1.

A gazdaság fogalma és felosztása

Mi tartozik a gazdaságba, és mi van azon kívül?

A **gazdaság** az emberi szükségletek, igények kielégítésére végzett, tudatos tevékenységek rendszere. Folyamatosan változik, hogy a társadalom mit tart gazdasági tevékenységnek ez területenként is különbözhet, hiszen szükségleteink és igényeink is változnak (1.1.).

A gazdaság földrajzi vizsgálatának alapegységei

A gazdaság összetett, sokrétű fogalom, amely családi szinten is értelmezhető, és nemzetközi szinten is vizsgálható.

A **háztartás** a gazdaság szerveződésének legkisebb egysége. A háztartáson belül megszervezzük, hogy ki milyen gazdasági tevékenységet végez: ki megy el dolgozni, ki marad otthon a gyerekekkel; megjavítjuk-e magunk az elromlott redőnyt, vagy szerelőt hívunk. A háztartás tagjai közösen gazdálkodnak a rendelkezésre álló javakkal (pénzzel, tárgyakkal, élelmiszerrel, tudással stb.).

Ha területi egységekben gondolkodunk, a gazdaságföldrajz vizsgálhatja **egy-egy település vagy térség** gazdaságát. Összehasonlíthatjuk egymással például Nyíregyháza és Miskolc, vagy az Alföld és a Kisalföld gazdaságának jellegzetességeit. **Nemzetgazdaság** alatt általában egy ország területén zajló gazdasági tevékenységeket értjük; számos statisztikai adat is az országok gazdasági jellemzőiről számol be, például egy ország gazdasági növekedésének üteméről. Elemezhetjük továbbá egy-egy kontinens gazdaságát és a **világgazdaság** egészét. Világgazdaságon vagy **globális gazdaságon** az emberiség gazdasági tevékenységének összességét és ennek rendszerét értjük.

A gazdaságföldrajzban a **vállalatok** fontos elemzési egységek. Jellemezhetjük egy-egy termelő üzem földrajzi elhelyezkedését, a különböző helyeken található, egy vállalathoz tartozó üzemek közötti, illetve különböző vállalatok közötti gazdasági kapcsolatokat is. A világ legnagyobb vállalatainak ma már sokszor nagyobb a jelentőségük, mint egy-egy ország gazdaságának. Például a Volkswagen vállalat által előállított gazdasági érték közel kétszerese a magyar gazdaság által előállított összértéknek.

A gazdaságot nem csak úgy képzelhetjük el, hogy földrajzilag lehatárolható egységekben mint „zárt tartályokban” a gazdasági szereplők (egyének, háztartások, vállalatok stb.) gazdasági tevékenységeket végeznek. Fontos ezeknek az egységeknek az egymáshoz való viszonya, egymásra hatása. Például egy magyar háztartás tagjának munkabére nem független a város, a nemzetgazdaság vagy a világgazdaság jellemzőitől. A magyar gazdaság sem önmagában létezik, hanem más országok gazdaságaival való viszonyban (például külkereskedelmi kapcsolatokon keresztül).

A gazdasági szektorok

A gazdasági tevékenységeket a közgazdászok és a statisztikusok különbözőképpen rendszerezik. Az egyik leggyakoribb a gazdasági szektorok szerinti felosztás (1.2.).

- A **primer (első) szektorba** soroljuk a nyersanyagokat ki- és megtermelő tevékenységeket: a mezőgazdaságon (növénytermesztés és állattenyésztés) kívül az erdőgazdálkodást, a halászatot és halgazdálkodást, a vadgazdálkodást, valamint a bányászatot.
- A **szekunder (második) szektorba** tartoznak azok a tevékenységek, amelyek valamilyen feldolgozott terméket készítenek a primer szektor által előállított

1.1. Szükségleteink kielégítése során gazdasági tevékenység történik

nyersanyagokból. Elsősorban az ipari tevékenységek tartoznak ide (pl. élelmiszeripar, textilipar, autóipar), de a szekunder szektor része az építőipar vagy az energiaellátás is.

- **A tercier (harmadik) szektorba** soroljuk a szolgáltatásokat mint gazdasági tevékenységeket. A szolgáltatások egy részét üzleti szereplőknek nyújtják (pl. szállítmányozás, nagykereskedelem, könyvelés), más részüket a lakosság számára (pl. oktatás, kiskereskedelem). Közszolgáltatásoknak olyan lakossági szolgáltatásokat hívunk, amelyekhez az állam mindenki számára hozzáférést biztosít (pl. egészségügyi ellátás, vízellátás, közösségi közlekedés), erős állami szabályozás mellett.
- **A kvaterner (negyedik) szektor** az információhoz és a tudáshoz szorosan köthető tevékenységeket fogja össze (pl. kutatás-fejlesztés, szoftverfejlesztés, üzleti tanácsadás). A gazdaság e részét tudásgazdaságnak is szokták hívni.

A gazdasági szektorokon belül gazdasági ágakat (pl. feldolgozóipar), ágazatokat (pl. gyógyszergyártás) különítenek el. Így részletesebben is be lehet mutatni a gazdaság jellegzetességeit; a gazdaságpolitikusok pontosabban tudnak szakpolitikákat kidolgozni.

A gazdasági szektorokra bontást sokszor használjuk a vállalatok fő tevékenységük alapján való besorolásánál, a foglalkoztatási szerkezet bemutatásánál, illetve a gazdasági értéktermelés mérésekor.

A gazdasági szektorok között szoros kapcsolatok vannak. Például a konzervgyártás a szekunder szektorba sorolható (élelmiszeripar), de a konzervekhez szükséges zöldségek megtermesztése primer szektorbeli tevékenység. A konzervek reklámozása vagy a konzervek elszállítása a boltokba tercier szektorbeli (szolgáltató) tevékenység, az új termelési folyamatok kidolgozását pedig a kvaterner szektor szereplője végzi.

Primer szektor					Szekunder szektor			Tercier szektor			Kvaterner szektor
Mezőgazdaság	Erdő-gazdálkodás	Halászat, halgazdálkodás	Vadgazdálkodás	Bányászat	Ipar	Építőipar	Energiaellátás	Üzleti szolgáltatások	Lakossági szolgáltatások	Közszolgáltatások	Tudásgazdaság

1.2. A gazdasági szektorok és alcsoportjaik

1. Nézz utána értelmező szótárban a gazdaság szó jelentéseinek! Hogyan kapcsolódnak egymáshoz ezek a jelentések?

2. a) Gyűjts példákat gazdasági hírekből, ahol a gazdasághoz különböző tulajdonságokat társítanak!

b) Csoportosítsd a példákat aszerint, hogy fizikai, biológiai vagy egyéb metaforákat használnak! Hogyan segíti e metaforák használata a hírben szereplő gazdasági folyamat megértését?

c) Csoportosítsd a példákat aszerint, hogy pozitív, negatív vagy semleges értékeket társítanak a gazdasághoz! Miért tesznek így?

d) Csoportosítsd a példákat aszerint, hogy milyen méretű földrajzi egységek gazdaságáról szólnak!

3. Mit jelenthet az, hogy két ország között egyenlőtlenek a gazdasági erőviszonyok? Vitassátok meg!

4. Mutasd be az egyes szektorok által nyújtott javak és szolgáltatások szerepét a saját életedben!

Fogalmak

gazdaság | nemzetgazdaság | világgazdaság | primer szektor | szekunder szektor | tercier szektor | kvaterner szektor

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Keress példát arra, hogyan hatnak családod életére lakóhelyed, az ország, az Európai Unió és a világ gazdasági folyamatai!

2. Keress példákat lakatlan területeken, a légkörben, a vízburokban és a világűrben végzett gazdasági tevékenységekre!

3. Foglald össze, hogy milyen gazdasági tevékenységeket sorolunk a primer, a szekunder, a tercier és a kvaterner szektorba!

4. Keress példákat arra, hogy hogyan válik a gazdaság részévé a környezet, a kultúra és a politika!

2.

A gazdaság színvonalának jellemzése

A gazdaság színvonalát különböző mutatókkal írják le a közgazdászok, statisztikusok, gazdaságpolitikusok, amelyekkel a gazdasági hírekben is sokszor találkozunk. A leckében azokkal a mutatókkal ismerkedünk meg, amelyeket leginkább egy-egy ország gazdasági állapotának jellemzésére használnak. Ezek a mutatók választ adnak arra a kérdésre, hogy két ország gazdasága közül melyik a nagyobb és melyik a kisebb, melyik növekszik gyorsabban és melyik lassabban, melyik fejlettebb a másikkal.

A nemzetgazdaság mérete és változása

A nemzetgazdaság méretére és változására leggyakrabban a **bruttó hazai termék** (gross domestic product, **GDP**) és a **bruttó nemzeti jövedelem** (gross national income, **GNI**) adataiból következtetünk.

A **bruttó hazai termék (GDP)** egy ország területén egy év alatt előállított, végső felhasználásra kerülő termékek és szolgáltatások összértéke. A **bruttó nemzeti jövedelem (GNI)** az adott ország lakosai által és a vállalatokban megtermelt, végső felhasználásra kerülő termékek és szolgáltatások összértéke. Azaz a GDP értékéhez hozzáadjuk az ország lakosai és vállalatai által külföldön előállított jövedelmet, és kivonjuk a más ország lakosai és vállalatai által az adott országban előállított jövedelmet (2.1.).

Mindkét mutatót valamilyen pénznemben adják meg (pl. forint, euró, USA-dollár). Sokszor figyelembe veszik az egyes országokban eltérő árakat (pl. száz euróból Magyarországon több terméket és szolgáltatást lehet vásárolni, mint egy másik országban). Ezt nevezzük vásárlóerő-paritásos vagy vásárlóerő-arányos GDP-nek (angolul „purchasing power parity”, rövidítve PPP).

A **gazdasági növekedés ütemét** úgy kapjuk meg, hogy az adott év GDP-értékét az előző év GDP-jéhez viszonyítjuk. A változás mértékét leggyakrabban százalékban fejezzük ki (2.3.). A növekedés mellett előfordulhat az is, hogy egy ország gazdasága stagnál, illetve az is, hogy zsugorodik. Utóbbi esetben a gazdasági növekedés százalékban kifejezett üteme negatív szám.

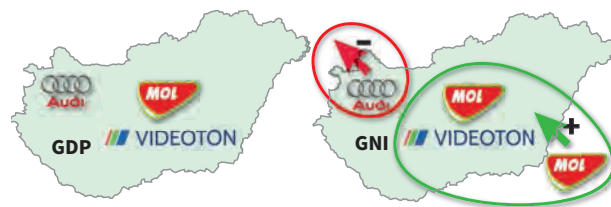
Az elmúlt évtizedekben egyre többen érvelnek amellett, hogy a vég nélküli gazdasági növekedés nem lehetséges egy véges erőforrásokkal rendelkező bolygón. Emiatt sokak szerint fenntartható, azaz a környezet eltartó- és tűrőképességét nem sértő növekedésre volna szükség. A nem-növekedési elmélet és mozgalom képviselői pedig olyan társadalmi rendszer mellett érvelnek, ahol stagnáló vagy zsugorodó gazdaság mellett lehet növelni a társadalmi jólétet és csökkenteni az erőforrások felhasználását.

Hogyan mérhető a fejlettség?

A gazdasági fejlődés fogalma mögött az a feltételezés áll, hogy a társadalmi folyamatok a gazdaságilag „fejletlen” állapotól a gazdaságilag „fejlett” állapot felé haladnak. A gazdaságilag „legfejlettebb” országok gazdasági állapotához, társadalmi berendezkedéséhez, értékrendjéhez ezen elképzelés szerint a többi ország idővel „felzárkózhat”.

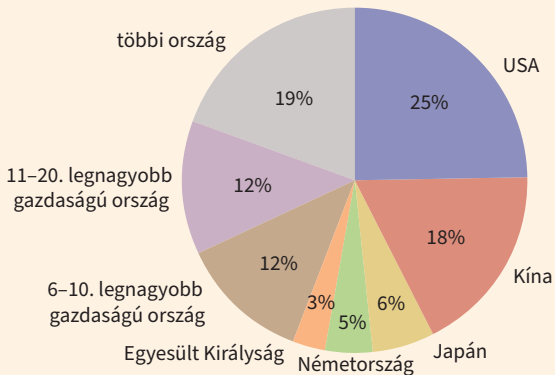
Az országok gazdasági fejlettségének bemutatására legtöbbször az **egy főre jutó GDP** (GDP/fő) vagy az **egy főre jutó GNI** (GNI/fő) mutatóját használják. Ekkor a GDP vagy a GNI valamilyen pénznemben megadott értékét elosztják az ország lakosainak a számával (2.4.). Az egy főre jutó GDP vagy egy főre jutó GNI a világ összes országában nemzetközileg egységes módszertan alapján kiszámítható.

A fejlettség összetett fogalmát nehéz egyetlen mérőszámmal meghatározni, ezért más fejlettségi mérőszámokat is kidolgoztak az elmúlt évtizedekben, amelyek a társadalom jólétének több összetevőjére is tekintettel vannak. A legismertebb közülük az **emberi fejlettségi mutató** (human development index, **HDI**). Ennek kiszámításakor az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számított GDP mellett a születéskor várható élettartamot és az iskolázottságot is figyelembe veszik (2.5.).

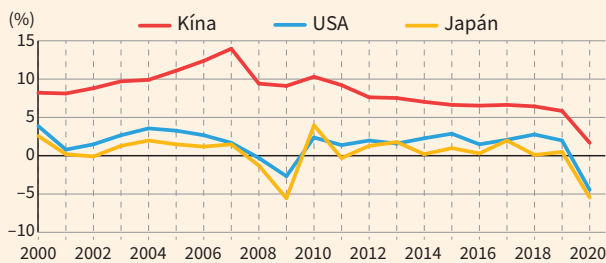
2.1. A GDP és a GNI összetevői hazai példán

1. a) Miből tevődik össze a GDP és a GNI a három vállalatnál (2.1.)?
b) Keresd további példákat (cégeket) a három típusra!
2. a) Mire következtetsz abból, ha egy ország GNI-je jóval meghaladja a GDP értékét?
b) Melyik mutató értékébe számít bele a Mol cégei által Szlovákiában előállított jövedelem?
c) Hogyan vesszük figyelembe az Audi győri gyárában előállított értékeket?
3. Készíts rövid elemzést a 2.2. ábrához!

2.2. A világ teljes GDP-jének országok közötti megoszlása (2020)

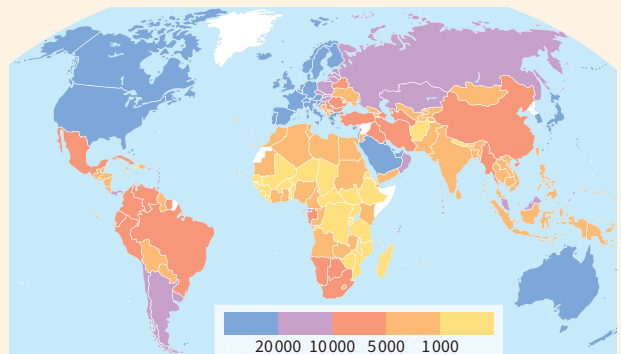
4. a) Hasonlítsd össze a három ország gazdasági növekedését (2.3.)!
b) Melyik országban és melyik években zsugorodott a gazdaság?
c) Melyik ország gazdasági növekedése egyenletesebb a diagramon szereplő időszakban?

2.3. A gazdasági növekedés üteme Japánban, az USA-ban és Kínában (2000–2015)

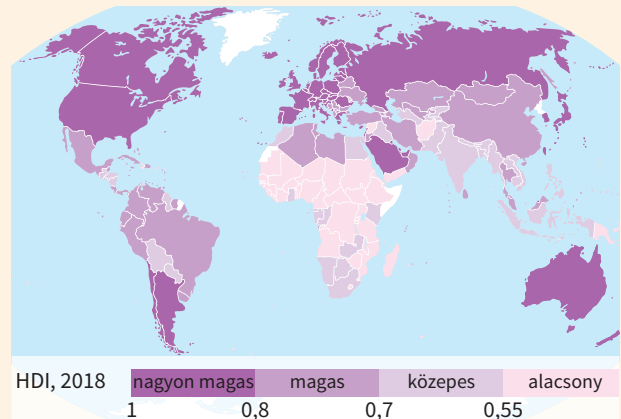
5. Nézz utána, hogy a nemnövekedési elmélet milyen gazdasági rendszert javasol! Készíts bemutatót!

6. A Föld országait egy főre jutó GNI-értékük szerint a térképen öt csoportba osztottuk (2.4.). Nevezd meg mind-egyik csoportból egy-egy országot!

2.4. Az egy főre jutó GNI értéke a világ országaiban (USD, 2018)

7. Hasonlítsd össze az országok egy főre jutó GNI-adatait (2.4.) és HDI-adatait (2.5.)!

2.5. Az emberi fejlettségi mutató a világ országaiban (2018)

8. Keresd meg a Központi Statisztikai Hivatal A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2018 című kiadványát! Válassz ki egy mutatót a kiadványból, és foglald össze a főbb megállapításokat az alábbi szempontok alapján!
 - A mutató definíciója;
 - jelentősége a fenntartható fejlődés értékelésében;
 - a legfontosabb változások Magyarországon;
 - a magyarországi adatok összevetése az Európai Unió országainak adataival.

Fogalmak

bruttó hazai termék (GDP) | bruttó nemzeti jövedelem (GNI) | gazdasági növekedés | fejlettség

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Foglald össze, hogyan számszerűsíthetjük egy gazdaság állapotát! Mutasd be a mutatószámok előnyeit és hátrányait!

3.

A piacgazdaság és a globalizáció

A történelem során a világ különböző részein különböző időszakokban eltérő gazdasági rendszerek uralkodtak. A 21. században a világ legnagyobb részén a társadalmak kapitalista (tőkés) gazdasági rendszerben, más néven a **piacgazdaságban élnek hétköznapjaikat**.

A piacgazdaság jellemzői

A piacgazdaság a **magántulajdonra** épül. A termeléshez szükséges természeti erőforrások (pl. a termőföld, a föld mélyének ásványkincsei), az ipari termelésben és a szolgáltatásokban felhasznált gépek, berendezések, illetve a termeléshez szükséges tudás döntően magántulajdonban vannak. E termelési tényezők tulajdonosai úgy gazdálkodnak, hogy nyereséget, más néven **profitot** érjenek el.

Az áruk és szolgáltatásokat a gazdaság szereplői a **piacokon** cserélik ki egymással. A piacgazdaság „tisztá” formájában a **piaci árak** szabályozzák és irányítják a javak termelését és elosztását, a gazdaság szereplői között pedig **szabad verseny** van. A piacgazdaság tiszta formájában nem létezik, azt többek között az állami szabályozás korlátozza.

Az emberi szükségletek és igények kielégítését a piacgazdaságban döntően – de nem kizárólagosan – a piacokon megvásárolt árukkal és szolgáltatásokkal biztosítjuk. A piaci csere mellett a **kölcsönösségi alapú csere**, az **újraelosztás** (pl. az állam által beszedett adókból mindenki számára hozzáférhető közszolgáltatások biztosítása) és az **önellátás** (pl. élelmiszerekből) képezik

a szükségletek és igények kielégítésének más, szintén meghatározó formáit.

A kapitalizmus történetét a **földrajzi bővülés** jellemzi: a piacgazdasági viszonyok az elmúlt évszázadokban a világ egyre nagyobb részén lettek uralkodóak. Ezt a bővülési folyamatot számos esetben a gyarmatosítás és a társadalom különféle javaktól való megfosztása kísérte (3.6.).

A globalizáció fogalma

Jelenleg a globalizáció fogalmára úgy tekintünk, **mint a gazdasági viszonyok világméretű rendszerbe szerveződésére**, amely történeti folyamat eredménye. A globalizáció során a különböző helyeken élő társadalmak közötti kapcsolatok bővülnek és átalakulnak.

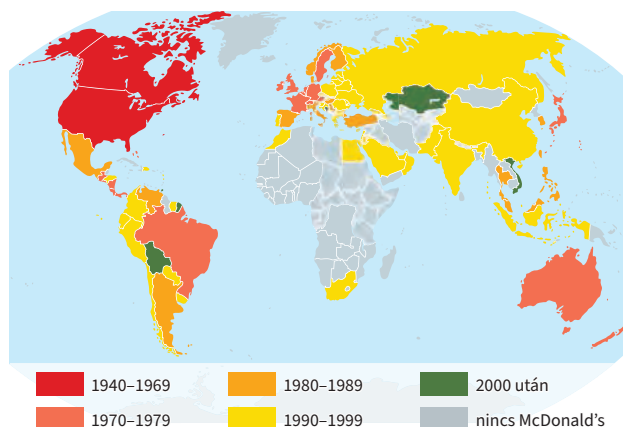
Napjainkban a globalizáció új formákban és új szereplőkön keresztül jelentkezik. A **nemzetközi óriásvállalatok** világgazdasági súlya növekedett, és olyan **világtermékek** jelentek meg (3.2.), amelyek a világban szinte bárhol megvásárolhatók.

A globalizáció és a technikai fejlődés eredménye, hogy **felgyorsult a világ egyes térségei között a termékek, szolgáltatások, személyek áramlása**. Ez többek között találmányok révén vált lehetővé (a sugárhajtású repülőgépektől a nemzetközi elektronikus pénzügyi utalásokon át az internetig) (3.3.).

A globalizáció együtt járt a társadalmi szokások és kulturális termékek világszintű terjedésével, keveredésével és **egységesülésével** is.

3.1. Betakarítás egy kenyai teaültetvényen

3.2. A McDonald's gyorséttermek megjelenésének éve az egyes országokban

1500–1840

A ló vontatta szekerek és a vitorlás hajók
átlagos sebessége 15 km/óra.

1850–1930

A gőzmozdonyok átlagos sebessége 100 km/óra,
a gőzhajóké 60 km/óra.

1950-es évek

A légszárított repülőgépek átlagos sebessége
5-600 km/óra.

1960-as évek

A sugárhajtású gépek átlagos sebessége
800-1100 km/óra.

3.3. A globalizáció folyamata révén a világ látszólag „kisebbsé” vált

A globalizáció korlátai

A globalizáció során **nem csökkentek a világszintű társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek**. Sőt, a gazdasági folyamatok globális szintű megszerveződése éppen az egyenlőtlenségek és különbségek kiaknázásán alapul. Például a nemzetközi óriásvállalatok kihasználják az egyes országok közötti bérkülönbségeket. A globalizáció így a világ különböző részei közötti **munkamegosztáson** is alapul.

A globalizáció miatt az államok szerepe és mozgásteret sokak szerint csökkent a gazdasági folyamatok irányításában, az államok jelentősége viszont nem szűnt meg. Az állami szabályozás továbbra is befolyásolja a gazdasági szereplők (pl. vállalatok, egyének, társadalmi csoportok) döntéseit.

A globalizáció által fenntartott társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségekkel szemben társadalmi mozgalmak szerveződnek, amelyeket **globalizációkritikus mozgalmaknak** nevezünk (3.4.).

3.4. A globalizáció gyakran konfliktusok forrása. A Világ gazdasági Fórum elleni tüntetők Melbourne-ben

Régiók és helyek a globalizációban

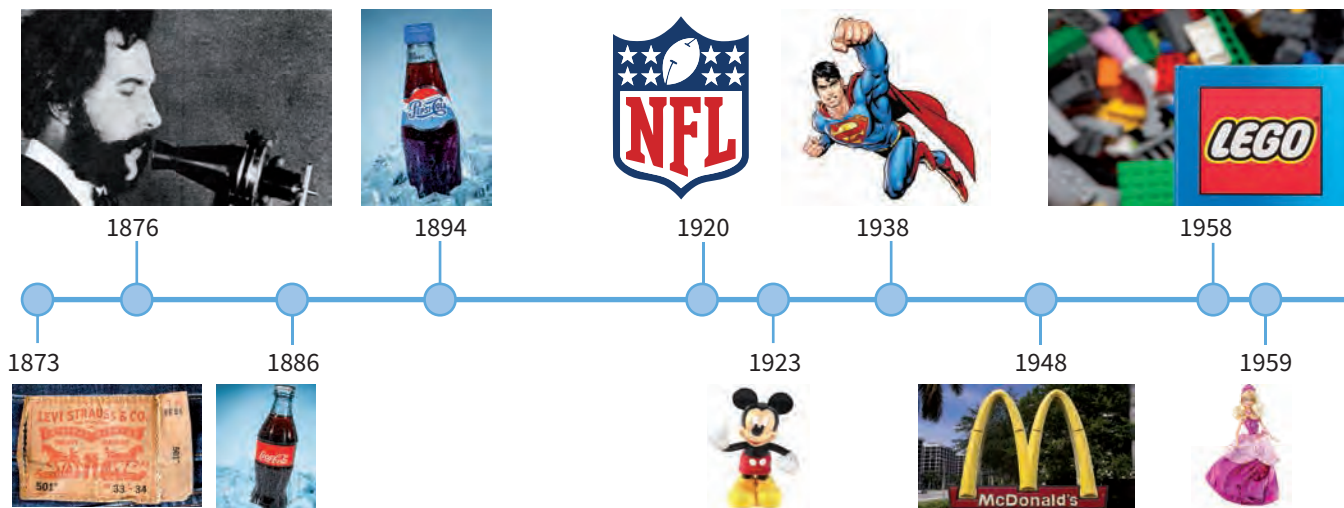
A globalizáció folyamatával párhuzamosan a regionális és a helyi (lokális) szerveződések is átalakultak. A globalizáció egységesítő hatásával részben szembe helyezkedve felerősödtek azok a kezdeményezések, amelyek egyes térségek vagy helyek sajátosságaira fordítanak figyelmet.

Ide sorolhatjuk például, amikor egy-egy termék földrajzi származási helyét hangsúlyozzák (pl. tokaji aszú). A térségek és helyek egyedisége a regionális és a helyi identitás kialakításában, megőrzésében is fontos. A térségi jellegzetességek eladható termékeké is válhatnak: például egy-egy térséghez kötődő zenei műfajokat „egzotikusságuk” miatt lehet globális szinten eladhatóvá tenni (reggae, fado stb.).

Léteznek olyan kezdeményezések is, amelyek egy-egy térségen belüli gazdasági viszonyok erősítését szorgalmazzák. E felfogás szerint ha a környékről származó termékeket vásárolunk vagy környékbeliektől vásárolunk szolgáltatásokat, azzal a helyi gazdaság növekedését és erősödését segítjük (3.5.).

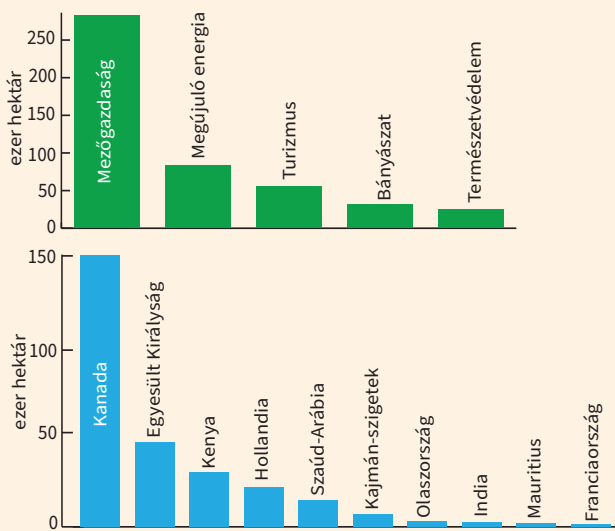

3.5. Helyi termékek egy Fülöp-szigeteki piacon

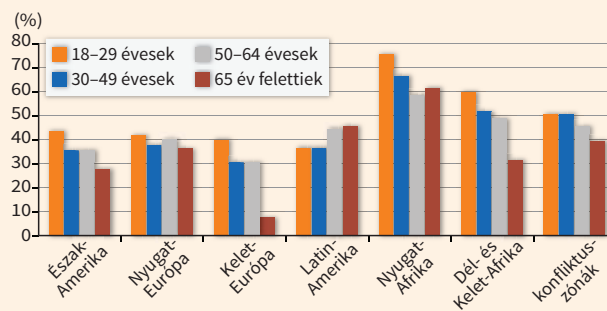
1. Olvasd el a földablásról szóló szemelvényt és tanulmányozd a 3.6. ábrát!
A földablás olyan, nagy földterületet érintő földeladás vagy koncesszió, amelynél nem veszik figyelembe az érintett közösségek jogait és érdekeit. A lakosokat és a földművelőket elűzik otthonaikból és azokról a földekről, amelyeket addig megműveltek; azaz megfosztják őket javaiktól. A legnagyobb felvásárlók külföldi és hazai befektetők, akik áruterelésre (mezőgazdaság, bányászat, energiatermelés) és egyéb célokra használják az így megszerzett földeket.

- a) Nézz utána, mit jelent a koncesszió fogalma!
- b) Készíts folyamatábrát a szemelvény alapján!
- c) A szemelvény és a diagramok alapján készíts figyelemfelhívó plakátot arról, hogy a földablás miként érinti a kenyai társadalmat!

3.6. Földablás Kenyában: a földablás céljai és a legnagyobb felvásárlók származási országa

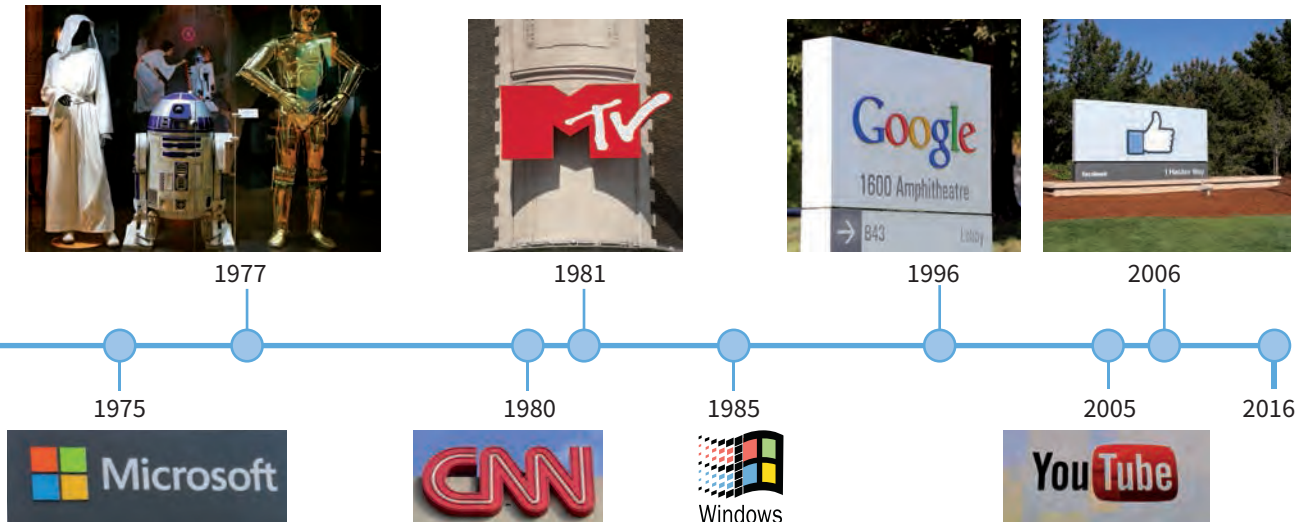
- 2.** Mikor voltak Magyarországon és a világban nagyobb válságok a 20. század második felétől? Készíts összefoglalót a válságok társadalmi hatásairól!
- 3.** Készíts képzeletbeli interjút a 3.4. képen látható tünetés szervezőjével. Az interjú mutassa be a kapitalizmus és a globalizáció összefüggéseit!
- 4.** Hogyan vélekednek az emberek a globalizációról (3.7.)?
 a) Fogalmazd meg, miről árulkodnak a felmérések adatai!
 b) Mi lehet az oka a különböző térségekben élők eltérő válaszainak?

3.7. A globalizáció elfogadottsága térségek és korcsoportok szerinti bontásban

- 5.** Gyűjtsd össze, milyen jelei vannak a globalizációnak a mindennapi életben!
- 6.** a) Kövesd végig a két oldal tetején található idővonalat, amely különböző világtermékek megjelenését mutatja be. Mely termékek voltak vagy vannak hatással az életedre?
 b) Mit jelent az „amerikanizálódás” kifejezés? Válaszodat támaszd alá az idővonal eseményeivel!
 c) Az idővonal mely világterméke nem amerikai?
 d) Keresd példákat olyan magyar termékekre, amelyek jelenleg világtermékeknek számítanak vagy korábban annak számítottak!

A piacgazdaság és a globalizáció

7. a) Mi a véleményed az alábbi megállapításokról? Vitassátok meg a felsorolást!
 b) Állítsátok össze a saját listátokat!
 c) Mondjatok a mindennapi életből konkrét példákat a felsorolt előnyökre és hátrányokra!

Általában a globalizáció előnyös következményeinek tartják, hogy	Általában a globalizáció kedvezőtlen következményeinek tartják, hogy
<ul style="list-style-type: none"> gyorsul tőle a gazdasági növekedés; olcsóbbá teszi az importot; új munkalehetőséget teremt; megkönnyíti az új technológiák átvételét, elterjesztését; a vállalatok számára gazdaságosabb termelést tesz lehetővé; a szabadabb és gyorsabb pénz- és tőkek mozgások új fejlődési utakat nyitnak meg mindenütt a világban; a nemzetközi verseny serkenti az adott ország gazdaságának fejlődését; a technológiai újítások a környezet védelmét is jobban segítik; 	<ul style="list-style-type: none"> fokozza a világon a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeket; az olcsóbb importtermékek kiszorítják a hazai termékeket; munkahelyeket szüntet meg; növeli a függőséget a külföldi technológiáktól; alapvetően a nemzetközi óriásvállalatok érdekeit szolgálja; a szabadabb és gyorsabb pénz- és tőkek mozgások révén sebezhetővé teszi a nemzetgazdaságokat; a nemzetközi verseny kiszolgáltatottabbá teszi az országokat; a technológiai újítások kiterjedtebbé teszik a környezet-károsítást;
<ul style="list-style-type: none"> a nemzetközi szintű döntéshozatal bővülésével könnyebben megoldhatók a globális problémák; világszerte hozzáférhetnek az emberek a különféle termékekhez, szolgáltatásokhoz; a társadalmi viszonyok átalakulásával, a kultúrák közötti könnyebb átjárással mindenütt nő az emberek jóléte. 	<ul style="list-style-type: none"> a nemzetközi szintű döntéshozatal korlátozza az államok mozgásterét; a vezető országok fogyasztási szokásai világméretben is meghatározóvá válnak (uniformizálódás); átalakítja a korábbi társadalmi viszonyokat, nem veszi figyelembe a társadalmi-gazdasági, kulturális hagyományokat.

Fogalmak

piacgazdaság | magántulajdon | profit | világtermék | helyi gazdaság | földrablás

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Foglald össze a piacgazdaság főbb jellemzőit!
2. Egy diák így fogalmazta meg a globalizáció hatását: „Az jó, hogy az interneten jegyet vehetek egy bécsi rockkoncertre és belehallgathatok egy amerikai egyetemen zajló konferenciába, hogy ugyanazt a farmert vehetem meg, mint a Londonban élő ismerősöm, de sajnálom, hogy eltűnnek a régi jellegzetességek, szokások, az igazi vasárnapi ebéd, a kisvendéglő, az igazi húsvéti sonka.” Vitassátok meg az állítást!

4.

Centrumok és perifériák

Munkamegosztás a centrum és a periféria között

A világgazdaság egyes térségei különböző szerepet töltenek be a termelési folyamatokban, így **területi munkamegosztás** jön létre a centrum és a periféria között. A **centrumot a perifériától a termelés jövedelmezősége** (profitabilitása) **különbözteti meg**. A centrum a nemzetközi munkamegosztásból nagyobb profitra tesz szert, míg a termelésből származó profit a periférián kisebb. Sok esetben a centrumtól és a perifériától megkülönböztetjük a **félperifériát**, ahol a munkamegosztásból adódó profit köztes nagyságú a centrumhoz és a perifériához képest (4.1.).

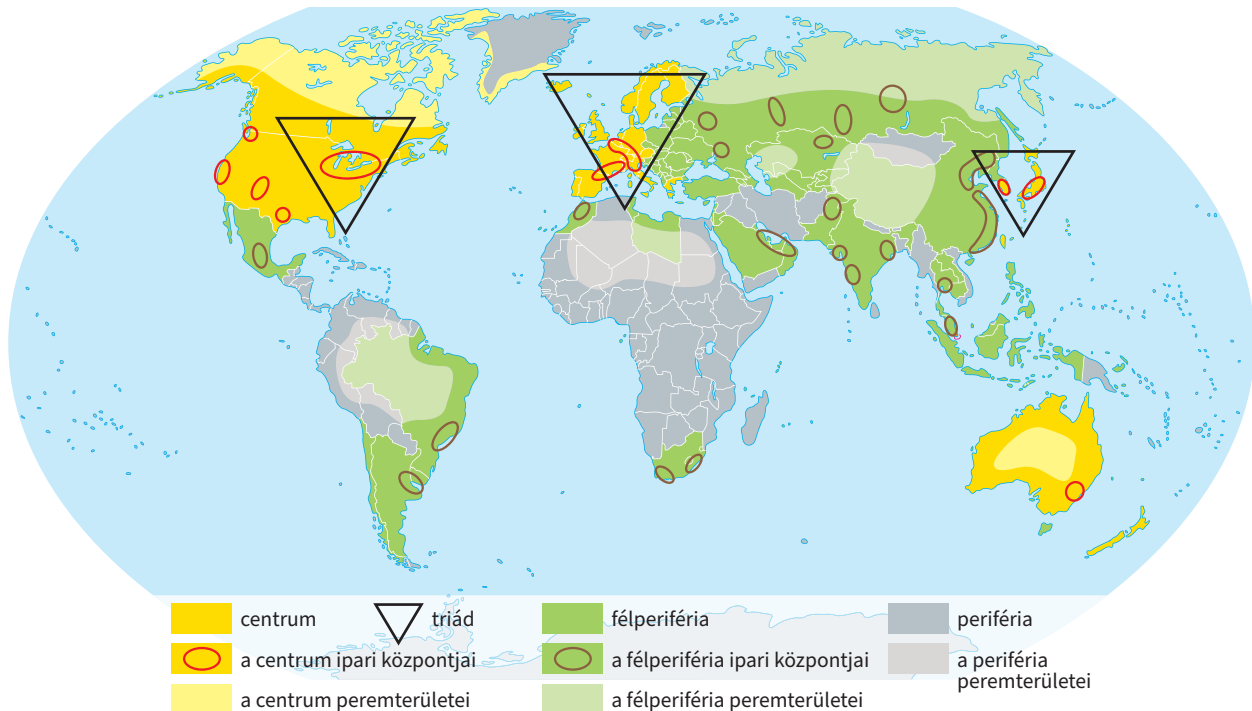
Például egy csúcstechnológiát képviselő okostelefon termékfejlesztését magas bérek mellett végzik, jellemzően centrumtárségekben. Ezzel szemben az okostelefon összeszerelése olyan tevékenység, amelyért kevesebb bért fizetnek, ez a tevékenység kisebb profitot termel, így jellemzően a periférián található.

A nemzetközi munkamegosztás e jellegzetességei tükröződnek azokban a megközelítésekben, amikor

a centrumot „fejlettnak”, „modernnek”, a perifériát „fejlődőnek”, „elmaradottnak” vagy „fejletlennek” nevezik. A **periféria „fejletlensége” elsősorban nem annak belső tulajdonságaiból következik, hanem a centrum által megszervezett munkamegosztás eredménye**. Egy ország fejlettsége függ a világgazdaságban betöltött szerepétől és a világ más térségeihez fűződő kapcsolataitól.

A centrum, félperiféria, periféria **belsőleg is megosztott**: mindegyikben található központok, ahol a gazdasági tevékenységek koncentrálódnak, valamint gyéren lakott peremterületek is. Például Brazílián belül az amazóniai területek a félperiféria peremterületének mondhatók, São Paulo környéke viszont fontos ipari központ, amely a brazil GDP harmadát állítja elő.

Az egyes országok vagy térségek közötti gazdasági kapcsolatok mértéke különbözhet. **Gazdasági erőternek** hívjuk azt az ország- vagy térségcsoportot, amelynek gazdasági szereplőit szoros gazdasági kapcsolatok fűzik össze. Egy-egy gazdasági erőternek lehetnek a centrumhoz, a félperifériához vagy a perifériához tartozó részei is (pl. az amerikai erőternek az Egyesült Államok és Kanada a centruma, és Latin-Amerika kapcsolódik hozzá).

4.1. Centrumok, félperifériák és perifériák a világgazdaságban

Változatlan centrumok és perifériák a világgazdaságban

A globális világgazdaság a 16. században nyugat-európai centrummal jött létre. Nyugat-Európa mellett a 20. században Észak-Amerika és Japán vált a világgazdaság centrumává, azaz **ezekben a térségekben összpontosultak a magas értéket előállító, magasabb munkabéru tevékenységek.**

A centrumszerep megőrzésének módjai a termelés áthelyezése, a nemzetközi kereskedelem és a gyarmatosítás. Például ha a centrumból a perifériára helyeződik át a textilipar kevésbé jövedelmező része, akkor a termelési költségek csökkenése (pl. alacsonyabb munkabérek, adókedvezmények, szállítási költségek csökkenése) miatt a centrum profitja nő.

A centrum és a perifériák stabilitása mellett kisebb elmozdulásokkal is találkozhatunk. Például a 20. század második felében felemelkedett Dél-Korea gazdasága. Számos dél-koreai iparvállalat jelent meg termékeivel a világpiacon (pl. autók, háztartási gépek, elektronikai eszközök stb.). A gazdasági fellendüléssel a társadalmi jólét is emelkedett az országban.

Többpólusú világ felé?

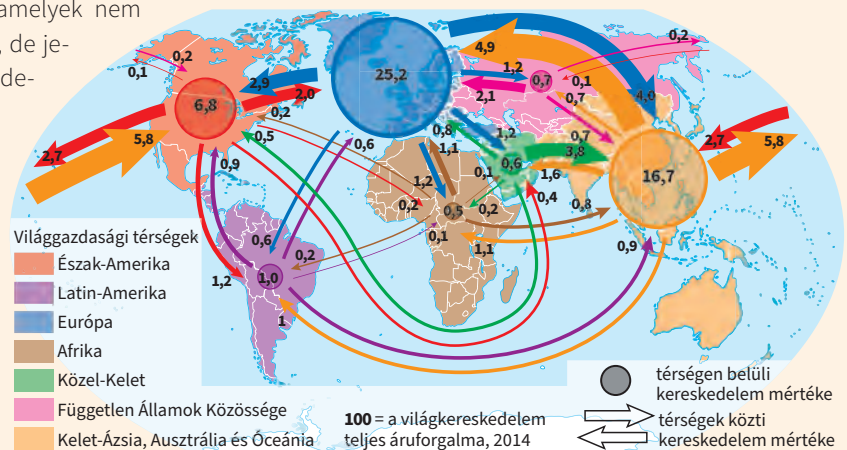
Napjainkban Észak-Amerika (Kanada, USA), Nyugat-Európa és Japán a világgazdaság három centrum-térsége. Ez a három térség, a **triád** összpontosítja a világkereskedelem legnagyobb hányadát. Mellettük egyre fontosabbá vált a **BRICS-országok** szerepe a világkereskedelemben.

A BRICS-országok társulásához Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság tartozik. A BRICS szó az öt ország angol nevének kezdőbetűiből származik (Brazil, Russia, India, China, Republic of South Africa). Ezekben az országokban él a Föld lakóinak 40%-a, együttesen a világ GDP-jének több mint ötödét állítják elő. Bővebben a 102-103. oldalon foglalkozik a tankönyv ezzel az országcsoporttal.

E folyamatok eredményeképp a világ **többpólusúvá** vált. **Kína** természeti erőforrásai a világon szinte egyedülállóak, nagyjából 800 millió főre tehető a munkaerő nagysága. A rendelkezésre álló tőkével a kínai cégek egyre több csúcstechnológiai, magas profitot eredményező terméket gyártanak. Az ország a világ GDP-jéből is egyre nagyobb hányadot állít elő. Így Kína akár centrumtérsséggé válhat a jövőben.

1. Mutasd be a térkép alapján a centrum, a félperiféria és a periféria közötti területi kapcsolatokat (4.1.)!
2. Nevezd meg olyan országokat, amelyek nem tartoznak egyik centrumtérsséghez sem, de jelentős súlyt képviselnek a világkereskedelemben!
3. Keress példát kínai befektetésre Magyarországon! Mutasd be, hogy miért előnyös Kína és Magyarország számára ez a beruházás!
4. Írj rövid elemzést a világkereskedelem fontosabb irányairól (4.2.)!
 - a) Mely térségekben hangsúlyos a térségen belüli kereskedelem?
 - b) Mely kereskedelmi irányokban van jelentős eltérés a kivitel és a behozatal között?

c) Vesd egybe a kereskedelmi irányokat a centrum-félperiféria-periféria felosztást ábrázoló térképpel (4.1.)!

4.2. A nemzetközi kereskedelem fontosabb irányjai

Fogalmak

munkamegosztás | centrum | félperiféria | periféria | gazdasági erőter | triád | BRICS-országok | nemzetközi kereskedelem

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mutasd be a centrum, a félperiféria és a periféria jellemzőit valamint a köztük levő gazdasági viszonyokat!
2. Miért meghatározó jelentőségű a nemzetközi kereskedelemben a centrumországok egymás közötti forgalma?
3. Keress olyan termékeket a háztartásokban, amelyek a centrumból, a félperifériáról és a perifériáról származnak!

A munka fogalma

A munka kifejezést különböző tudományok más-más értelemben használják, a közgazdaságtan értéket előállító tevékenységként határozza meg. Hétköznapi értelemben legtöbbször azt a munkát tartjuk értéket előállítónak, amelyet munkahelyen, fizetésért végzünk. Ennek a munkának a jellemzőiről tájékoztatnak a hivatalos statisztikák, és erről hallunk a legtöbbet a médiában.

A társadalom viszonya a munkához

A statisztikák **munkaképes korúnak** általában a 15–64 éves vagy a 15–74 éves népességet tekintik. A munkaképes korúak lehetnek gazdasági szempontból **aktívak**, akik között vannak **foglalkoztatottak** és **munkanélküliek**. Az **inaktív**, munkaképes korú népesség is két csoportra osztható. Egyik csoportjuk jövedelemmel (pl. gyes, gyed, nyugdíj) rendelkezik, ők az **inaktív keresők**. Másik részüknek nincs jövedelmük, ők az **eltartottak** (pl. gyerekek, háztartásbeli nők) (5.1. táblázat).

A gazdaság állapotáról a foglalkoztatási és a munkanélküliségi ráta sokat elárul. A **foglalkoztatottság** vagy **foglalkoztatási ráta** a foglalkoztatottak százalékos arányát fejezi ki a népességhez viszonyítva. **Munkanélkülinek** tekintjük azokat, akik nem dolgoznak, de tudnának, ha lehetőségük lenne rá. A **munkanélküliségi ráta** a munkanélküliek százalékos aránya a gazdaságilag aktív népességhez viszonyítva.

Az adott település, térség vagy ország munkamegosztásban betöltött szerepéről árulkodik a **foglalkoztatási szerkezet**. Azt mutatja meg, hogy a foglalkoztatottak hogyan oszlanak meg a gazdasági szektorok (primer, szekunder, terciér, kvaterner) között.

Gazdaságilag aktív népesség	
Foglalkoztatottak	Munkanélküliek
van munkájuk, dolgoznak	nincs munkájuk
Gazdaságilag inaktív népesség	
Inaktív keresők	Eltartottak
van jövedelmük (pl. gyes, nyugdíj)	nincs jövedelmük (pl. tanulók, háztartásbeliek)

5.1. táblázat. A munkaképes korúak csoportosítása

A munka tágabb értelmezése

A munkát a statisztikai fogalomnál tágabban is értelmezhetjük. **Munkának** tartjuk tágabb értelemben mindazokat a tevékenységeket, amelyek **saját** vagy a **velünk egy háztartásban élők szükségleteinek kielégítéséhez szükségesek**. Így például munka a **háztartási munka** (a lakhatáshoz kapcsolódó munkák, az ételmeztetés, a gyerekeknevelés stb.). **A háztartási munkát döntő részben nők végzik, a ház körüli munkák többségét a férfiak.** A háztartási munka és a ház körüli munka általában fizetetlen munka. A legtöbb fizetetlen háztartási munka kiváltható fizetett háztartási munkával, például ha háztartási alkalmazottat vagy bébiszittert fogadunk (5.1.). Ha szükségleteinket fizetetlen háztartási munkával elégítjük ki (pl. főzünk, ahelyett, hogy étterembe mennénk), akkor jövedelmünkkel kevesebbet költünk.

A fizetetlen háztartási munkákat **láthatatlan munkának** is nevezzük: mert otthonunkban, „zárt ajtó mögött” végezzük, valamint azért is, mert ezek a munkák láthatatlanok a gazdaságstatisztika számára (pl. nem számítanak bele a GDP-be). Ha a háztartási munkát mint értéket teremtő munkát vennénk figyelembe, a magyar GDP legalább negyedével lenne magasabb.

A háztartási munkán kívül számos más, fizetetlen munkát is végezhetünk, így például **önkéntes munkát**, amelyet legtöbbször valamely közösség számára végzünk. E közösségek között találunk nemzetközi szinten működőket (pl. Nemzetközi Vöröskereszt), országosakat (pl. Magyar Kerékpárosklub) és helyi ügyekben megszerveződőket (pl. egy helyi sportegyesület). Szintén fontosak a szükségleteink kielégítésében a **kölcsönösségi alapon végzett munkák** (pl. két személy megállapodik egymással, hogy egyikük nyelvórákért cserébe vigyáz a másikuk gyerekére).

5.1. Háztartási alkalmazott egy Fülöp-szigeteki háztartásban

Munkaformák a globális munkamegosztásban

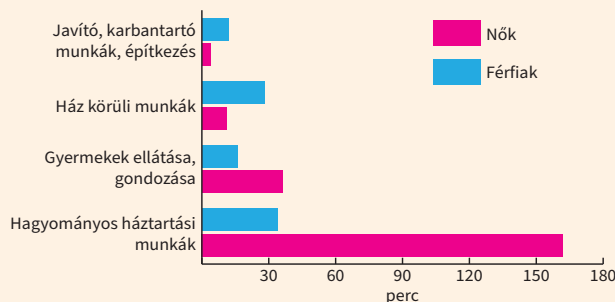
A bér munkán belül a határozatlan idejű szerződéssel, teljes munkaidőben végzett, tisztességesen megfizetett, társadalombiztosítással (munkanélküli-, egészségügyi és nyugdíjellátás) és érdekképviseleti lehetőséggel (pl. szakszervezet) járó munka él sokak fejében mint „tipikus” munka. Ez a munkaforma azonban az 1945 utáni néhány évtizedben és csak a világgazdaság centrumtérségeiben volt meghatározó, történetileg a kivételt jelentette. A rugalmas munkaformák, például a távmunka vagy a vállalkozóvá válás egyes társadalmi csoportok számára a vágyott munkaformákká léptek elő.

Az **olcsó munkaerő** forrása jelenleg növekvő arányban a világgazdaság periferikus térsége. Ennek oka a növekvő számú munkaképes korú népesség, valamint

az, hogy a nemzetközi vállalatok ide helyezik át a termelésük egyre nagyobb hányadát. Olcsó munkaerővel biztosítható, hogy a világtermékek alacsony áron legyenek megvásárolhatók. Nem tűnt el a **rabszolgamunka** (5.3.) vagy a gyerekmunka sem.

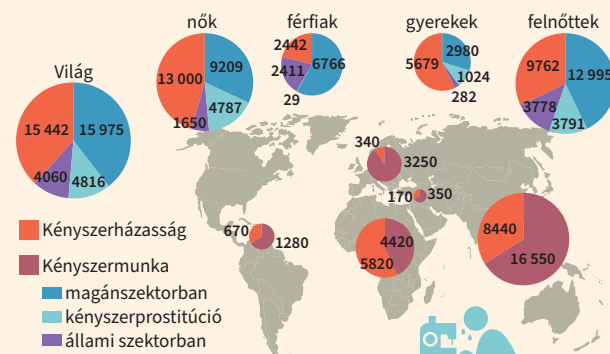
A rabszolgaságot az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata ugyan tiltja, de napjainkban is 40 millióan dolgoznak a rabszolgasághoz hasonló körülmények között. A rabszolgamunka modern formái előfordulnak a bányászatban, a mezőgazdasági termelésben, az ipari termelésben, a magánszolgáltatások körében. A **modern rabszolgaság** megjelenhet magánvállalatokban (pl. az Öböl menti országok építőiparában migráns munkavállalók, akik rossz munkakörülmények között dolgoznak, és a munkaadók az útlevelük elvételével korlátozzák őket a szabad mozgásban), állami munkatáborokban (pl. politikai okokból bebörtönzött személyek munkáltatása egyes ipari üzemekben) vagy kényszerházasság révén (ekkor előfordul, hogy a házastárs kényszeríti házimunkára, zárja be otthonába a partnerét).

1. Mivel foglalkoznak családod tagjai? Érdeklődj, hogy mi a végzettségük!
2. Keresd meg az interneten a Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb gyorstájékoztatóját a foglalkoztatottságról és a munkanélküliségről! Melyek a kedvező és a kedvezőtlen változások?
3. Hogyan lehetne meghatározni a háztartási munka pénzben kifejezett értékét? Vitassátok meg!
4. Az 5.2. ábra a háztartási munkák napi időráfordítását mutatja Magyarországon. Vitassátok meg, hogy egyenlő-e a munkák elosztása a háztartáson belül!

5.2. A saját háztartás ellátására fordított átlagos napi időráfordítás Magyarországon (2009/2010)

5. Vitassátok meg, mi a szerepe a háztartásnak és az államnak a gyerekek és az idősek ellátásában!
6. a) Mutasd be a modern rabszolgaság elterjedtségének nemi, korcsoportos és területi egyenlőtlenségeit (5.3.)! Mik magyarázhatják ezeket az eltéréseket?
b) Az ENSZ kampányt indít a modern rabszolgaság csökkentésére. Találd ki a kampány jelmondatát, és tervezd meg a kampány plakátját!

5.3. A modern rabszolgaság jellemzői a világban (adatok ezer főben)

Fogalmak

munka | foglalkoztatottság | munkanélküliség | foglalkoztatási szerkezet | háztartási munka

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Foglald össze, hogyan csoportosíthatjuk a munkaképes korú népességet munkavégzés szerint!
2. Mit gondolsz, mi lesz a foglalkozásod 20 év múlva? Ki milyen munkát végez 20 év múlva a családban?

A transznacionális vállalatok kialakulása

A **transznacionális vállalatok** (angolul TNC – transnational corporation) olyan vállalatok, amelyek tevékenységüket országhatárokon átívelően végzik, **termelésüket világszinten szervezik meg**.

A transznacionális vállalatok kialakulása egyidős a kapitalizmus kibontakozásával és a globalizációval, viszont az 1970-es évek **gazdasági átalakulásai** után súlyuk megnőtt a globális gazdaságban.

A termelés az elmúlt évtizedekben gyökeresen újrászerveződött. Ennek az újrászervezésnek az egyik eleme, hogy **a termelés egyes szakaszait a transznacionális vállalatok különböző telephelyeken végzik** (pl. az autó motorjának a gyártása máshol történik, mint az autó összeszerelése). Az újrászervezés másik eleme, hogy **a termelés egyes szakaszait különböző vállalatok végzik**, a termelés **beszállítókra** épül (pl. az autó szélvédőjét nem az autógyár maga készíti). Manapság a világkereskedelem 80%-a kötődik a transznacionális vállalatok működéséhez.

A transznacionális vállalatok működése

A vállalatok tevékenységük helyszínének kiválasztásakor figyelembe veszik a földrajzi adottságokat.

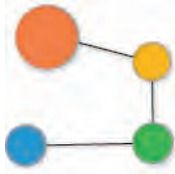
A transznacionális vállalatok a termelés megszervezésében kihasználják az egyes országok eltérő adottságait: tevékenységüket úgy szervezik meg világszinten a **telepítő tényezőket** figyelembe véve, hogy **a legkisebb ráfordítással a legnagyobb profitot** érik el. A transznacionális vállalatok **kihasználják és alakítják a centrum-periféria viszonyokat**. A legtöbb transznacionális vállalat székhelye a centrumtérsegekben található, leányvállalataik többsége a félperiférián és a periférián.

A transznacionális vállalatok termelése különböző módokon szerveződhet (6.1.). Egyes esetekben a termelés különböző szakaszait különböző helyeken végzik; **a telephelyek láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz** (termelési lánc). Általában a magas profittartalmú tevékenységeket (pl. kutatás-fejlesztés, dizájn, marketing, minőségbiztosítás) a centrumtérsegekben az anyavállalat végzi, az alacsonyabb profittartalmú tevékenységeket (pl. összeszerelés, könyvelés, telefonos ügyfélszolgálat) viszont kiszervezik a periférián található leányvállalataiknak. Másik eset, amikor az **egyes részegységeket gyártják különböző helyeken**, ezek összeszerelése pedig egy helyen történik. A harmadik eset, amikor **a különböző leányvállalatok különböző termékek gyártására szakosodnak**, a késztermékeket pedig nemzetközi kereskedelemben cseréli ki.

Telepítő tényezőknek hívjuk egy-egy hely azon adottságait, amelyek alapján egy vállalat telephelyként választja azt. Ezek jelentősége és kombinációja az idők során sokat változott, de iparáganként is jelentősek az eltérések. Jellemző telepítő tényezők lehetnek:

- **Nyersanyaglelőhelyek:** pl. a vaskohó a vasérclelőhelyek mellé települ.
- **Munkaerő:** meghatározó lehet a munkaerő mennyisége (pl. nagy gyár nem települ kis faluba), összetétele (nemi, képzettség szerinti stb.) és bérszínvonala.
- **Tudás, innovációk:** pl. együttműködés a kutatóintézetekkel a termékfejlesztésben.
- **Telekárak:** a nagy helyigényű termelés az olcsóbb, városszéli területeken helyezkedik el.
- **Beszállítók jelenléte:** pl. a papírgyár mellé települ a papírt megvásárló nyomda.
- **Hasonló vállalatok jelenléte:** a hasonló profilú vállalatok jelenléte az együttműködések miatt előnyös lehet; az adott ágazatnak vannak helyben hagyományai.
- **Jó szállítási lehetőségek:** pl. folyón úsztatják a faanyagot a folyó menti fűrészüzemig; a késztermék olcsón és könnyen legyen eljuttatható a fogyasztókig.
- **Fogyasztóiac:** ha a szállítás drága vagy nehézkes (pl. romlandó áruk); személyes jelenlétet igénylő szolgáltatások (pl. fodrász, orvos).
- **Törvényi, szabályozási környezet:** pl. adókulcsok mértéke, beruházási támogatások, környezetvédelmi előírások, munkajogi szabályok.
- **Helyi intézmények:** pl. szabadidős lehetőségek, a beruházásra nyitott lakosság.
- **Politikai döntések:** pl. iparfejlesztés bizonyos országrészekben.

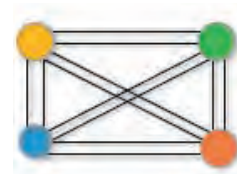
A transznacionális vállalatok a globális gazdaságban

minden telephely egy elem a gyártás folyamatában

minden telephely más-más alkatrészt gyárt, azokat egy helyen szerelik össze

minden telephely egy termék gyártására szakosodik, a termékeket egymásnak értékesítik

6.1. A transznacionális vállalatok termelésszervezésének típusai

Kapcsolatok más vállalatokkal

A transznacionális vállalatok működése egyre inkább beszállítókon alapul, azaz egyre kevesebb olyan termékkel találkozhatunk a mindennapokban, amelyet teljes egészében egy vállalat gyártott. A beszállító cégek között találunk transznacionális vállalatokat, de helyi kis- és középvállalatokat is. A beszállítók egymással is versenyben vannak a megrendelésekért, valamint egy cég több különböző cégnek is beszállít

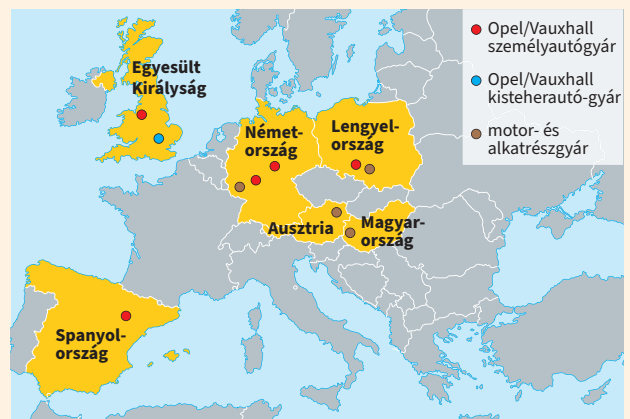
hat (pl. egy vállalat processzorai különböző márkájú mobiltelefonokban található meg). Az iparban például különböző alkatrészek gyártását beszállítóknak szervezik ki. Szintén egyre jellemzőbb a vállalat működéséhez szükséges szolgáltatások kiszervezése más vállalatoknak (pl. könyvelés, az irodaépület takarítása). E szolgáltatók között is vannak transznacionális vállalatok; például a négy legnagyobb könyvvizsgáló világcég mindegyike több mint 150 országban van jelen.

1. a) Nézz utána, mivel foglalkoznak a 6.1. táblázatban levő cégek!
b) Milyen mutatók alapján lehet még rangsorolni a cégeket?
d) Melyik cégnek a legnagyobb a nyeresége az árbevételéhez képest?
e) Melyik cégnek a legnagyobb az árbevétele a foglalkoztattak számához képest?

Vállalat	Árbevétel (milliárd USD)	Nyereség (milliárd USD)	Foglalkoztattak száma (ezer fő)	Központ
Walmart	524	15	2200	USA
Sinopec Group	407	7	583	Kína
State Grid	384	8	908	Kína
China National Petroleum	379	4	1344	Kína
Royal Dutch Shell	352	16	83	Hollandia
Saudi Aramco	330	88	79	Szaúd-Arábia
Volkswagen	283	16	671	Németország
BP	283	4	73	Nagy-Britannia
Amazon.com	281	12	798	USA
Toyota Motor	275	19	360	Japán

6.1. táblázat. A világ tíz legnagyobb árbevételű transznacionális vállalata (2020)

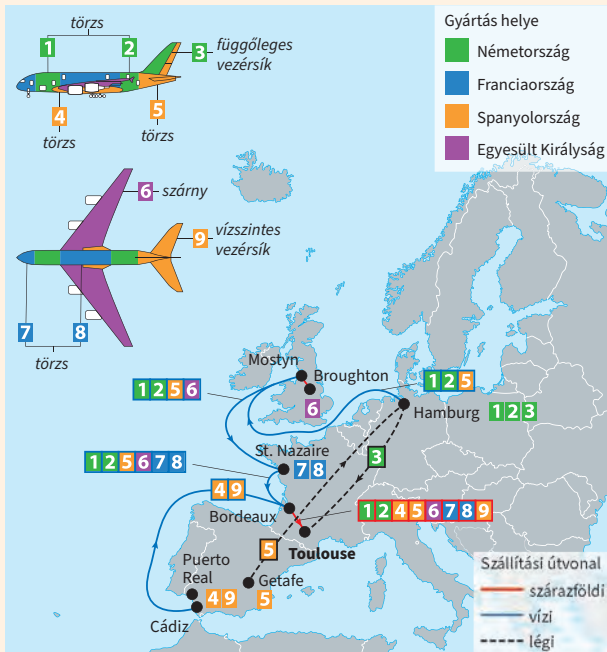
2. a) Milyen előnyökkel járnak az egyes termelésszervezési típusok (6.1.)?
b) Keres példákat a termelésszervezési típusokra!
c) Ábrázold az Opel termelésszervezési típusát, ha tudjuk, hogy a különböző telephelyeken gyártott motorokat és az alkatrészeket különböző márkákba építik be, amelyeket különböző európai gyárakban szerelnek össze (6.2.).

6.2. A francia PSA-csoporthoz tartozó Opel európai telephelyei

3. a) Nézz utána, mely transznacionális vállalatok leányvállalatai telepedtek le hazánkban! Hol van a telephelyük? Mivel foglalkoznak?
b) Mi indokolhatta a telephely kiválasztását?

4. a) Elemezd a 6.3. ábrát! Milyen okai lehetnek az egyes gyártási folyamatok telephelyválasztásának?
 b) Miért szállítják az egyes részegységeket különböző módokon?

6.3. Az Airbus repülőgép összeszerelésének termelési kapcsolatai

5. Olvasd el a szemelvényt, majd válaszolj a kérdésekre!

Nestlé – bébiételtől a világméniüg

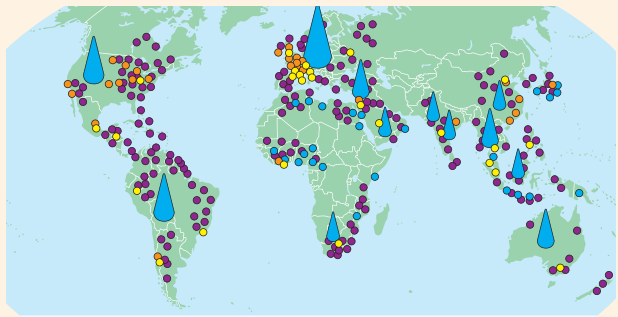
A Nestlé, a világ egyik legnagyobb élelmiszeripari vállalata abból született, amiből Svájcban temérdek van, a tejből. 1866-ban Henri Nestlé sokéves kutatómunka után felfedezte a tejpor gyártásának ipari eljárását. Erre építve, a világon elsőként elkészítette az anyatej-helyettesítő bébiételt. A cég 1905-ben egyesült azzal a vállalattal, amely Európában elsőként gyártott sűrített tejet. 1929-ben egy újabb fúzió következett azzal a céggel, amelynek vezetője 1875-ben éppen a Nestlé tejporából kiindulva fejlesztette ki és gyártotta – ismét a világon elsőként – a tejcokoládét. 1938-ban megszületett a vállalat mindeddig talán legismertebb, legtöbbet reklámozott terméke, a Nescafé. A cég saját becslése szerint a Földön másodpercenként háromezer csésze Nescafé-t isznak. A termékskála igazi, robbanásszerű bővítésére

6.4. Vegán bacon termékfejlesztése a svájci kísérleti üzemben

azonban csak a második világháború után került sor. Néhány példa: Maggi (zöldségleveskocka), L'Oréal (1974, kozmetikum), Friskies (1985, háziállat-eledelel), San Pellegrino (1998, ásványvíz), Schöller (2002, jégkrém). „Good food, good life” – jó étel, jó élet – utal a vállalat szlogenje arra, hogy a Nestlé ma már szinte mindent gyárt, ami a gyomron át vezető jó közérzethez kell.

- a) Hogyan befolyásolják a fogyasztók életét a vállalat által gyártott termékek?
 b) Miért lettek sikeresek a termékeik?
 c) Mely Nestlé-termékeket találsz meg otthon is?
 d) Hogyan oszlanak meg kontinensenként a minőségbiztosítási központok (6.5.)?

● 25 minőségbiztosítási központ ● 34 kutatás-fejlesztési központ
 ● 447 gyár (86 országban) ● több mint 300 termékfejlesztési egység

6.5. A Nestlé vállalathálózata a világban

6. A szemelvény elolvasása után foglald össze a munkamegosztás lényegét, előnyeit, hátrányait és változását!

Az Audi Hungaria 2018-ban ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját, a járműgyártás 1998-ban indult az Audi TT Coupé gyártásával. A járműgyártás szoros kooperációban kezdődött az ingolstadti Audi-gyárral. Vonatokon érkeztek az Ingolstadt-ban gyártott és lakkozott karosszériák Győrbe, ahol az autók összeszerelése történt. Az Audi TT kooperációs gyártása lehetővé tette az ingolstadti munkahelyek megőrzését és a győri motorgyár költségelőnyeinek kamatoztatását. 2013-ban az Audi Hungaria teljes gyártási folyamatot lefedő járműgyárával egy új korszak kezdődött Győrben. Az Audi Hungaria telephelyből mára komplex vállalattá fejlődött, ahol a termelés, a fejlesztés, a számszámgyártás is jelen van; számos termék gyártásában vezető szereppel bír. Ma az Audi TT Coupé és Roadster mellett az Audi Q3 és Q3 Sportback modellek is Győrben készülnek, és a világ 90 országába jutnak el.

6.6. Az Audi egyik gyártósora Győrben

A transznacionális vállalatok a globális gazdaságban

7. a) Miért előnyös a vállalat számára a nemzetközi munkamegosztás? Elemezd a 6.7., 6.8. ábrát!
b) Melyek a nemzetközi munkamegosztásból következő költség-növelő és költségcsökkentő hatások?

6.7. A sportcipő gyártási folyamatai

- c) Nézzétek meg az Adidas és a Puma történetét bemutató filmet! Elemezzétek a Dassler fivérek által alapított cégek fejlődését az innováció, a marketing és az üzleti döntések szempontjából!

6.8. Nemzetközi munkamegosztás egy világvállalaton belül

8. Nézz utána a gazdasági hírekben, hogy hogyan hatott a magyarországi autóiipari beszállítók tevékenységére a koronavírus-járvány!
9. A Budapesti Értéktőzsde honlapjának listája alapján válassz ki egyet Magyarország ötven sikeres vállalatából. Mutasd be, milyen gazdasági kapcsolatai vannak más hazai és transznacionális vállalatokkal!
10. Kínai befektetők napelemgyárat szeretnének létrehozni egy magyarországi városban. Vitassátok meg a cég ajánlata alapján, hogy gazdasági miniszterként és polgármesterként támogatnátok-e a beruházást!

Ajánlat napelemgyár létrehozására

Amit kínálunk

- 15 milliárd Ft értékű beruházást hajtunk végre;
- 200 új munkahelyet hozunk létre az első ütemben;
- a termelést öt éven belül megduplázzuk;
- évente 20 millió Ft-tal támogatjuk a helyi iskolát és szakképzési gyakorlóhelyet alakítunk ki.

Amit kérünk

- 5 milliárd Ft vissza nem térítendő támogatást a magyar kormánytól;
- technikusai képzés beindítását évente egy teljes osztállyal;
- az építési terület közművesítését;
- a környezetterhelési díj fizetése alóli mentességet.

6.9. Napelemgyártás

Fogalmak

munkamegosztás | transznacionális vállalat (TNC) | telepítő tényező | telephely | leányvállalat | beszállító

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Foglald össze a transznacionális vállalatok térbeli szerveződésének jellemzőit!
2. Egy újságcikkben arról írtak, hogy a New York-i kórházban készült laboreredményeket egy Indiában, a számítógépe előtt ülő orvos értékeli. Hogyan kapcsolódik ez a hír a leckében olvasottakhoz?

A piacgazdaságban az állam biztosítja a gazdasági rendszer működését (7.1.), kialakítja a **gazdaság működésének szabályait**. Az állam hatalmával és törvényekkel garantálja például a magántulajdont és annak sérthetlenségét, jogszabályok biztosítják a piaci csere működését.

Az állam a **gazdaságpolitikán** keresztül a különböző gazdasági szereplők érdekei között egyensúlyoz. A gazdaságpolitika egyes ágazatokat, hazai és nemzetközi vállalatokat, háztartásokat támogat (pl. közvetlen támogatásokkal, kedvezményekkel, törvényekkel), mások tevékenységét nem támogatja vagy korlátozza (pl. adókkal, vámokkal, törvényi korlátozásokkal).

Az állam maga is tulajdonos: számos országban gazdaságpolitikai szempontból fontos, illetve közszolgáltatásokat végző vállalatokat, földeket, ingatlanokat tulajdonol – ezek az **állami vagyon** részét alkotják. Ezáltal az állam termelő szerepet tölt be. Például a francia állam a Renault autógyár 15%-os tulajdonosa, így közvetlenül is hatással lehet az ország egyik meghatározó vállalatának működésére.

Végül az állam mint gazdasági szereplő közjavakat és **közszolgáltatásokat biztosít állampolgárai számára** (pl. ivóvíz, lakhatás, közlekedés, egészségügyi ellátás, oktatás). A közszolgáltatások biztosításával az állam gazdasági értéket termel, ami növeli a GDP-t. Az állam fogyasztó is, például amikor egy autópálya megépítését rendeli meg egy építőipari magánvállalattól. Az állam jelentős munkaadó a közszolgáltatások és az államapparátus révén.

Az állam gazdaságpolitikai szerepéről eltérő álláspontok léteznek, és a történeti hagyományok is különbözőek a világ különböző térségeiben. Például a kontinentális Európa országaiban az állam hagyományosan erősebben szabályozza és szervezi a piac működését, a közszolgáltatásokhoz egyenlő hozzáférést igyekszik biztosítani. Az angolszász országokban (Nagy-Britannia, USA) viszont a szabadpiaci szemlélet erősebb: ekkor az állam csak a legszükségesebb mértékben avatkozik be a piaci folyamatokba, és a közszolgáltatásokban is szélesebb körben biztosítja a piaci versenyt (pl. közlekedési társaságok vagy egészségügyi szolgáltatók versenyeznek egymással).

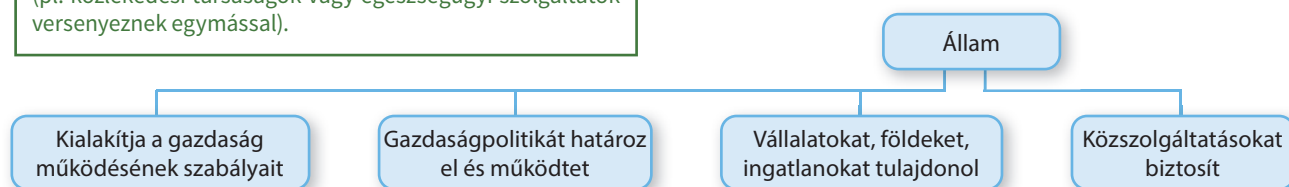
Államok a centrumban és a periférián

Az, hogy milyen módon biztosítja az állam a piacgazdaság működését, **jelentősen különbözik** a világgazdaság centrumtérségeiben, a félperiférián és a periférián. Az államberendezkedésnek tehát nincs egyetlen, „ideális” formája.

A **centrumországok** egyes vállalatai a globális gazdaságban vezető pozíciókat foglalnak el. A félperiféria és a periféria országaiból származó **erőforrásokból** a társadalom széles tömegei számára tudnak viszonylagos jólétet és kiterjedt közszolgáltatásokat biztosítani. Ez pedig az államok viszonylagos stabilitását is eredményezi.

A **félperiférián** a gazdaságpolitika középpontjában a centrumországokhoz való „felzárkózás” áll. Ebben alapvetően két eltérő utat követnek. Az egyik út szerint a hazai tőke segítségével lehet megteremteni a felzárkózás lehetőségét. A kelet-ázsiai „újonnan iparosodott országok” (pl. Dél-Korea) ezt a politikát követték az elmúlt fél évszázadban, ahol az állam által felkarolt családi vállalatok alapozták meg a gazdasági fellendülést. A másik út a minél szélesebb világgpiaci nyitás: ekkor a centrumországokból beáramló tőke segítségével remélik a felzárkózást. Kelet-Közép-Európa országai a rendszerváltoztatás után az utóbbi utat követték. Latin-Amerika országait a két út váltogatása jellemezte az elmúlt évszázadban, amelyekhez a diktatórikusabb és demokratikusabb államberendezkedés közötti ingadozások is társultak.

A **periférián** maradó erőforrások nem elegendőek a centrumországokhoz hasonlóan stabil államszervezet megmaradásához. Az állam így sokszor a hadsereg támogatásával biztosítja hatalmát. A különböző csoportok érdekei is különbözőek. A földtulajdonosok érdeke a világgpiaci nyitás, hogy exportálhassák agrártermékeiket. A hazai ipar meghatározó szereplői ezzel szemben abban érdekeltek, hogy az állam szabályozással védje meg a hazai piacot a külföldi vállalatok versenyétől.

7.1. Az állam gazdasági szerepei

Az állam különböző földrajzi léptékeken

Az állam különböző földrajzi léptékeken működik. A legtöbbször az államot az **országos** szinttel (a **központi állammal**) azonosítjuk, amely például Magyarországon a legtöbb állami szerepet látja el. Több országban nagy jelentősége van a **regionális** léptéknek: a régióknak erős hatáskörük van a területükön az élet megszervezésében (pl. Németországban a tartományok, Svájcban a kantonok, Szerbián belül a Vajdaság). A központi állam a települési szintű **önkormányzatoknak** is átadhat bizonyos feladatokat (pl. szociális ellátás, oktatás, egészségügy) és állami jogosultságokat (pl. bizonyos típusú adók kivétele). Állami feladatokat **nem állami szereplők** is végezhetnek (pl. egészségügyi

ellátást piaci vagy civil szereplők végezhetnek, az állam által megbízott magánhadseregek láthatnak el védelmi feladatot).

A **transznacionális vállalatok** működését az állam törvényekkel, gazdaságpolitikával, nemzetközi egyezményekkel szabályozza. A centrumországok transznacionális vállalatai számára a **kereskedelmi korlátok lazítása** segítheti a globális terjeszkedést, de ez a hazai munkahelyek elvesztésével járhat. A félperiféria és periféria országai vagy korlátozzák a transznacionális vállalatok működését (magasabb adókkal, vámokkal, a hazai vállalatok előnyben részesítésével), vagy éppen a transznacionális vállalatok betelepülésének **támogatásával** (pl. adókedvezmények) kívánják gazdasági növekedést elérni.

	A transznacionális vállalatok támogatása	A transznacionális vállalatok korlátozása
Centrum	<ul style="list-style-type: none"> A szabadkereskedelem szorgalmazása, hogy a centrumban székhellyel rendelkező transznacionális vállalatok megerősödjenek; adókedvezmények és exporttámogatások. 	<ul style="list-style-type: none"> A más országokban székhellyel rendelkező transznacionális vállalatok korlátozása, hogy védjék a saját vállalataikat; a transznacionális vállalatok adóoptimalizálásának korlátozása.
Félperiféria és periféria	<ul style="list-style-type: none"> A transznacionális vállalatok a gazdasági növekedés hordozói (munkahelyteremtés, GDP-növekedés); a hazai vállalatok be tudnak kapcsolódni beszállítóként a termelésbe; adókedvezmények, beruházási támogatások, különleges gazdasági övezetek. 	<ul style="list-style-type: none"> A hazai vállalatok előnyben részesítése a transznacionális vállalatokkal szemben (protektionista gazdaságpolitika); az import korlátozása; a transznacionális vállalatok profitkivételének korlátozása, különadók.

7.1. táblázat. Az állam lehetséges viszonya a transznacionális vállalatokhoz

1. a) Gyűjts példákat a hírekből arra, hogy az állam miként avatkozik be a gazdaság működésébe!
b) Rendszerezd ezeket a híreket általad kitalált szempontok alapján!
2. A 2020. évi, koronavírus okozta gazdasági válságra a magyar állam különböző lépésekkel válaszolt. Gyűjts az újsághírekből kormányzati intézkedéseket, és társítsd ezeket az állam gazdasági szerepeihez (7.1.)!
3. Keresz példákat a hírekből arra, hogy hogyan viszonyulhat az állam a transznacionális vállalatokhoz!
4. Nézz utána, mit jelent a különleges gazdasági övezet fogalma (7.2.)!

7.2. Varroda üzemcsarnoka egy ruandai különleges gazdasági övezetben

Fogalmak

állam | gazdaságpolitika | központi állam | önkormányzat

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Foglald össze, milyen gazdasági szerepvállalás jellemzi az államot!

A világgazdaság globalizálódása szükségessé tette azt, hogy **egyes államok gazdasági kérdésekben együttműködjenek**. Az együttműködések révén hozzáférhetőbbé válik más országok piaca az adott ország termelői számára, emellett a hazai vállalatok a közös szabályozással megvédhetők az integráción kívüli gazdasági szereplők versenytől. Ideális esetben, egyenrangú partnerek megállapodása esetén tehát az együttműködés kölcsönös előnyöket jelenthet a csatlakozó országok számára. Ugyanakkor az együttműködések kötöttségekkel is járnak az államok számára, hiszen bizonyos gazdasági kérdésekben más államokkal közösen kell döntéseket hozniuk.

A **gazdasági integráció** kettős jelentésű szó: egyrészt így hívjuk az országok közötti gazdasági együttműködés mélyülését; másrészt a mélyülő együttműködés során létrejött intézményeket.

A gazdasági együttműködések összehangolására létrejött szervezeteknek alapvetően két típusa van. Az egyik csoportba sorolhatjuk az ágazati együttműködést, melyben **egy-egy gazdasági szektor ügyeire összpontosítanak** (pl. Kőolaj-exportáló Országok Szervezete – OPEC; Kereskedelmi Világszervezet – WTO; a pénzügyek terén a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap – IMF). Ezek a szervezetek nem gazdasági

integrációk, viszont nemzetközi szervezetek. A szervezetek másik csoportjába az **egy-egy földrajzi nagyrégió országait összefogó gazdasági integrációk** tartoznak (pl. Európai Unió).

A gazdasági integráció szintjei

A gazdasági integrációk különböző mélységűek lehetnek (8.1. táblázat). Az államok gazdasági érdekeinek és gazdaságpolitikájának változásaival az együttműködések új országokkal bővíthetnek, mélyülhetnek, de országok ki is léphetnek, illetve az integrációk meg is szűnhetnek.

A legegyszerűbb együttműködési forma a **preferenciális övezet**, amelyben bizonyos árukra vagy szolgáltatásokra kölcsönös kereskedelempolitikai kedvezményekben állapodnak meg. Ha az országok **szabadkereskedelmi övezetet** hoznak létre, akkor az áruk és szolgáltatások áramlása előtti akadályokat számolják fel, ám nem hangolják össze az együttműködést az övezeten kívüli országokkal. A **vámunióban** a tagországok az unión kívüli országokkal összehangoltan lépnek fel kereskedelmi és gazdasági kérdésekben (pl. egységes vámokat alkalmaznak). A **közös piac** szintjére eljutott integrációban az áruk és a szolgáltatások

Az integráció jellemzői	A gazdasági integráció szintjei					
	Preferenciális övezet	Szabadkereskedelmi övezet	Vámunió	Közös piac	Gazdasági unió	Monetáris unió
Kölcsönös kereskedelempolitikai kedvezmények	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Szabadkereskedelem egymás között		✓	✓	✓	✓	✓
Szabadkereskedelem egymás között, kifelé egységes kereskedelempolitika			✓	✓	✓	✓
A tőke, munkaerő, áruk és szolgáltatások szabad áramlása				✓	✓	✓
Összehangolt és egységesített gazdaságpolitika					✓	✓
Közös pénzügypolitika, közös pénz						✓

8.1. táblázat. A gazdasági integrációk szintjei

8.1. Az ENSZ számos szakosított szervezetének (például a Nemzetközi Atomenergia-ügynökségnek) Bécsben van a székhelye, egy 1970-es években épült önálló városrészben

mellett a munkaerő és a tőke is szabadon áramolhat. A **gazdasági unióban** előbbieket mellett összehangolják a gazdaságpolitikát. Amennyiben az integrációban közös fizetőeszközt is használnak, az együttműködést **monetáris (pénzügyi) unió**nak nevezzük.

Az ENSZ feladata a gazdasági együttműködésekben

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) a világ szinte valamennyi országát tömörítő politikai szervezet, működésének középpontjában a nemzetközi béke és

biztonság megőrzése áll. Gazdasági, szociális, kulturális és emberi jogi kihívásokra keres válaszokat nemzetközi szinten, szuverén tagállamok együttműködésével.

Az ENSZ gazdasági kérdésekkel foglalkozó szakosított szervezetei közül jelentős az élelmiszer-biztonsági kérdésekkel foglalkozó Élelmiszer- és Mezőgazdasági Világszervezet (FAO), a munkavállalók jogait védő Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO), a nukleáris energia békés felhasználását segítő Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (IAEA), valamint a pénzügyi kérdésekkel foglalkozó Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank.

1. Milyen előnyei és hátrányai vannak az országok gazdasági együttműködésének?

2. A fénykép Québec városának 1850-es években épült egykori vámházát ábrázolja.

a) Állapítsd meg az atlasz segítségével, hogy miért lehetett szükség vámügyintézésre Québec városában!

b) Hol van szükség jelenleg a vámügyintézők munkájára Kanadában? Gondolj a személy- és áruszállítás különböző típusaira!

8.2. A vámház épülete Québec városában

3. Olvasd el a két szemelvényt!

Kína megnyitja a Jangce folyó völgyét a külföldi beruházások előtt. A folyó mentén 28 városban kínálnak kedvezményes feltételeket a betelepülő külföldi tőkének, s várhatóan egy hatalmas, Sanghajtól Csungkingig terjedő beruházási övezet alakul itt ki. A preferenciális övezetbe olyan nagyvárosok esnek bele, mint Csangcsou, Hangcsou, Nanking és Vuhan, továbbá a Három Szurdok nevű vitatott vízlépcső is. (1992)

Kína szárazföldi részének első szabadkereskedelmi övezete a Sanghajban már létező hasonló kezdeményezések, így a Vaj-gaocsiao vámmentes övezetet, a Jangsan vámmentes kikötőt és a Putung repülőteret átfogó szabadkereskedelmi területének kiegészítése. A szabadkereskedelmi övezet lényege, hogy

a területére érkező, ott termelt, átalakított, továbbfejlesztett és újraexportált árukra a nemzeti vámelőírások nem vonatkoznak majd, az ottani kereskedelem a hatóságok beavatkozása nélkül zajlik. A projektől a kereskedelmi költségek csökkentését és a hatékonyság növelését várják a döntéshozók. (2013)

8.3. A Három Szurdok erőmű

a) Hasonlítsd össze a preferenciális vámövezetet a szabadkereskedelmi övezettel!

b) Keresd meg az említett övezeteket a térképen!

4. Miben térnek el egymástól a gazdasági integrációk típusai? Magyarázd meg az 8.1. táblázat alapján!

5. Monetáris unió-e az Európai Unió?

6. Gyűjts példákat a gazdasági hírekből, amikor egy-egy ország a meglévő gazdasági megállapodások újratárgyalását szorgalmazza! Milyen okok állnak emögött?

7. A következő oldalpáron a legfontosabb adatokat írtuk le az egyes gazdasági integrációkról. Keresd fel a honlapjukat, és gyűjts aktualitásokat a tevékenységükről! Készíts bemutatót, és mutasd be az osztálytársaidnak!

Fogalmak

gazdasági integráció | gazdasági unió | monetáris unió

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Rendezték meg az egyik szervezet éves találkozóját! Gyűjtsétek össze a megtárgyalandó témákat! Írjátok meg a szervezet vezetőjének és az államok képviselőinek a beszédét! A felszólalásokat pedig kövesse szakértői vita!

USMCA (USA–Mexikó–Kanada Egyezmény – United States–Mexico–Canada Agreement)

Alapítás éve és helye: 2018, Buenos Aires

A három tagot tömörítő szervezet elődje az 1994-ben életbe lépett Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodás (NAFTA). A NAFTA-val lényegében megegyező új egyezmény 2020-ban lépett hatályba.

Tartalma: szabadkereskedelmi egyezmény a három ország között

EU (Európai Unió – European Union)

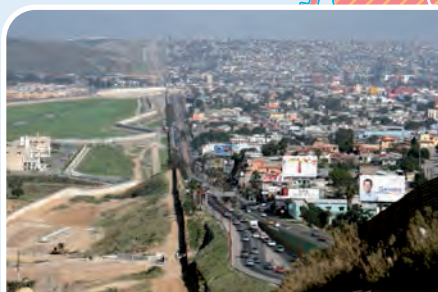
Alapítás éve és helye: 1957, Róma

A gazdasági integráció szintjére eljutott szervezetet hat ország hozta létre

(Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg).

Az Európai Parlament Brüsszelben

Az USA és Mexikó közötti határ

Mercosur (Dél-amerikai Közös Piac – Mercado Común del Sur)

Alapítás éve: 1991, Montevideo

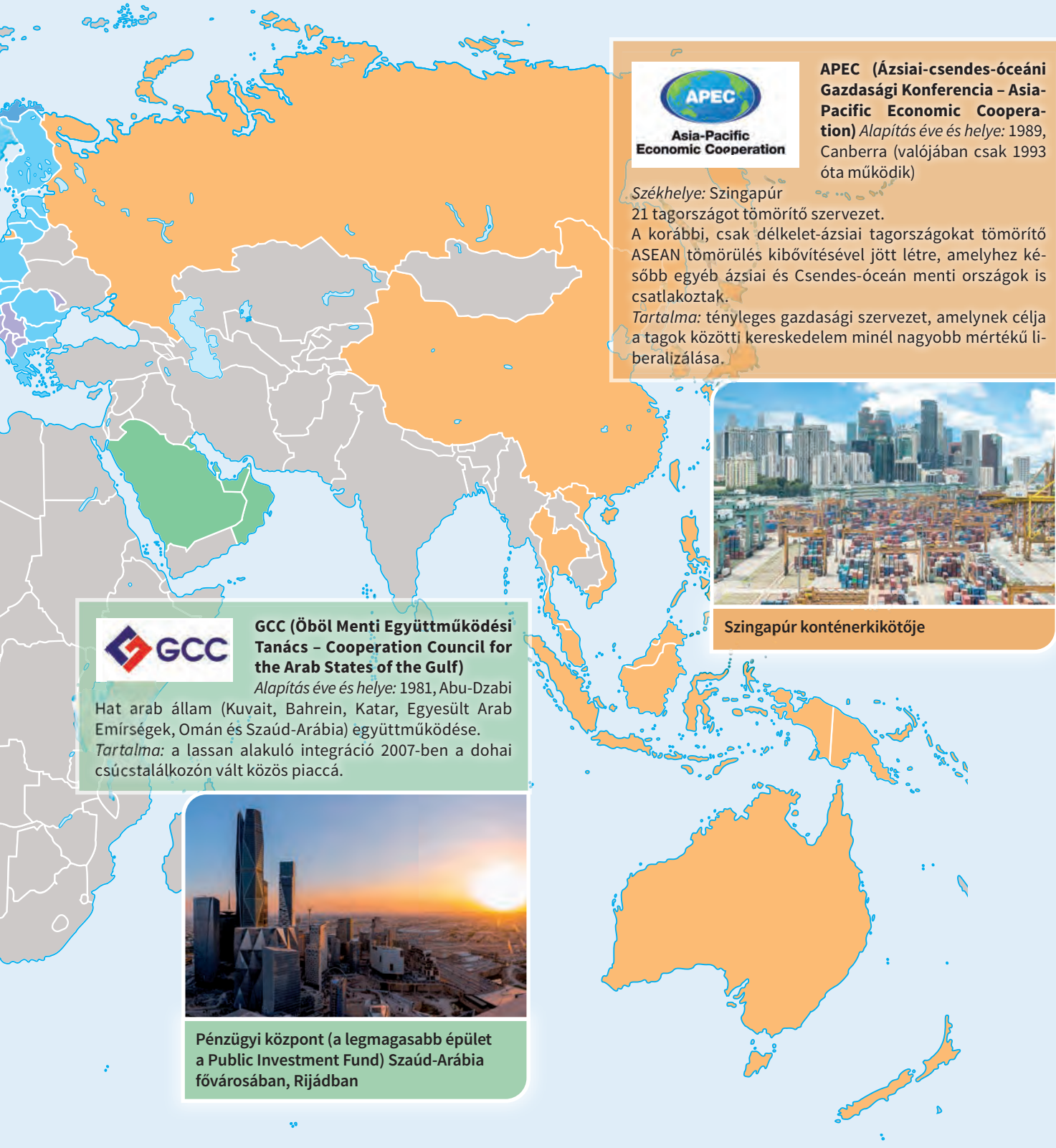
Az együttműködés alapját a Brazília és Argentína között 1986-ban megkötött kereskedelmi szerződés jelenti.

Uruguay és Paraguay csatlakozásával négytagúra bővült a szervezet.

Tartalma: célja a tagországok közötti kereskedelmi akadályok megszüntetése és az egységes vámtarifa kialakítása.

A Mercosur székháza Montevideóban

APEC (Ázsiai-csendes-óceáni Gazdasági Konferencia – Asia-Pacific Economic Cooperation) Alapítás éve és helye: 1989, Canberra (valójában csak 1993 óta működik)

Székhelye: Szingapúr

21 tagországot tömörítő szervezet.

A korábbi, csak délkelet-ázsiai tagországokat tömörítő ASEAN tömörülés kibővítésével jött létre, amelyhez később egyéb ázsiai és Csendes-óceán menti országok is csatlakoztak.

Tartalma: tényleges gazdasági szervezet, amelynek célja a tagok közötti kereskedelem minél nagyobb mértékű liberalizálása.

Szingapúr konténerkikötője

GCC (Öböl Menti Együttműködési Tanács – Cooperation Council for the Arab States of the Gulf)

Alapítás éve és helye: 1981, Abu-Dzabi

Hat arab állam (Kuvait, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírségek, Omán és Szaúd-Arábia) együttműködése.

Tartalma: a lassan alakuló integráció 2007-ben a dohai csúcstalálkozón vált közös piaccá.

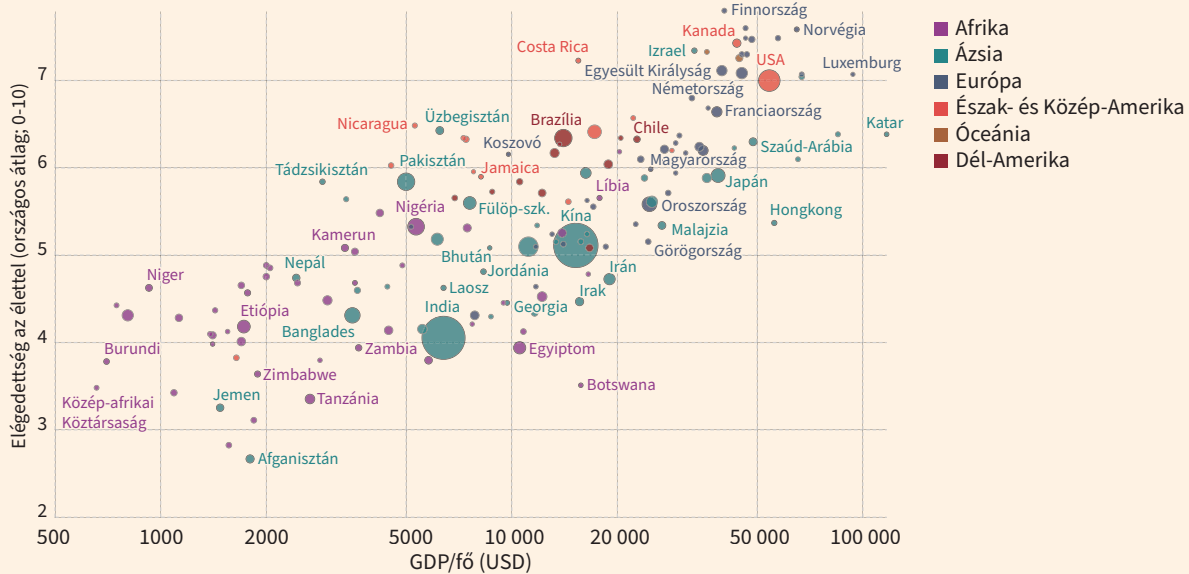

Pénzügyi központ (a legmagasabb épület a Public Investment Fund) Szaúd-Arábia fővárosában, Rijádban

9.

Összefoglalás

1. Keres összefüggéseket a két jelenség között!

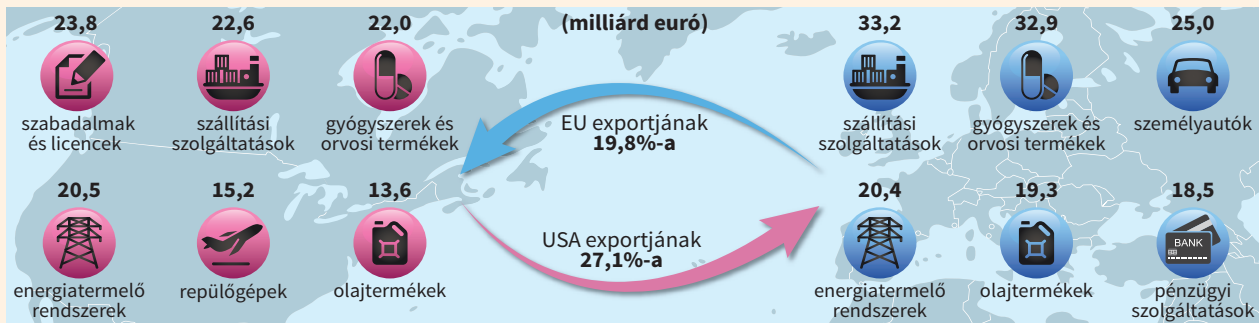

9.1. Az egy főre jutó GDP és az ország lakosainak az élettel való elégedettsége

2. a) Fogalmazd meg a 9.2. ábra alapján, hogy mi jellemző a két centrumtér közötti kereskedelemre!

b) Melyek a hasonló és a sajátos árucsoportok?

c) Mi lehet az eltérések oka?

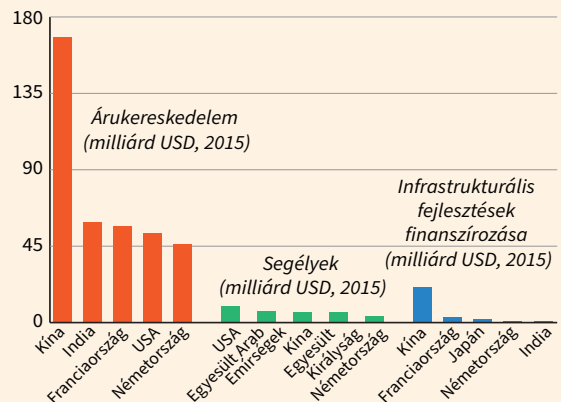

9.2. Az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió közötti áru- és szolgáltatáskereskedelem (2012)

3. a) Milyen hasonlóságok és különbségek vannak a 9.3. ábrán szereplő három mutató között? Mivel magyarázhatók ezek a hasonlóságok és különbségek?

b) Milyen gazdaságpolitikai következményei lehetnek az ábrából kirajzolódó gazdasági kapcsolatoknak?

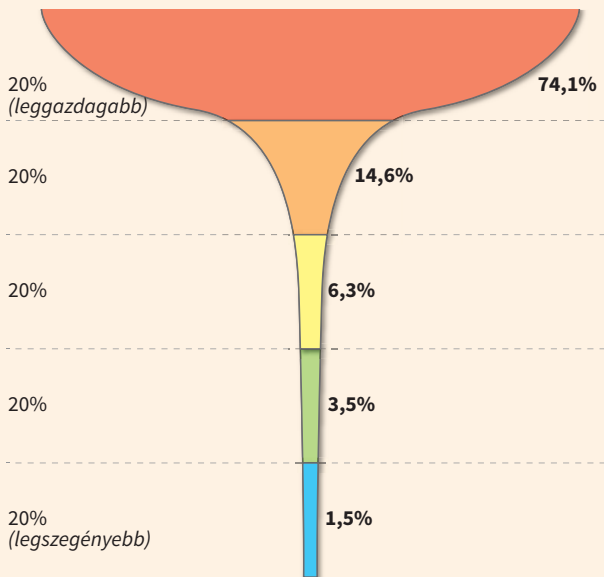
c) Hasonlítsd össze az afrikai gazdasági kapcsolatokat mutató ábrát a 4.1. ábrával! A centrumországokkal, a félperifériával vagy a perifériával való kapcsolatoknak van meghatározóbb szerepe?

9.3. Afrika legfontosabb gazdasági kapcsolatai

4. a) Értelmezd a 9.4. ábrát! Jellemezd a Föld népességének vagyoneeloszlását!

b) Hány millió/milliárd fő rendelkezik a Föld népességéből az összes vagyon 3/4 részével?

9.4. A Föld vagyoneeloszlása (2019)

5. Olvasd el a 2000-es évek elejéről származó tudósítást!

a) A transznacionális vállalatok működésének mely jellemzőit ismered fel a tudósításban?

b) Foglald össze a transznacionális vállalatok jelentőségét a centrum-periféria viszonyok alakításában!

Európából Ázsiába helyezi át termékei egy részének gyártását a Hewlett-Packard (HP). A társaság tintasugaras nyomtatóihoz Magyarországon négy cég állít elő alkatrészeket: a Pannonplast szombathelyi gyára, a Flextronics több üzeme, valamint a spanyol érdekeltségű Mondragon budapesti és az amerikai érdekeltségű SCI tatabányai gyára. Úgy tudjuk, a termelés Európában csak a Flextronics egyik gyárában folytatódik majd, de itt is csökkentett kapacitással, a másik három gyár pedig teljesen leáll a HP-termékek gyártásával 2002 áprilisától. A nyomtatók gyártása Európa-szerte megszűnik, a jelenleg Barcelonában lévő központot pedig Szingapúrba helyezik át. Az érintett négy magyarországi üzem HP-termékek gyártásából származó bevétele körülbelül három-négy milliárd forint évente. A HP és a Compaq szeptember 3-án jelentette be a két cég egyesülését, aminek magyarázata az volt, hogy a számítástechnikai piac mind kevesebb vállalatot tud eltartani. A fúzió beharangozásakor tízszázalékos létszámleépítési és átszervezési tervet hoztak nyilvánosságra. A közös vállalat 160 országban 145 ezer embert foglalkoztat. Az egyesítés óta sok bírálattal érte a menedzsmentet, mert a részvények árfolyama zuhan. A HP piaci értéke az elmúlt bő évben 170 milliárd dollárral csökkent.

6. Egy nemzetközi gyógyszeripari cég Magyarországon létesít leányvállalatot. Beruházási szakemberként keress szóba jöhető telephelyeket!

a) Mely telepítő tényezőket tartod fontosnak a gyógyszergyártás esetében?

b) Mutasd be a javasolt helyszíneket! Térj ki azok kedvező esetlegesen kedvezőtlen adottságaira is!

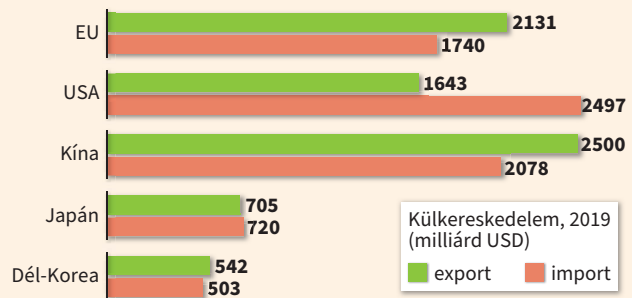
7. Készíts gondolatterképet a gazdasági folyamatokat befolyásoló állami lépésekről!

8. Foglald össze a gazdasági integrációk előnyeit és hátrányait a centrum, a félperiféria és a periféria országai szempontjából!

9. Elemezd a meghatározó világkereskedelmi központok külkereskedelmi mérlegét!

a) Mely térségek külkereskedelmi mérlege pozitív, melyeké negatív? Mivel magyarázható?

b) Foglalmazd meg a következtetéseket a diagram alapján!

9.5. Külkereskedelmi mérleg a világkereskedelem meghatározó központjaiban (2019)

10. a) Határozd meg a fogalmakat!

gazdaság, világgazdaság, primer szektor, szekunder szektor, terciér szektor, kvaterner szektor, bruttó hazai termék (GDP), bruttó nemzeti jövedelem (GNI), gazdasági növekedés, piac gazdaság, profit, világtermék, helyi gazdaság, földrablás, munkamegosztás, centrum, félperiféria, periféria, gazdasági erőter, triád, BRICS-országok, nemzetközi kereskedelem, munka, foglalkoztatottság, munkanélküliség, foglalkozási szerkezet, háztartási munka, transznacionális vállalat (TNC), telepítő tényező, leányvállalat, gazdasági integráció, gazdasági unió, monetáris unió

2. A pénz és a tőke mozgásai a világgazdaságban

Mi a pénz szerepe a gazdaság működésében?

Hogyan gazdálkodnak a háztartások?

Mit jelent a hitel fogalma, miért adósodnak el az emberek?

Mi a jelentősége a külföldi működő tőkének a gazdaságban?

Hogyan irányítják az államok a pénzügyi folyamatokat?

Hol vannak a világban adóparadicsomok?

A pénzügyek jelentőségével, földrajzi jellegzetességeivel ismerkedsz meg ebben a témakörben.

Válassz egy képet az oldalpárról, majd fogalmazd meg, hogy mi jut eszedbe róla! Hogyan kapcsolódik a témakörhöz?

1.

Pénzügyek a háztartásban

Pénzformák

A történelem során különböző formákban jelent meg a pénz. Az **árupénz** esetén egy áru (gyöngy, korall, só stb.) tölti be a pénz funkcióit, megkönnyítve az áruk kicserélését egymással. Manapság leginkább bankjegyet és érméket használunk pénzként. A pénz értékét az a közmegegyezés adja, hogy a pénzért cserébe adott értékű árut kaphatunk.

A bankjegyeket és érméket együttesen **készpénznek** nevezzük. A készpénz mellett a pénz **számlapénzként** is jelen van a gazdaságban. A számlapénz a bankszámlákon létező pénz, amely a mai technológiai megoldásokkal egyszerűbben és olcsóbban mozgatható, mint az érmék és bankjegyek. A számlapénzzel fizetés megkönnyítésére találták ki a bankkártyát. A számlapénzeket **folyószámlákon** vezetik a bankok, ezért zavartalan használatához jól működő **bankrendszer** szükséges.

Pénzzel minden könnyebb?

Általában **fizetőeszközként** gondolunk a pénzre, de ennél több funkciója van. A pénz **értékmérő** is, hiszen kifejezhetjük vele az áruk értékét. A pénz segítségével az áruk könnyebben elcserélhetők, ezért általános **cseereeszköz**. A pénzt összegyűjthetjük, így a **vagyonfelhalmozás** eszközévé is válhat. (1.1.) A pénz ezt a négy funkciót országhatáron átvívelően is betöltheti, így **nemzetközi pénzként** is működhet.

Hogyan gazdálkodnak a háztartások?

A háztartások tagjai különböző gazdasági szükségleteiket közösen elégítik ki, közösen gazdálkodnak a rendelkezésükre álló forrásokkal.

A háztartások **bevételei lehetnek pénzbeliek vagy természetbeniek**. A természetbeni jövedelmek nem öltenek pénzformát (pl. céges autó használata,

1.1. A pénz funkciói a gazdaságban

a mezőgazdasági munkákért kapott termés, étkezési utalvány). A bevétel lehet:

- munkavégzésből származó jövedelem (pl. munkabér, jutalom),
- tulajdonból származó jövedelem (pl. ingatlan után fizetett bérleti díj, a vállalat tulajdonosainak kifizetett osztalék, bankbetétek kamata),
- társadalmi jövedelem (pl. szociális támogatások, családi pótlék, nyugdíj),
- egyéb jövedelem (pl. adomány, nyeremény, örökség).

A kiadásokat a szükségleteink határozzák meg. A szükségletek országonként, koronként, valamint a társadalom egyes tagjai között különböznek.

A **költségvetés** az a pénzügyi terv, amely egy adott időszakra tartalmazza a bevételeket és a kiadásokat. A családoknak, háztartásoknak is van költségvetése. Ha a tényleges bevételek nagyobbak, mint a kiadások, akkor **megtakarításunk** keletkezik, amelyet különböző módon fektethetünk be. Ha a kiadások nagyobbak, mint a bevételek, akkor a különbséget **kölcsönrel vagy hitellel** lehet fedezni (1.4.). Szintén kölcsönt veszünk fel, ha egy nagyobb, tervezett kiadásunkhoz (pl. lakás, autó) nem áll rendelkezésünkre elegendő pénzügyösszeg.

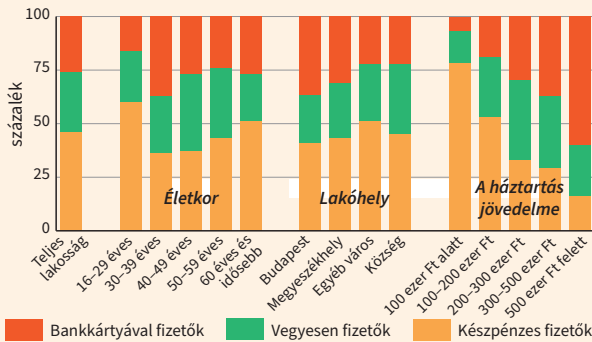
Kölcsön vagy hitel? A két fogalom nem ugyanaz, bár a hétköznapiakban azonos értelemben használjuk őket. A hitel a pénzhez jutás szerződésben rögzített lehetősége. Ha a hitelt igénybe vesszük, pénzhez jutunk; ekkor **kölcsönt** vettünk fel.

A felvett kölcsön összegénél többet kell visszafizetni, a különbséget **kamatnak** hívjuk. Szintén kamatnak hívjuk azt, amit az általunk befektetett pénz után kapunk. A kamat mértékét általában a felvett összeg százalékában fejezzük ki, ezt hívjuk **kamatlábnak**.

Megkülönböztetünk **fix és változó kamatozású hiteleket**. Az első esetben nem változik a kamatláb mértéke a futamidő alatt, az utóbbiban azonban a szerződésben rögzített módon, de megváltozhat. **Devizahitelnek** nevezzük a hitelt, ha nem az adott ország pénznemében vesszük azt fel (pl. Magyarországon az euróhitel devizahitelnek minősül). Devizahiteleknél kockázatot jelent az árfolyamváltozás.

Bizonyos hitelek (pl. lakáshitelek) felvétele esetén **önerővel** is kell rendelkezni. Az önerő az a pénzügyösszeg, amellyel már rendelkezünk, és saját forrásként fel tudjuk használni.

1. Mely funkciói szerint használja a pénzt a családod?
2. Elemezd az 1.2. ábrát! Keresz magyarázatokat a készpénz- és bankkártyahasználat arányai, valamint a társadalmi különbségek között!

1.2. A készpénz- és a bankkártyahasználat a vásárlásokban Magyarországon (2017)

3. a) Nézz utána, mi a feladatuk a bankkártya egyes információinak és elemeinek (1.3.)!
b) Nézz utána a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi Navigátor oldalán a biztonságos bankkártyahasználati javaslatoknak!
c) Nézz utána, hogyan használhatók az okostelefonok és az okosórák bankkártyát helyettesítő fizetőeszközként!

1.3. A bankkártya információi és biztonsági elemei

4. a) Készítsd el háztartásotok következő havi költségvetési tervét! (Az adataidat kezeld bizalmasan!)
b) Vezesd egy hónapon keresztül a háztartásotok bevételeit és kiadásait!

c) Hasonlítsd össze a hónap végén, hogy miben tértek el a tervezett és a valós értékek, és mi volt az eltérések oka!

5. Nézz utána pénzügyi befektetéseket kínáló internetes oldalain, hogy milyen pénzügyi befektetéseket kínálnak a lakosság számára!

a) Beszéljétek meg, hogy melyik miért előnyös, illetve milyen kockázatokkal jár!

b) Nézz utána, mit jelent az EBKM (egységesített betéti kamatlábmutató) fogalma!

c) 1 millió Ft-ot nyertél a lottón. Egy bankfiókba látogatsz, ahol tájékoztatást kérsz a befektetési lehetőségekről. Játsszátok el az ügyintéző és a lottónyertes közötti párbeszédet, és hozzatok döntést a befektetésről!

6. Nézd meg az interneten a Pénziránytű Alapítvány oktatófilmjét a THM-ről (teljes hiteldíjmutató)!

a) Írd le a THM rövid definícióját!

b) Pénzügyi tanácsadó vagy, aki az ügyfeleit segítő tájékoztató plakátot szeretne kifüggeszteni az irodájában a THM-ről. Tervezd meg a plakátot!

7. a) Milyen célra szoktak hitelt felvenni az emberek?

b) Értelmezd a karikatúrát (1.4.)!

1.4. A kölcsön ára

Fogalmak

pénz | készpénz | számlapénz | hitel | kamat | adósságcsapda | háztartási költségvetés | THM | befektetés | önerő

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Foglald össze a pénz szerepét a háztartások szempontjából!
2. Foglald össze, miért fontos háztartási költségvetést készíteni!
3. Az áruházak gyakran kínálnak olcsó áruvásárlási hiteleket. Egy barátod gondolkodik, hogy megvásárolja-e a régóta óhajtott tabletjét egy ilyen akció keretében. Adj neki tanácsot!

2.

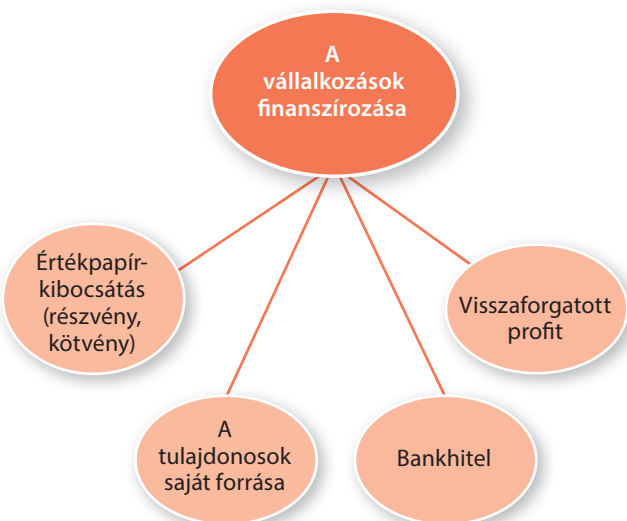
Hogyan gazdálkodnak a vállalatok?

A vállalkozások pénzügyei

Az üzleti vállalkozások **termékeket állítanak elő vagy szolgáltatásokat biztosítanak**. Az üzleti vállalkozások különböző jogi és szervezeti formákban működhetnek a világ különböző országaiban (pl. egyéni vállalkozó, betéti társaság – bt. –, korlátolt felelősségű társaság – kft. –, részvénytársaság, szövetkezet), céljuk a **profit-termelés**.

A vállalkozások működéséhez pénzre, azaz tőkére van szükség. **Működőtőkének** hívjuk a termelésbe, szolgáltatásba áramló pénzbefektetést, amely segítheti a vállalat alapítását, fennmaradását vagy növekedését. A vállalkozásoknak saját pénzforszásaik mellett külső finanszírozásra (költségviselésre) is szükségük lehet (2.1.). A részvénytársaságok például **részvényeket** bocsátanak ki, amelyeket a befektetők megvásárolnak, így a vállalat pénzforszáshoz jut. A vállalatok számára is fontos, hogy esedékes kifizetéseiket határidőre rendezzék. Likvid eszközöknek (vagy **likviditásnak**) hívjuk a rövid távon kiadásokra fordítható pénzforszásokat (pl. készpénz, folyószámlapénz).

A vállalkozás helyzetét, céljait az **üzleti terv** mutatja be számszerű és szöveges formában. Ez a dokumentum a vállalkozás működtetésében segíti a vállalat vezetőit és tulajdonosait, de a finanszírozók számára is fontos információkkal szolgál. A vállalatok működéséről sokat megtudhatunk azok **éves beszámolóiból** is, amelyben az elmúlt évbéli tevékenységüket mutatják be.

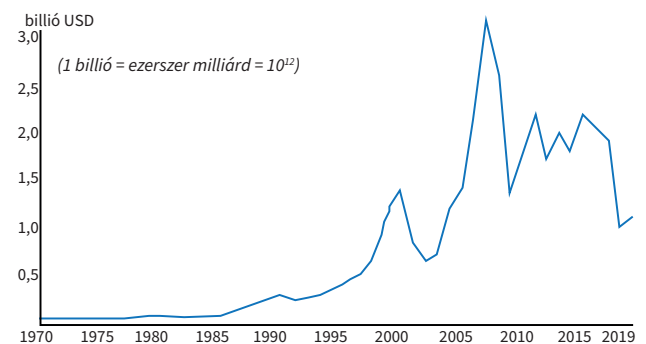

2.1. A vállalkozások finanszírozásának forrásai

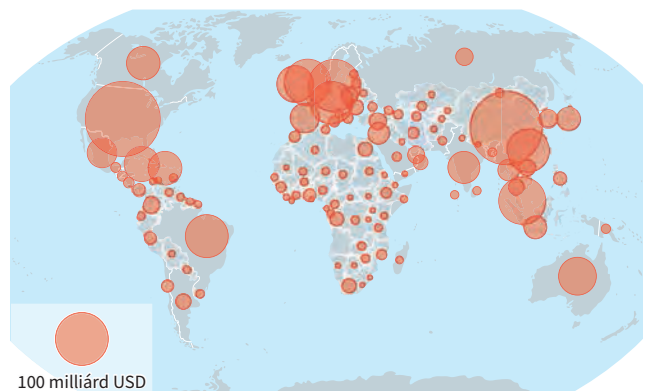
Vállalatok a nemzetközi szinten

A vállalatokhoz áramló működőtőke a vállalatok és a tőkeáramlások nemzetközivé válásával országhatárokat is átléphet, ekkor **külföldi működőtőkének** (foreign direct investment, FDI) nevezzük. Ide tartozik, ha egy vállalat egy másik országban hoz létre új üzemet vagy leányvállalatot, illetve ha jelentős részesedést vásárol egy külföldi vállalatban. A legnagyobb működőtőke-exportálók az USA, Japán, Nyugat-Európa országai és Kína. A legtöbb működőtőke a centrumtérsegek mellett a kelet-ázsiai térségbe érkezik. (2.2., 2.3.)

A tőkében szegény félperiféria és periféria gazdasági számára **fontosak a külföldi működőtőke-befektetések**. Az országba érkező tőke segítséget jelenthet a gazdasági növekedésben, a foglalkoztatásban. Viszont a külföldi működőtőke ki is vonható az adott országból, ami sérülékennyé teszi ezeket a gazdaságokat.

2.2. A külföldi működőtőke-beruházások nagysága a világban (1970–2019)

2.3. A világ országaiba érkező külföldi működőtőke értéke (2018)

1. a) Nézz utána, hogy mit jelent a nonprofit vállalkozás fogalma!

b) Keresd magyarországi példát nonprofit vállalkozásra, és mutasd be a tevékenységét!

2. Készíts interjút egy vállalkozóval! Kérdezd meg a vállalkozás történetéről, sikereiről, nehézségeiről, terveiről!

3. A szemelvények sikeres informatikai vállalkozásokat mutatnak be. Elolvasásuk után válaszolj a kérdésekre!

a) Miért lett sikeres az informatikai vállalkozás?

b) Milyen finanszírozásból jött létre és működik ma a vállalat?

c) Nézz utána, hogy a vállalkozással kapcsolatosan jelentek-e meg a sajtóban kritikák! Mi volt ezeknek a tárgya?

Egy innovatív prezentációs eszköz

2007-ben egy kreatív magyar építészhallgató diplomatervezte szerette volna érdekesebben bemutatni. A célja az volt, hogy az épület egésze mellett a részleteket is be tudja mutatni. Így készített egy olyan egyszerű, nagytípuson alapuló alkalmazást, amivel a rajzlap egyes részleteibe bele tudott nagyítani. A Prezi egyik alapítója egy előadást követően arra biztatta őt, hogy készítsenek egy prototípust a szoftverből. A harmadik alapító az üzleti irányítást vállalta el. Hosszú évek munkája után 2009-ben nyilvánosan elérhetővé vált a Prezi. Hollandiában ekkor rendezték a start-up cégeket felvonultató Next Web konferenciát, ahol a Prezi akkora siker volt, hogy számos európai befektető vette fel a céggel a kapcsolatot, mivel láttak potenciált a cégben. Az elmúlt években amerikai és európai befektetők finanszírozásából tudott a cég növekedni.

A cég igazi újítása, hogy a hagyományos prezentációs technikával szakít, a térben mozgó előadás pedig a felhasználók számára teljesen új élményt ad, a korábbi, lapozáson alapuló korlátok ugyanis megszűnnek. A budapesti és San Franciscó-i iroda együtt már több mint 100 millió felhasználót szolgál ki.

2.4. A Prezi budapesti irodája

A keresőtechnológia forradalma

A Google berkeiben úgy tartják, hogy a vállalat alapítói, Larry Page és Sergey Brin rendkívül ellenszenvesek voltak egymásnak első találkozásukkor. 1995-ben, a Stanford Egyetem végzőseiként hosszasan vitáztak arról, hogyan lehet kiszűrni a legrelevánsabb információkat egy óriási adathalmazból. Egyikük sem sejtette, hogy hamarosan a keresőtechnológiában paradigmaváltás fog bekövetkezni, közös projektjük, a BackRub néven induló, de később Google-re átkeresztelt keresőmotor első változatának kifejlesztése révén. 1998-ra eladható szintre fejlesztették a Google-technológiát. Larry kollégiumi szobáját irodának rendezték be, és onnan próbálták értékesíteni rendszerüket – kevés sikerrel. Elhatározták tehát, hogy PhD-tanulmányaikat félretéve elköltöznék a kollégiumból, és saját céget alapítanak. Ehhez azonban finanszírozást kellett találniuk, amelyet főleg kockázati tőke-befektetők biztosítottak. 2004-ben léptek a céggel a tőzsdére. Ma a fő részvényesek között a két alapító mellett befektetési alapokat találunk.

2.5. A Google a Szilícium-völgyben

4. Vállalkozzatok!

a) Alakítsatok csoportokat! Minden csoport alapítson képzeletbeli vállalkozást egy ötlet megvalósítására! Készítsetek egyszerű üzleti tervet az alábbi kérdések alapján!

– Mivel foglalkozna a vállalkozás?

– Milyen piaci kereslet várható? Kik a versenytársak?

– Milyen és mennyi pénzforrásra volna szükség a vállalkozás beindításához?

– Mekkora bevétel várható a vállalkozásból? Mikortól válhat nyereségesse a vállalkozás?

– Mik a vállalkozás beindításának kockázatai?

b) Mutassátok be csoportonként az üzleti terveket!

5. a) Elemezd a külföldi működőtőke-beruházások trendjeit (2.2.)!

b) Mi magyarázhatja az ingadozásokat?

6. Elemezd a működőtőke-befektetések országok szerinti megoszlását! (2.3.)

Fogalmak

vállalkozás | működőtőke | befektetés | részvény | likviditás | üzleti terv | külföldi működőtőke

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mutasd be a vállalatok gazdálkodásának főbb forrásait!

2. Mi a jelentősége a külföldi működőtőke-áramlásnak a globális gazdaságban?

3.

Az állam pénzügyei

Az állam a korábban megismert gazdasági és egyéb feladatainak ellátása miatt fontos gazdasági szereplő. Az állam gazdálkodási rendszerét **államháztartásnak** hívjuk, azaz szabályrendszer szerint gazdálkodik a bevételekkel és a kiadásokkal. Az állam **költségvetésben** tervezi meg bevételeit és kiadásait. Az államháztartás két nagy alrendszere az országos szintű költségvetése (központi költségvetés) és az önkormányzatok költségvetése.

Az államháztartás bevételei a háztartásoktól, a vállalatoktól és külföldről származnak, a kiadásokat is a háztartások, a vállalatok és a külföld felé teljesítik (3.1.). Ha az ország bevételei és kiadásai megegyeznek, akkor a költségvetés egyensúlyban van. Ha a kiadás több a bevételnél, akkor **költségvetési hiány** (deficit) jellemzi a költségvetést. Amikor a bevételek meghaladják a kiadásokat, akkor **költségvetési többletről** beszélünk.

A kiadások közül **állami támogatásnak** hívjuk azokat, amelyeket a támogatott háztartásnak vagy vállalatnak nem kell visszafizetnie. Például az állam pénzzel támogathatja a munkahelyeket teremtő beruházásokat. Az **európai uniós támogatások** egy részét a támogatottnak nem kell visszafizetnie, más részét viszont igen.

Államadósság és adósságválság

Ahogy a háztartások vagy a vállalatok, úgy az állam is vehet fel kölcsönöket, ha a kiadásai nem fedezik a bevételeit. Az állam hitelért fordulhat a lakossághoz, vállalatokhoz, pénzintézetekhez, de nemzetközi szervezetekhez is, mint a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Világbank. Az állam például **állampapírokat (kötvényeket) bocsát ki**, amelyeket különböző hazai vagy külföldi szereplők megvásárolhatnak, majd pedig a futamidő végén kamattal fizeti vissza a kölcsönt. Az állam eladósodottságának mértékét általában a GDP-hez viszonyítva szoktuk kifejezni (3.2.).

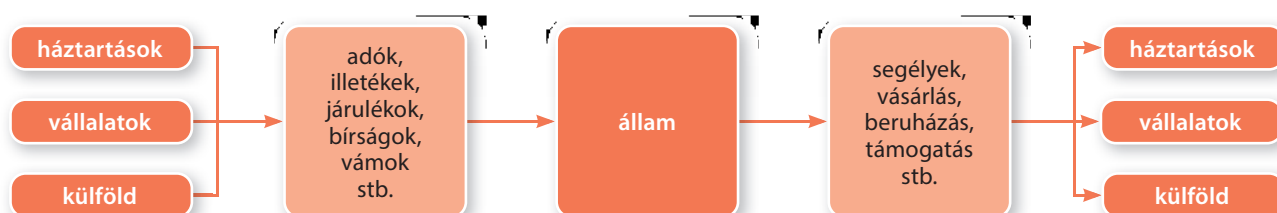
Ha az állam úgy vesz fel hiteleket, hogy hosszú távon nem (vagy csak újabb hitelekkel és növekvő kamatterhekkel) tudja biztosítani visszafizetésüket, az ország adósságszpirálba, **adósságválságba** kerül. Az adósságválságnak súlyos gazdasági és társadalmi következményei vannak.

Pénzügypolitika

Az államnak a pénzügyi rendszer működésének fenntartásában is fontos szerepe van. A pénzügypolitikában meghatározó jelentőségű a **központi bank**, más néven jegybank. A jegybank általában a kormányzattól független intézményként működik, pontos szerepe országonként különbözik. Feladata általában a készpénzkiadás, a pénzügyi stabilitás és az árstabilitás biztosítása, kamatlábak meghatározása (pl. jegybanksi alapkamat), az ország devizatartalékainak kezelése. Sok államban a pénzügyi szereplők tevékenységének felügyeletét, ellenőrzését is ellátja.

Magyarország jegybankja a Magyar Nemzeti Bank. Elsődleges feladata az árak stabilitásának biztosítása, de a rendelkezésére álló eszközökkel a kormány gazdaságpolitikájának támogatása is. Az euróövezet jegybankja az Európai Központi Bank, az Amerikai Egyesült Államokban pedig a Federal Reserve System („a szövetségi tartalék rendszere”, Fed) tölti be a központi bank szerepét.

Inflációnak hívjuk az árszínvonal tartós emelkedését, **deflációnak** pedig az árszínvonal tartós csökkenését. Infláció esetén általánosságban nőnek az árak, és elértéktelenedik a pénz (hiszen ugyanannyi pénzből kevesebb árut és szolgáltatást lehet megvásárolni). Az inflációs ráta az árak százalékos emelkedését mutató mérőszám. Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal közli az inflációs adatokat, ezen belül a **fogyasztóiár-index** értékét, amely a lakossági fogyasztás szempontjából fontos áruk és szolgáltatások átlagos árváltozását méri.

3.1. Az államháztartás felépítése

1. Nézz utána, hogy mióta van Magyarországon munkanélküli-segély, gyermekgondozási segély (gyes), általános forgalmi adó (áfa), személyi jövedelemadó (szja), önálló magyar jegybank!

2. a) Miért van szükség adókra? Vitassátok meg!
b) Gyűjtsetek az adóemelés és az adócsökkentés mellett és ellen szóló érveket, figyelembe véve a gazdaság és a társadalom aktuális állapotát! Folytassátok le a vitát!

3. a) Nézz utána a Központi Statisztikai Hivatal honlapján a STADAT-táblákon belül az éves pénzügyi adatok között, hogy melyek a magyar központi költségvetés főbb bevételi és kiadási tételei!

b) Miből van a központi költségvetésnek a legnagyobb bevétele? Mire költ a központi költségvetés a legtöbbet?

c) Nevezd meg, hogyan járul hozzá a családot az államháztartás bevételeihez!

d) Nevezd meg, milyen módon részesül a családod az államháztartás kiadásaiából!

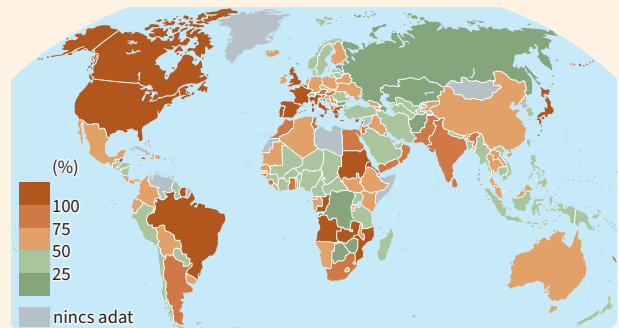
4. a) Az alábbi szemelvény elolvasása után magyarázd el az 1980-as évek adósságválságának a folyamatát! Készíts gondolattérképet!

Az 1973-as, majd az 1979-es kőolajár-robbanás hatalmas bevételhez juttatta az olajexportáló országokat, a kőolajat importáló országoknak pedig többletkiadásokat okozott, ami válságot eredményezett. Az olajtermelők hitelezőként jelentek meg a pénzpiacon, a nagy mennyiségben rendelkezésre álló olajdollárokat alacsony kamatra lehetett hitelként felvenni. A kedvező lehetőséggel sok ország élt. Részben a gazdaságuk fejlesztésére, részben pedig a lakosság életszínvonalának javítására jelentős mennyiségű kölcsönt vettek fel. Az olcsó hitelek időszakának azonban gyorsan vége lett. A kőolaj ára emelkedni kezdett, ami világméretű inflációt indított el, hiszen a termékek előállításának költsége a dráguló energiaforrások miatt emelkedett. Ezzel párhuzamosan jelentősen megemelkedtek a kamatlábak a nemzetközi hitelezésben, ami a félperiféria és a periféria számos országát egyre súlyosabb adósságválságba taszította.

b) Keresd a gazdasági hírekben példákat közelmúltbeli adósságválságokra!

c) Hasonlítsd össze az 1980-as évek adósságválságát a hírekben szereplő adósságválságokkal!

5. Jellemezd az államadósság területi különbségeit a világban (3.2.)!

3.2. Az államadósság GDP-hez viszonyított aránya a világ országaiban (2020)

6. a) Nézz utána, hogy mekkora a jegybanki alapkamat értéke Magyarországon!

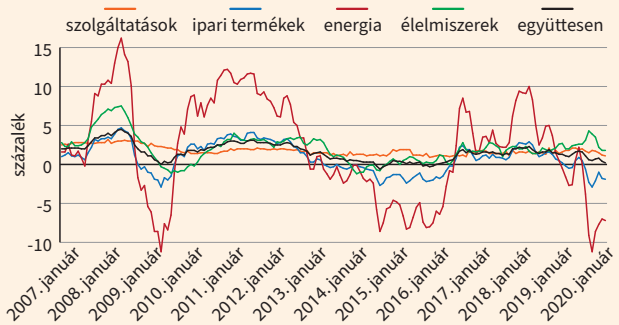
b) Hasonlítsd össze a jegybanki alapkamatot

- az állampapírokra fizetett kamatokkal,
- egy kiválasztott banknál a lakossági lekötött betétek kamatával (EBKM),
- egy kiválasztott banknál a lakáshitelek kamatával (THM)!

Mi magyarázhatja a különbségeket?

7. a) Hasonlítsd össze az árak alakulását és az infláció mértékét (3.3.)!

b) Hasonlítsd össze a termékcsoportok áringadozásainak hasonlóságait és különbségeit!

3.3. Inflációs ráta az Európai Unióban (havi értékek, az előző év azonos hónapjához viszonyítva, %)

Fogalmak

államháztartás | költségvetési hiány | kötvény | állami támogatás | európai uniós támogatás | adósságválság | központi bank (jegybank) | infláció

Összefoglaló kérdések, feladatok

- 1.** Készíts gondolattérképet a leckében szereplő fogalmakról és összefüggéseikről!
- 2.** Mikor gazdálkodik jól egy állam? Vitassátok meg!

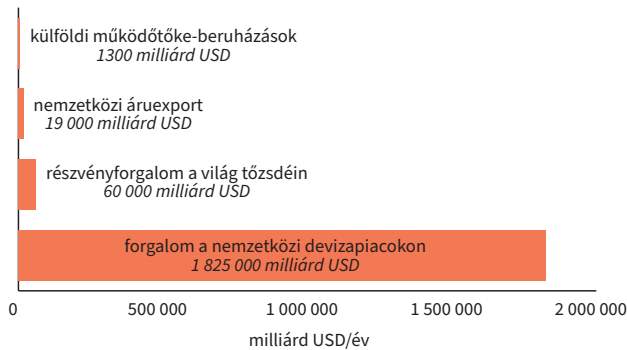
4.

Pénzügyek és globalizáció

A pénzpiacok bővülése

Az elmúlt néhány évtizedben a világban rendelkezésre álló pénz mennyisége folyamatosan növekedett, a pénz nemzetközi áramlása egyre nagyobb mértékűvé vált és gyorsult. Ennek okai voltak, hogy a pénzpiaci ügyletekben befektetett **pénztőke** áramlása technológiailag egyszerűbbé vált (az informatikai rendszereken keresztül lényegében bármennyi pénzt mozgathatunk olcsón és gyorsan), egyre több pénzintézet vált nemzetközi szereplővé (a transznacionális vállalatokhoz hasonlóan), az államok pedig egyre kevesebb akadályt gördítettek a nemzetközi pénzáramlások elé.

Felerősödött a pénz vagyonszerzési funkciója. A pénz már nem egyszerűen a gazdasági termelést és cserét egyszerűsítő eszköz vagy a termeléshez közvetlenül kapcsolódó hitel, hanem **önmagában is a profitszerzés eszközévé vált** („a pénz pénzt szül”). Új pénzügyi termékek és befektetési formák jelentek meg, amelyekkel egyre inkább globális léptékben kereskednek. Összességében a pénzpiacokon forgó pénz jelentősen meghaladja az árukereskedelem mértékét (4.1.).

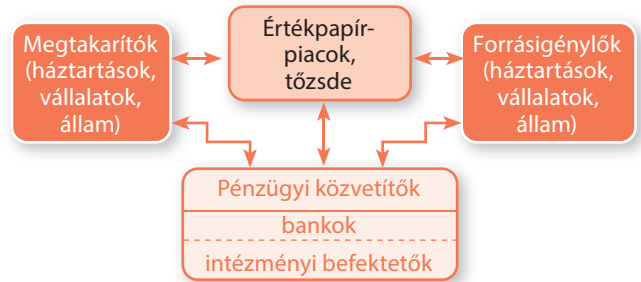

4.1. A globális pénz- és áru piacok forgalma (2020)

Új szereplők

A pénzügyekben hagyományosan a bankrendszer közvetített a forrásokat igénylő gazdasági szereplők (háztartások, vállalatok, állam) és a forrásokkal rendelkező megtakarítók (háztartások, vállalatok, állam) között. Napjainkban egyre meghatározóbbak az intézményi befektetők, amelyek összegyűjtik a háztartások és a vállalkozások megtakarításait, és azokat együttesen fektetik be (4.2.). A legnagyobb szereplők a nyugdíjpénztárak, a biztosítótársaságok és befekte-

tési alapok. Ezek a befektetők a rájuk bízott vagyont részvényekben, kötvényekben vagy ingatlanokban tartják, így a tőzsdei és az ingatlanpiaci folyamatokra is hatást gyakorolnak (4.1. táblázat, 4.2. táblázat). Például a BlackRocknak 38 országban van irodája (4.3.), ahol dolgozói a legjövődolgozóbb befektetéseket kutatják fel.

4.2. A pénz- és tőkepiac szereplői és a köztük levő tőkeáramlások

Helyezés	Vállalat	Székhely	Kezelt vagyon (milliárd USD)
1.	BlackRock	Egyesült Államok	6840
2.	The Vanguard Group	Egyesült Államok	6200
3.	UBS Group	Svájc	3260
4.	Fidelity	Egyesült Államok	3200
5.	State Street Global Advisors	Egyesült Államok	3120
6.	Allianz	Németország	2360
7.	JPMorgan Chase	Egyesült Államok	1900
8.	Bank of New York Mellon	Egyesült Államok	1900
9.	Capital Group	Egyesült Államok	1800
10.	PIMCO	Egyesült Államok	1760

4.1. táblázat. A világ legnagyobb intézményi befektetői (2020)

4.3. A BlackRock irodái a világban (2020)

Helyezés	Vállalat	Székhely	Leírás	Ingatlan-befektetések értéke (milliárd USD)
1.	Abu Dhabi Investment Authority	Abu-Dzabi	kőolajbevételeket kezelő állami tőkealap	62,1
2.	APG Asset Management	Amszterdam	kormányzati és oktatási dolgozók nyugdíjalapja	51,4
3.	Allianz Real Estate	München	biztosító és vagyonkezelő	50,7
4.	Nuveen, a TIAA Company	New York	vagyonkezelő, a közszféra nyugdíjalapja	46,4
5.	Temasek Holdings	Szingapúr	állami tulajdonú intézményi befektető	41,2
6.	AXA Investment Managers	Párizs	biztosító és vagyonkezelő	38,5
7.	Canada Pension Plan Investment Board	Toronto	állami nyugdíjalap	35,6
8.	Qatar Investment Authority	Doha	kőolaj- és földgázbevételeket kezelő állami tőkealap	35,0
9.	California Public Employees' Retirement System	Sacramento	a kaliforniai közszféra dolgozóinak nyugdíj- és egészségbiztosítója	33,8
10.	Swiss Life	Zürich	életbiztosító	32,4

4.2. táblázat. A legnagyobb intézményi befektetők az ingatlanpiacon (2019)

Mi micsoda?

Értékpapír: egy sajátos okirat, amely valamilyen tulajdonosi jogot vagy hitelviszonyt testesít meg. Az értékpapírok vásárlása egy befektetési forma, amely befektetéstől hozamot várunk.

Kötvény: hitelviszonyt megtestesítő értékpapírtípus, amely a kölcsön feltételeit rögzíti (pl. lejárat, kötvény után fizetendő kamat). Kötvényeket bocsáthatnak ki vállalatok, a központi állam vagy önkormányzatok is. A kötvénykibocsátással különböző célok megvalósítására teremtenek pénzforrást. A kötvényekkel nem jár tulajdonosi jog.

Állampapír: hitelviszonyt megtestesítő értékpapírtípus, ahol az értékpapír kibocsátója az állam. Állampapír vásárlásával lényegében az államnak adunk kölcsön. Az államkötvény az egy évnél hosszabb lejáratú állampapír.

Részvény: tulajdonjogot megtestesítő, lejárat nélküli értékpapír. A részvény tulajdonosa lényegében a részvényt kibocsátó vállalat tulajdonosává válik. A részvények megvásárolhatók és eladhatók; a részvényesek emellett a vállalat profitjából is részesedhetnek (osztalék). A vállalatok azért bocsátanak ki részvényeket, hogy pénzforrást szerezzenek, például a vállalat bővüléséhez.

Mi történik a tőzsdén?

A **tőzsde** szigorú felügyelet mellett működő piac, ahol értékpapírokkal, különféle árukkal, nyersanyagokkal, valutával vagy nemesfémekkel kereskednek. Így a bankrendszer közvetítése nélkül áramlik tőke a pénzügyi forrásokat igénylő vállalatok és a megtakarításokkal rendelkező gazdasági szereplők között. A tőzsdén ügyleteket, azaz adásvételt csak hivatásos közvetítők, brókerek végezhetnek. Bár tőzsde a világ országainak mintegy felében működik, világgazdasági súlya, forgalmának nagysága alapján a **New York-i értéktőzsde szerepe a meghatározó**. A valutatőzsdék közül a londoni és a szingapúri forgalma emelkedik ki. Az árutőzsdék néhány termék adásvételére szakosodtak. Az árutőzsdék közül Chicago tőzsdéje a legjelentősebb. A legnagyobb forgalmat lebonyolító tőzsdék általában globális városokban helyezkednek el (4.4.).

Az értéktőzsdék működéséről árulkodik a **tőzsdeindex** alakulása. Ennek értéke a tőzsdén szereplő, meghatározó jelentőségű cégek részvényeinek forgalmáról, árfolyamaik alakulásáról tájékoztat. A világ legismertebb tőzsdeindexe a New York-i értéktőzsde **Dow Jones-indexe**, amit 1896 óta tesznek közzé. A Budapesti Értéktőzsde működését a **BUX-index** alakulása tükrözi.

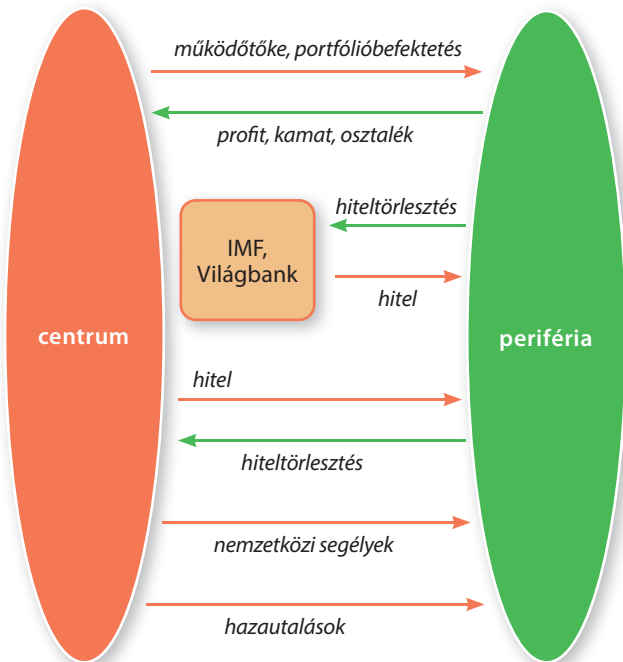

4.4. A világ legnagyobb forgalmat lebonyolító értéktőzsdéi

Nemzetközi pénzügyi szervezetek

A pénzpiacok globalizálódása miatt a pénzügyi folyamatok nemzetközi irányítására és szabályozására is szükség van. A világ országai ezekre a feladatokra **nemzetközi pénzügyi szervezeteket** hoztak létre. Közülük a legjelentősebbek a **Nemzetközi Valutaalap (IMF)** és a **Világbank**, amelyeket 1944-ben alapítottak, washingtoni székhellyel. Előbbi a nemzetközi pénzügyi stabilitás biztosítására, utóbbi főleg beruházások hitelezésére alakult. Tevékenységük segítette számos alacsony és közepes jövedelmű országban a gazdasági válságok kezelését. Az általuk nyújtott hitelek közül ezek az országok szegénységet mérséklő programokat valósítottak meg, amelyekre más forrásokból nem lett volna lehetőségük. Mindkét szervezet tevékenységét az elmúlt évtizedekben számos kritika is érte, főleg amiatt, mert a pénzügyi segítségért folyamodó államok számára a hitelfelvételért cserébe különböző, a hitelfelvevő országok mozgásterét csökkentő gazdaságpolitikai intézkedéseket írtak elő. Az utóbbi években klímavédelmi szempontból is bírálták a Világbank fosszilis energiahordozók kiaknázását támogató hiteleit.

Az országok közötti nemzetközi hitelezésben más regionális fejlesztési bankok (pl. Európai Beruházási Bank, Iszlám Fejlesztési Bank, az orosz háttérű és budapesti székhelyű Nemzetközi Beruházási Bank) is fontos szerepet játszanak.

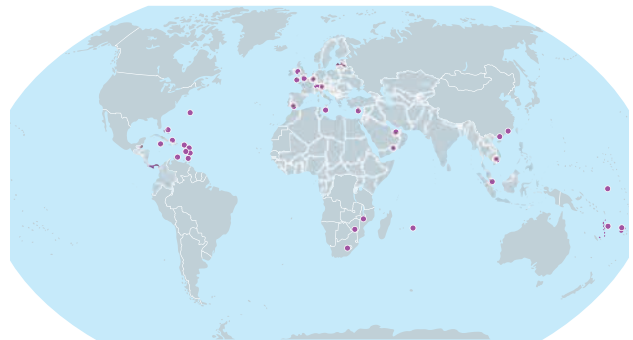

4.5. A nemzetközi tőkeáramlások legfontosabb csatornái a centrum és a periféria között

Pénzáramlások a centrum és a periféria között

A világgazdasági centrumtérsegek és a perifériatérsegek között jellegzetes tőkeáramlási folyamatok rajzolódnak ki (4.5.). A centrumországok vállalatai hagyományosan a perifériára működőtőkét helyeznek ki; a vállalati profitot vagy visszaáramoltatják a centrumországokban található vállalati központokba, vagy pedig újból befektetik a periféria gazdaságában. Portfólióbefektetésnek hívjuk, ha külföldiek értékpapírokat vásárolnak a célországban – az ezek után járó profit, kamat, osztalék szintén visszaáramlik a befektető országába. A centrum és a periféria közötti tőkeáramlások másik csoportját a centrumországok bankjai és pénzintézetei által a **periféria államainak és vállalatainak nyújtott hitelek** adják. A nemzetközi pénzügyi szervezetek (pl. az IMF és a Világbank) szintén fontos szereplők a perifériára történő tőkeáramlásban. A centrumországok által a periféria országainak nyújtott nemzetközi segélyek is pénzügyileg összekapcsolják a két térséget. Egyre nagyobb szerepet játszanak a nemzetközi pénzmozgásokban a **hazautalások**, amelyeket a centrumországokban dolgozók küldenek a periféria országaiban lakó családtagjaiknak, rokonaiknak.

A tőkeáramlásokban sajátos térségcsoportot jelentenek az **adóparadicsomok**. Ezek olyan országok vagy területek, ahol a vállalatok adóterhe alacsony vagy nulla, egyszerűen lehet vállalatokat alapítani, és az országok kevés információt tesznek nyilvánossá a vállalatokról és tulajdonosaikról. A vállalatoknak és a magánszemélyeknek megéri adózási szempontból ide irányítaniuk a bevételeiket és vagyonukat. 2015-ben a világ összvagyonának tizedét tartották adóparadicsomokban. Becslések szerint a vállalatok az adóparadicsomokon keresztül 500 milliárd USD adó megfizetését spórolják meg évente. (4.6.)

4.6. Adóparadicsomok a világban

1. Keress a gazdasági sajtóban tőzsdei és nemzetközi pénzügyi híreket! Készíts ezekből rövid összeállítást!
2. a) Elemezd az intézményi befektetők földrajzi megoszlását (4.1. táblázat, 4.2. táblázat)!
b) Milyen különbségeket találsz a két táblázat között?
c) Keress gazdasági híreket a táblázatok szereplőinek magyarországi befektetéseiről!
3. a) Mi az olajdollár? Fogalmazz meg a karikatúra alapján (4.7.)!

4.7. Az olajdollár (petrodollár)

- b) Hogyan helyezhetők el az olajdollárok a 4.5. ábra összefüggésrendszerében?

4. Járj utána!

- a) Mit jelképez a két állat a tőzsde épülete előtt (4.8.)?

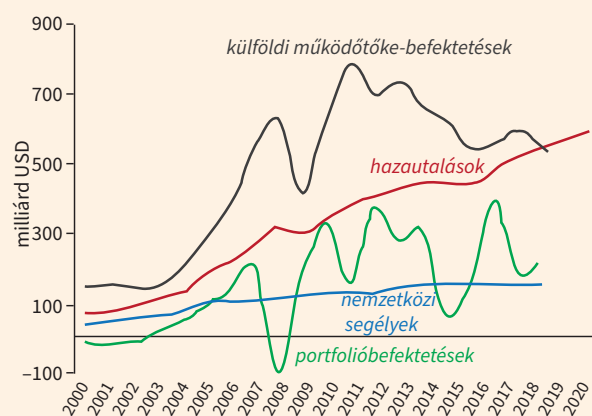
4.8. A frankfurti tőzsde előtti medve és bika

- b) Nézz utána az interneten a tőzsdék „fekete csütörtök” napjainak! Mi történt a pénzpiacokon ezeken a napokon?

- c) Keressétek meg az interneten a Pénziránytű Alapítvány *Tőzsde* című tőzsdeszimulációs játékát! Próbáljátok ki! A játék után beszéljétek meg a főbb tapasztalatokat a tőzsde működéséről!

5. Olvasd el a hazautalásokról szóló szemelvényt, és válaszolj a kérdésekre!

Az alacsony és közepes jövedelmi szintű országokba történő hazautalások a Világbank becslése szerint 2019-ben 551 milliárd USD-t tettek ki. A hazautalások célországai között India (82 milliárd USD) vezetett, amelyet Kína, Mexikó, a Fülöp-szigetek és Egyiptom követett. Ha a GDP-hez viszonyítjuk a hazautalások nagyságát, akkor Tonga, Haiti, Nepál, Tádzsikisztán és Kirgizisztán álltak az élen, ahol a hazautalások a GDP 30-40%-át tették ki. A hazautalások mértékére jelentős hatást gyakorolnak a külföldön való munkavállalás feltételei, a migrációs politikák és a valutaárfolyamok alakulása.

4.9. A közepes és alacsony jövedelmű országokba irányuló pénzáramlások változása

- a) Hasonlítsd össze a szemelvény szövegét az atlaszod migrációs irányokat bemutató ábrájával! Milyen összefüggéseket találsz?
b) Mutasd be a hazautalások szerepét a nemzetközi pénzáramlásokon belül (4.9.)!

6. a) Elemezd az adóparadicsomok földrajzi elhelyezkedését (4.6.)!

- b) Nézz utána, mik azok a „Panama-iratok”, és hogyan kapcsolódnak az adóparadicsomokhoz!

Fogalmak

pénztőke | intézményi befektető | tőzsde | Dow Jones-index | BUX-index | Nemzetközi Valutaalap | Világbank | hazautalás | adóparadicsom | petrodollár (olajdollár)

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mutasd be a globális szint jelentőségét a nemzetközi pénzügyi mozgásokban!
2. Kik a nyertesei és a vesztesei a nemzetközi pénzügyi mozgásoknak?

5.

Összefoglalás

1. Melyik befektetési formát mikor választanád? Miért?

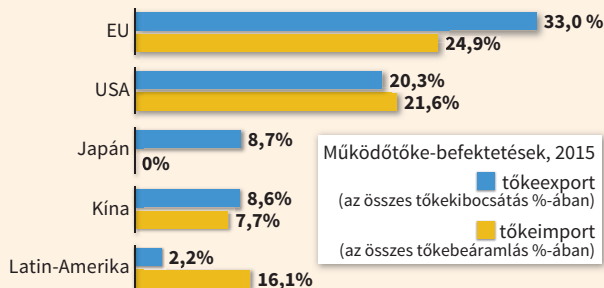

5.1. A befektetések kockázata befektetési formák szerint

2. Nézd meg az interneten a Pénziránytű Alapítvány Részvény és kötvény – Mi a különbség? című videóját. Foglald össze a részvény és a kötvény közötti különbségeket!

3. a) Nézz utána, hogy Magyarországon ma milyen, állami kamattámogatású hitelek érhetőek el a lakosság számára!
b) Miért támogatja az állam ilyen módon a hitelezést?

4. a) Igazold a diagram (5.2.) alapján a centrumtérsegek meghatározó szerepét a működőtőke-befektetésekben!
b) Mivel magyarázható, hogy a tőkebefektetések a centrumtérsegekben összpontosulnak?

5.2. A működőtőke-befektetések területi megoszlása

5. Válaszolj a kérdésekre az ábrák és a szemelvény alapján!

a) Hasonlítsd össze az 5.4. ábrát a 3.2. ábrával! Milyen hasonlóságokat és különbségeket látsz? Mi lehet ezeknek a különbségeknek az oka?

b) A kínai hitelekből sok ország infrastrukturális beruházásokat finanszíroz. Olvasd el a szemelvényt!

Kenyában a Mombasa és Nairobi közötti új vasútutat 2017-ben adták át. A 3,6 milliárd USD-be kerülő, az utazási időt harmadára csökkentő beruházás Kenya legdrágább infrastruktú-

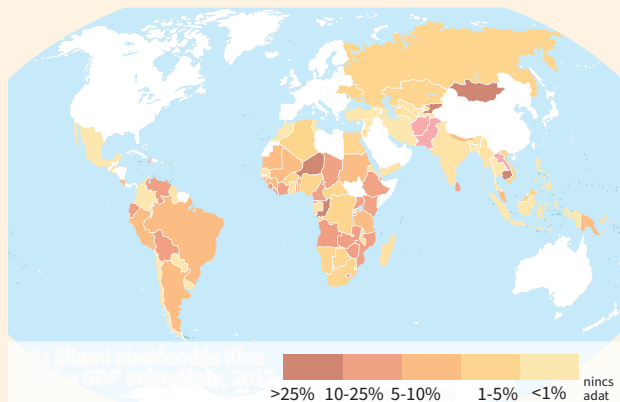
rális projektje volt az ország 1963-as függetlenné válása óta. A finanszírozás kilenczetedét kínai állami bankhittel biztosította. A hitelszerződésben kikötötték, hogy a beruházás 40%-át kenyai beszállítók adják (pl. az építőanyagok egy részét helyi vállalatok szállították), a hitelező pedig beleszóllhatott a vasútvonal üzemeltetőjének a kiválasztásába (amely egy kínai vállalat lett). A vasútvonalat kínai cég építette kínai szabványok szerint, a vonalon kínai mozdonyok és vasúti kocsik futnak. Az üzemeltetésben továbbra is sok kínai dolgozik, például mozdonyvezetők. A kenyai kormány vállalásokat tett a hitelező bank felé a vasútvonalon szállított áru mennyiségére, amit az áruszállítás egy részének kötelező vasútra terelésével kíván elérni. A fuvarozók viszont az emiatt megnövekedett szállítási költségekre panaszkodnak.

c) Keresd magyarázatot az atlasz térképe segítségével a vasútvonal jelentőségére!

d) Gyűjtsd össze a szemelvény alapján a két állam szempontjából a beruházás előnyeit és hátrányait!

5.3. Új kínai dízelmozdony a vasútvonalon Kenyában

5.4. Az állami eladósodás Kína felé a GDP arányában (2017)

6. Nézd meg az interneten a Euronews Real Economy: Bevezetés a görög válságba című riportját!

a) Gyűjtsd ki a riportban használt, ebben a fejezetben megismert pénzügyi szakkifejezéseket! Magyarázd meg a jelentésüket!

b) Készíts gondolattérképet, amely bemutatja a görög válság következményeit!

7. Hogyan kapcsolhatók a tőzsdéhez az alábbi képek?

5.5. A tőzsde

8. Az 5.6. ábra egy új autó gyártásához és megvásárlásához kapcsolódó pénzügyi folyamatokat ábrázolja.

a) Foglald össze az ábra alapján a folyamatokat! Használd a fejezetben megismert szakkifejezéseket!

b) Gazdasági válságidőszak kezdődött. Hogyan hathatott ez az egyes szereplőkre és a nyilakkal ábrázolt pénzáramlásokra?

c) Mit tehet az állam gazdasági válság esetén, hogy mérsékelje a negatív hatásokat?

9. A részvételi költségvetés azt jelenti, hogy az önkormányzat bevonja az állampolgárokat abba a döntésbe, hogy a költségvetés egy részét mire költsek el. Olvasd el a szemelvényt, és válaszolj a kérdésekre!

Az első modern részvételi költségvetés 1989-ben, a brazil Porto Alegre városában jött létre. A helyi önkormányzatiság intézményeit egy személyes függőségen alapuló klientúrendszer tartotta fogva. A hatalomra kerülő Munkáspárt a demokratikus részvétel bővítését és a közkiadások átszervezését ígérte alacsonyabb státuszú választóinak, ennek érdekében hozta létre két év kísérletezés után a közvetlen részvétel és a képviselőt elveit ötvöző eljárást. Ez az önkormányzati intézmények dominálta, zárt költségvetés-alkotás folyamatában hatalommal ruházta fel a társadalom tagjait és igényeiket. Az első évben csupán ezren vettek részt a programban, ám ez hamar bővülésnek indult. A részvételi módon elosztott költségvetési arány 20%-ra nőtt, a város pedig egyre többet költött oktatási és egészségügyi kiadásokra. Ez is mutatja, hogy az eljárás valódi hatalmat biztosított a résztvevőknek, megvédve az alulról jövő igényeket a populista kisajátítástól és a figyelmen kívül hagyástól. A módszert több mint 100 brazil város vette át, majd az a helyi körülményekre való adaptálással világszerte elterjedt.

a) Keresd meg Porto Alegre városát az atlaszodbán!

b) Mi magyarázhatja, hogy Brazíliában jelent meg a részvételi költségvetés gondolata?

c) Melyek lehetnek a lakosság közvetlen bevonásának előnyei és hátrányai a költségvetési döntésekben?

10. Keresd meg lakóhelyed önkormányzatának aktuális éves költségvetését! (A költségvetést a legegyszerűbben a Nemzeti Jogszabálytárban, az önkormányzati rendeletek között találod meg.)

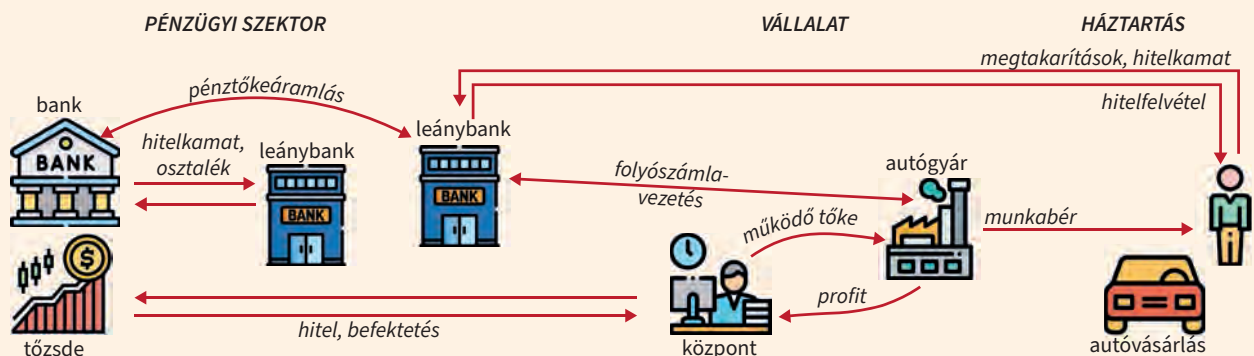
a) Milyen főbb bevételei és kiadásai vannak az önkormányzatnak?

b) Milyen intézményeket tart fenn az önkormányzat?

c) Milyen fejlesztéseket terveznek az évben?

d) A helyi újság szeretné közérthető formában tájékoztatni a lakosságot az önkormányzati költségvetésről. Készíts az újság számára egyoldalas infografikát!

e) Lakóhelyetek költségvetésének 5%-áról szabadon dönthettek. Gyűjtsetek ötleteket a pénz elköltésére, és rendezetek ezekről vitát!

5.6. Autóvásárláshoz kapcsolódó pénzügyi folyamatok

3. Magyarország a 21. században

Milyen egyedi jellemzői vannak hazánknak?

Hogyan változott Magyarország gazdasága az elmúlt évtizedekben?

Mi a logisztikai központok, ipari parkok, a barna- és zöldmezős beruházások jelentősége?

Miért vannak különbségek Magyarország régiói között?

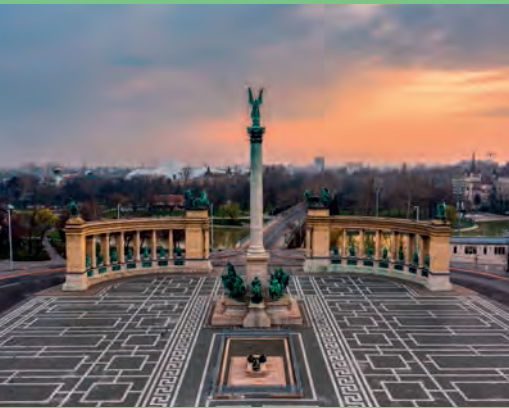
Miért érdemes a turizmust támogatni?

Mit tehetünk az egészséges környezetünkért?

Ezekre a kérdésekre is választ kapsz ebben a fejezetben.

Válassz egy képet az oldalpárról, majd fogalmazd meg, hogy mi jut eszedbe róla! Hogyan kapcsolódik a témakörhöz?

1.

Magyarország a 21. században

Hazánk földrajzával már az általános iskolában és az előző fejezetek lapjain is találkozhattál. Ebben a fejezetben megismerjük Magyarország legfontosabb társadalmi és gazdasági jellemzőit, a jelenlegi állapotának kialakulásához vezető folyamatokat, okokat.

Helyünk a világban

Magyarország helyét a Földünkön többféleképpen is meghatározhatjuk. Atlaszunk térképei segítségével a tényleges és viszonylagos fekvését, statisztikai adatok segítségével a Földhöz, Európához és egyes térségekhez viszonyított helyzetünket írhatjuk le.

Hazánk 93 023 km²-nyi területe Európának 1%-át jelenti. Magyarországhoz hasonló nagyságú ország Európában Portugália. Országunk 9,77 millió lakójával a Föld népességének 0,13%-át adja (2020), hasonló népességű ország napjainkban Fehéroroszország vagy az Egyesült Arab Emírségek. A szomszédos országokhoz viszonyítva (Ukrajna és Románia után) a harmadik legnépesebb és legnagyobb területű ország Magyarországnak, amely a Kárpát-medence központjában helyezkedik el.

A nemzeti önmeghatározás (identitás)

Sokféleképpen meghatározhatjuk magunkat. Számít, hogy fiatalok vagyunk vagy idősek, vidéken lakunk vagy városban, milyen munkát végzünk, melyik társadalmi csoporthoz soroljuk magunkat. Önmeghatározásunkat, azaz **identitásunkat** számos tényező határozza meg, közülük kiemelkedő jelentőségű a nemzeti hovatartozásunk.

A nemzeti önmeghatározás alakulásában kulcsfontosságú szerepe van a történelmi eseményeknek, a nemzet sorsát meghatározó személyiségeknek, világhírnevet szerző művészeknek, tudósoknak, sportolóknak, illetve a nyelvnek, a helyismeretnek, értékrendjeinknek és azoknak a közösségeknek, amelyekhez tartozunk. Bizonyos tárgyak, elhangzott kijelentések jelképekké, szimbólumokká válnak (1.1.). Mindezeket identitásunk fontos hordozóinak tekintjük.

1.1. Kokárda, a magyar nemzet egyik szimbóluma

Földrajzi helyzetünk, kulturális hagyományaink és történelmi kötődésünk alapján is európai nemzetnek számítunk, 2004 óta az **Európai Unió polgárai** vagyunk.

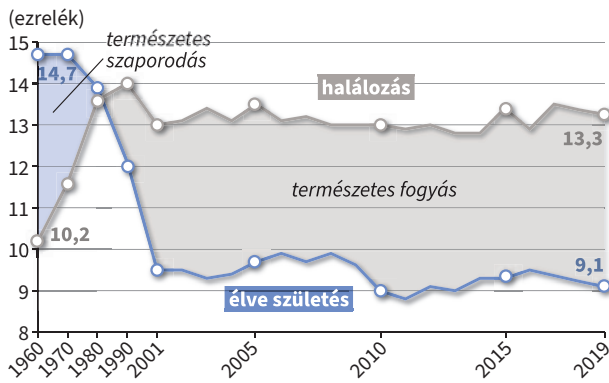
A Kárpát-medence városaiban található, identitásunkhoz kapcsolódó történelmi **emlékhelyek** mellett a természeti környezet egyedisége adja azokat az értékeket, amelyek védelme minden magyar állampolgár feladata. A helyhez kapcsolódó sajátos **hagyományok, kulturális események** hozzátartoznak magyarságunkhoz.

A népesség

Hazánk népessége a jelenlegi országterületen a 20. század első éveiben növekedett, mivel a halálozások száma csökkent, ugyanakkor az átlagéletkor is emelkedett. A növekedést a két világháború, a lakosság elvándorlása megakasztotta, a század második felében már csak egyre szerényebb mértékű volt a növekedés. Az ezredforduló előtti évtizedekben a **természetes fogyás** volt megfigyelhető. A **születéskor várható élettartam** viszont végig **emelkedő** tendenciát mutatott. A népességszám csökkenése és az átlagéletkor folyamatos emelkedése a **jóléti társadalmak** jellemzője (1.3.).

1.2. Kelet-Közép-Európa és Dél-Európa északi részének nemzetiségi összetétele

1.3. Az élve születések és a halálozások arányának változása

Magyarországon a legnagyobb számú **nemzetiség** a roma/cigány (310 ezer fő), amelyet a német (179 ezer fő), a román, a szlovák, a horvát (20-40 ezer fő) nemzetiség követ. A szerb, az ukrán, a lengyel nemzeti kisebbséghez tartozók száma 10–10 ezer fő körüli. A görög, a bolgár, a szlovén, a ruszin és az örmény nemzetiségűek száma 2–4 ezer fő. A nemzetiségekre jellemző a **kettős identitás**, azaz döntő részük magyar nemzetiségűnek is vallja magát.

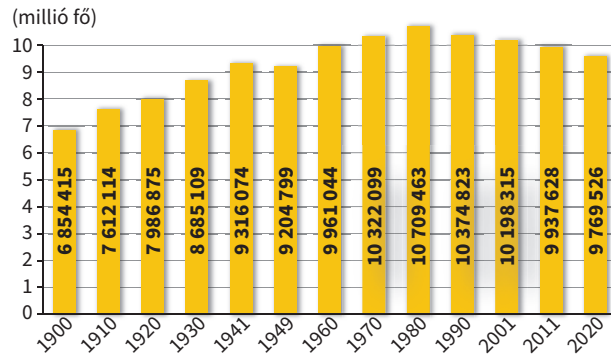
A magyarok az anyaországukon kívül nemzetiséget alkotnak. A legtöbbben Romániában (1,2 millió fő), Szlovákiában (0,5 millió fő), Szerbiában (251 ezer fő), Ukrajnában (122 ezer fő), Horvátországban (13 ezer fő), Ausztriában (6600 fő) és Szlovéniában (5000 fő) élnek (1.2.).

A települések

Önmeghatározásunknak fontos része, hogy városban vagy vidéken élünk, a fővárosban vagy máshol az

1.4. A visegrádi vár, amely a 2000-ben várossá nyilvánított település egyike nevezetessége

1.5. A népesség számának változása Magyarországon

országban van a lakóhelyünk. A társadalomba való beilleszkedésünk folyamatában fontos szerepet játszik az a közeg, amiben életünk első időszakát töltjük. Minden lakóhelynek vannak előnyei és hátrányai.

Hazánkban 3155 település található (2020). A települések több mint felében 1000 főnél kevesebben élnek, miközben a fővárosban a lakosság száma meghaladja az 1,7 millió főt. Budapest lakosság száma alapján messze kiemelkedik a települések közül, az utána következő városok lélekszáma lényegesen kisebb. A településsűrűség és a települések átlagos nagysága országrészenként eltérő, ennek természeti és történelmi okai egyaránt vannak.

A rendszerváltoztatás után a városok száma növekedett, de ez valójában a **várossá nyilvánítások** magas száma miatt történt. A városok minőségi jellemzői az egyes országrészekben lényegesen különböznek.

1.6. Sopron belvárosa

1. Mutasd be hazánk tényleges és viszonylagos földrajzi fekvését az atlasz segítségével! Használd előbb a Föld, Európa, majd a Kárpát-medence térképeit!

2. Gyűjtsd össze az ország nagytájt Magyarországon domborzati térképe segítségével! Melyik a legnagyobb és a legkisebb közöttük?

3. Figyeld meg a szomszédos országokat! Melyikkel a leghosszabb és legrövidebb hazánk államhatára? Miért nehéz az atlaszokban megmérni a határok hosszát?

4. Számold ki Magyarország népsűrűségét! A Föld felszínének hány %-a országunk területe?

5. Hol él jelentős számú magyarság a Kárpát-medencében (1.2.)?

6. Figyeld meg az 1.3. ábrát!

a) Hogyan jelentek meg a demográfiai átmenet egyes szakaszai hazánkban a 20. században?

b) A demográfiai átmenet melyik szakasza írja le legjobban hazánk jelenlegi állapotát?

c) Melyik szakaszban volt az ország a századfordulón?

d) Vonj le következtetéseket az 1.3. ábra elemzése után!

7. Az 1.5. ábra oszlopdiaagramja a 2011-es népszámlálás és a 2016-os mikrocenzus (kis népszámlálás) adataiból készült, amelyek elérhetők a Központi Statisztikai Hivatal honlapján (www.ksh.hu). Az összefüggések feltárását egyszerű matematikai műveletekkel kezdheted az alábbi kérdések alapján.

a) Hány fővel és hány százalékkal csökkent a népességszám 2001 és 2016 között?

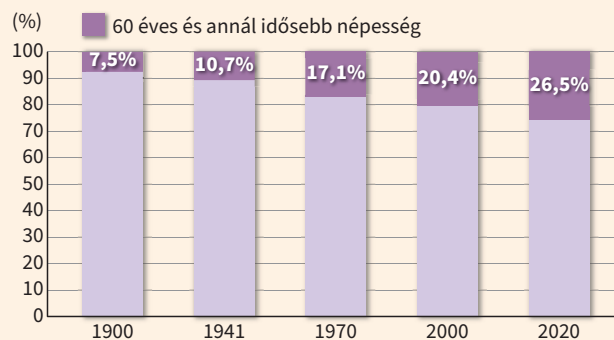
b) Mikor csökkent, és mikor emelkedett a népességszám?

c) Mennyivel csökkent hazánk népességének száma a rendszerváltoztatás óta? Évente átlagosan ez hány főt jelent?

d) Mekkora a népességszám változásának mértéke az egyes népszámlálások között?

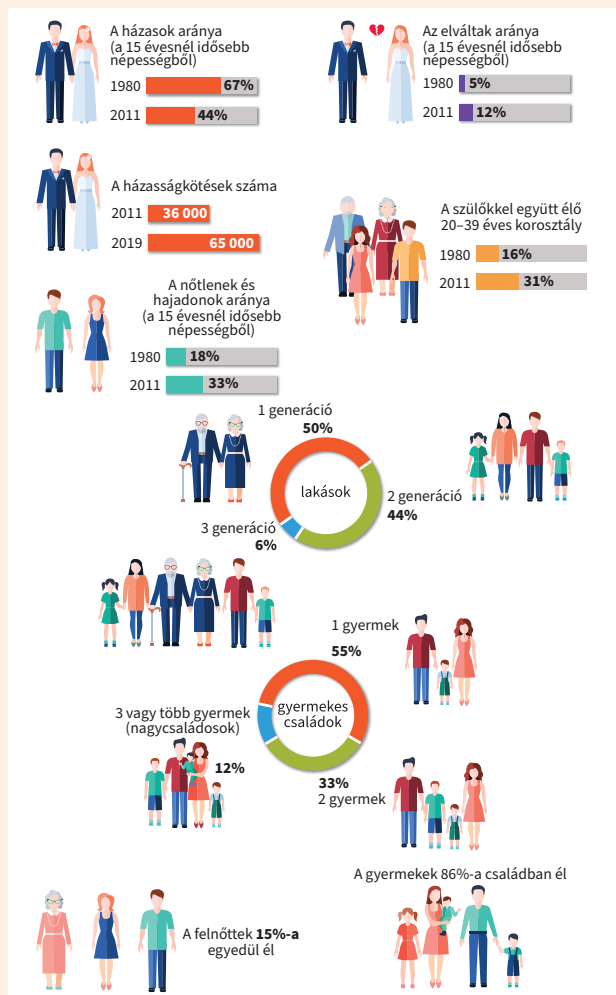
8. a) Miért van szükség az idősek arányának ismeretére az előregedés vizsgálatokor?

b) Igen öröndetes, hogy egyre többen élhetik meg hazánkban az időskort. Mit árul el ez a tény a társadalmunkról?

1.7. Az időskorú népesség arányának változása Magyarországon

9. Válaszolj a kérdésekre az 1.8. ábra tanulmányozása alapján!

1.8. Családi állapotok Magyarországon

a) Milyen változások olvashatók le az ábrák adataiból?

b) Mi lehet a változások oka?

c) Milyen előnyei vannak a háromgenerációs családoknak?

d) Vonjatok le következtetéseket a gyermekes családok bemutatott adataiból!

10. Keressétek fel a varossanyilvanitas.hu weboldalt, és válaszolj a kérdésekre!

a) Mikor avattak várossá településeket hazánkban az elmúlt 10 évben?

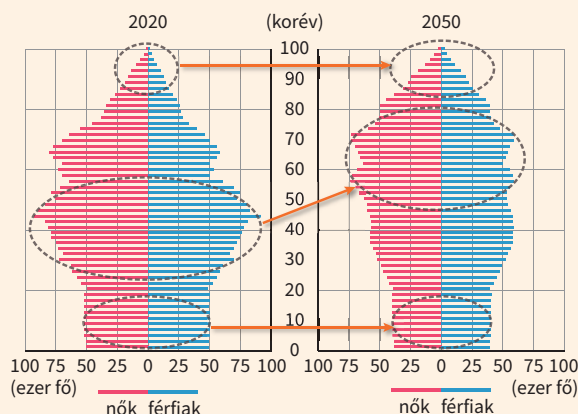
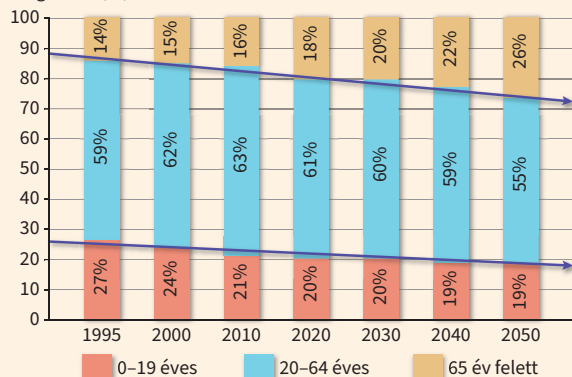
b) Csoportosítsátok megyénként a 2009 óta várossá lett településeinket! Keressétek meg azokat az atlaszban!

c) Melyik megyében volt a legtöbb várossá nyilvánítás? Mi lehetett ennek az oka?

d) Válasszatok ki tetszőlegesen egyet, és nézzétek meg, milyen adottságokkal rendelkezik a település!

11. Idézd fel, mit nevezünk korfának! Figyeld meg az 1.9. ábrát! Milyen kedvező és kedvezőtlen folyamatokat lehet leolvasni róla?

megoszlás (%)

1.9. A népesség életkor és nemek szerinti megoszlásának változása Magyarországon

12. a) Keresd meg Gönc városát az atlaszban! A 2001 óta újra városi rangot viselő Göncön 2032 fő él (2019). Hogyan és milyen mértékben határozhatja meg a város fejlődését a fekvése és a természeti adottságai?

b) Hogyan és milyen mértékben határozhatja meg a város fejlődését a városlakók tudása, iskolai végzettsége?

c) Mit javasolnál városfejlesztési tanácsadóként a város polgármesterének? Válaszod kidolgozásához keress az interneten jellegzetességeket a városról, és használd fel a szövegdobozokban (1.10.) összegyűjtött információkat is!

ERŐSSÉGEK

- kedvező az érettségi nélküli középfokú végzettségűek aránya
- növekszik a felsőfokú végzettségűek aránya
- emelt szintű kistérségi járóbeteg-szakellátás
- korszerű óvoda
- korszerű uszoda
- színvonalas kulturális programok
- kedvező földművelési, erdőgazdasági és halászati adottságok
- szántóterületeken iparinövény-termesztés
- közúti-vasúti hálózat

GYENGESÉGEK

- magas munkanélküliségi arányszám
- csökken az érettségizettek aránya
- az általános iskolás korú gyermekek egy része más településre jár iskolába
- mikrovállalkozások túlsúlya, a nagyvállalati kör hiánya
- kevés K+F tevékenység
- romló minőségű úthálózat
- csekély a vasúti forgalom
- téli időszakban füstszennyezés
- sok illegális hulladéklerakó

1.10. Gönc városfejlesztési stratégiáját meghatározó kedvező és kedvezőtlen adottságok

Fogalmak

korfa | nemzeti önmeghatározás (identitás) | születéskor várható élettartam | természetes fogyás

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. A televízióban 2011-ben indult útjára a Hazajáró című műsor, amely a Magyarország jellegzetes tájait mutatja be a mai határainkon túl is. A műsor 2017-ben Prima Primissima díjban részesült. A Youtube-on nézz meg a sorozatból egy tetszőleges helyszínt! Keresd meg térképen a bemutatott térséget! Milyen természeti, kulturális értékeket láthatunk a filmben? Készíts róla feljegyzést!

2. Hogyan képezed el a jövődet? Készíts egy idővonalat, amin jelölöd életutad fontosabb fordulóit, például tanulmányok folytatása, munkába állás kezdete, családalapítás, gyerekvállalás, lakásvásárlás!

3. Készítsetek virtuális fotóalbumot az ország legszebb helyeiről! A tanév folyamán folyamatosan egészítsétek ki a felöltéseket az újonnan megismert város, táj, természeti értékeiről, kulturális vagy egyedi látnivalóiról készített fotókkal!

A rendszerváltoztatás

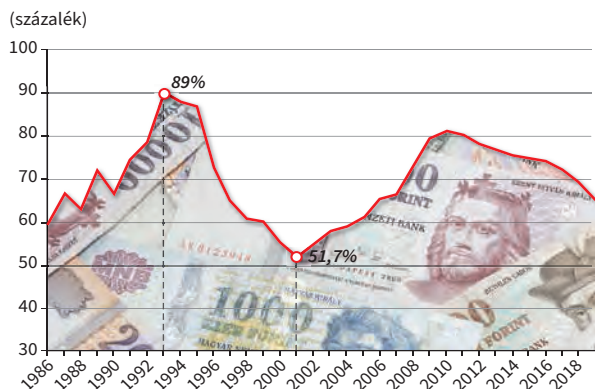
A **politikai rendszerváltoztatás** 1989-ben rövid idő alatt megtörtént hazánkban: a diktatúrát felváltotta a demokrácia, az egypártrendszert a többpártrendszer. A tervezdálkodás helyett a **piacgazdaság** intézményi háttere és a működés keretei (a gazdasági szerkezetváltás) azonban csak egy hosszan tartó folyamat során alakulhatott ki.

Az 1980-as évek elején a pártállami vezetés egyre több **külföldi kölcsön** felvételére kényszerült. A hitelek nem a gazdaság átalakítására fordították, hanem az életszínvonalat tartották fenn belőle. A pártállami diktatúra 1989-re egy elavult gazdasági szerkezetet és infrastruktúrát, veszteségesen működő termelési egységeket, mesterségesen felduzzasztott állami apparátust és pazarló intézményeket hagyott maga után.

A rendszerváltoztatáskor meg kellett teremteni a hatékonyan működő gazdaság és állam jogi feltételeit. Ehhez szükség volt az Európai Közösség támogatására és külföldi tőkebefektetésekre, hiszen hazánkban nem volt kellő mennyiségű tőke az átalakításhoz.

Az átalakítás éve

A gazdaság átalakításának az alapját a **tulajdonviszonyok megváltoztatása** jelentette. A múlt rendszerben alig volt magántulajdon, mindent a közösség, azaz valójában az állami vezetés tartott a kezében. Az **állami tulajdon** felszámolását és magánkézbe adását nevezzük **privatizációnak**. Ebben jelentős szerepük volt a külföldi befektetőknek az 1990-es években.

2.1. Az államadósság változása az éves GDP arányában

1989 után a **gazdasági visszaesés** elkerülhetetlen volt. Megszűntek az ország korábbi piaci kapcsolatai, a gazdaságtalanul működő vállalatokat felszámolták, a nyugati piacokon a magyar termékek **nem voltak versenyképesek**.

A nagy állami társaságok, hogy költségeiket és növekvő adósságállományukat lefaragják, sorra bocsátották el dolgozóikat. Nőtt a **munkanélküliek** száma, a vállalatoknak az árakat a piacokhoz kellett igazítaniuk. Belátható, hogy az **infláció** növekedése elkerülhetetlen volt, 1991-ben a mértéke elérte a 35%-ot, miközben az ország **államadóssága** tovább növekedett (2.1, 2.2).

A lassú talpra állás

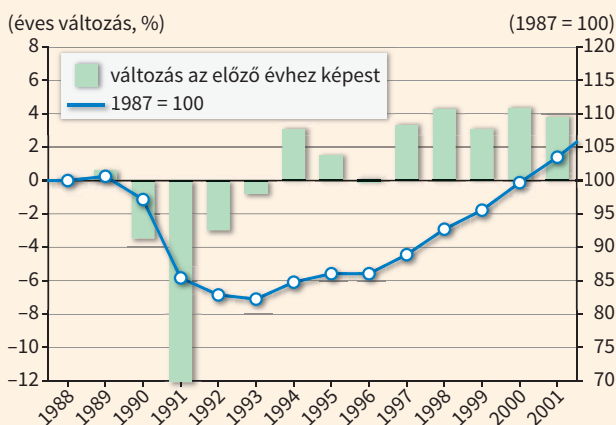
A gazdaság helyreállításához a külföldi kapcsolatok átalakítására is szükség volt. 1991-ben **társulási egyezményt** kötött az ország az Európai Közösséggel, amely a koppenhágai kritériumokban megfogalmazta azokat a feltételeket, amelyeket a csatlakozni kívánó országoknak, így hazánkban is teljesítenie kell. A feltételek egyike a működő piacgazdaság, amely a privatizáció és a **külföldi működőtőke** beáramlása nélkül nehezen valósult volna meg.

A rendszerváltoztatás után a gazdaság szerkezete jelentősen átalakult a korábban elhanyagolt szolgáltatói szféra javára. Az 1990-es évektől a mezőgazdaság elhúzódó válsága és a gépesítés nyomán az ágazatban foglalkoztatottak aránya csökkent. A nagy iparvállalatok csődjével és a veszteséges ágazatok felszámolásával az ipar is jóval kevesebb munkaerőt foglalkoztatott, mint korábban, és nem szívhatta fel a mezőgazdaságból érkező munkaerőt. A foglalkozási szerkezetben a szolgáltatásoké lett a főszerep, bekövetkezett a **foglalkoztatási szerkezetváltás** (foglalkozási átrétegződés).

2.2. Az infláció alakulása Magyarországon

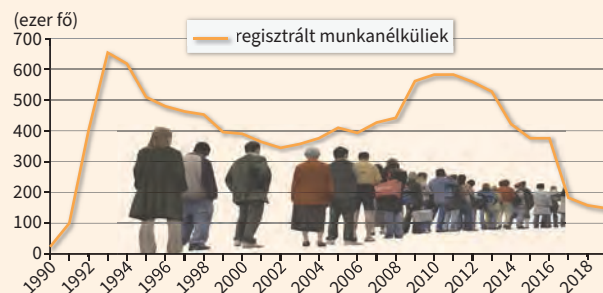
- 1.** a) Mit jelent az államadósság?
b) Milyen esetekben adósodhat el egy állam?
c) Milyen tendenciák olvashatók le a grafikonról (2.1.)? Milyen okai lehetnek a változásoknak?
- 2.** a) Idézd fel, mit nevezünk inflációnak!
b) Mi válthatja ki?
c) Mely években emelkedett az infláció (2.2.)? Mi lehet az oka?
- 3.** Tanulmányozd a 2.3-as ábrát, majd válaszolj a kérdésekre!
a) Miért csak 1991-ben, és nem 1989-ben zuhant nagyot a GDP értéke?
b) Melyik évben mutatott pozitív értéket a GDP növekedése az előző évhez képest?
c) Mikorra sikerült elérni az 1987-es szintet?

2.3. A GDP alakulása a gazdasági átmenet éveiben (1987 = 100%; minden évben az előző évhez viszonyítják a százalékos változást)

- 4.** a) Mely években volt kiugróan magas a munkanélküliség (2.4.)? Mi okozta ezt?
b) Hogyan lehet csökkenteni a munkanélküliek számát?

- c) Mikor volt a regisztrált munkanélküliek száma 350 ezer körül?

2.4. A regisztrált munkanélküliek száma Magyarországon a rendszerváltoztatás után

- 5.** Olvasd el a szemelvényt, és válaszolj a kérdésekre!

A debreceni Magyar Gördülőcsapágy Műveket az 1970-es években korszerűsítették. Az 1990-ben még 7 milliárdos forgalmú vállalatot 1993-ban alakították át állami tulajdonú részvénytársasággá. A privatizáció lebonyolításáért felelős Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) azonnal meghirdette a vagyonkezelési pályázatot, de nem érkezett rá érdemi ajánlat. Közben a vállalat egyre nagyobb veszteséget termelt, az állam óriási összegeket felemésztő pénzügyi mentőakciói sem tudták rendezni a helyzetét. Adósságállománya (ami 5 milliárd Ft-ra rúgott) nagy részének elengedésével és tőkésítésével hirdette meg ismét, immáron az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő (ÁPV) Rt. 1996-ban. Ekkor részvényei többségét a Daewoo Corporation vásárolta meg 1 milliárd forintért, és vállalta az 1 milliárd Ft-os tőkeemlést is. A cég ezután még két tulajdonosváltást élt meg, de folyamatosan működik.

- a) Miért mondhatjuk, hogy ez egy privatizációs sikertörténet?
- b) Milyen típusú vállalat volt a Daewoo Corporation?
- c) Miért vásárolt meg egy veszteségesen termelő vállalatot?
- d) Nézz utána, napjainkban hogyan működik tovább a csapágygyár!

Fogalmak

foglalkoztatási szerkezetváltás | gazdasági szerkezetváltás | külföldi működőtőke | privatizáció | politikai rendszerváltoztatás | társulási egyezmény

Összefoglaló kérdések, feladatok

- 1.** Hogyan emlékezik vissza a családod az 1980-as évekre? Készíts feljegyzéseket a rendszerváltoztatás előtti időket meghatározó jellegzetességekről!
- 2.** Érdeklődj családodban, kellett-e a rendszerváltoztatás után foglalkozást váltaniuk!
- 3.** Miért nem működött hatékonyan a gazdaság a rendszerváltoztatás előtti években?

3.

A globalizáció Magyarországon

A globalizálódó világban

Magyarország és a többi csatlakozni kívánó kelet-közép-európai ország számos kedvezményt és támogatást kapott az európai integrációtól az 1990-es években a kevésbé fejlett térségek **felzárkóztatását szolgáló Előcsatlakozási Alapokból**. 2004-ben az Európai Unióhoz történő csatlakozással tovább javultak a külső és belső feltételei annak, hogy gazdaságunk megerősödhessen.

Az 1990-es években fokozatosan hazánk is bekapcsolódott a világgazdasági folyamatokba, és a globalizáció hatásai egyre látványosabban megjelentek az emberek mindennapjaiban (3.1.).

A **fogyasztói társadalom** igényeinek megfelelően Magyarországon is átalakult a **kereskedelem**. A koncentráció, a mindent egy helyben megvásárlás igénye már mindennapjaink része lett. A település méretétől és központi funkciójától függően a különböző méretű, különféle kis üzleteket tömörítő **üzletházak** és **bevásárlóközpontok** (a köznyelvben plázák) szerte az országban megtalálhatók. Általános bevásárlásainkat hatalmas szuper- és hipermarketekben is bonyolíthatjuk. Az üzletek árucikkeikkel történő folyamatos feltöltését a nagyvárosok, különösen a Budapest közepén kiépült **logisztikai központok** segítik.

A gazdaságban nőtt a szolgáltatások jelentősége, melyeknek az igénybevételéhez megfelelő infrastruktúrára is szükség volt. Kiépültek a gyorsforgalmi utak, melyek egyre kiterjedtebb autópálya-hálózatot alkotnak. E beruházásoknak köszönhetően sokat javult hazánkban a települések elérhetősége, felgyorsult a közúti szállítás. A külföldi és hazai kereskedelmi bankok hálózatának kiépülésével egyidőben a számlapénz és a bankkártya használata is elterjedt.

Világcégek az országban

A **világmarkák** mellett maguk a **transznacionális vállalatok** képviselői is megjelentek az országban. A privatizációs befektetéseik, valamint az ún. **zöldmezős beruházásaik** után egyre inkább a már működő vállalkozásaik fejlesztése vált jelentőssé. (A zöldmezős beruházás azt jelenti, hogy olyan helyen létesítettek például üzemet, amely korábban beépítetlen volt.) A szolgáltatói szférában való megjelenésük mellett

különösen a feldolgozóipari egységek Magyarországra telepítése a jellemző.

Ha módosulnak körülöttük a működési feltételek, akkor a transznacionális vállalatok érdekeiknek megfelelően felszámolják, és máshová helyezik magyarországi telephelyeiket. A külföldi és hazai nagyvállalatok beruházásaikkal munkahelyet teremtenek, és adóik révén az állam számára is jelentős bevételi forrásnak számítanak. Felgyorsítják az **innovációk** terjedését, és fokozzák a gazdaság hatékonyságát. Befektetéseik a piac hazai szereplőit is állandó megújulásra sarkallják.

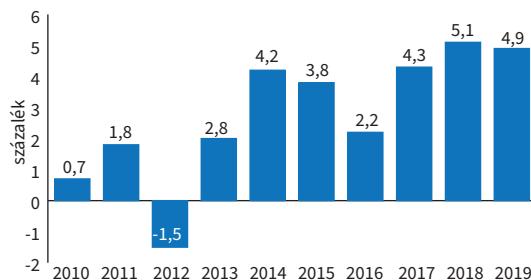
A világgazdasági válság

2008-ban az Amerikai Egyesült Államokból világgazdasági **pénzügyi válság** bontakozott ki, amely hazánkat sem kerülte el: különösen a devizahiteleket felvett emberek körében jelentkezett kedvezőtlenül a hirtelen megemelkedett törlesztőrészek miatt. A válság elhúzódott, a 2012-es európai **recesszió** (gazdasági visszaesés) megnehezítette a gazdaság talpra állását. 2013-tól azonban a magyar gazdaságnak sikerült az EU akkori 28 tagállamának átlagát

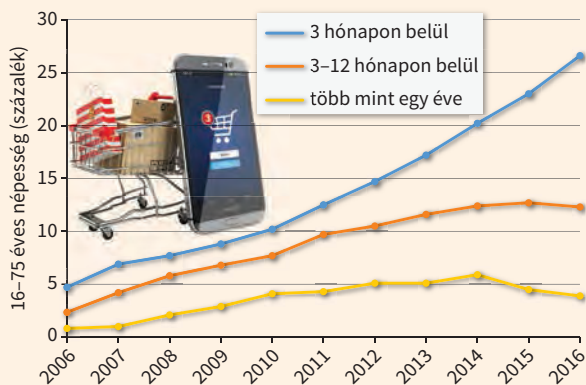
3.1. Globalizált világban élünk, ha akarjuk, ha nem

meghaladó ütemben növekednie. 2018-ban a GDP a rendszerváltoztatás óta a legnagyobb mértékű, 5,1%-os növekedést ért el az előző évhez képest (3.2). A gazdaság sikerességét alapvetően három tényező határozta meg: az **exportorientált járműgyártás**, a **felélenkülő beruházások** és a **háztartások növekvő fogyasztása**.

3.2. A GDP változása az előző évhez képest

1. a) Eleveítsd fel, mit jelent a globalizáció fogalma!
b) Nézz körül az osztályban: milyen világtermékek vannak veletek?
c) Gondold végig, hogy hol szoktál élelmiszereket vásárolni, és hol frissíted a ruhatáradat!
2. Melyek az internetes vásárlás előnyei és hátrányai? Értelmezd a 3.3. ábrát!

3.3. Az internetes vásárlások aránya az utolsó vásárlás időpontja szerint

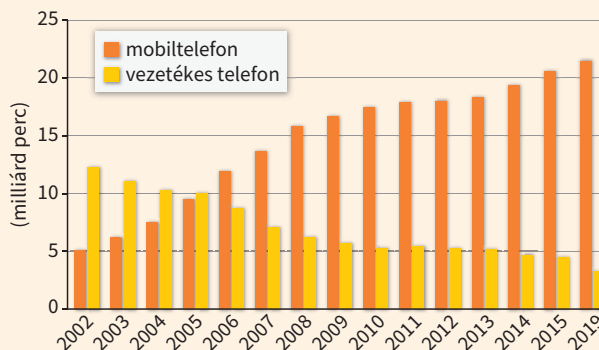
3. Olvasd el a szemelvényt, majd válaszolj a kérdésekre!

Magyarországon építi fel első európai gyárat a Lenovo, a termelés 2021 elején már el is kezdődhet ... a kínai cég számítógépgyártó üzeme a Pest megyei Üllőn épül fel 8,2 milliárd forintból. A beruházás több szakaszban csaknem ezer új munkahelyet teremt, és a legkorszerűbb technológiákat telepíti Magyarországra. A kormány kétmilliárd forinttal járul hozzá a 30 ezer négyzetméteres gyártócsarnok költségeihez.

- a) Hol található Üllő? Keresd meg az atlaszban!
- b) Miért erre a településre esett a Lenovo választása?
- c) Milyen hatással lehet a beruházás a településre?
- d) Milyen képzettségű alkalmazottakra lesz majd szükség?
- e) Keresd fel a cég weboldalát! Nézz utána, milyen tevékenység kapcsolódik a Lenovóhoz!
- f) Melyek a cég legújabb, a világcipacra készült termékei?
- g) Mely országokban épített már üzemeket a Lenovo?
- h) Milyen nagyobb befektetők vannak jelen Üllő városában?

4. Elemezd a 3.4. ábrát!

- a) Milyen változás olvasható le a diagramról?
- b) Mi a változás magyarázata?
- c) Melyek hazánk legjelentősebb távközlési cégei?
- d) A telefonvonal mellett milyen más szolgáltatást nyújtanak még ezek a cégek?

3.4. A vezetékes és a mobiltelefon versengése

5. Elemezd a 3.2. ábrát! Keres magyarázatot a változás okaira!

Fogalmak

bevásárlóközpont | exportorientált | fogyasztói társadalom | gyorsforgalmi utak | innováció | kereskedelmi bankok | pénzügyi válság | világmárkák

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Tájékozódj az elmúlt húsz évben településeden (kerületedben) történt beruházásokról! Mennyi az állami (európai uniós), és mennyi a magánberuházás? Mennyi kapcsolódik az utóbbiak közül külföldi tőkéhez?
2. Milyen infokommunikációs eszközök vannak a környezetben? Mire használod ezeket az eszközöket?

4.

Az állam gazdasági szerepe

A gazdasági élet szervezése

Azt már korábban tanultad, hogy az állam sokféle feladatot ellát (1. fejezet 7. lecke). A piacgazdaságban ezek egy része nem kapcsolódik közvetlenül a gazdasághoz (pl. oktatás, egészségügy), csak közvetetten. A piacgazdaságban az állam szükségszerűen beavatkozik a gazdasági folyamatokba, ezáltal képes befolyásolni az inflációt, a munkanélküliséget. Ugyanakkor a gazdaság működéséhez, az állampolgárok életéhez szükséges nagyobb beruházásokat finanszírozza [pl. autópálya- és vasútépítés, hidak, árvízvédelmi töltések építése stb (4.1.)].

A rendszerváltoztatás előtt az államnak kizárólagos szerepe volt, 1989 után a piacgazdaság kereteit teremtette meg. Fontos szerepe volt azoknak az állam által hozott **törvényeknek**, amelyek a gazdasági társaságok és az egyéni vállalkozások létesítésének, működésének feltételeiről szóltak. Az 1990-es években úgy indultak a **vállalkozások**, hogy ismeretlen volt még nagyon sok ember számára ez a tevékenység. A magyar közgondolkodás és a vállalkozói gondolkodásmód távol állt egymástól.

Az állam a vállalkozások elindítását, működtetését támogatta **képzésekkel**, átképzésekkel, adókedvezményekkel. Az 1990-es években hozták létre az ún. **inkubátorházakat**. Ezek a létesítmények megkönnyítik a kis- és középvállalkozások létrehozását és fejlődését, mert olyan erőforrásokkal látják el a vállalkozókat, amelyek növelik a sikeres működés esélyeit. Az inkubátorházak ipari és szolgáltató létesítmények, korszerű gyártmányok előállításához, modern technológiák alkalmazásához biztosítanak alapfeltételeket. A rend-

szerváltoztatás első másfél évtizedében alapvetően három területen mutatható ki az erős állami aktivitás: az **autópálya-építésekben** (M3-as, M5-ös), **ipari parkok** létrehozásában és a külföldi vállalkozások megtelepedését **ösztönző támogatásokban**.

Az ipari parkok olyan fejlett infrastruktúrával (víz, villany, úthálózat) ellátott területek, ahol a gazdasági tevékenységre alkalmas épületek és a termelést kiszolgáló létesítmények egyaránt megtalálhatók.

Állami támogatással **logisztikai központok** is épültek az ország különböző helyein helyein (4.8.). Ezekben a központokban az áruk cseréjével kapcsolatos műveletek koncentrálódnak (minőség-ellenőrzés, raktározás, csomagolás, árazás stb.), valamint kiegészítő szolgáltatásokat is igénybe vehetnek a szolgáltatók, mint például a vám- és biztosítási ügyintézés.

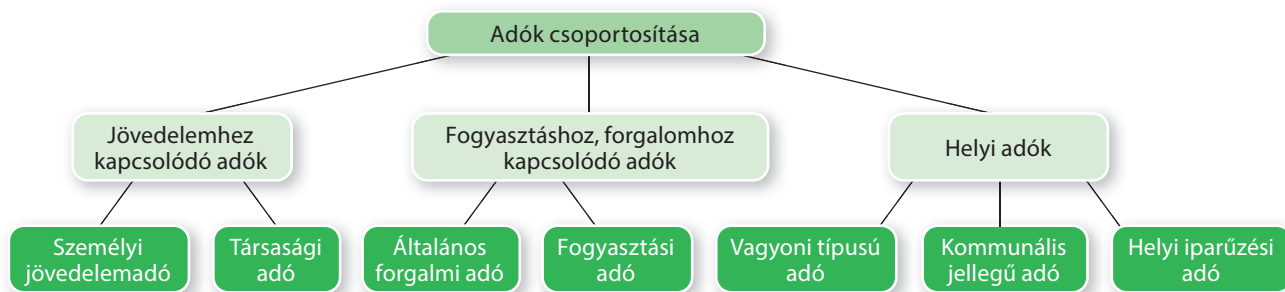
Az államnak fontos szerepe van a megfelelő **piaci környezet megteremtésében**, a külgazdasági kapcsolatok létrehozásában is.

Az államnak feladatai ellátásához bevételekre van szüksége, amelyeket többnyire az **adók** beszedésével és részben az európai uniós támogatásokból teremt elő. Napjaink adórendszerében a jövedelemhez kapcsolódó adókat a magánszemélyek, vállalkozók, vállalkozások fizetik az év során megszerzett jövedelmeik után (4.2.). Az általános forgalmi adót (áfa) minden megvásárolt termék, szolgáltatás után meg kell fizetnie a fogyasztónak, míg a fogyasztási adót bizonyos termékek megvásárlása (pl. alkohol) esetén kell fizetni.

Az állami gazdaságpolitika határozza meg a **költségvetést**, azaz azt a pénzügyi tervet, amely a kormányzati célok megvalósításához szükséges bevételeket és kiadásokat tartalmazza.

4.1. Az állam feladata az autópálya építése és az árvíz elleni védekezés (Szentendre, 2013) is

4.2. Az adók csoportosítása

A közszolgáltatások

Számos olyan szolgáltatást veszünk igénybe napjainkban, amelyet különböző vállalkozások biztosítanak számunkra (pl. fodrászat, vendéglátás, élelmiszerkereskedelem). Ám vannak olyanok is, amelyeket az állam annyira fontosnak és alapvetőnek tart, hogy működtetésében aktívan részt vesz, ezeket **közszolgáltatásoknak** nevezzük. Az államnak meghatározó szerepe van például az energetikai (villamosenergia- és gázszolgáltatás, távhőellátás) szolgáltatások, az ivóvízellátás és szennyvízelvezetés területén, a hulladékgazdálkodás megszervezésében. Szintén meghatározó a szerepe a távolsági közösségi közlekedésben, az oktatás, egészségügyi-szociális ellátás, közművelődési és postai szolgáltatások biztosításában.

Állami közszolgáltatás a védelmi feladatokat (katasztrófavédelem, ár- és belvízvédelem, polgári védelem, honvédelem) és a közbiztonságot (rendőrség, tűzoltóság, büntetés-végrehajtás, igazságszolgáltatás) ellátó intézmények működtetése is.

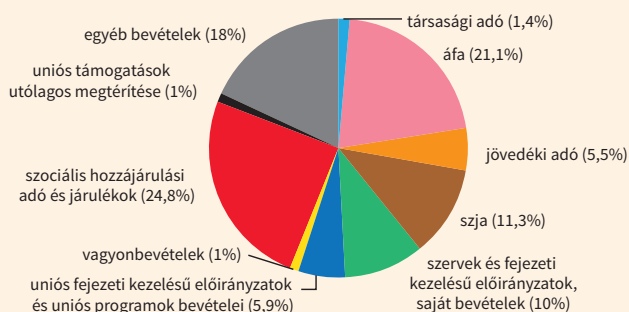
Foglalkoztatottság

Hazánkban az **aktív keresők** zöme bérből és fizetésből él. Állami és magáncégek méretüktől függően egyaránt jelentős számú munkaeerőt foglalkoztatnak. A külföldi befektetések révén a transznacionális vállalatok fontos foglalkoztatók. Nem mindenki **alkalmazott**, vannak önálló tevékenységet végzők, a **vállalkozók**.

Az állami tevékenységek ellátásához is nagyszámú munkaeerő szükséges, például az egészségügyben nővérekre, orvosokra, az oktatásban tanárookra, a hivatalokban irodai alkalmazottakra. Az állam önmagában a legnagyobb foglalkoztató, ám számos kistélepülés van az országban, ahol szinte csak az önkormányzat a kizárólagos munkaadó. Ha magasabb az országban vagy valamelyik régióban, településen a munkanélküliség, akkor több munkaeerőnek adhatnak lehetőséget az elhelyezkedésre az önkormányzatoknál. Ez azonban jelentősen megnöveli az állami kiadásokat, és csak ideiglenesen orvosolhatja a **munkanélküliség** problémáját. Átmeneti segítséget jelenthet a közmunkaprogramok szervezése.

1. Figyeljétek meg a 4.2. ábrát, és válaszoljatok a kérdésekre!

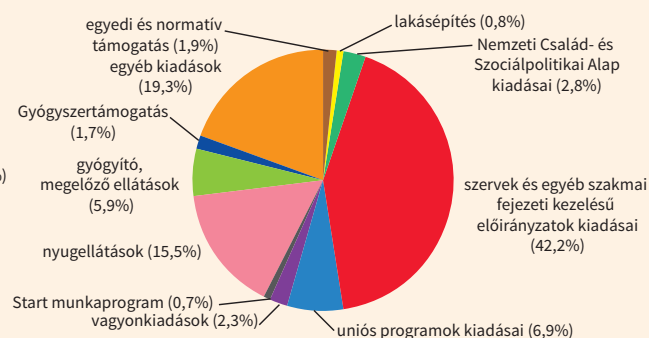
- Mi a különbség az egyes adófajták között?
- Vitassátok meg az egyes adófajták megítélését társadalmi igazságosság alapján!
- Nézz utána, hány %-os az általános forgalmi adó hazánkban a legtöbb esetben! Mely termékek esetében kisebb az áfa mértéke?

4.3. A költségvetés bevétele és kiadása (2020)

2. A kördiagramokon a költségvetés bevételi és kiadási oldalát láthatod (4.3.).

- Nézz utána, hogy mit jelentenek a költségvetés bevételi, kiadási oldalának egyes tételei (<https://kormany.hu/penz-ugyminiszterium/>)!
- Miből van az államnak a legnagyobb bevétele?
- Mire költ az állam a legtöbbet?

3. Olvasd el az újságcikket, majd válaszolj a kérdésekre!

Magyarország ... első ipari parkja Győr mellett ...125 hektáros összterületen fogadja a magyar és külföldi cégeket „zöldmezős” beruházásaik megvalósítására. A Győri Ipari Park kedvező fekvése, a rendelkezésre álló magas szakképzettségű helyi munkaerő, a dinamikusan fejlődő modern gazdasági környezet kiváló lehetőséget nyújt korszerű termelőüzemek, központi elosztóraktárak és irodaépületek telepítésére. A park közvetlen iparvágánnyal csatlakozik a Bécs–Budapest vasútvonalhoz, délen pedig a két várost összekötő autópálya bekötőútja határolja. ... Fontos jellemzője még, hogy három nemzetközi repülőtér is elérhető távolságban van: Bécsnél a schwechati kilencven, a pozsonyi hatvan, a budapesti Ferihegy pedig százharminc kilométerre. Emellett létezik a tizenöt kilométerre lévő Pér község területén egy sportrepülőtér, melynek bővítése és fejlesztése uniós támogatással valósul meg, de jelenleg is alkalmas magánrepülőgépek fogadására. A győri önkormányzat két évig adómentességet, valamint a hatósági engedélyek beszerzésénél soronkívüliséget biztosít a park területén működő, illetve oda letelepedni kívánó cégeknek.

- Mit jelent a zöldmezős beruházás?
- Gyűjtsd össze, milyen kedvező lehetőségeket kínált az ipari park!
- Milyen kedvezményeket biztosított az önkormányzat a park területén működő cégeknek?
- Milyen előnyei származtak Győr városának a park működéséből?
- Miért ösztönözte az állam az ipari parkok létrehozását?
- Fogalmazd meg az ipari parkok lényegét!

4. Olvasd el a szemelvényt, majd válaszolj a kérdésekre!

Nemzetközi viszonylatban meglepően alacsony a magyarországi fiatalok vállalkozói kedve. A Fiatal Vállalkozók Országos Szövetsége (Fivosz) felmérése szerint hazánkban a 2,3 milliányi 15–34 éves lakos kevesebb mint 4%-a próbálna a saját lábán megállni a piacon. A kezdő vállalkozók kilátásait feltérképező kérdésekre válaszolva a fiatalok a tőkehiányt említik leggyakrabban, de a velük folytatott beszélgetésekből az is kiderül, hogy legtöbbször nincsenek tisztában a lehetőségeikkel. Nincsenek konkrét tervek, és akár kényelemből, akár félelemből, nem kutatnak aktívan bevonható források, szakmai vagy pénzügyi befektetők után.

- Mit gondolsz, miért alacsony a magyar fiatalok vállalkozói kedve?
- Milyen ötleted lenne vállalkozás indításához?
- Miért fontos az egyedi, különleges ötlet a vállalkozás eredményes működéséhez?
- Nézz utána, hogyan kell indítani egy vállalkozást Magyarországon!
- Milyen, vállalkozókat tömörítő szervezetek vannak Magyarországon?
- Honnan kaphatsz támogatást vállalkozás indításához?
- Nézz utána, hogy lakóhelyedhez közel hol létesült ipari park!
- Nevezd meg néhány céget, amely abban az ipari parkban működik!

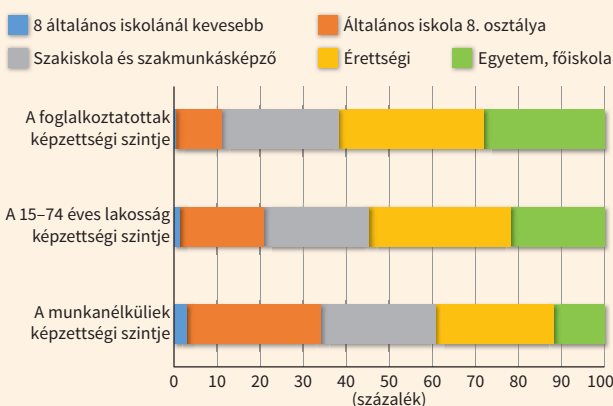
5. Gyűjts érveket az állami és a versenyszférában való munkavállalás mellett! Szempontjaid lehetnek például a fizetések, kiszámíthatóság, munkaidő, állások száma.

6. Gyűjtsetek álláshirdetéseket! Keressetek újságokban és az interneten aktuális álláshirdetéseket! Rendszerezitek táblázatban a gyűjtött információkat: hol keresnek állásokat? Mely szakmákban vannak a hirdetések? Milyen végzettséget kíván a keresett szakma?

7. Rajzold meg a családotd munkaerőtérképét! Rajzold meg a „családfát”, és írd a rokonok, családtagok mellé a foglalkozásukat!

8. Keressétek fel a pályázatfigyelő internetes oldalt (pafi.hu)! Nézzetek meg aktuális pályázatokat, amelyek a kezdő vállalkozásokat támogatják! Értelmezzétek a pályázati kiírást: kik pályázhatnak, milyen témában, mi a pályázat határideje, milyen célokat szolgál a pályázat, mennyi az elérhető összeg?

9. a) Miért kisebb a foglalkoztatottak között az általános iskolai végzettségűek vagy azzal sem rendelkezők száma a társadalomban elfoglalt arányukhoz képest (4.4.)?

4.4. A képzettségi szint Magyarországon (2016)

b) Mely csoportoknak magasabb az aránya a foglalkoztatottak körében, mint a teljes társadalomban? Mi lehet az oka?

10. a) Milyen formában segíti az állam az oktatásban való részvételeket?

b) Nézz utána, hogy településed önkormányzata hogyan segíti a helyi diákokat!

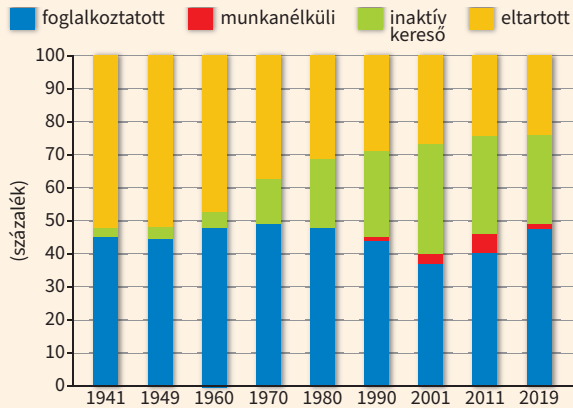
c) Milyen utazási kedvezményeket kapnak a diákok Magyarországon?

d) Milyen utazási kedvezmények vannak az unióban?

11. a) Nézz utána a KSH honlapján, hogy mit jelentenek a 4.5. ábrán szereplő fogalmak! Miért nem volt munkanélküliség 1990 előtt?

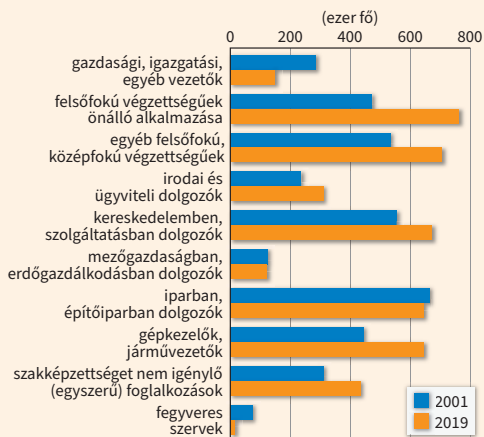
b) Miért növekszik az inaktív keresők száma?

c) Minek köszönhető, hogy az eltartottak száma folyamatosan csökken?

4.5. A népesség gazdasági aktivitásának változása

- 12.** a) Nevez meg konkrét példát foglalkozásokra az egyes csoportokon belül (4.6.)!
 b) Melyik az a csoport a 4.6. ábrán, amelyben a legtöbb foglalkoztatott dolgozik? Miért?
 c) Mely csoportokban nőtt vagy csökkent látványosan a létszám?

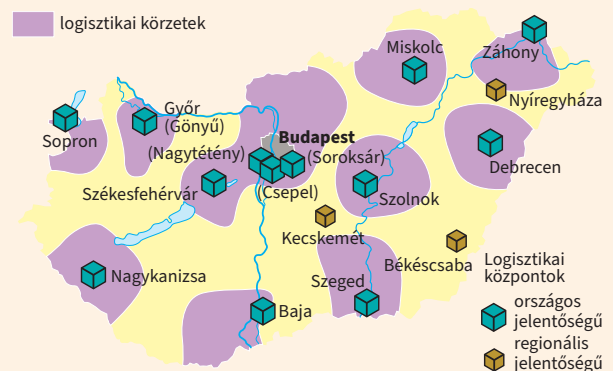
4.6. Foglalkoztatottak száma különböző foglalkozási csoportokban

- 13.** a) Mi az autópályák előnye?
 b) Hogyan lehetne csökkenteni a közlekedési hálózat révén Budapest gazdasági túlsúlyát a vidéki városokhoz képest?

4.7. Forgalmas közlekedési csomópont Budapest közelében

- 14.** a) Mi alapján alakították ki a logisztikai körzeteket (4.8.)?
 b) Szerinted mi a feladata egy logisztikai menedzsernek?

4.8. Logisztikai körzetek és központok Magyarországon

Fogalmak

adó | foglalkoztatottság | ipari park | inkubátorház | közszolgáltatás | logisztikai központ | vállalkozó

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Van-e elképzelésed arról, hogy mivel foglalkoznál szívesen itt, Magyarországon? Milyen intézménynél vagy vállalatnál dolgoznál alkalmazottként? Milyen vállalkozást indítanál?
2. Keressetek az interneten megvalósíthatósági tanulmányokat, és készítsetek belőle rövid összefoglaló beszámolókat! Milyen tartalmi elemekből épül fel egy ilyen tanulmány? Mi a célja a választott projektnek? Milyen ütemtervet ír elő a tanulmány? Mekkora a projekt megvalósításának költsége? Milyen kiadásokból tevődtek ezek össze?

Az Európai Unióhoz történő csatlakozási tárgyalások folyamán hazánkban létre kellett hoznia tervezési, statisztikai céllal a települések és az ország közötti területi-közigazgatási szintet, az ún. tervezési-statisztikai **régiókat** (5.1). Ezeknek a kialakítása a megyerendszeren alapul. Az egyes régiók között jelentős **fejlettségi különbségek** mutatkoznak. A regionális politika célja, hogy ezek a különbségek kiegyenlítődjenek, az elmaradó térségek felzárkózzanak.

5.1. Tervezési-statisztikai régiók

Budapest és a Pest régió

Budapest a Kárpát-medence legjelentősebb városa, az ország fővárosa, Kelet-Közép-Európa és az Európai Unió egyik térségi központja. Budapest az egyetlen településünk, amelynek **világvárosi szerepköre** van a globalizálódó világban. A rendszerváltoztatást követő gazdasági átalakulás folyamatában a **külföldi működőtőke** jelentős része Budapesten összpontosult. Az elmúlt két évtizedben ebben nem történt sok változás: a fővárosnak a **tőkevonzó** és a **tőkemegtartó**

5.2. Budapest Budáról nézve

képessége is nagy. Ennek az a legfőbb oka, hogy Budapest a legjelentősebb magyar fogyasztópiac és a legnagyobb hazai munkaerőpiac, az infrastruktúrája pedig a legfejlettebb a magyar városok között.

Budapest körül a 19. század végére kiterjedt elővárosi gyűrű, **agglomeráció** alakult ki. Az 1990-es évektől emellett a lakosság egy része a városból a városhatáron kívülre költözött (**szuburbanizáció**). A 2008 utáni gazdasági válság a szuburbanizációs folyamatot megtörte. Az elmúlt években Budapesten új **lakóparkok** jöttek létre, sokszor olyan területeken, amelyekben korábban ipari tevékenységet folytattak. Ezek az ún. **barnamezős beruházások**. A lakóparkoknak köszönhetően egyre többen költöztek az agglomerációból Budapestre. Azonban a fővárost továbbra is **vándorlási veszteség** jellemzi. A régió jelentőségét jól mutatja, hogy az ország népességének 17%-a él itt, és az ország GDP-jének 37%-át a főváros termeli meg. Egy lakosra több mint 7 millió Ft jut a GDP-ből, ez az országos átlag több mint kétszerese (2019).

A **Pest régióban** (a Budapesten kívüli Pest megyében) az ezredforduló óta több mint 50-nel növekedett a városok száma, ezek egy része átvesz feladatokat a fővárostól. A régió jellegzetes ipari központja Vác, ahol az ország egyik meghatározó építőanyag-gyártó cége, a Duna-Dráva Cement Kft. is működik, Százhalombattán találjuk az ország legnagyobb kőolaj-finomítóját, Budaörsön és Törökbálinton jelentős logisztikai központok, míg Dunaharasztiiban a Coca-Cola palackozóüzeme jött létre.

Az Észak- és a Dél-Alföld régió

A mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó feldolgozóipar válsága döntően az Alföldet érintette az 1990-es években. Azok a települések, ahol új befektetések valósultak meg, kedvezőbb pozícióba kerültek az Alföld többi részéhez képest. Ezek nemcsak a megyeszékhelyek voltak, hanem néhány kis- és középváros is (pl. Martfű, Mátészalka, Jászberény, Tiszavasvári, Hódmezővásárhely és Orosháza).

A két **régióközpont**, Debrecen és Szeged messze kiemelkedik a településhálózatból, jelentős felsőoktatási, tudományos központok. **Debrecen** az ország második legnépesebb városa (202 ezer fő, 2019), a református vallás hazai központja („kálvinista

Róma”). Történelmi és természeti értékei, kulturális rendezvényei, valamint a közeli területek látnivalói (Hortobágy) jelentős számú turistát vonzanak a városba. **Szeged** a harmadik legnépesebb (162 ezer fő, 2019) településünk, amelyet nemcsak a szalámi (Pick) és az örölt pirospaprika tett közismerté. Az 1879-es árvíz után újjáépült város Fogadalmi temploma előtti téren megrendezett nyári szabadtéri játékok, kulturális intézmények látnivalói jelentős turisztikai célpontok, a városhoz közeli ópusztaszeri történelmi emlékparkkal együtt. Az ország legjelentősebb szénhidrogén-lelőhelyeit Algyő környékén találjuk.

A külföldi működőtőke **zöldmezős beruházásai**, ha Budapesttől keletre jelentek meg, akkor a főváros közelsége fontos szerepet játszott a megtelepedésükben (pl. Kecskeméten, Szolnokon és Jászberényben). Az épülő autópályák közelében lévő térségek jobb helyzetbe kerültek a forgalmi árnyékban lévő településekhez képest.

Az Alföldön a szolgáltatások gyorsan felfutottak. Ez azonban nem az innovatív ágazatok fejlesztésének a következménye. Ipari befektetések híján leginkább a kereskedelem és a közszolgáltatás adott munkát a korábbi megélhetését elvesztő munkaképes korú lakosságnak. 2008-ban Kecskeméten a Mercedes-Benz létesített gyárat, amely a régió egyik legjelentősebb külföldi beruházása volt.

Az üzleti szolgáltatások megjelenése és a turizmus fejlődése már inkább az ezredfordulót követő időszakra esik. A **fürdővárosok (Hajdúszoboszló, Gyula)** mellett a Hortobágy és a kiskunsági homokfalvak tudnak igazán sikereket felmutatni. A gyógyturizmus fejlődésének reményében az Alföldön gomba módra gyarapodtak a wellness-szállodák.

Az Alföld északi megyéiben, különösen a keleti területeken a munkanélküliségi ráta folyamatosan meghaladja az országos átlagot, és főként a falusi települések népességét sújtja. Nagy probléma, hogy alacsony a lakosság képzettségi szintje, a szakképzett munkaerőt kereső piacon nehezen vagy egyáltalán nem tudnak elhelyezkedni.

Észak-Magyarország és Közép-Dunántúl régió

A korábban Északi iparvidéknek nevezett területen az ipari tevékenység a nyersanyaglelőhelyek környékére összpontosult, ezért a fejlődés egyenlőtlen volt. Míg a nagy iparközpontok dinamikusan fejlődtek és szívták fel a munkaerőt, addig közvetlen közelükben olyan zárt falusi térségek éltek tovább, ahol a legalapvetőbb infrastruktúra is hiányzott. A rendszerváltoztatás

éveiben a veszteségesen működő nehézipari vállalatok csődbe mentek, és a privatizáció során a külföldi tőke sem érdeklődött irántuk. A **nagy befektetések**, innovációt hozó beruházások sokáig **elkerülték** a térséget. A termelés csökkenése, majd megszűnése után tömegek maradtak munka nélkül.

A felzárkózás az ezredfordulót követően folyamatos megtorpanásokkal és lassan indult meg. A régió egy főre jutó GDP-je korábban mindig meghaladta az országos átlagot, most annak valamivel több mint kétharmad részét éri el. Míg korábban a hegyvidékek nagy központjai voltak a fő értéktermelők, most a hegyek lábánál fekvő települések: Eger, Gyöngyös és Hatvan kerülnek előtérbe. Egyértelműen mutatják a piacgazdasági átmenet során megjelenő új telepítő tényezőket: a gyorsforgalmi úthálózat, a fővároshoz mint innovációs központhoz való közelség és a külföldi tőke szerepét. A **turizmus** nem csupán a festői szépségű, ám elmaradott vidéki területek számára lehet kitörési pont. Aggtelek, Sárospatak, Tokaj természeti és kulturális értékei miatt egyaránt számolhat a turizmus fejlesztő hatására. A **régióközpont, Miskolc** egyetemi város, szintén fontos kulturális, turisztikai (Lillafüred, Miskolctapolca, Diósgyőr) lehetőségekkel rendelkezik.

5.3. A Miskolchoz tartozó Lillafüred (Palotaszálló)

A hegyvidéki **ipari tengely** másik tagja a Dunántúli-középhegység, ahol másként alakultak a gazdasági és társadalmi folyamatok, mint az Észak-Magyarország régióban. Maga az iparosítás jellege is eltérő volt a Közép-Dunántúl régióban. A rendszerváltoztatás során főként a nehézipari központokat érintette súlyosan a gazdasági visszaesés, miközben bizonyos területek **rövid idő alatt növekedési pályára álltak**. Kiemelhető Esztergom, amelynek határában a Suzuki 1991-ben autógyárat létesített. **Székesfehérváron**, ahol a feldolgozóipar részesedése lényegesen nagyobb volt, már az átalakulás kezdetén megjelentek a külföldi befektetők, hiszen a fővároshoz közel fekszik, és a

nyugatról érkező befektetőkkel szemben is helyzeti előnyt élvezett (jobban kiépített infrastruktúra, gyors elérhetőség, képzett szakemberek). A város a Közép-Dunántúl **régió központja**, jelentős történelmi múltja van, hiszen évszázadokon keresztül itt koronázták meg királyainkat (nemzeti emlékhely). A régió gazdasága erős, a megtermelt bruttó hazai termék egytized része itt jön létre. Gazdasági szerkezetét az **ipar** uralja, ami egyben a legtöbb munkaerőt foglalkoztatja. Az ipar szerkezete azonban jelentősen átalakult. A bányászat és a nehézipar visszaszorult, helyükre a gépipar lépett. Főbb termékeit az informatika, a híradástechnika és a közlekedési eszközök gyártóegységei hozzák létre.

A Nyugat- és a Dél-Dunántúl régió

A rendszerváltoztatást követő időszak egyik **nyertesének** tekinthetjük a **Nyugat-Dunántúl régiót**. Az egy főre jutó GDP alapján Budapest után a második helyen áll (2018), és meghaladja az országos átlagot. A **Dél-Dunántúl** régió viszont ugyanebben a rangsorban a hetedik.

A **Nyugat-Dunántúl régió** számára az 1989 utáni nyugati kapcsolatok előtérbe kerülése kínálta a fejlődés lehetőségét. **Kedvező fekvése** miatt az 1990-es évek végétől már jól kirajzolódott a Győr (régióközpont) és Budapest közötti innovációs térség, ami az ezredforduló óta dinamikus fejlődik. Tőkeerős cégek telepedtek le (pl. Szentgotthárdon az Opel, Győrben az Audi), az országon belüli vándorlás célpontja lett a régió, ennek köszönhetően a **vándorlási különözete pozitív**. Kedvezőek a munkavállalás feltételei is, így itt a **legkisebb** mértékű a **munkanélküliség** (2019-ben 1,8%) az országban.

A Nyugat-Dunántúl régióban Győr, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Szombathely körül alakult ki egy **agglomerálódó** térség, ahol a városok és a környező települések közötti kapcsolatok egyre szorosabbak.

A Balatontól délre fekvő **Dél-Dunántúl régióban** a rendszerváltoztatás utáni években a **válságjelenségek** hasonlóak voltak, mint az ország keleti területein (gyenge közlekedési infrastruktúra, gazdaságtalanul működő vállalatok, kicsi a terület tökevonzó képessége). Napjainkra csökkent a munkanélküliek száma, részben a **közfoglalkoztatási program** miatt. Az Észak-Magyarország régió után itt működik a legkevesebb vállalkozás. A munkaerőpiacon nagy számban **alacsony végzettségűek** vagy nem megfelelő szaktudással rendelkezők vannak.

A régió számára kedvezően alakult, hogy megépült az M7-es autópálya folytatása a déli határig, míg a keleti felén az M6-os, így az **országos közlekedési hálózatba**

könnyebben bekapcsolódhatnak. Három Duna-híd is elősegíti kapcsolatát az alföldi régiókkal. A 2002-ben átadott Szent László híd hosszú évtizedek után az első Duna-híd, ami nem a fővárosban épült. 2007-ben Mohácson létesült az EU egyetlen folyami határátkelője, amely vám- és határellenőrzési feladatokat lát el.

5.4. A Köröshegyi völgyhíd az M7-es autópályán az ország leghosszabb hídja

A régió keleti felének legnagyobb természeti értéke a **termőföld**: a két alföldi régió után itt a legtöbb (2019-es adatok alapján) a kukorica, búza, napraforgó, cukorrépa termése és a sertésállomány. Kaposváron jelentős sertésfeldolgozó üzem működik (Kométa), és itt találjuk az ország egyetlen működő cukorgyárát. Szekszárdon készülnek Tolle márkanévvel tejtermékek. **Pécsen** működik a Zsolnay Porcelánmanufaktúra, valamint kiemelkedik még **Paks** gazdasági jelentősége, melynek erőművében állítják elő a **hazai villamos energia közel felét**.

Mindkét régióban a **gyógyvizeket** fürdők hasznosítják (Kaposvár, Harkány, Zalakaros, Hévíz, Bük, Sárvár), a Balaton déli részén fekvő Siófok hazánk egyik legjelentősebb turisztikai központja. A **történelmi borvidékek** (Villányi, Szekszárdi) vonzzák nem csupán a hazai, hanem az egyre nagyobb számban érkező külföldi vendégeket is. Pécsen (régióközpont) jött létre hazánk első egyeteme, a város történelmi értékei (bazilika, ókeresztény sírkamrák, bányászati múzeum stb.) jelentős vonzerőt jelentenek a turizmus számára.

Eurorégió

Sajátos együttműködési lehetőségeket valósítanak meg a több országra kiterjedő térségi kapcsolatok, az **eurorégiók**. Ezek lehetőséget teremtettek a helyi önkormányzatoknak, kis- és középvállalkozóknak, hogy a határokon túl is gazdasági kapcsolatokat létesítsenek egymással.

1. Alkossatok négy csoportot! Mindegyik csoport hasonlítson össze két azonos színnel jelölt régiót a megadott adatok, térképek (5.5, 5.6) és a táblázat (5.1) segítségével! Használjátok az atlasz tematikus térképeit is!

Budapest régió

A régióközpont Budapest

Országház

Területe: 525 km²
Népessége: 1 750 216 fő
Települések száma: 1
Városi népesség aránya: 100%

Példák a régióban működő cégekre:

Mol Nyrt.
Magyar Telekom Nyrt.
Vodafone
OTP Bank
Szerencsejáték Zrt.
Tungsram Operations Kft.
Egis Gyógyszergyár
Richter Gedeon Nyrt.

Gazdasági adatok

GDP: 15 559 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 203,6%-a
Foglalkoztatási arány: 64,5%
Munkanélküliségi ráta: 2,5%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 1 108 875 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 305 924 Ft

Egyéb jellemzők

Főváros
Barlangok, gyógyfürdők
Műemlékekben gazdag
Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér

Pest régió

A régióközpont Budapest

Budai Vár

Területe: 6391 km²
Népessége: 1 297 102 fő
Települések száma: 187
Városi népesség aránya: 69,3%

Példák a régióban működő cégekre:

Zollner Elektronika Kft.
Duna-Dráva Cement Kft.
IBM Data Storage Systems
Információtechnológiai Kft.
Naszálytejt Zrt.
Metro
Auchan
Tesco-global Zrt.
Aldi
Coca-Cola HBC Magyarország

Gazdasági adatok

GDP: 4395 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 79,3%-a
Foglalkoztatási arány: 63,1%
Munkanélküliségi ráta: 2,4%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 339 912 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 224 835 Ft

Egyéb jellemzők

Fővároshoz, piacokhoz közelség
Kitűnő közlekedési kapcsolatok

Észak-Alföld régió

A régióközpont Debrecen

Debreceni Egyetem

Területe: 17 728 km²
Népessége: 1 442 660 fő
Települések száma: 389
Városi népesség aránya: 68,4%

Példák a régióban működő cégekre:

Samsung
Electrolux
Jász-Plasztik
EKO Konzervipari Kft.
LEGO Manufacturing Kft.
Michelin Hungária Kft.
Teva Gyógyszergyár

Gazdasági adatok

GDP: 3955 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 73,1%-a
Foglalkoztatási arány: 59,8%
Munkanélküliségi ráta: 3,5%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 314 031 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 200 227 Ft

Egyéb jellemzők

Debrecen nemzetközi repülőtér
Záhony határátkelő
Hajdúszoboszló környékén földgáz és termásvíz

Dél-Alföld régió

A régióközpont Szeged

Szegedi Tudományegyetem

Területe: 18 339 km²
Népessége: 1 231 094 fő
Települések száma: 254
Városi népesség aránya: 72,8%

Példák a régióban működő cégekre:

Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft.
Pick Szeged Zrt.
Hungerit Zrt.
Fornetti Kft.
Villeroy & Boch Magyarország Kft.
Gallicoop Zrt.

Gazdasági adatok

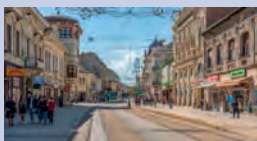
GDP: 3955 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 73,1%-a
Foglalkoztatási arány: 59,8%
Munkanélküliségi ráta: 3,5%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 314 031 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 200 227 Ft

Egyéb jellemzők

Termásvízben gazdag
Kőolaj-, földgázbányászat

Észak-Magyarország régió

A régióközpont Miskolc

Széchenyi utca

Területe: 13 429 km²
Népessége: 1 118 577 fő
Települések száma: 610
Városi népesség aránya: 52,5%

Példák a régióban működő cégekre:

MAHLE Compressors
Ipoly Cipőgyár
BorsodChem Zrt.
Salgglas Üvegipari Zrt.
Robert Bosch Elektronika Kft.
Horváth Rudolf Intertransport Kft.
Mátrai Erőmű Zrt.
Mol Petrolkémia Zrt.

Gazdasági adatok

GDP: 3403 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 69%-a
Foglalkoztatási arány: 57%
Munkanélküliségi ráta: 4,5%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 258 772 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 199 636 Ft

Egyéb jellemzők

Természetvédelmi területek
Borvidékek

Közép-Dunántúl régió

A régióközpont Székesfehérvár

Városház tér

Területe: 11 087 km²
Népessége: 1 060 755 fő
Települések száma: 401
Városi népesség aránya: 62,3%

Példák a régióban működő cégekre:

Continental Automotive Hungary Kft.
Yanfeng
Hungary Magyar Suzuki Zrt.
BorgWarner Oroszlány Kft.
Spar Magyarország Kft.
Hankook Tire Magyarország Kft.

Gazdasági adatok

GDP: 4252 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 92,2%-a
Foglalkoztatási arány: 62,2%
Munkanélküliségi ráta: 2%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 314 974 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 237 858 Ft

Egyéb jellemzők

Balaton
Velencei-tó
Borvidékek

Nyugat-Dunántúl régió

A régióközpont Győr

Városháza

Területe: 11 328 km²
Népessége: 994 549 fő
Települések száma: 657
Városi népesség aránya: 58,9%

Példák a régióban működő cégekre:

Audi Hungária Zrt.
Velux Magyarország
Opel Szentgotthárd Kft.
Schaeffler Savaria Kft.
Swietelsky Vasúttechnika Kft.
Gartner Intertrans Hungária Kft.

Gazdasági adatok

GDP: 4363 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 101,3%-a
Foglalkoztatási arány: 63,8%
Munkanélküliségi ráta: 1,8%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 279 669 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 234 025 Ft

Egyéb jellemzők

Balaton
Fertő tó
Gyógyfürdők
Történelmi városok

Dél-Dunántúl régió

A régióközpont Pécs

Széchenyi tér

Területe: 14 198 km²
Népessége: 874 573 fő
Települések száma: 656
Városi népesség aránya: 58,7%

Példák a régióban működő cégekre:

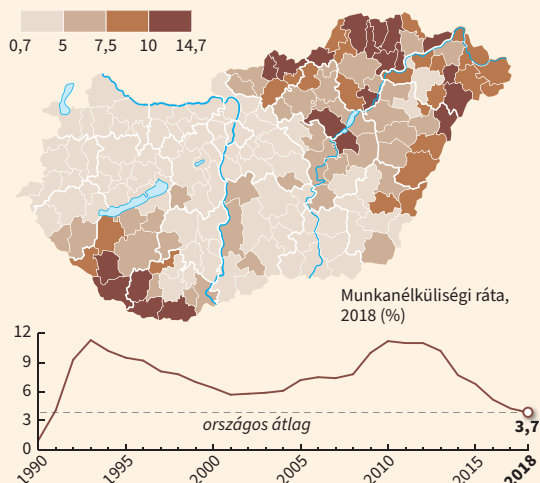
Flextronics International Kft.
Videoton Elektro-PLAST Kft.
Kométa 99 Zrt.
MVM Paksi Atomerőmű Zrt.
Samsonite-hungária Kft.
Mecsek fűszért Zrt.

Gazdasági adatok

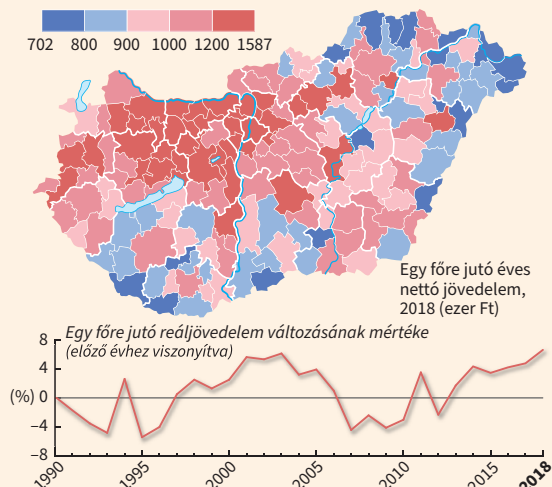
GDP: 2650 milliárd Ft
Az egy főre jutó GDP az országos átlag: 68,8 %-a
Foglalkoztatási arány: 55,9%
Munkanélküliségi ráta: 4,8%
Az alkalmazásban állók éves átlagos állományi létszáma: 213 250 fő
A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete: 206 031 Ft

Egyéb jellemzők

Atomerőmű
Balaton kiemelt üdülőkörzet
Gyógy- és borturizmus
Természetvédelmi területek (pl. Gemenc)

5.5. A munkanélküliség Magyarországon járásoként

5.6. Az egy főre jutó éves nettó jövedelem

Régió	Ezer lakosra jutó		Születéskor várható átlagos élettartam, év	
	természetes szaporodás, fogyás	belföldi vándorlás különbözet	férfi	nő
	2019		2019	
Budapest	-3,6	-3,3	75	80,21
Pest	-1,7	12,5	73,63	79,4
Közép-Dunántúl	-4,7	2,6	72,48	79,52
Nyugat-Dunántúl	-4,5	5,2	73,78	80,25
Dél-Dunántúl	-6,4	-0,4	72,41	79,03
Észak-Magyarország	-5	-4,4	70,62	77,98
Észak-Alföld	-3	-5,8	71,8	78,79
Dél-Alföld	-5,8	-2,3	72,74	79,24
Ország összesen	-4,1	-	72,86	79,33

5.1. táblázat. A régiók népességföldrajzi jellemzői

2. a) Mely városokhoz kötődnek a felsorolt termékek, illetve márkanevek: óvári sajt, Koronás cukor, Kométa, Tolle, Pan-nontej? Segítenek az ételismiszerkes csomagolásának felirata! b) Miben hasonlók ezek a termékek?

3. Nézz utána a <http://www.zsolnay.hu> oldalon, mely középületek díszítésében szerepelnek Zsolnay-termékek! Mi a cég sikerének a titka?

Fogalmak

agglomeráció | agglomerálódó térség | eurorégió | innovációs térség | lakópark | tervezési-statisztikai régió | területi fejlettségi különbség | világvárosi szerepkör | zöldmezős beruházás

Összefoglaló kérdések, feladatok

- Gyűjtsd össze, milyen előnyökkel és hátrányokkal járhat a vidék számára Budapest fejlesztése!
- Hogyan változott az Alföld gazdasági helyzete az elmúlt évtizedekben?
- Milyen megújulási lehetőségei vannak az egykori iparközpontoknak?
- Milyen okok vezettek az Észak-Magyarország régió mély válságához?
- Miért voltak a Közép-Dunántúlon ipari sikertörténetek a rendszerváltoztatás éveiben?
- Melyek a Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl régiók dinamikusabban fejlődő területei? Milyen okokra vezethető vissza a fejlődésük?

A dinamikusan fejlődő turizmus

A hazai idegenforgalomnak (turizmusnak) fontos szerepe van a nemzeti értékek megismertetésében, ugyanakkor a gazdasági jelentősége is meghatározó, hiszen munkahelyet biztosít, növeli az állam bevételeit.

Az elmúlt években – a nemzetközi idegenforgalomhoz hasonlóan – kedvező folyamatok jellemezték a hazai turizmust: egyre több belföldi és külföldi vendég foglalt szállást, növekedett a vendégéjszakák (a turisták által a szálláshelyen eltöltött összes éjszakák) száma, valamint a vendégek által fizetett kiadások összegei is, ezáltal nőttek az állami bevételek.

A turizmus közvetlen hozzájárulása a GDP-hez 2019-ben 8,3% volt (a világátlag 10,3%), a turizmus a foglalkoztatottak egytized részének ad munkát, amely a világátlaggal azonos érték.

Magyarország természeti és társadalmi adottságai kedvező alapjait jelentik a hazai idegenforgalomnak. Ezeknek az adottságoknak a vonzerővé alakítása (amiért a turisták felkeresik) a turizmusunk egyik feladata.

A magyarországi turizmus működtetése érdekében régiókat alakítottak ki, ezek az ún. **idegenforgalmi (turisztikai) régiók**, amelyeknek a lehatárolása majdnem megegyezik a tervezési-statisztikai régiókéval (7.6.).

1985-ben hazánk is csatlakozott az UNESCO világörökségi programjához, melynek következtében az elmúlt évtizedekben nyolc kiemelkedő természeti és kulturális helyszínünk lett a **világörökség** része. Elsőként 1987-ben kerültek magyar értékek a világörökségek közé.

A világörökségi kategóriába tartozó értékeink egyben **hungarikumok** is. A hungarikum egy gyűjtőfogalom, amely a magyarság kultúrájára jellemző tulajdonságot,

egyedi értéket jelent. Magyarságtudatunk, nemzeti összetartozásunk meghatározó része, amelyről törvény is rendelkezik. A hungarikummá nyilvánítás többlépcsős folyamat, melynek a legvégén találjuk a Hungarikumok Gyűjteményét. Hungarikum a magyar világörökségeken kívül például a szegedi és kalocsai fűszerpaprika-örlemény, a herendi porcelán, a bajai halászlé, a tiszavirág és a tiszavirágzás.

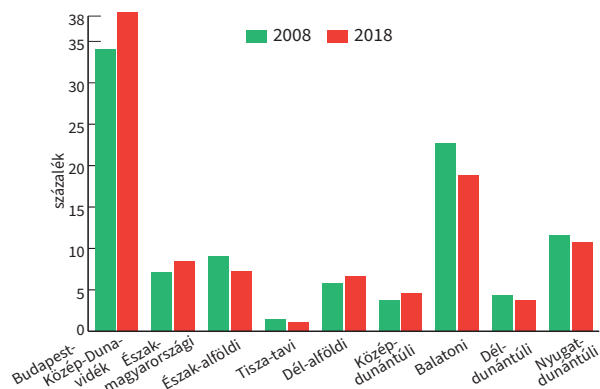
„A Földet nem apáinktól örököltük, hanem unokáinktól kaptuk kölcsön”

A hazánk természeti értékeinek (pl. barlangok, egyes növény- és állatfajok, források) és természeti területeinek megőrzése, védelme az elmúlt évszázadban is fontos célkitűzés volt, hiszen a nemzeti vagyon pótolhatatlan értékei. Az elmúlt évtizedekben jelentősen növekedett a védett területek száma és nagysága is.

A **természetvédelem** a természet élő és élettelen értékeinek, területeinek természetes vagy ahhoz közeli állapotban való megővését, fenntartását, helyreállítását és részbeni bemutatását jelenti. Az **ökoturizmus** a környezetért felelősséget vállaló utazást és látogatást jelent, amelynek során a meglátogatott természeti terület nem károsodik, a természeti és kulturális értékei megőrződnek.

Lépések az egészséges környezetért

A környezetünk védelme és az **éghajlatváltozás** elleni küzdelem napjaink fontos feladatai közé tartoznak. A természetvédelem célja a természetes és mesterséges környezet védelme az ember által okozott káros hatá-

7.1. Az idegenforgalmi régiók részesedése a kereskedelmi szálláshelyek forgalmából

7.2. Hungarikumok (tiszavirágzás, Hollókő ófalú és környezete)

sokkal szemben. Feladata a környezet károsításának, szennyezésének megelőzése, mérséklése vagy elhárítása, a károsító tevékenységet megelőző állapot helyreállítása.

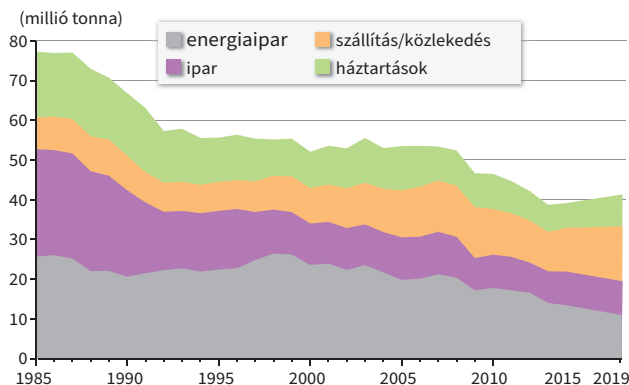
A rendszerváltoztatás előtti évtizedek mennyiségi szemlélete miatt az energiafelhasználás növekedése és a rendkívül energiaigényes nehézipari ágazatok fejlesztése volt a magyar gazdaság jellemzője. Az ekkoriban kezdeményezett beruházások, a hozzájuk kapcsolódó bányászati tevékenységgel együtt, jelentős mértékben megnövelték a **környezeti terhelést**.

A levegőt szennyező anyagok között a kén-dioxid koncentrációja volt igen magas, mellette jelentős mennyiségű szén-monoxid és nitrogén-oxidok is kerültek a levegőbe. A széntüzelés miatt a nagyvárosok levegője is gyakran egészségtelen volt. Ezt a problémát az 1980-as évektől mérsékelte, hogy az ipari termelés és a lakosság fokozatosan áttért a földgázzal való fűtésre. A **légszennyezéshez** az energiapazarlás is hozzájárult, hiszen a több elhasznált energia több légszennyezést okozott. A rendszerváltoztatás után a nehézipar összeomlása jelentősen mérsékelte az ország üvegházhatású gázainak a kibocsátását (7.3.).

Az **üvegházhatású gázok** 70%-a a gazdasági ágazatokból származik (leginkább az energia- és feldolgozóiparból, mezőgazdaságból), a többi a háztartásokból (fűtés, hűtés, gépkocsihasználat). A hazánkban kibocsátott egy főre jutó üvegházhatású gázok mennyisége az EU-átlaga alatti (az EU-ban 8,8 tonna, hazánkban 6,6 tonna, 2019).

A savasodást okozó gázok (SO₂, nitrogén-oxidok, NH₃) mennyisége 2005-ig csökkent, utána látványosan már nem esett vissza. A bizonyos időjárási körülmények (lassú légmozgás, alacsony hőmérséklet) esetén kialakuló téli **szmogot** is a kén-dioxid és a nitrogén-oxidok magas koncentrációja és a szálló por együttesen okozzák hazánkban.

A levegő **szállópor-tartalma** káros az egészségre (légzési problémák, szív- és tüdőbetegséget okoz). Ezek a 10 mikrométernél kisebb szemcsék hosszú ideig meg-

7.3. A légszennyező anyagok és üvegházhatású gázok kibocsátása Magyarországon

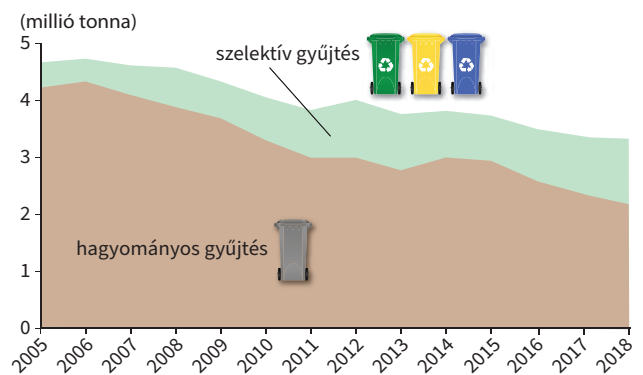
maradnak a levegőben. Legfőbb kibocsátója a lakosság szilárd tüzelésű fűtése, kisebb mértékben a közlekedés, a mezőgazdaság és az építőipar. Az **illegális hulladékégetés** is komoly egészségügyi kockázattal jár.

Az ország medencefekvéséből is következik, hogy a téli szélcsendes időszakokban a kibocsátott légszennyezés a települések légkörében marad, és az egészségügyi határértéket is meghaladhatja a szállópor-koncentráció. Az országnak további erőfeszítéseket kell még tennie, hogy teljesítse a kibocsátáscsökkentési vállalásait.

A rendszerváltoztatás előtt az ipari víz indokolatlanul nagy mennyiségű használata mellett egyre több szennyvíz terhelte a természetes vizeinket. A vezetékes vízellátásban és a szennyvízelvezetésben részesülő lakosság aránya között egyre nagyobb lett a különbség, azt mondjuk, kinyílt a közműöllő. A szennyvízelvezetés problémájának megoldatlansága mellett a túlzott mértékű és nem megfelelő időben alkalmazott műtrágyázás, az elavult technológiákkal dolgozó bányászat is veszélyeztette a felszíni és felszín alatti vizeket, illetve a talajt.

A **környezetszennyezés** mértéke jelentősen mérséklődött az elmúlt két évtizedben. A külföldi beruházások **innovatív megoldásokkal** csökkentették a káros anyagok kibocsátását. Az Európai Unióhoz csatlakozásunkkal az országnak alkalmaznia kellett a szervezet környezetet kímélő technológiai előírásait. A további pozitív változásokhoz azonban a **társadalom gondolkodásmódjának átalakulására** is szükség van.

A rendszerváltoztatás előtt a **hulladékgazdálkodásra** sem fordítottak kellő figyelmet. Helyenként felhalmozódtak a veszélyes hulladékok, amik az elhanyagolt hulladéktárolókkal együtt jelentős veszélyforrást okoztak. 2003 óta csak olyan hulladéklerakók működését engedélyezik, amelyeknek a működése megfelel az európai uniós és hazai jogszabályoknak. Ekkortól minden településen kötelező a hulladékgyűjtés megszervezése. A hulladékok **újrahasznosításának** egyik feltétele az elkülönített begyűjtésük (7.4.).

7.4. A települési hulladékok megoszlása a gyűjtés módja szerint

1. Az atlasz segítségével gyűjtsetek össze hazánk világörökséggé nyilvánított értékeit!
2. Hasonlítsd össze a Balaton és a Tisza-tavi turisztikai régiókat az ábrák (7.5.), fotók és a 7.1 táblázat adatainak segítségével! Keress példákat a turizmus egyes típusaira! Melyek az évente megrendezett fesztiválok a két régióban?

Balaton turisztikai régió

Kányavári-sziget fahídja

Balatonfüred strandja

Festetics-kastély

Tisza-tavi turisztikai régió

Karcag, lombkoronasétány

Tiszafüred kikötője

Poroszló: Ökocentrum

7.5. Turisztikai régiók összehasonlítása

A 2019-es turisztikai év jellemzői a két régióban	Balaton turisztikai régió	Tisza-tavi turisztikai régió
Belföldi vendégek által itt töltött éjszakák száma	4017 ezer	250 ezer
Külföldi vendégek által itt töltött éjszakák száma	1936 ezer	104 ezer
A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma (vendégéjszakák)	5953 ezer	354 ezer
A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma (vendégek száma)	1917 ezer	132 ezer
Több napra érkező külföldiek száma a legjelentősebb küldő országokból	1. Németország: 755 ezer 2. Lengyelország: 152 ezer 3. Ausztria: 149 ezer	1. Szlovákia: 81 ezer 2. Románia: 44 ezer 3. Németország: 17 ezer
A többnapos belföldi utak során eltöltött idő	16,1 millió nap	1,5 millió nap

7.1 táblázat. A 2019-es turisztikai év jellemzői

3. Hol található Natura 2000 területek hazánkban?

4. Dolgozzatok csoportmunkában! Válasszatok ki két-két turisztikai régiót, és hasonlítsátok össze a természeti, kulturális értékeiket, valamint a turizmusban betöltött szerepüket!

7.6. Turisztikai régiók

5. Terveztétek meg egy hosszú hétvége észak-alföldi, illetve dél-alföldi programját! A program tegyen eleget a városlátogató, gyógy-, kulturális, sport- és gasztronómiai turizmus elvárásainak!

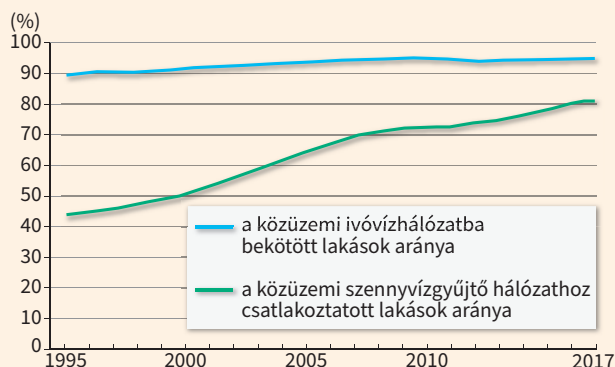
6. Milyen következtetést lehet levonni az alábbi megállapításból?

Az Országos Meteorológiai Szolgálat adatai szerint Magyarországon a 2019-es év számított a legmelegebbnek 1901 óta, az éves átlaghőmérséklet közel 12,2°C volt, 1,3 fokkal magasabb, mint a múlt század elején.

7. Keressétek fel a legszennyezes.hu internetes oldal térképeit. A városok fölé húzva az egeret leolvashatjátok az aktuális adatokat. Figyeljétek meg, hogy a szállópor-, nitrogén-oxid-, ózon- és kén-dioxid-koncentráció mely településeken haladja meg az egészségügyi határértéket! Hol mutatnak a térképek elfogadható, tűrhető és kedvezőtlen levegőjű városokat?

8. A közműolló a közüzemi vízhálózatba és csatornahálózatba bekapcsolt lakások arányának különbsége százalékban kifejezve.

Mennyi ideális esetben a közműolló nagysága százalékban kifejezve?

7.7. A közműolló alakulása Magyarországon

9. a) Magyarázd meg a települési hulladékgyűjtés változásának okait (7.4.)!

b) Hogyan gyűjtik a lakóközösségekben élők a települési hulladékot? Modern szemléletet tükröz-e?

Fogalmak

hulladékgazdálkodás | idegenforgalmi (turisztikai) régiók | éghajlatváltozás | környezeti terhelés | környezettudatos magatartás | környezetvédelem | közműolló | természetvédelem | újrahasznosítás

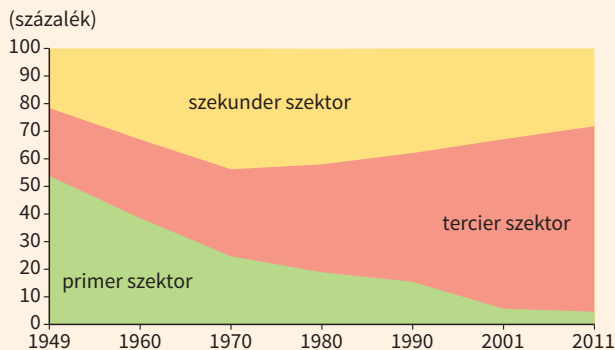
Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mutasd be lakóhelyed környezet- és természetvédő tevékenységét! Emeld ki a különlegességeit, nevezd meg az esetleges hiányosságait!

2. Ha van lehetőség, túrázz az Országos Kéktúra és hazánk más túraútvonalain!

1. Figyeld meg a 8.1. ábrát!

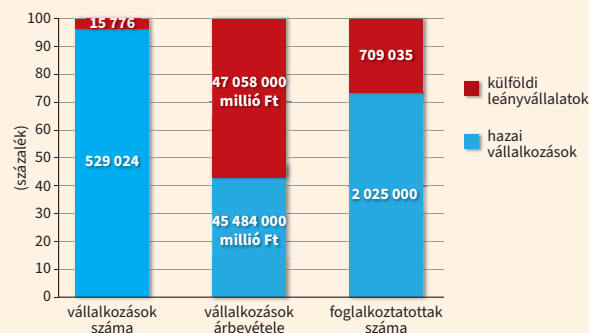
- a) Mit jelent a foglalkozási átrétegződés?
b) Mely években volt nagyobb változás a foglalkoztatási szerkezetben? Mivel magyarázható?

8.1. A foglalkozási átrétegződés Magyarországon

2. Figyeld meg a 8.2. ábrát, és válaszolj a kérdésekre!

- a) Mekkora arányban vannak jelen a magyar gazdaságban a külföldi vállalkozások?
b) A foglalkoztatottak hány %-a dolgozik a külföldiek tulajdonában lévő cégeknél?
c) Milyen következtetés vonható le a vállalkozások száma és árbevételének összehasonlításából?
d) Mondj példákat külföldi leányvállalatokra!

8.2. A külföldi leányvállalatok száma és aránya Magyarországon (2018)

3. Az Audi Hungaria számokban (www.audi.hu)

- a) Hol van az Audi Hungaria gyáregysége?
b) Milyen adatokat tudunk meg a gyár működéséről?
c) Milyen változások figyelhetők meg a két év között?
d) Foglald össze, mi a külföldi tőke jelentősége hazánk gazdaságában!

	2012	2019	Változás %-ban
Motorgyártás (db)	1 915 567	1 968 742	2,7
Járműgyártás (db)	33 553	164 817	391,2
Árbevétel (millió euró)	5 282	8 561	62
Beruházás (millió euró)	1 038	372	-64
Munkatársak (fő)	8 663	12 807	47

4. a) Hogyan növekedett Ózd és Miskolc városa? Hasonlítsd össze a város területének változását a <http://mapire.eu/> hu szinkronizált nézetében és a Google Föld programban!

b) Mi lehet a változás magyarázata?

b) Milyen problémákkal kell ma megküzdenie?

5. Válaszolj a kérdésekre a szemelvény elolvasása után!

Az unió az EU egy főre eső átlagos GDP-jéhez viszonyítva sorolja fejlettségi kategóriákba a régiókat. Egy régió akkor minősülhet kevésbé fejlettnak és részesülhet magasabb támogatásban, ha az egy főre jutó GDP nem éri el az EU-átlag hetvenöt százalékát. Budapesten magas az egy főre eső GDP, ez felhúzza az egész Közép-Magyarország régió átlagát, ám a jóval fejletlenebb Pest megye sokkal kevesebb fejlesztési pénzhez jut, mint ha önálló régiót alkotna. Pest megye önállóan a kevésbé fejlett besorolás alá esne, míg a Közép-Magyarország régió részeként az unió egyik legfejlettebb régiójának számít. ... A sikeres önállósodás következtében 2021-től külön régióként pályázhat a megye az uniós fejlesztési pénzekre, s ez jóval több lehetőséget, pályázatot, azaz fejlesztési forrást jelent majd számára. 2007–2013-as uniós ciklusban a Közép-Magyarország régió pénzügyi támogatása csupán negyede volt a többi régió támogatásának. Ráadásul a régióon belül is jóval több forrás került felhasználásra Budapesten, így Pest megye duplán hátrányos helyzetbe került.

a) Miért volt érdeke Pest megyének, hogy önálló régiót alkosson?

b) Hogyan határozza meg az EU a támogatások mértékét?

c) Miként érinti az elválás Budapestet?

6. A főváros egyik jelentős innovációs központja a látványos Infopark.

a) Nézz utána, hogy mi a jelentősége!

b) Miért pont a városnak ezen a részén létesült?

c) Mi a K+F tevékenység? Hogyan kapcsolódik az Infoparkhoz?

7. a) Melyek a Közép-Dunántúl és az Észak-Magyarország régiót alkotó megyék és a megyeszékhelyek?

b) Hasonlítsd össze a két régió földrajzi helyzetét! Miért nem lehetett folytatni az Észak-Magyarország régió nehézipari termelését az 1990-es években?

8. Az atlasz segítségével állapítsátok meg, mely régiókhoz tartoznak borvidékek! Miben rejlik a borvidékek értéke?

9. Kutatóegyetem Szegeden (www.u-szeged.hu)

Egyetemünk egykori rektora, Szent-Györgyi Albert intézményünk számára a következő feladatokat jelölte ki: „gyűjteni, terjeszteni és gyarapítani az emberi tudást”; nevelni a jövő tudósait, „akik majdan ezt a hivatást tőlünk átveszik...”; a haza részére olyan polgárokat nevelni, „akik el vannak látva a szellem fegyverével...”; „s a mi egyetemünknek van még egy különleges hivatása is: hogy a nagy magyar Alföldnek szellemi központja legyen!” A Nobel-díjas rektor által egykor megfogalmazott feladatok még ma is aktuálisak, és tökéletesen illeszkednek a modern kutatóegyetemi célkitűzésekhez.

Foglald össze, hogy miért van kiemelkedő fontossága az innovációknak a 21. század magyar gazdaságában!

10. A Budapesti Intermodális Logisztikai Központ (www.bilk.hu)

Az ingatlan valamennyi jelentős nemzetközi cél- és tranzitútvonal kereszteződéséhez közel található, önálló lehallgatóval rendelkezik az M0-s autópályáról. A kiváló közúti és vasúti kapcsolatok mellett 15 km-en belül megfelelő vízi és légi kapcsolatok is rendelkezésre állnak (Csepeli Szabadkikötő, Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér), ugyanakkor a városközpontból is könnyen elérhető. Közvetlen buszjárat közlekedik a logisztikai bázis területén, biztosítva a BILK tömegközlekedési kapcsolatát.

- Milyen feladatot lát el a központ?
- Miért van szükség logisztikai központokra a piacgazdaságban?
- Foglald össze, hogy milyen változásokkal járt a piacgazdaságba történő átmenet Magyarországon!

8.3. A Budapesti Intermodális Logisztikai Központ

- Mely eurorégióhoz kapcsolódik hazánk?
- Nézz utána a világhálón, hogy mit jelent az eurorégió (www.cesci-net.eu/euroregio-hu)!

12. Megépült a négyes metró (2014) (www.metro4.hu)

A vonal a város egyik legnagyobb forgalmú közlekedési tengelyén vezet át, amelynek mértékadó keresztmetszetén jelentkező utasszállítási igényt a felszíni villamos- és autóbuszjáratok – már több évtizede – együttesen sem tudják elfogadhatóan kiszolgálni.

- Mely közlekedési probléma megoldására történt meg a beruházás?
- Milyen okokra vezethető vissza a közlekedési problémák megjelenése Budapesten?
- Foglald össze, hogy melyek a nagyvárosi lét Budapesten is megjelenő hátrányai!

13. A Megyeri híd

- Miért volt jelentős mérföldkő az átmenő forgalom szempontjából a híd megépítése?
- Mi az M0-s autópálya szerepe az ország közlekedésében?
- Miért fontos a Budapest környéki úthálózat fejlesztése az agglomeráció szempontjából?
- Foglald össze a közúthálózat jelentőségét az ország gazdaságában!

8.4. A Megyeri híd

14. Az Audi, az Opel és a GE (General Electric) cégek nem csak gazdasági súlyt jelentenek a Magyarország életében. Filozófiájuk része a társadalmi szerepvállalás is. Keress fel a cégek honlapját, és gyűjts erre az állításra konkrét példákat!

15. Az imázs a latin imago szóból ered, jelentése kép, képmás. Nézz utána, hogy milyen országimázsbeszélőket alkalmaz Magyarország a turizmus fejlesztésére például a Magyar Turisztikai Ügynökség honlapján!

16. Fedezd fel a környezetetekben azokat a környezetterhelő tényezőket, amelyek elcsúfítják és veszélybe sodorják a településet! Fotózd le, és készíts képes beszámoló a nyomozásod eredményéről! Oszd meg a képeket internetes portálon az osztálytársaidal!

4. A világgazdaság erőterei

Melyek a fejlettségi különbségek kialakulásának okai az Európai Unióban?

Hol tartanak ma Kelet-Közép-Európa és Délkelet-Európa országai?

Merre húznak az ázsiai országok?

Hogyan vált Kína a világ leggyorsabban fejlődő gazdaságává?

Melyek az amerikai gazdasági erőter fejlődésének és átalakulásának vonásai?

Miért van kétféle Afrika? Melyek az afrikai felzárkózás lehetőségei?

Ebben a fejezetben a világgazdaság erőterével ismerkedhetsz meg.

Válassz egy képet az oldalpárról, majd fogalmazd meg, hogy mi jut eszedbe róla!

Hogyan kapcsolódik a témakörhöz?

1.

Az európai gazdasági erőter

A világgazdaság európai gazdasági erőterében meghatározó az Európai Unió. Gazdasági jelentőségét mutatja, hogy jóval nagyobb a részesedése a világon megtermelt GDP-ből és a nemzetközi kereskedelemből, mint amennyi a népességszámából következne. Hozzá kötődik a globális közvetlen külföldi tőkebefektetésnek majdnem 20%-a. Azonban az erőter gazdasági növekedése ingadozik, versenyképessége romlik (1.1.).

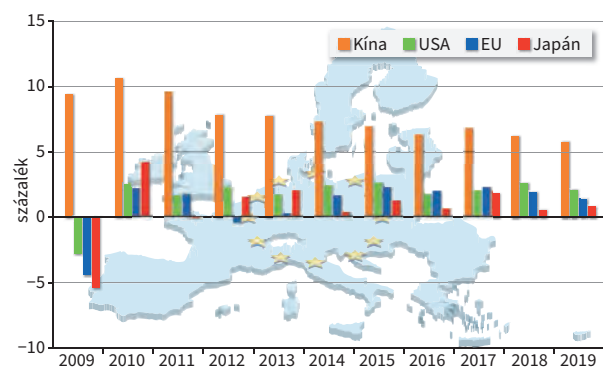
Az unió a kohéziós politika révén arra törekszik, hogy segítse az elmaradott régiók felzárkózását, a hanyatlóban lévő ipari régiók szerkezetváltását, fejlessze a vidéki területek gazdaságát, újjáélessze a pusztuló városrészeket. Eközben elsősorban a munkahelyteremtésre összpontosít.

Az Európai Unió legfejlettebb területét kék barnának nevezik (1.2., 1.3.). A centrumok területén a legnagyobb a népsűrűség, néhol a városok már szinte összeérnek. A nagy világvárosok elsősorban politikai, pénzügyi, oktatási, kulturális szerepkörökkel, csúcstechnológiára épülő iparágaikkal tűnnek ki. A centrumok területe egyre több gyorsan fejlődő gazdaságú térséggel bővül.

Új fejlődési terület jelent meg a mediterrán térségben Barcelonától Milánóig. A másik jövőbeli gazdasági tengely a kelet-közép-európai országokban formálódik, amit néhány főváros (Prága, Bécs, Pozsony, Budapest, Bukarest), illetve a hozzájuk kapcsolódó régió alkot (2.1.).

Az EU legkevésbé fejlett, a félperifériának tekinthető régióit a kelet-közép-, illetve délkelet-európai országokban találjuk (Bulgária, Románia, Magyarország, Szlovákia és Lengyelország).

(Bár az Egyesült Királyság 2021. január 1-jétől már nem tagja az EU-nak, szerepe továbbra is meghatározó Európa gazdaságában.)

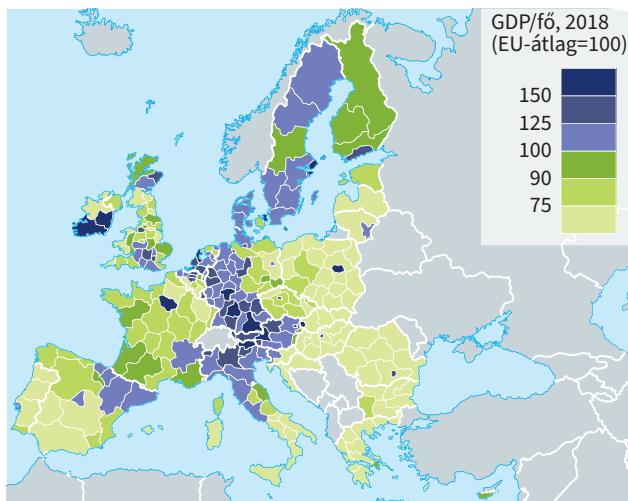
1.1. Gazdasági növekedés a gazdasági erőterek meghatározó gazdaságaiban

Európa magterülete

A gazdasági folyamatok nem is igazán egy-egy országban, hanem a városokban és az irányításuk alatt álló, velük szorosan együttműködő régiókban (esetleg agglomerációkban) zajlanak. A globalizáció a világ városait is átalakította, közülük több globális várossá vált. Az Európai Unió magterületének központjai a globális városok, amelyek gazdasági, politikai vagy kulturális hatása az egész világra kiterjed. Fontosságukat elsősorban nem az ipari teljesítményük vagy a népességszámuk adja, hanem a bennük születő döntések száma és hatóköre. Ezek a városok a transznacionális vállalatok és a nemzetközi szervezetek központjai, valamint gazdaságukban jelentős az üzleti szolgáltatások (könyvelés, jogi szolgáltatások, marketing stb.) szerepe. Csomópontok a tőkefelhalmozásban, az információáramlásban, a közlekedésben és a turizmusban is.

A globális városokra kidolgozott versenyképességi index alapján London New York elé került (2019), majd Tokió után következik Párizs, de előkelő helyen van Frankfurt am Main, Amszterdam, Berlin, Brüsszel és Hamburg is. London szerepe a pénzvilágban kiemelkedő, itt működik Európa legnagyobb értéktőzsdéje.

Párizs a gazdasági, politikai, tudományos és kulturális élet kiemelkedő központja, számos nemzetközi szervezet székhelye. Brüsszel az Európai Bizottság központja. Frankfurt am Main nemzetközi pénzügyi központ, itt található az Európai Központi Bank.

1.2. A régiók fejlettségi különbségei az Európai Unióban vásárlóerő-paritáson (2018)

1.3. A kék banán és a többi régió összefüggése

A szerkezetváltás nyertesei

Az első iparvidékek meghatározó iparága a vaskohászat volt. Az alapanyaggyártásban még napjainkban is az **acél a legnagyobb mennyiségben termelt és legolcsóbb fém.**

A vaskohászat azonban nyersanyagigényes. Amíg a szállítás meglehetősen drága és energiaigényes volt, a gyárakat igyekeztek a nyersanyaglelőhelyek (kőszén- és vasércbányák) közvetlen közelébe telepíteni. A kohászat első központjai Közép-Angliában **Birmingham**, Skóciában **Glasgow** környékén, Vallóniában (Belgium), **Lotaringiában** (Franciaország) és a **Ruhr-vidéken** (Németország) jöttek létre. A szénbányászatra energiatermelés, színesfémkohászat, vegyipar, üvegipar is települt; a nyersvasat és az acélt a nehézipar gyártása (pl. bányagépek, erőművi berendezések, hadi felszerelések gyártása) hasznosította.

Az Európai Unió centrumországai az 1970-es évek olajárrobbanásait követően átalakították a gazdaságuk és a termelés szerkezetét. Azokra az iparágakra helyezték a hangsúlyt, amelyek **kevesebb energiát és nyersanyagot**, ugyanakkor magas szintű **szaktudást, kutatást és fejlesztést** igényelnek. Az átalakulás gazdasági fellendüléssel járt, de magával hozta a korábban sikeres hagyományos iparvidékek válságát is.

A helyi nyersanyag kimerülése vagy a gazdaságtalan üzemeltetés miatt a bányák és a feldolgozóüzemek is **bezártak** vagy **áttelepültek a perifériaországokba**. A folyamat következtében az iparvidékeken tartós lett

a munkanélküliség, és leromlott a környezet. Mivel a kohászat egyre inkább a tengerentúlról importált nyersanyagokat használta, ezért a **kikötők váltak fontos feldolgozó telephellyé** (pl. Newcastle, Le Havre, **Marseille, Bréma**), ezért az Európai Unió tengerpartjain **kikötőövezet** alakult ki. A nagy- és a kisebb városok kikötői szinte összenőttek egymással. A földrész kikötői közül **Rotterdam, Hamburg és Antwerpen** kikötői forgalma emelkedik ki, hiszen a hazai forgalom lebonyolításán túl tranzitszállításokkal is foglalkoznak. A kikötőkbe érkező áruk sűrű vasút- és közúthálózaton, valamint a belvízi hajóutakon jutnak a kontinens belseje felé.

Az **autógyártás** fontos szerepet játszott a modern gazdasági fejlődésben. Ebben az iparágban jelent meg először a sorozatgyártás, és egészen az **1970-es és 1980-as évekig a fejlett ipari országok meghatározó húzóágazata volt**. A gyártás igen nagy szaktudást, innovációt igényel, de napjainkban már nem ebben az iparágban valósul meg a kutatási-fejlesztési kiadások zöme, hanem a kvaterner szektorban.

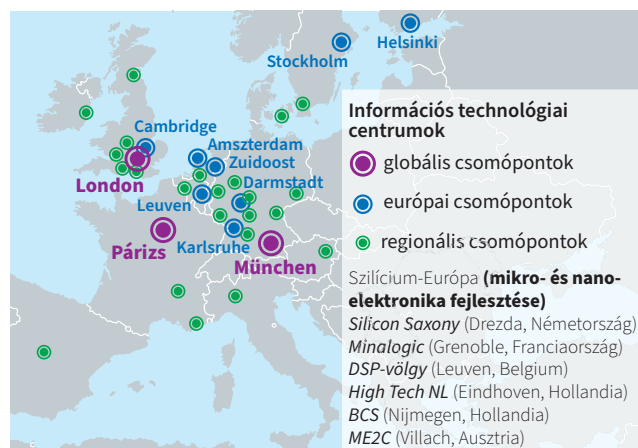
A gépkocsigyártás nagy része még ma is a gazdaságilag fejlett országokban összpontosul a tőke- és fejlesztésigényessége miatt. A **termelés egyik gócpontja még mindig az Európai Unió**, bár részesedése csökkent a világtermelésből. Az európai autógyártás 60%-a a magterület négy országához (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország, Belgium) kötődik. A gyártók jelentős **működőtőkét** ruháztak be például **Spanyolországban**, illetve az 1990-es évek elejétől **Közép-Európa** országaiban (Csehország, Szlovákia,

Lengyelország, Románia és Magyarország). Az európai autógyártás képét erőteljesen formálja a kelet-közép-európai országok előretörése. Németországban a közlekedési eszközök gyártásának központjai Wolfsburg és **Hannover, Stuttgart, München** és **Frankfurt am Main** agglomerációjában Rüsselsheim. A nagy múltra visszatekintő francia **autógyártás** üzei eredetileg Párizs környékére települtek, ma már autógyárak sorát találjuk a vidéki városokban is. Az elektrotechnikai-elektronikai ipart a német Siemens (München) és a Bosch (Stuttgart), a holland Philips (Eindhoven) vagy a francia Moulinex és a Sagem fémjelzi. Franciaország emelkedik ki repülőgépgyártásban (a fejlett hadiipar része) és az űrkutatásban (Ariane hordozórakéta). Az Airbus az amerikai Boeing világszertei versenytársa.

Sikerrégiók a magterületen

Németország csúcspozíciót foglal el a világon a bio- és nanotechnológiában, a környezetvédelmi iparban és a megújuló energiaforrások hasznosításában. A német kutatás és fejlesztés aktuális kihívása a **szélparkokban** termelt energia tárolása és az **atomerőművek** gyorsított leállítása miatt kieső energiatermelés pótlása. Kiemelkedik a vegyszeti és a gyógyszerkutatás-fejlesztés is. A **vegyipar** központjai Köln (Bayer Művek), Frankfurt am Main, Lipcse-Halle, és a **kőolaj-finomítás** révén a tengeri kikötők (pl. Hamburg).

Újabban a világ több országa rohamos ütemben építi a saját Szilícium-völgyét, ahová letelepíti az **elektronikai**, a **számítástechnikai** és az informatikai kutató-fejlesztő és gyártó cégeket (1.4.). Ennek a fejlesztésnek a nyertese az Egyesült Királyságban Dél- és Délkelet-Anglia, valamint a Glasgow-Edinburgh közötti térség. Franciaország legnagyobb technopolisza (Sophia Antipolis) a jelentős turizmussal rendelkező francia Riviérán (Côte d'Azur),

1.4. Technológiai innovációs központok és Szilícium-Európa

Nizza és **Cannes** között épült meg. Németországban **Drezda** az elektronika és a szoftverfejlesztés nemzetközi rangú központja (Silicon Saxony).

A centrum és a félperiféria határán

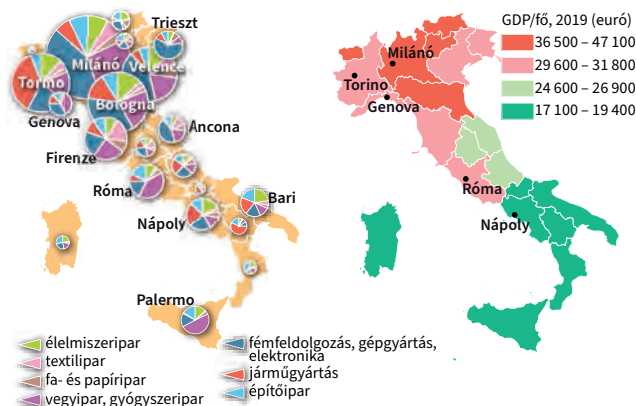
Olaszország nyersanyagok nélküli **ipari nagyhatalom**. Az országrészek 19. század közepén végrehajtott egyesítése után **északon** indult meg az **ipari fejlődés**, Dél-Olaszország a felvevőpiacot és a munkaerőt biztosította. A korszerű gyáripár elsősorban a **szakképzett munkaerőre** és a **termelési hagyományokra** épül, és az európai kék banán részéhez tartozó **Torino-Milánó-Genova háromszögben** koncentrálódik (1.5.).

Milánó a gazdasági és pénzügyi élet Rómánál is jelentősebb központja. Ismertek a vegyipari (Pirelli) és autóiipari (Alfa Romeo) transznacionális vállalatai. **Torino** a járműgyártás (FIAT) másik jelentős központja. **Genova** az ország legforgalmasabb kikötője, nehézipara import nyersanyagokat dolgoz fel. Az adriai partvidéken **Trieszt** kikötői forgalma emelkedik ki. Az iparvidéken a hagyományos textilipar mellett az elektronikai ipar, a háztartási és irodai gépek gyártása is jellemző.

A felzárkózó Közép-Olaszországban **Róma** elsősorban politikai, idegenforgalmi, kulturális központ, gazdasági jelentősége kisebb. Magas munkanélküliség és elvándorlás jellemzi, gazdasági központja **Nápoly**. A dél-európai napfényövezet országaiban, így Olaszországban is a gazdasági növekedés motorja a **turizmus**.

Sikeres gazdaságok az Alpokban

Az **alpi országok** természeti viszonyait és gazdasági szerkezetét az Alpok határozza meg. Földrajzi helyzetük serkentőleg hatott a kereskedelem, a pénzügyi élet és a turizmus fejlődésére is.

1.5. Olaszország iparának térbeli elhelyezkedése és egy főre jutó GDP-je (2019)

Svájc ásványkincsekben szegény, ezért a kevés nyersanyagot, de **nagy szaktudást** igényelő iparágakat fejlesztette. A svájci ipar minőségi termékeiről híres, köztük hagyományosnak számít az **óragyártás** (Jura vidéke), a **gyógyszeripar** (Bázel), a műszeripar és az elektromos gépek gyártása (Zürich). Gyógyszergyártó cégének (Novartis) hazánkban is van vállalata. Mivel az országnak viszonylag **szűk a belső piaca**, ezért létkérdés számára a termékei exportálása, valamint a folyamatos alkalmazkodás a világpiac igényeihez.

A szolgáltatások köréből Svájcban kiemelkednek a **pénzügyi szolgáltatások**. A nagy fokú politikai stabilitás és a banktitok szigorú védelme csábítja a tőkét a svájci pénzintézetekbe, melyek ügyesen forgatják a rájuk bízott vagyont. A pénzügyi szolgáltatások központja **Zürich** és **Bern**. Világhírűek az ország csokoládéi is (pl. Milka, Lindt, Suchard). A svájci élelmiszeripar

óriása, a Nestlé az árbevétel alapján a Föld egyik legnagyobb vállalata. Az ország nem tagja az Európai Uniónak.

Ausztria sokféle ásványkincssel rendelkezik, mennyiségük azonban a kősót és a magnezitet leszámítva még a hazai szükségletet sem fedezi. Bár a hagyományos iparágak (kohászat, fa- és papíripar) szerepe valamelyest csökkent, az osztrák iparban még **mindig nagy az alapanyaggyártó ágazatok szerepe**. Legjelentősebb vaskohászati központja **Linz**, a fa-, papír- és cellulóziparé **Graz**. A gépipari vezető ágak a **szerszámgépek gyártása** és a **járműgyártás**, amelyek többnyire a dél-németországi üzemekkel vannak szoros kapcsolatban.

Mindkét országnak nagy hasznot hoz a **turizmus**. Teret hódított a konferenciaturizmus is, több nemzetközi szervezet székhelye Genf és Bécs.

1. Melyek a triád részei? Hasonlítsd össze a centrumterületek gazdasági növekedését (1.1.)!

2. a) Hol helyezkednek el az EU legfejlettebb és legfejletlenebb régiói (1.2.)? Próbáld megmagyarázni ennek okait!

b) Mely országon belül a legnagyobbak a fejlettségi különbségek?

3. a) Állapítsd meg az atlasz segítségével, hogy mely területek, gazdasági régiók alkotják a kék banánt (1.3.)!

b) Támaszd alá tényekkel, hogy valóban ez a gazdaságilag legfejlettebb zóna Európában!

c) Gyűjtsd össze az „európai napfényövezet” jellegzetességeit!

d) Indokold hazánk helyét Európa gazdasági fejlettségi térképén!

e) Mely tényezőkkel magyarázható a peremterületek elhelyezkedése?

f) Hasonlítsd össze a kék banán kiterjedését az európai Pentagon (London–Párizs–Milánó–München–Hamburg) kiterjedésével!

4. a) Az autóipari és az információs technológiai cégek (alkatrészgyártók, szállítók, összeszerelők, szolgáltatók) között együttműködés alakult ki. Miért?

b) Magyarázd meg az autóipari és az információs technológiai cégek földrajzi elhelyezkedését (1.4.)!

5. a) Mutasd be a területi fejlettségi különbségeket Olaszország példáján!

b) Mely városok az ipari termelés központjai? Milyen összefüggést találsz az egy főre jutó GDP-vel?

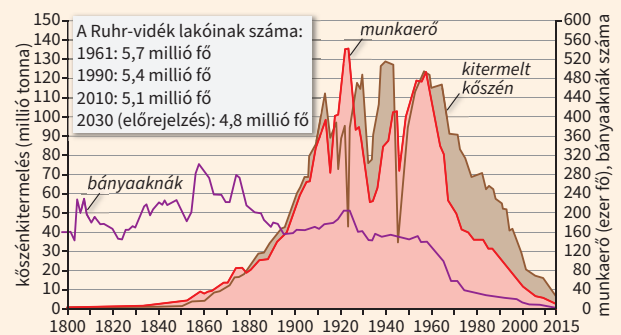
c) Mely iparágak jellemzőek a kikötőkben? Miért?

6. a) Olvass az 1.6. ábráról! Hogyan változott a Ruhr-vidéken a bányáknak száma, a kitermelt szén mennyisége?

b) Hogyan hat a gazdasági átalakulás a népesség számára?

c) Készíts bemutatót a Ruhr-vidék gyárainak, épületeinek újrahasznosításáról!

d) Lehetne-e a Ruhr-vidék újrahasznosítása példája a hazai rozsdáövezetek hasznosításának? Válaszodat indokold!

1.6. A Ruhr-vidék bányászatának változása

Fogalmak

kohéziós politika | kék banán | innováció | működőtöke | centrum | robotizáció | globális város | kikötőövezet

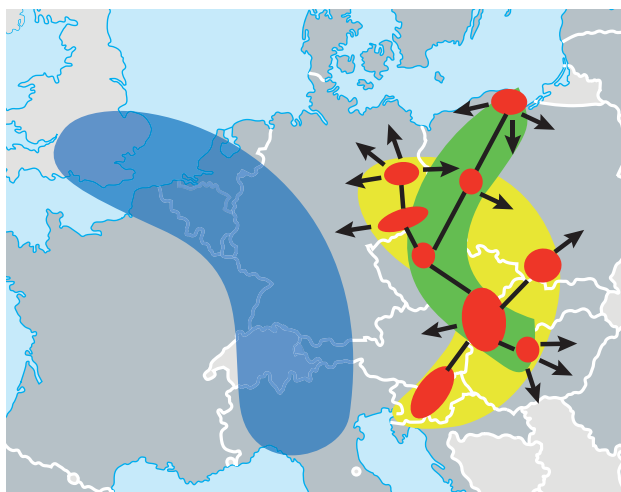
Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mutasd be Európa magterületén az ipari szerkezetváltás lényegét! Melyek a kedvező és kedvezőtlen következményei?

2. Hasonlítsd össze Ausztria és Svájc természeti erőforrásait, politikai rendszerét és gazdaságuk szerkezetét! Kapcsold össze az erőforrásokat a gazdaság jellemzőivel!

2.

A kék banántól a félperifériák felé

2.1. A kék banán, a kelet-közép-európai banán és a közép-európai bumeráng

Egy lehetséges második európai gazdasági magterület a félperiféria-térségben a kelet-közép-európai banán (sárga) vagy a közép-európai bumeráng (zöld).

A rendszerváltoztatástól az Európai Unióig

Az 1980-as évek végén a szocializmus megszűnése után az általános várakozással szemben **nehéz gazdasági időszak következett**, mert a torz társadalmi és gazdasági viszonyok felszámolása nem eredményezhette azonnal a jólét növekedését.

A szocialista ipari vállalatok **alacsony műszaki színvonalú** termékeket állítottak elő, és az előállítási költségeik is magasak voltak a pazarló anyag- és energiafelhasználás miatt. A korábbi legnagyobb felvevőpiac, a Szovjetunió fizetéképtelenné vált és felbomlott; a világpiacon pedig nem lehetett a versenyképtelen termékeket eladni.

Tömeges lett a **munkanélküliség** a veszteséges vállalatok felszámolása és a jobb munkaszervezésből adódó létszámcsökkentés miatt. Az életszínvonal visszaesett.

A piacgazdasági átmenet során széles rétegek szegényedtek el, és fokozódtak a **regionális egyenlőtlenségek**.

Az 1970-es évektől kezdve több szocialista ország nagy összegű hiteleket vett fel. A kamatterhek **adóságválságba** sodorták az országokat.

A piacgazdaságra visszatérés központi eleme volt a tulajdonviszonyok újrendezése. Az ipar és a mezőgazdaság szerepének csökkenésével párhuzamosan a korábban tervszerűen elhanyagolt **szolgáltatási**

ágak fontossága nőtt. A mennyiségi növekedést erőtető gazdálkodás **súlyosan károsította a környezetet** és ezen keresztül az emberek egészségét, a környezet védelme elmaradt a kívánalmaktól.

2004 óta a keleti bővítéssel 13 országgal és 110 millió fővel gyarapodott az Európai Unió. Az integráció számára kedvező, hogy jelentősen kibővült a világ legnagyobb egységes piaca, új export- és beruházási lehetőségek nyíltak. **Azonban az a 2004 után csatlakozók versenyképességi mutatói még elmaradnak a fejlett tagállamoktól több**, például a K+F kiadások arányában és az egy foglalkoztatottra jutó **munkatermelékenységben** (2.2.).

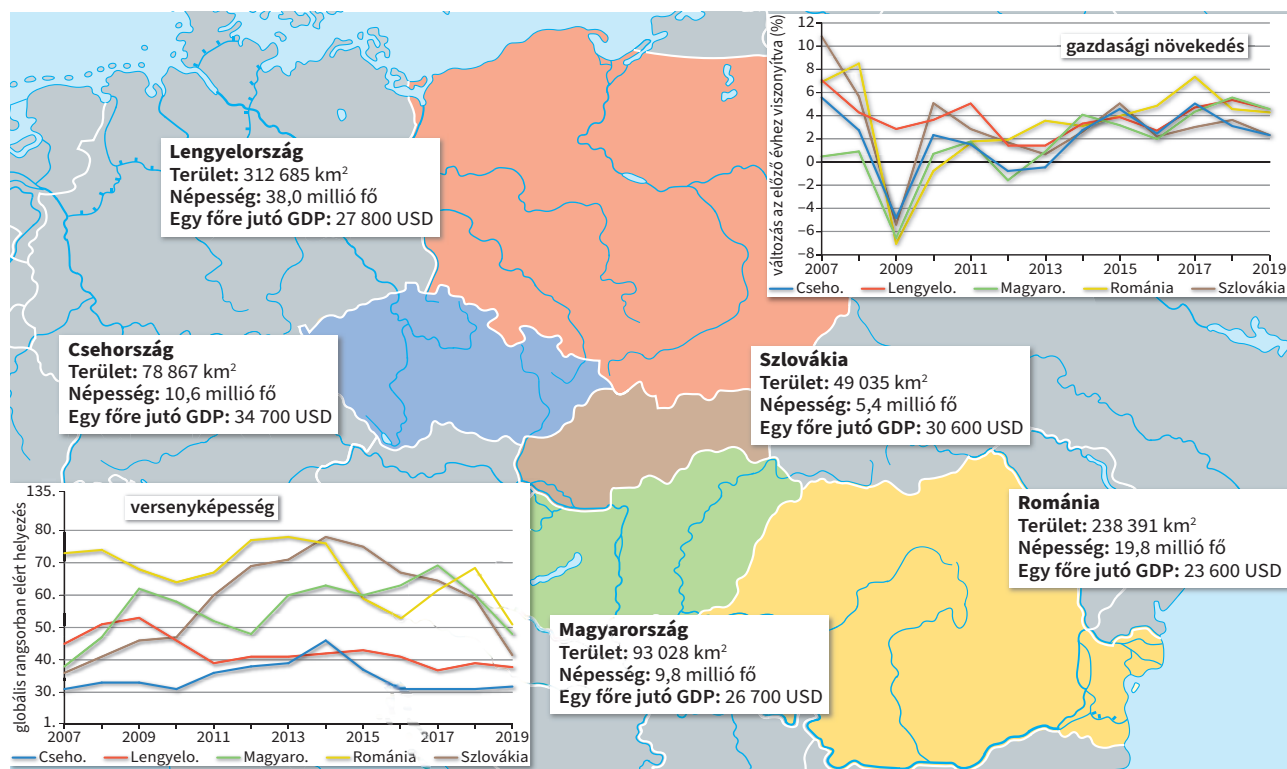
A felzárkózás lépései

Csehország kedvező nyugati fekvése, hagyományokra támaszkodó fejlett **ipara és turizmusa** hamar vonzotta a külföldi tőkét, és megindult a cseh tőke kivitele is, elsősorban Szlovákiába. Csehország lett Kelet-Közép-Európa egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasága.

Lengyelországba, Közép-Európa legnagyobb területű és legnépesebb országába **érkezik a legtöbb külföldi működőtőke**. Itt alakult ki Kelet-Közép-Európa legnagyobb iparvidéke, **Felső-Szilézia**, ami az itt bányászott **feketekőszénre és színesérclelőhelyekre** települt. A kohászat már itt is válságban van, a gépgyártás már fontosabb (pl. Gliwice Opel-összeszerelő üzeme). Az iparvidék csatorna révén kapcsolódik az Odera vízi útjához, így **Szczecin** kikötője bonyolítja le az export-import forgalmát. Felső-Sziléziában alakult ki Kelet-Közép-Európa legnépesebb, 2,5 millió lakosú, sokközpontú városegyüttese. A legnagyobb ipari, igazgatási és oktatási központ **Katowice**. Az agglomeráció területén halmozottan jelentkeznek a környezeti károk: a levegőszennyezés, az alábányászott települések, a problematikus vízellátás.

Szlovákia tudta teljesíteni az EU-tagságot követően az euró bevezetésének feltételeit (2009). A gazdaság és a mindenkori kormányzat sarkalatos problémája a kisebbségi kérdés, továbbá a jelentős fejlettségi különbség a nyugati részek javára.

Romániában a reformokat inkább a fokozatosság jellemezte, az egy főre jutó GDP még mindig alacsonyabb a másik három országénál. Súlyos problémaként napjainkra is megmaradt a kisebbségek helyzetének

2.2. A Visegrádi Együttműködés országainak és Romániának néhány gazdasági mutatója (2019)

Csehország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia alkotja a Visegrádi Együttműködés (V4-ek) szervezetét. Az együttműködés többnyire gazdasági, kulturális és politikai szinten valósul meg.

ügye, a korrupció és az igazságszolgáltatás, valamint a környezetvédelem hiányosságai.

A térség országainak energiaellátása a hagyományos energiahordozókra épül, még ma is **korszerűtlen szerkezetű**. Az országok közötti együttműködésben nagy előrelépést jelentett, hogy a cseh, a szlovák, a magyar és a román villamosenergia-piacokat összekapcsolták, ami rugalmasabb energiafelhasználást, nagyobb ellátásbiztonságot tesz lehetővé.

A mai délszláv államokat egykor egyesítő, **mesterségesen összekovácstolt Jugoszláviában** a lakosság nemzetiségi és vallási összetétele, nyelvi és kulturális hagyományai, történelmi múltja **nagyon eltérő** volt, és nagyok voltak a gazdasági fejlettség területi különbségei is. Az ezekből fakadó **ellentétek** az 1980-as évektől kezdve egyre inkább a felszínre kerültek, és Jugoszlávia felbomlásához vezettek.

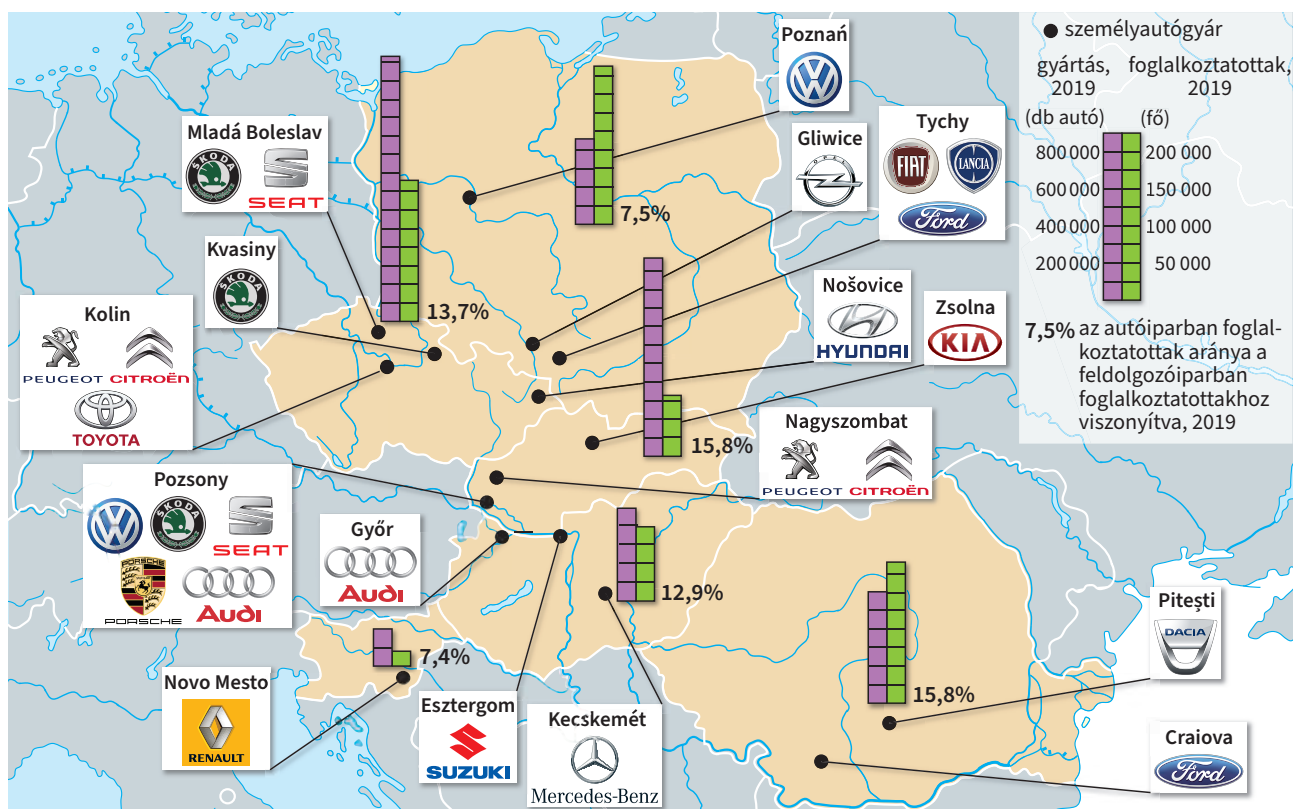
Szlovénia a legfejlettebb és a legszerencsésebb az utódállamok közül. Az ország **nyelvi és vallási szempontból egységes**, ezért különválása viszonylag egyszerűen, komoly fegyveres harcok nélkül, elsőként ment végbe. A főváros, **Ljubljana** fontos nemzetközi útvonalak kereszteződésében fekszik. **Horvátországban** még kevés a **modern nagyvállalat**. Zágráb, az ország fővárosa nemzetközileg is jól ismert vásárváros, ipara

elsősorban a szakképzett munkaerőre, illetve a fogyasztói piacra települt. Az ország gazdasági fejlődésének, gazdagodásának alapja a **turizmus**.

Szerbia a legnagyobb és legnépesebb volt a szövetségi köztársaságok sorában. Sok szerb lakos került a határon kívülre, és területi veszteség is érte. A **Vajdaságban**, Szerbia autonóm tartományában esetenként **etnikai feszültségek** okoznak politikai vitákat, és megoldatlan a viszonya Koszovóval, egykori, mára elszakadt albán többségű tartományával.

Meghatározó az autógyártás

Az 1990-es évek elejétől az **autógyártás** rendkívül fontos szerepet játszik a térség országainak ipari átalakulásában, részesedésüket növelni tudták a világ autógyártásából. Az új beruházásokkal húzóágazattá vált az **elektronika** is. A növekedés egyértelműen a **külföldi (német, francia, japán, dél-koreai, amerikai) működőtőke-beruházások** eredménye. A befektetők vagy meglévő, nagy hagyományokkal rendelkező gyárakat vásároltak meg (pl. a Volkswagen a Škodát), vagy pedig zöldmezős beruházás keretében teljesen új üzemeket építettek (pl. a Kia és a PSA Peugeot-Citroën Szlovákiában, az Audi és a Mercedes Magyarországon) (2.3.).

2.3. A személyautó-gyártás alakulása Kelet-Közép-Európa országaiban

Szlovákiából igazi autógyártó nagyhatalom lett, az **egy főre jutó autógyártásban világelsővé** vált. Ez azonban nemcsak előnyökkel, hanem kockázatokkal is jár az ország számára, mert gazdasági visszaesés idején az emberek inkább elhalasztják az autók vásárlását. Szlovákia autógyártásának három városa, **Pozsony**, **Zsolna** és **Nagyszombat** a központja.

Csehország gépiparjának szélesebb a termékskálája. **Plzeň** a Škoda Művek központja. Ma többek között villanymozdonyokat, atomreaktorokat állít elő. A Škoda személygépkocsikat Mladá Boleslavban gyártják. Emellett az anyagigényes, ugyanakkor nagy szakértelmet kívánó nehézszerkezetgyártás is fontos szerepet játszik

2.4. Český Krumlov Csehország egyik legnépszerűbb városa, a Moldva kanyarulatában épült, a világörökség része

(bányagépek, kohászati és erőművi berendezések) az ipari termelésben, a gyártás fellegvárosa **Ostrava**. A Morva-medence vásárvárosa **Brno**, sokoldalú gépiparából a Zetor traktorgyár emelkedik ki.

Romániában a **gépipar** központjai **Bukarest**, **Brassó**, **Pitești** (Renault–Dacia) és a fekete-tengeri kikötőváros **Constanța** (hajógyártás), Lengyelországban Varsó, Gliwice és Bielsko Biala. Lódz a gazdasági szerkezetváltás jó példája, mert hanyatló textiliparát és textilipari gépgyártását uniós támogatással és külföldi működőtőkével fejlesztett háztartási gépek gyártása, elektronikai ipar, vegyipar és a terciér szektor váltotta fel.

2.5. Az újjáépített mostari „Öreg híd” Bosznia-Hercegovinában

1. Hasonlítsd össze a félperiféria-országok gazdaságát a 2.2. ábra mutatói alapján!

2. a) Mi vonzza és mi tartja távol a külföldi befektetőket?
b) Mi a külföldi működőtőke szerepe a gazdaság fejlődésében? Mutasd be a befektető és a célország gazdasága szempontjából is!

c) Indokolt-e a kelet-közép-európai banánról beszélni? Válaszodat indokold! Azonosítsd a 2.1. ábra gazdasági tömörüléseit, városait!

d) Egy másik felosztás szerint a közép-európai bumeráng egy új gazdasági tengely. Hasonlítsd össze a kelet-közép-európai banánnal!

3. Dolgozzatok csoportokban, majd hasonlítsátok össze, hogy hasonló következtetésekre jutottak-e a csoportok!

a) Hasonlítsátok össze az országok társadalmi-gazdasági jellemzőit a táblázat, a 48. oldal 1.2. ábra és a 2.1. táblázat alapján!

b) Értékeljétek a különböző népek együttélését! Hol él jelentős számú magyarság Kelet-Közép-Európában?

c) Hogyan változott a magyar népesség aránya 2002–2011 között? Gyűjtsd össze a változás okait!

A szlovákiai magyarság száma 2011-ben 504 ezer fő volt (az teljes népesség 9,7%-a 2002-ben, 8,5%-a 2011-ben). A romániai magyarság száma 2011-ben 1,23 millió fő (a teljes népesség 6,6%-a 2002-ben, 6,5%-a 2011-ben).

	Bosznia-Hercego.	Horvátország	Szlovénia	Szerbia
GDP (milliárd USD)	44,8	102	71,2	105,7
Gazdasági növekedés (%)	3	2,8	5	1,9
GDP/fő (USD)	12 800	24 700	34 500	15 100
GDP előállítás (mg., ipar, szolg., %)	6,8; 28,9; 64,3	3,7; 26,2; 70,1	1,8; 32,2; 65,9	9,8; 41,1; 49,1
Működőtőke (millió USD)	528	1365	910	365
Munkanélküliség (%)	20,5	12,4	6,6	14,1

2.1. táblázat. Négy délszláv állam adatai (2019)

4. a) Globális város-e Budapest, Bécs vagy Prága?

b) Nevezd meg a globális városok jellemzőit!

5. Dolgozzatok párban! Válaszoljatok a kérdésekre a szemelvény és a 2.3. ábra alapján!

a) Hogyan szervezik az autógyártók a termelési folyamataikat?

b) Miért sztrájkoltak az Audi győri üzemében?

c) Mutasd be az Audi példáján a centrum-félperiféria kapcsolatokat!

d) Mi volt az Audi győri üzemének telepítő tényezője?

e) Milyen szerepet tölt be az autógyártás a kelet-közép-európai országok gazdaságában?

f) Melyek lehetnek a következmények, ha az autóipar válsággal küzd?

Majdnem egyhetes sztrájk volt 2019-ben az Audi győri üzemében, ennyi idő egy jól szervezett gyártási láncolatban elég is ahhoz, hogy egy cégcsoport és beszállítóinak termelése összeomljon több országban, óriási károkat okozva. Ez rávilágít arra, hogy mennyire összefüggő az országhatáron átívelő termelési lánc, ami többek között pont attól hatékony, hogy nincs készletezés: szinte óraműpontossággal érkeznek a termékek, alkatrészek. Olyan iparágakban, ahol különböző országokban lévő gyárakban lényegében ugyanaz a munka folyik, remekül össze lehet hasonlítani a béreket a gyárak között. Ezt a dolgozók és szakszervezeteik is tudják, és azt is, hogy ilyenkor ők vannak jobb alkupozícióban. Ha nagy a munkanélküliség, a munkáltatók érdekérvényesítő képessége a jobb, a munkavállaló beéri az elképzeltnél rosszabb feltételekkel is. Munkaerőhiány esetén a munkavállalók kerülnek jobb tárgyalási pozícióba. Az üzem Európa legnagyobb motorgyártója, a leállás tovagyűrűzött az Audi teljes európai tevékenységére: az itt készülő motorok hiányában az Ingolstadtban lévő gyárban is napokra leállt a termelés. A magyar gazdaság erősen függ a külföldi autógyártók itteni üzemeitől. Az ezekre épülő autóipar hozta 2017-ben az ipari termelés 30 százalékát. Egyedül az Audi gyára a magyar export kilenc százalékát produkálja, és 1,4 százalékkal járul hozzá a GDP-hez. A Németország közelében lévő olcsó, képzett munkaerő vonzóvá tette Kelet-Közép-Európát a rendszerváltoztatást követő évtizedekben, de az ebben rejlő lehetőségek elérték határaikat, Magyarországon mára már munkaerőhiány alakult ki.

Fogalmak

félperiféria | piacgazdaság | munkatermelékenység | gyártási lánc

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mutasd be a kelet-közép-európai és a 2.1. táblázat délkelet-európai országait a következő szempontok alapján!

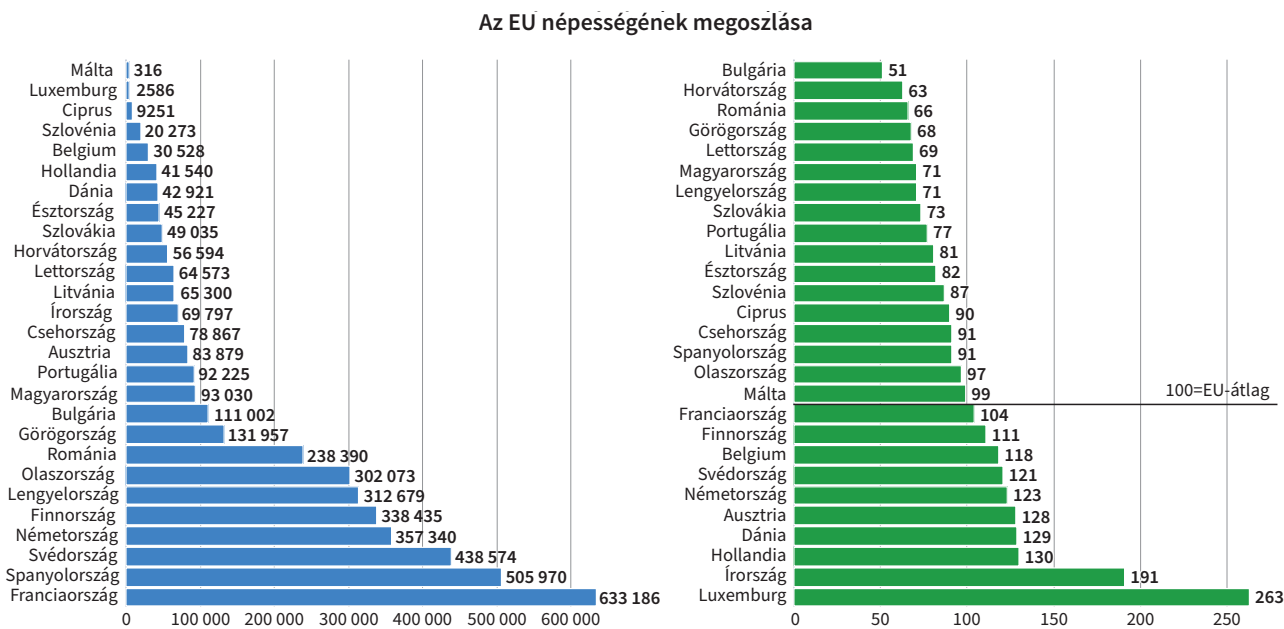
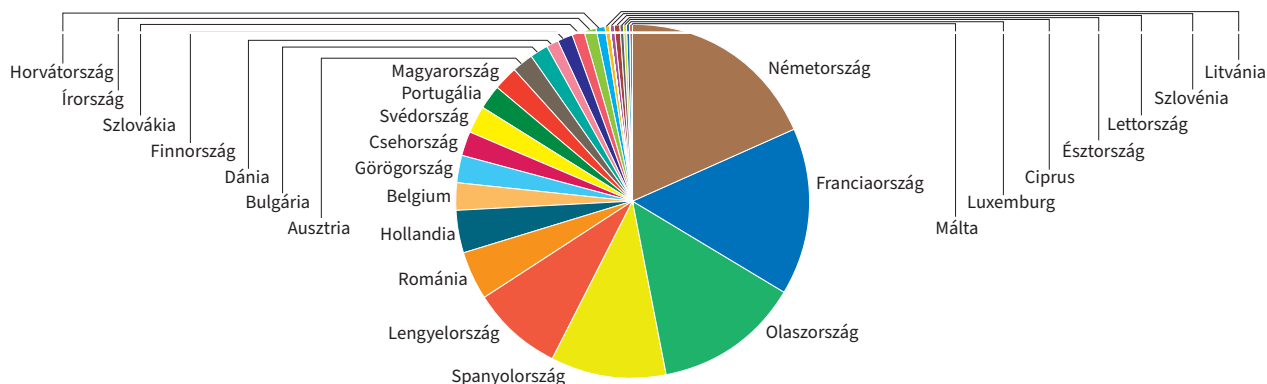
a) Természeti adottságaik hasonlóságai és különbségei,

b) a gazdasági élet jellemzőinek (gazdasági ágazatok, fejlettség) hasonlóságai és különbségei,

c) a bemutatott különbségek okai.

Tények az EU-ról

Tagjainak száma: 27 ország | Területe: 4,2 millió km² | Népessége: 447 millió fő (2020) | 1 főre jutó GDP: 28 100 USD (2016)

Az EU országainak területe (km²)

Vásárlóerő-paritáson (PPS) kifejezett egy főre jutó GDP

Az integráció szintjei	1957		1968				1986		1992				
	vámunió	közös piac			belső piac	gazdasági és monetáris unió							
Bővülés	1957	1973	1981	1986	1990	1995	2004	2007	2013	2021			
	Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg	Egyesült Királyság, Írország, Dánia	Görögország	Portugália, Spanyolország	Németország egyesülése → Német Demokratikus Köztársaság területével bővült	Ausztria, Finnország, Svédország	Magyarország, Szlovákia, Szlovénia, Csehország, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Észtország, Málta, Ciprus	Bulgária, Románia	Horvátország	Az Egyesült Királyság kilép az EU-ból			
Fontosabb szerződések	1957	1965		1986		1992		2007					
Névváltozás	római szerződés	egyesítő szerződés		egységes európai okmány		maastrichti szerződés		lisszaboni szerződés					
	Európai Gazdasági Közösség (EGK), majd Közös Piac				Európai Közösség (EK)		Európai Unió						

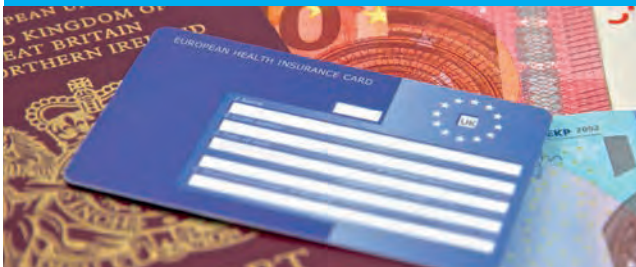
Az Európai Unió bővülése és mélyülése

Egység a sokféleségben. Az Európai Unió jelmondata tömören kifejezi az integráció lényegét: sok különböző ország egysége, aminek legfontosabb erőssége a tagállamok kulturális, nyelvi és hagyománybeli sokszínűsége. Érdekes, hogy a jelmondatot diákok adták az EU-nak az egész közösségre kiterjedő verseny során 2000-ben.

Robert Schuman francia külügyminiszter 1950. május 9-én, javaslatot tett egy szén- és acéltermelést irányító európai intézmény létrehozására. Az integrációval a német-francia ellentét újbóli kiéleződése is elkerülhető. Az európai béke és egység ünnepe, az Európa-nap (május 9.) az Európai Unió egyik jelképe. Az ünnep alkalmából Brüsszelben és Strasbourgban is megnyitják kapuikat az uniós intézmények, és a világ többi részén működő helyi uniós irodák is különféle programokkal várják a látogatókat.

Ha valakit a külföldi tartózkodása alatt (pl. iskolai cserekapcsolat idején) ér baleset vagy betegszik meg, alapvető orvosi segítség több országban ingyen igénybe vehető az európai egészségbiztosítási kártyával. Ettől függetlenül érdemes utasbiztosítást kötni az utazás idejére.

A tagállamok több mint felében bevezették a közös fizetőeszközt, az eurót. Ha például Olaszországban vagy a szomszédos Ausztriában nyaralunk, a közös pénzzel fizethetünk. Mivel az euró erős pénz, ezért olyan országokban is szívesen elfogadják, ahol nem ez a saját fizetőeszköz. Montenegró és Koszovó egyoldalúan, monetáris megállapodás nélkül vezette be az eurót.

Honnan tudhatjuk, hogy mit eszünk? Az EU arra kötelezi az élelmiszergyártókat, hogy a termékeken tüntessék fel azok összetételét és azt is, ha a termék valamelyik összetevője GMO-élelmiszer.

A felsőoktatásban tanulók egy európai partnerintézményben is tanulhatnak bizonyos ideig. Az európai kreditrendszer lehetővé teszi, hogy a külföldi tanulmányi teljesítmény beszámítható legyen a hazai tanulmányokba. Az Erasmus-program támogatja a külföldi tanulmányokat. A szakképzésben tanulók is teljesíthetik tanulmányaik egy részét egy másik ország intézményében. Ezt a Leonardo da Vinci program támogatja.

A repülés is sokkal olcsóbb lett, mert a piaci verseny miatt az egyes országokban már nemcsak a nemzeti légitársaság szállíthat utasokat, hanem az EU-n belül bármelyik légitársaság. Például a Németországban tanuló magyar egyetemista egy holland légitársaság járatára is foglalhat jegyet.

Néhány évvel ezelőtt még, ha valaki külföldre utazott, az ország határain ellenőrizték az útlevelét, alaposan átvizsgálták, megnézték, hogy mit vásárolt külföldön, ezért akár hosszas várakozásra is számíthatott. Ma már ez nincs így, már természetes, hogy az EU-ban a schengeni övezeten belül alapos határellenőrzés nélkül lehet utazni.

Az európai belső piacon tilos a tisztességtelen piaci tevékenység. Az EU polgárait különböző jogszabályok védik. Ha például valakit telefonon rábeszéltek egy újság-előfizetésre, akkor egyszer még átgondolhatja döntését abban az esetben is, ha már aláírta a szerződést.

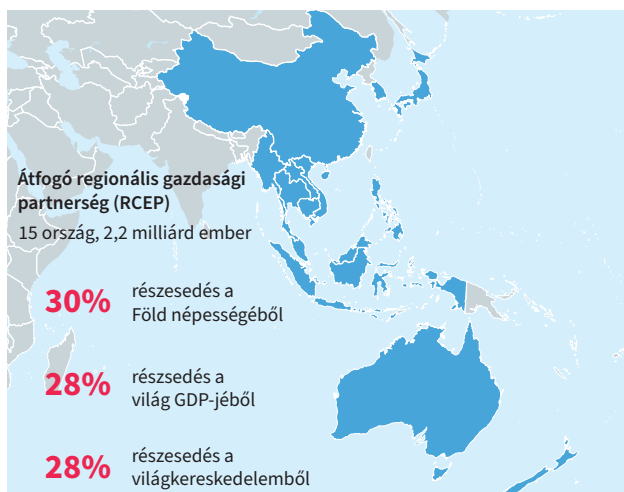
Környezetünk megóvásáért közösen kell tennünk. Ehhez szükség van közös előírásokra is, amelyek garantálják, hogy egyik ország sem termelhet olcsóbban azért, mert alapvető környezetvédelmi előírásokat nem tart be. Bárhol az EU-n belül ihatsz egészséges ivóvizet a csapból is.

A határellenőrzések megszüntetésével a bűnözők is könnyebben tudnak mozogni, ezért is szorosabb az együttműködés az EU rendőrségei között. Adataikat az Europol intézmény gyűjti össze, és a tagállamok rendőrségei ezeket az információkat felhasználhatják. Az Europol a „nehéz” esetek ellen küzd, ilyen a kábítószer-kereskedelem, az embercsempészet, az internetes csalás.

3.

Az ázsiai gazdasági erőtér

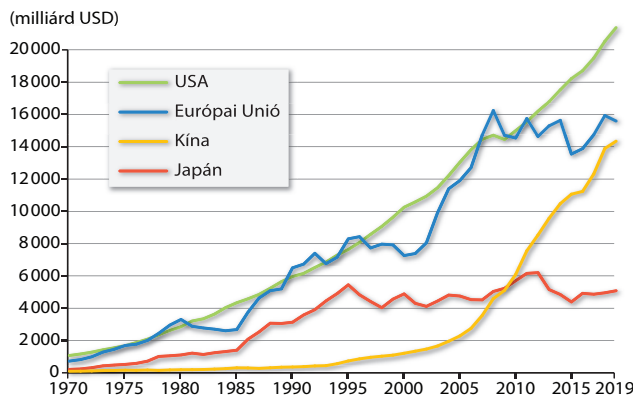

3.1. Az átfogó regionális partnerség országai

Az **ázsiai gazdasági erőtér** a legfiatalabb a világgazdaságban. 2020-ban létrejött az **átfogó regionális gazdasági partnerség (RCEP)** szabadkereskedelmi megállapodás, ami a világ GDP-jének 28%-át adja, népességének 30%-át tömöríti Kínától és Japántól egészen Új-Zélandig.

Ázsia centrumországa Japán

Japán napjainkra a világ egyik pénzügyi központjává és a legnagyobb **működőtöke-exportáló** országává vált. Jelenleg a világon megtermelt GDP-ből 6%-kal részesedik. A 20. század második felében Japán gyors **társadalmi-gazdasági átalakulása** és fejlődése példaként szolgált több kelet- és délkelet-ázsiai állam számára is, amelyek ma már a világ meghatározó gazdasági szereplői.

3.2. Az USA, az Európai Unió, Kína és Japán GDP-jének változása

3.3. Hazánkban is ismert japán cégek

Az országban a GDP nagy részét **ipari beruházásokra** fordították, és **korszerű technika** alkalmazására törekedtek. Megteremtették a **magas szintű oktatási** és szakképzési rendszert, így mindig bőven állt rendelkezésre magasan **képzett munkaerő**. A gazdasági fellendülés kezdetén a **munkabérek alacsonyok** voltak, ez pedig elősegítette a világgazdaságban is versenyképes alacsonyabb eladási árak kialakítását. **Magas** volt a **megtakarítások aránya**, azonban sokat költöttek **kutatásra és fejlesztésre**, ami lehetővé tette a **csúcstechnológia** mielőbbi alkalmazását.

Az ásványkincsekben szegény és ezért alapanyagimportra szoruló gazdaság hamar kikényszerítette a **külkereskedelem** és a hozzá kapcsolódó **pénzügyi szolgáltatások** fejlődését. A **nyersanyagszegény** ország a felhasznált energia 90%-át importálja. A gyors fejlődés eredményeként Japán a világ második **vas- és acéltermelő országává** vált. A korszerű alapanyagiparnál is jelentősebb a **feldolgozóipar**. Az ipar meghatározó ága a **gépipar**, ezen belül is a **hajó- és személygépkocsigyártás**. Különösen nagy hangsúlyt fordítottak a **kisanyagigényű, nagy szaktudást igénylő ágazatok** fejlesztésére (3.3.).

Az ország élén jár az **ipari robotok** kifejlesztésében és alkalmazásában. Fejlett és sokoldalú a **vegyipar** is,

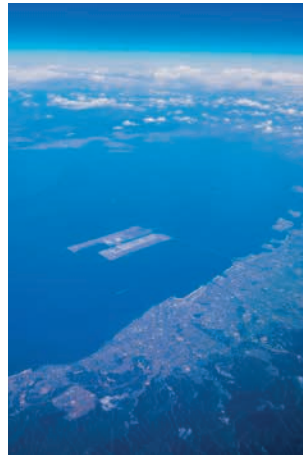
termékei között a fotokémiai cikkek, vegyszerek, gyógyszerek és műanyagok egyaránt megtalálhatók.

Az ország gazdasági életében 1992-től kezdődően mutatkoztak meg a **gazdasági visszaesés** jelei. A termelés megdrágult, és visszaesett a kereslet a világpiacra a feldolgozóipar termékei iránt is. A **visszaesés okai** összetettek: romló világ gazdasági környezet, elhúzódó belső társadalmi-gazdasági átalakulás, délkelet-ázsiai pénzügyi válság (1997). A **belső okok** között találjuk a termelékeny ipar és a kis hazai fogyasztás közötti ellentmondást. Egyre többet kell költenie az államnak az előregerdő népesség egészségügyi és szociális ellátására is.

A Japánban hagyományos, a **munkaadó és a munkavállaló közötti erős, szinte életre szóló kötődés** miatt még nehezebb a munkanélküliség kezelése. A gazdasági válságból való kilábalás lehetőségét az ország a **gazdasági szerkezet átalakításában**, a magas kutatás és fejlesztés (K+F) igényű termékek még nagyobb arányban történő előállításában és a **pénzügyi-kereskedelmi szolgáltatások** fejlesztésében látja.

Az ipar területi elhelyezkedése erősen koncentrált. A **legnagyobb gazdasági tömörülések** a fő szigeten, Honsún alakultak ki. Közülük is a legjelentősebb a Tokiótól Kavaszakin át Jokohamáig húzódó agglomeráció, a másik nagy tömörülés az **Oszaka–Kobe–Kiotó** térségben jött létre. A tervszerű iparfejlesztés és a túlzott gazdasági tömörülés mérséklésének célja hívta életre az ún. **technopolisz programot**. A technopoliszok a legmodernebb infrastruktúrával ellátott, magas szintű tudományos háttérrel rendelkező kutatási-fejlesztési központok, ahol a fejlesztés fő területei például az űrtechnika és a biotechnológia, a mesterséges intelligencia.

A szigetország területének 1/10-e művelhető, ezért minden talpalatnyi területet gondosan hasznosítanak. Az **1-2 hektáros kisparaszti gazdaságokat** magas fokúan gépesítették. Fő terményeik: rizs, tea, zöld-

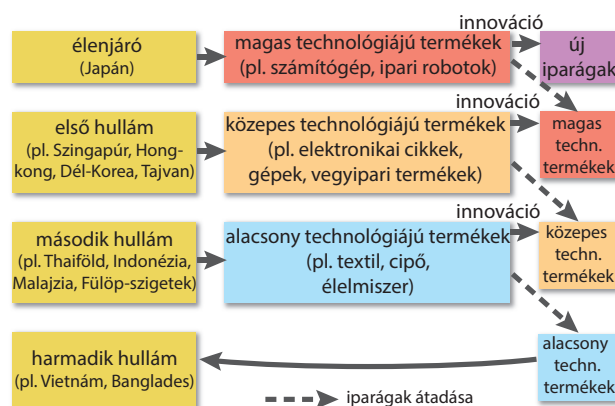
3.5. Területkihasználás: tengeröbölbe épített repülőtér (b); gépesített rizsültetés (j)

ségfélék, búza. A japánok sok halat és tengeri élőlényt fogyasztanak, azonban a nyugati kultúra térhódításával a **táplálkozási szokások is átalakultak**. Előtérbe került a hús- és tejtermékek fogyasztása.

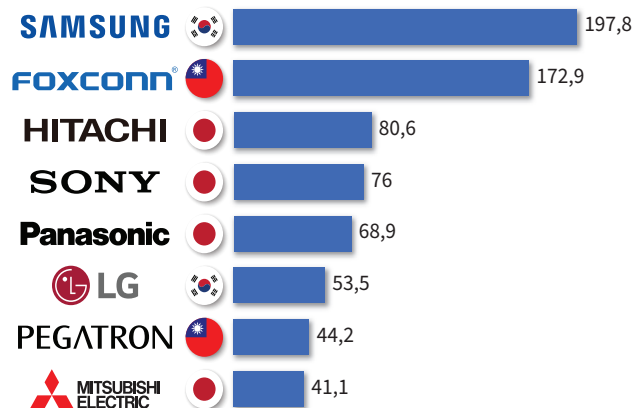
Japán követői több hullámban

Az ázsiai félperiféria-térség gyors felzárkózásában meghatározó szerepe volt Japán gazdasági átalakulásának. Amikor Japán fejlettebb, korszerűbb technológiát vezetett be, a hagyományosabb eljárásait elsősorban délkelet-ázsiai országokba „exportálta”. A Japánból érkező, a fejlődést elősegítő technológia pedig eközben hullámszerűen terjedt tovább a perifériaországokban (pl. Tajvanból, Hongkongból előbb Malajziába, majd Kínába, Vietnámba) (3.4.).

Az iparosodó délkelet-ázsiai országok fejlődésüket elsősorban a japán példát követő, rugalmas, a világpiac kihívásaihoz gyorsan alkalmazkodni képes, **exportorientált gazdaságpolitikának** köszönhetik. Mára már a fejlődés különböző szintjére eljutott országgyűttesek alakultak ki.

3.4. Egymás segítése

3.6. Ázsia legnagyobb elektronikai cégei (milliárd USD, 2019)

Közülük a legfejlettebbek az iparosodás éllovasaiként számontartott országok: **Szingapúr, Tajvan, a Koreai Köztársaság és Hongkong.** Az 1970-es években megindult fejlődésüknek köszönhetően mára a világ **fejlett gazdaságú országai** közé tartoznak. Ezekben a délkelet-ázsiai országokban (Japánhoz hasonlóan) a gazdasági fejlődés egyes szakaszai-ban más-más iparág szerepe volt a meghatározó.

Az **olcsó és szorgalmas munkaerőre** támaszkodó **textilipar, a fém és műanyag tömegárúk** előállítására és a **játékgyártás** biztosította a bevételek zömét. Majd a **nehézipart** és az **anyagigényes** iparágakat fejlesztették (vas- és acélipar, energetika, hajógyártás, vegyipar). Ezt követően a hazai alapanyagokat felhasználó, szakértelmet, **K+F** tevékenységet igénylő ágazatok előretörése volt a jellemző, melyek közül kiemelkedik az **autógyártás** és az **elektronika.** Ma már sok ország verseng ezen országok **működőtőke-beruházásaiért.**

Az országok gazdasági fejlődéséhez, világkereskedelemben való bekapcsolódásához hozzájárult a magas színvonalú **oktatási rendszer** és a **korszerű infrastruktúra** megteremtése is. **Dél-Korea** az 1990-es évek végére a világ egyik gazdasági hatalmává vált, tőkekivitele kiemelkedő, hazánkban is megjelentek koreai cégek (pl. Samsung, LG, Hankook). Az oktatási rendszer fejlesztése nagymértékben hozzájárult a versenyképességhez. **Tajvan** ma jogi értelemben Kínához tartozik, azonban mégis önálló. Az „egy ország, két rendszer” elve továbbra is érvényes, önállóan kezelheti pénzügyeit, fennmaradt az áruk és a tőke szabad áramlása és az önálló vámterület. A tajvani cégek állítják elő a világ elektronikai termékeinek nagy részét (pl. autók, informatikai eszközök, játékok mikrocsipjeit), azonban ezek többsége ma már a Kínába kitelepült gyáraiban készül. Kínával kialakított gazdasági kapcsolata egyre szerteágazóbb.

3.7. Singapúr (b), Kuala Lumpur, Petronas-ikertornyok (j)

Szingapúr tengeri kikötője a világon a legnagyobb forgalmat bonyolítja le. Fontos kereskedelmi és pénzügyi, K+F és logisztikai központ. Iparában a kutatás és nagy szakértelmet igénylő elektronika a legjelentősebb. A környező országokban bányászott kőolaj jelentős részét Singapúrban értékesítik és dolgozzák fel. Évente 15-17 millió turista érkezik Singapúrba, a tranzitturizmus mellett jelentős a fejlett egészségügyi infrastruktúrára épülő gyógyturizmus. Banki szolgáltatásai a világon a legmagasabb színvonalúak.

Az egykori brit gyarmat, **Hongkong** 1997-ben visszakerült Kínához, továbbra is megőrizhette különleges gazdasági helyzetét. Ma is a térség fontos nemzetközi kereskedelmi, pénzügyi és szolgáltatási központja.

Az első csoporthoz képest mintegy 10-15 éves késséssel kezdődött **Thaiföld, Indonézia, Malajzia** és a **Fülöp-szigetek** gazdasági fellendülése. Ezeknek az országoknak a legjelentősebb bevételei főként a **külföldi tőkével megteremtett feldolgozóiparból** származnak. Az elektronikai cikkek, illetve alkatrészek, élelmiszer- és textilipari áruk a legfontosabb exporttermékek. Az **idegenforgalom** mellett a különböző informatikai **szolgáltatások** (pl. call center) is jelentősek.

Thaiföld nagy bevételei az idegenforgalomból származnak, amelynek fő központja az ország fővárosa, Bangkok. Az autógyártás dinamikusan fejlődött.

Indonéziában a kőolaj kitermelése és feldolgozása fontos bevételi forrás. **Malajziában** a hagyományos önfeldolgozás mellett kiemelkedő jelentőségű a mikrocsipgyártás is.

A **Fülöp-szigetek** kivételének mintegy felét az elektronikai termékek adják. Malajzia és a Fülöp-szigetek áruexportjának csaknem felét a **high-tech termékek** jelentik.

3.8. Turisták a thaiföldi Maya Bayen

1. a) Hasonlítsd össze a négy gazdasági nagyhatalom GDP-jének változását (3.2.)!

b) Melyek voltak Japán gazdasági fejlődésének tényezői?

c) Miért torpant meg Japán gazdasági növekedése?

2. Hogyan befolyásolja az ipari termékek versenyképességét, ha drágulnak a nyersanyagok, és erősödik a nemzeti valuta? Válaszodat indokold!

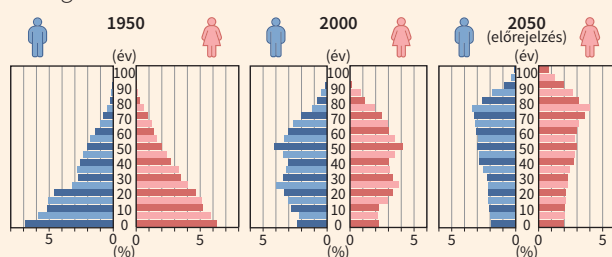
3. a) Mely belső és külső tényezők okozták a japán gazdaság lassulását és visszaesését?

b) Miért kedvezőtlen a gazdaságra a kis belső fogyasztás?

4. a) Jellemezd Japán népességének szerkezetét (3.9.)!

b) Hogyan változik a korösszetétel 2050-ig?

c) Milyen gazdasági következményei vannak a népesség elöregedésének?

3.9. A japán népesség korösszetételének változása

5. a) Jellemezd a japán társadalmat és a japánok munkához való hozzáállását a szemelvény alapján!

b) Vitatkozzatok a japán társadalmi rendszer előnyeiről és hátrányairól!

Egy nap egy japán családnál

Eszter 16 éves, cserediák volt Oszakában a Fukao családnál, most élményeiről mesél. Amikor egy japán lakásba belépünk, akkor köszöntésképpen meghajolunk egymás előtt. Semmiképpen se fogjunk kezét! Ezután még az ajtó előtt levesszük a cipőnket. A család 40 m²-es lakásban lakik, ahogy a japán családok többsége is. Azért ilyen kicsik a lakások, mert nagyon drágák Japánban a bérleti díjak és az ingatlanok. A nappaliban 5 cm vastag, rizsszalmával tömött szőnyegen, tatamikon ül a földön mindenki. Alvás előtt ezeket feltekerik, majd letekerik a matrac-szerű futont, amin alszanak. Így a nappali egyben a szülők hálószobája is. A reggeli rizslisztből készült tésztában tálalt meleg rizs, algák és hal. Fukao bácsi mindennap a sinkanszen szuper-vonattal utazik Oszakából Tokióba dolgozni. Mióta befejezte az egyetemi tanulmányait, ennél a cégnél dolgozik. Magas a fizetése, ezért a feleségének nem kell dolgoznia. Az anya az idejének a nagy részében egyedül neveli a 14 éves Hanakát. Az apa gyakran

10 órát dolgozik naponta. Évente 3 hét szabadsága van, amit szinte soha nem vesz igénybe, mert akkor a kollégáinak helyette is kellene dolgozniuk. A munkahelye az élethosszig tartó foglalkoztatás és a jó öregkori ellátás biztonságát nyújtja.

6. Miért vált világcéggé a Samsung? Készíts gondolattérképet a cég bemutatására!

A Samsungot 1938-ban 40 alkalmazottal alapították, akkor szárított hállal, zöldséggel és kézzel készített tésztával kereskedett. Az 1960-as években az állam az iparosodást és a helyi cégek, illetve az export támogatását tűzte ki az egyik fő céljának. Azt is támogatták, amikor a Samsung az elektronika felé fordult. A Samsung élt is a megszerzett tudással, és 1970-ben elkészítették az első fekete-fehér TV-jüket. A kormány hitelkonstrukciókkal és adókedvezményekkel segítette a fejlődésüket. Ekkoriban jöttek létre Dél-Koreában azok a hatalmas családi vállalatok (csebolok), amelyek a mai napig uralják az ország gazdaságát. Ezek közül a Samsung nőtt a legnagyobbra. A vállalat nyitott volt az újításokra. Az első személyi számítógépüket már 1983-ban legyártották, öt évvel később pedig az első mobiltelefonjukat is elkészítették. Ma már a Samsung a világ legnagyobb mobilgyártójának számít. A Samsung-csoport cégei a csipgyártás, az építőipar és a hajógyártás területén is a világ élvonalába tartoznak. Mára a Samsung a világ 10 legértékesebb cégei közé került.

7. a) Milyen szerepe volt a délkelet-ázsiai országok gazdasági fejlődésében az olcsó munkaerőnek és a külföldi működőtőkének?

b) Mi az exportösztönző gazdaságpolitika lényege?

8. Ismerd fel a transznacionális vállalatokat a logójuk alapján! Nevezd meg termékeiket!

3.10. Ázsiai vállalatok

9. a) Magyarázd el a szemelvény alapján a probléma kialakulásának okát és következményeit!

b) Keresd meg a helyszínt a térképen, és keress képeket Maya Bayről az interneten (3.8.)!

A thaiföldi hatóságok kénytelenek voltak lezárni A part című filmben látott gyönyörű Maya Bayt, mert a turisták súlyos környezeti károkat okoztak a helyszínen a korallzátonyokban és a tenger élővilágában. A Maya Bay eddig egész évben nyitva tartott a turisták kiemelt érdeklődése miatt, amit az 1999-ben forgatott film váltott ki. Maya Bayt azóta átlagosan napi 200 kishajó és 4 ezer látogató keresi fel. Thaiföldre 1995-ben 6,9 millió, 2019-ben 39,8 millió turista látogatott.

Fogalmak

ázsiai gazdasági erőter | exportorientált gazdaságpolitika | működőtőke-beruházás | működőtőke-export

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Hogyan hatott a térség gazdasági fejlődésére Japán?

2. Hogyan hatottak egymás gazdasági fejlődésére a térség egyes, élenjáró országai?

3. Melyek a délkelet-ázsiai iparosodott országok fejlődésére ható kedvező és hátráltató tényezők?

4.

Az új világgazdasági hatalom: Kína

Kína, az ókor virágzó birodalma a 19–20. századra „bezárkózott”, és leszakadt a fejlett világtól, azonban a 20. század végére gazdasági nagyhatalom lett. Látványos fejlődését ésszerűtlen gazdasági döntések és nagyszabású reformok előzték meg.

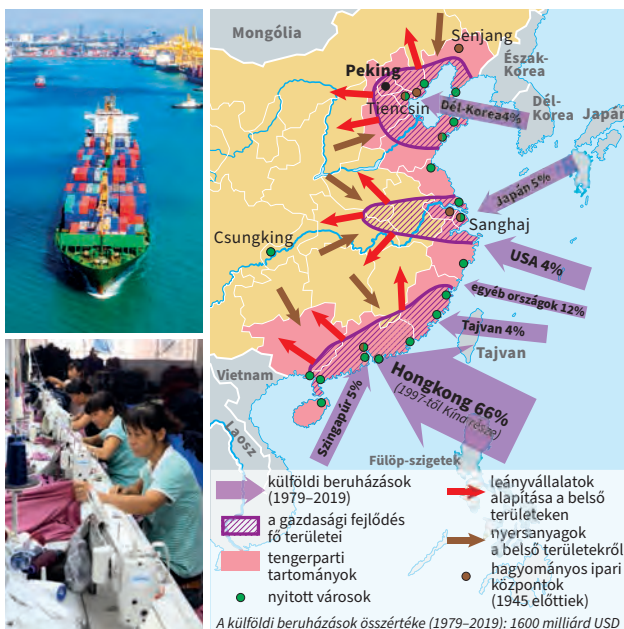
Az 1970-es évek végén megkezdett **gazdasági reform** során az **állami központi irányítást** összekapcsolták a **piacgazdasággal**, fokozatosan teret engedtek a magánvállalkozásoknak, és mindinkább a külföldi tőkének. A gazdasági reformok látványos eredményeket hoztak. Az **ipari és a mezőgazdasági termelés is gyorsan nőtt**, emelkedett az életszínvonal. Az új irányvonal a gazdasági és társadalmi modernizációra, a külföldi **működőtőke** bevonására, a **külvárosok fejlesztésére**, valamint a **mezőgazdaság korszerűsítésére** fektette a hangsúlyt. Az új gazdaságpolitika már az 1980-as évekre látványos eredményeket hozott, emellett azonban az ország továbbra is megőrizte szocialista társadalmi-gazdasági berendezkedését.

A tengerpartok mentén kialakított első **különleges gazdasági övezetekbe** szabadon érkeztetett a külföldi tőke és vele együtt a korszerű technológia és termelés-szervezés. A piacgazdaság szabályai érvényesültek, a külföldi befektetők letelepedését pedig az **olcsó munkaerőn kívül adó- és vámkedvezmények** is könnyítették. Kialakultak az ún. **nyitott váro-**

sok, ahol a külföldi cégek mellett már külföldi és kínai tulajdonú vegyesvállalatok is megjelentek. A kedvezmények főként a legmodernebb technológiát alkalmazó üzemek számára voltak vonzóak. A fejlődést tovább segítették a kikötők körül kialakított **vámszabad területek**. Gyors fellendülés jellemezte **Sanghaj**, Tiencsin és Sencsen körzetét. Fokozatosan megnyitották az ország középső és nyugati területeit is, ahol ún. „gazdasági és műszaki fejlesztési övezeteket” hoztak létre (4.1.).

Az ország óriási **feketekőszén- és vasérckészletére** létesült hatalmas kohászati üzemek (pl. Ansan, Vuhan) biztosítják ma is a fejlődő gépipar alapanyag-szükségletét. A Kínába beáramló jelentős külföldi működőtőke hozzájárult az ipari termelés technológiai fejlődéséhez és a külkereskedelem áruszerkezetének változásához. A külföldi vállalatok az innováció motorjai, két évtized alatt 150 millió új munkahelyet teremtettek, főként az építőiparban az építkezések miatt. A termelésben már nagy szerepet kapnak a **magánvállalatok**.

Az exportra épülő **tömegtermelés** (textil, játék, fém és műanyag tömegcikk) **tette lehetővé** a külföldi tőke és technológia beáramlását. Az olcsón termelő vállalkozások egyre **többet fordítottak K+F-re**, amit az állam is támogatott. **Sikerült megteremteni a hazai technológiai fejlesztésre épülő high-tech ipar alapjait**. Az ország **oktatáspolitikája** is serkentette a tudásalapú társadalom fejlődését.

4.1. A különleges gazdasági övezetek kialakulása

4.2. Kína magas színvonalú termékei

A kínai ipar meghatározó az **energetikai berendezések** (pl. szélturbinák, turbinarendszerek, atomerőművek, napelemek) és a **közlekedési eszközök** (pl. autók, nagy sebességű vonatok, hajók) gyártásában. A legmodernebb ágakat képviseli a **biotechnológiai és nanotechnológiai termékek, orvosi műszerek** előállítására. Az **űrkutató** és a **repülőgépipar** fejlesztése szintén új távlatokat nyit a kínai gazdaság és tudomány számára.

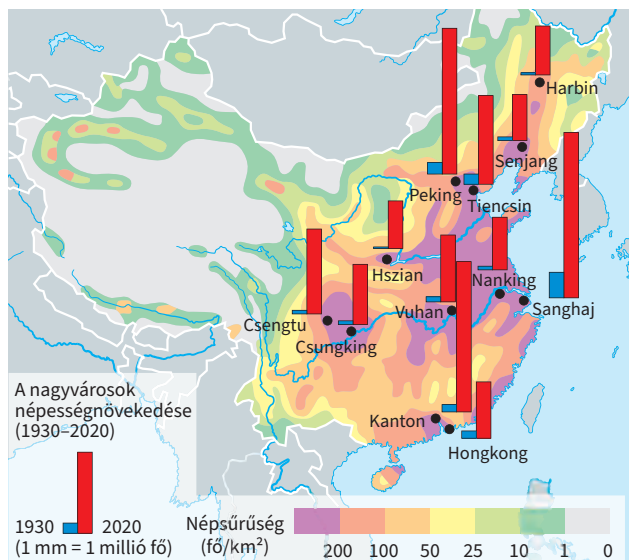
Az elmúlt években Kína **high-tech exportja** is nőtt, az ipari termékek kivitelének közel egyharmad részét adja. Külkereskedelme különösen az **átfogó regionális gazdasági partnerség** országaival és a többi BRICS-országgal nőtt nagyon gyors ütemben.

Kína a világ meghatározó **működőtőke-befektetőjévé** vált, különösen az energetikaiparba (pl. megújuló energiákba), a közlekedésbe és a vegyiparba fektet be, elsősorban az USA-ban, Ázsiában és Afrikában.

Népesedési és urbanizációs kihívások

A kínai **népesedéspolitika** évtizedeken keresztül az **egygyermekes családmodell**t támogatta. A korlátozás mintegy négy évtizede alatt a szakértők szerint 400 millió gyerek nem született meg. 2016-tól már két gyereket vállalhatnak a párok, azonban továbbra is csökken a születések száma. Az ország gazdasági fejlődésének fenntartása csak akkor lehetséges, ha megoldást találnak a társadalom előregedésének problémájára. Előrejelzések szerint 2030-ra a népesség több mint negyede 60 éven felüli lesz.

Óriási a szakadék a jól működő tengerparti területek és az ország belső részei között. 1950-ben még csak 7 város volt 1 millió főnél népesebb, becslések szerint

4.3. Kína területének keleti 40%-án él a lakosság 94%-a

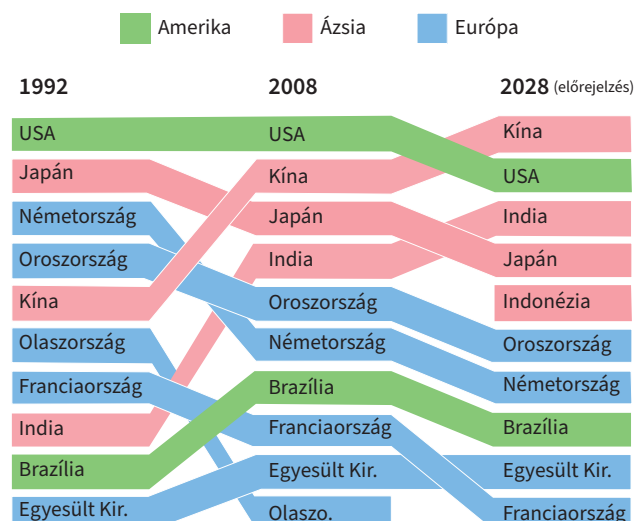
a számuk 2025-re elérheti a 220-at. A robbanásszerűen fejlődő nagyvárosok építkezései vonzzák a vidékről érkező szakképzetlen munkásokat is. Napjainkban 100-140 millió kínai vándorol évente az elmaradott vidékről a **gyorsan fejlődő keleti városokba**, és megtakarított pénzük egy részének hazautalásával segíti otthon maradt családjait.

Reform a mezőgazdaságban is

Az 1980-as évek elejétől a sikeres **mezőgazdasági reformnak** köszönhetően rövid idő alatt jelentősen javult a mezőgazdaságban dolgozók életszínvonala. Mivel az ország területének csupán egynegyed része szántóföld, a népesség ellátása a termőterületek nagyfokú kihasználását igényli. Hatalmas **öntöző-rendszereivel** a termőföldek felét öntözik, és ahol lehetséges, egy évben többször is aratnak. Régi hagyományai vannak a **trágyázásnak**, de a növekvő élelmiszerigényt csak műtrágyázással lehet biztosítani. Kína használja fel Földünkön a legtöbb műtrágyát és növényvédőt. A **világ legnagyobb gabonatermelő** országában a mezőgazdaság vezető ága a **növénytermesztés**. A folyók és a tengerek part menti vizeinek **halászata** és a **haltenyésztés** a lakosság fehérjeszükségletének biztosításában nélkülözhetetlen.

Kína **idegenforgalma** dinamikusan fejlődik. Az utóbbi másfél évtizedben az évente külföldre utazó kínai turisták száma tizenötszörösére, 150 millió főre emelkedett.

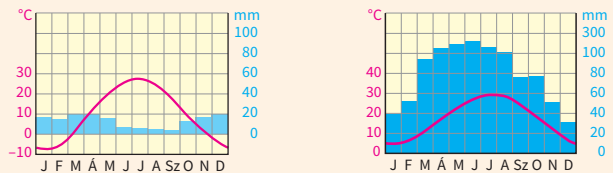
Kína a világ legnagyobb környezetszennyező országa, a fosszilis energiákra épülő gazdasági növekedése jelentős **környezetalakítással** is jár. A művelésbe fogott tájakon egyre nagyobb a talajerózió.

4.4. A legnagyobb gazdaságok a megtermelt GDP alapján

1. a) Melyek a mezőgazdaságra ható kedvező és kedvezőtlen természeti viszonyok (4.5., 4.6.)?
 b) Mivel magyarázható az eltérő mezőgazdasági körzetek kialakulása?

2. a) Gyűjtsd össze Kína fő mezőgazdasági termékeit a 4.5. ábra alapján!
 b) Mi teszi szükségessé és lehetővé, hogy ugyanazt a területet egy évben többször is bevegyék?

4.5. Kína mezőgazdasága

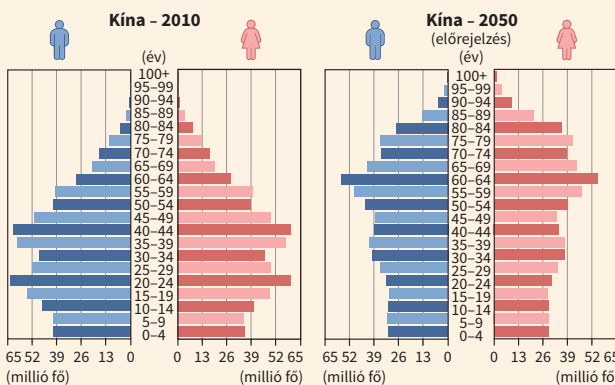
4.6. A talajpusztulás mértéke Kínában

3. a) Jellemezd Kína népességének térbeli elrendeződését, népsűrűségét (4.3.)! Magyarázd meg!
 b) Miért nőtt a többmillió nagyvárosok népessége (4.3.)?

4. a) Foglald össze a Kína népesedésszerkezetében várható leglényegesebb főbb változásokat és a várható problémákat (4.7.)!

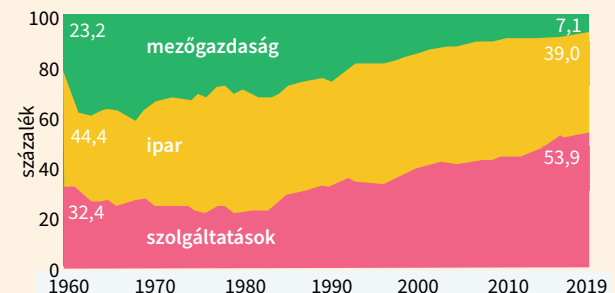
b) Hasonlítsd össze az egyes korcsoportokban a nők és a férfiak arányát!

c) Melyek a korösszetétel társadalmi hatásai?

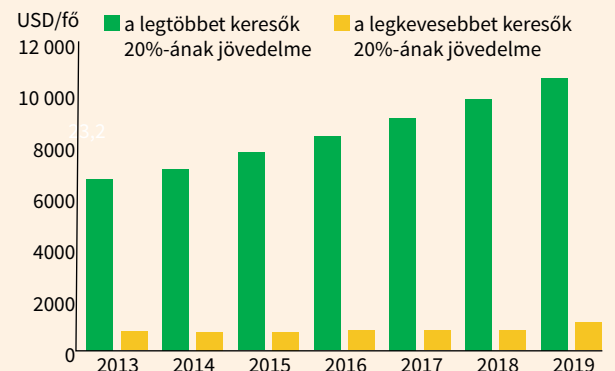
4.7. Kína korfája 2010-ben és 2050-ben (előrejelzés)

5. Hogyan hatott a gazdasági átalakulás a foglalkozási átrétegződésre (4.8.)?

4.8. Foglalkozási átrétegződés Kínában

6. Elemezd az ábrát (4.9.)! Magyarázd meg az okokat és a társadalmi következményeket!

4.9. Jövedelmi különbségek Kínában

7. a) Foglald össze a szemelvény elolvasása után Sencsen példáján a különleges gazdasági övezetek jelentőségét! Elemezd a 4.11. ábrát is!

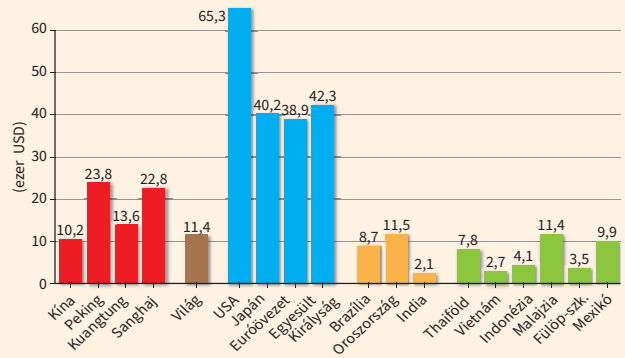
b) Mitől különlegesek a különleges gazdasági területek, övezetek? Magyarázd meg az elnevezést (4.1.)!

c) Miként segítették a különleges gazdasági övezetek a belső területek fejlődését?

Teng Hsziao-ping, Kína modernizációjának elindítója 1977-ben Kuangtung tartományba látogatott. Két évvel később a tartomány alig 30 ezer lakosú halászfaluját, Sencsent is kiválasztották, hogy a reform és nyitás helyszíne lehessen. 1980 májusa óta ezekre a különleges gazdasági területekre folyamatosan érkeznek emberek Kína minden szegletéből. Kína egyik első különleges gazdasági területén engedélyezték a külföldi befektetéseket és a magánvállalatok létrehozását. Sencsen mára világvárossá vált, lakossága megközelíti a 12 millió főt, GDP-je pedig Kínában a negyedik legnagyobb Peking, Sanghaj és Kuangcsou után. A legsikeresebb időszakban a világ mobiltelefonjainak 70 százalékát Kínában gyártották, és ezek 80 százaléka itt készült. Miután egész Kína fejlődött, a különleges gazdasági területek elvesztették jelentőségüket. Ahhoz, hogy Sencsen megőrizze versenyképességét és előnyét, új növekedési stratégiát kellett kidolgozni. A sencseni vezetés így technológiai, kutatói, fejlesztői és innovációs központot hozott létre. Ma már olyan nagy techcégeknek ad otthont, mint a Tencent, a Huawei vagy a ZTE. Különböző ösztönzőkkel (adókedvezmény, lakhatás, kötvények) vonzották a globális techcégeket és a szakembereket, ami a világ innovációs központjává alakította a várost. De manapság már Dél-Kína pénzügyi központjának is tekinthető.

4.10. Sencsen

4.11. Az egy főre jutó GDP Kínában, a gazdasági erőterek vezető országaiban és néhány további államban (2019)

8. a) A szemelvény alapján magyarázd el, hogy mik a szellemvárosok!

b) Keress képeket a szellemvárosokról az interneten!

Szellemvárosok

Az országban nagy ütemben zajlanak központilag tervezett, gigantikus város- és városrészpépítések. Becslések szerint körülbelül 64 millió lakás állhat üresen szerte az országban, amelyekben akár 200 millió ember is otthonra találhatna. A várakozások szerint Kína „belenő” majd ezekbe a lakásokba az urbanizáció okozta nyomás következtében ugyanis szükség lesz ingatlanokra, városokra. Az óriási infrastrukturális fejlesztések során nem csupán tömlakásokat, kertvárosi házakat, utakat és köz műveket építenek ki, hanem teljes városi egységeket: olyan közintézményeket, parkokat, bevásárlóközpontokat, irodaházakat, hivatali épületeket, sportközpontokat és kulturális intézményeket, amelyek egy város alapvető tartozékai. Az elkészített városrészekben még a közlekedési lámpák is működnek, a parkokat befűvesítették – a lakók azonban csak nem érkeznek (pl. Kangbashi). Pedig évente mintegy húsz ilyen város épül az ország szabadon fekvő területein, sokszor nagyobb városok szomszédságában.

9. Miért ezek az állatfigurák szerepelnek a rajzon (4.12.)? Értelmezd a karikatúrát!

4.12. A gazdasági nagyhatalmak versengése

Fogalmak

újonnan iparosodott ország | gazdasági reform | különleges gazdasági övezet | nyitott város | vámszabad terület

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Miért sajátos a kínai piacgazdaság?
2. Mutasd be Kína világgazdaságban betöltött szerepét!

5.

Egyedi fejlődési utak Délnyugat-Ázsiában

Délnyugat-Ázsiát a hatalmas kiterjedése, népeinek különbözősége ellenére több közös vonással jellemezhetjük:

- nagy ókori kultúrák fejlődtek ki a területén;
- éghajlata többnyire száraz;
- három világvallás (zsidó, keresztény, iszlám) kialakulásának helyszíne;
- az iszlám az uralkodó vallás (több országban államvallás);
- gyakoriak a politikai konfliktusok.

Délnyugat-Ázsia három földrész között teremt kapcsolatot. Az országhatárok csak ritkán esnek egybe a nagyobb népcsoportok elterjedési területével (5.1.). Az arab világ országait mesterségesen meghúzott politikai határok választják el. Irán soknemzetiségű ország, Izraelben az arab, Irakban és Törökországban a kurd etnikai kisebbség és a nemzetalkotó többség között alakult ki súlyos politikai ellentét. Délnyugat-Ázsiában a politikai helyzet ingatag, gyakoriak a fegyveres konfliktusok.

Exportfüggőség és innováció

A világ ismert kőolajkészletének kétharmad része, földgázvagyonának pedig egyharmad része Délnyugat-Ázsiában található. Ezek az olaj- és gáztartalékok azonban nem egyenletesen oszlanak meg a régió országai között (5.1.). A hatalmas **kőolajkészletek** kiaknázásával, a gazdasági reformokkal és az olajkitermelés állami kézbe vételével a Perzsa-öböl országainak **gazdasága gyorsan fejlődött**. A városok világvárosokká fejlődtek,

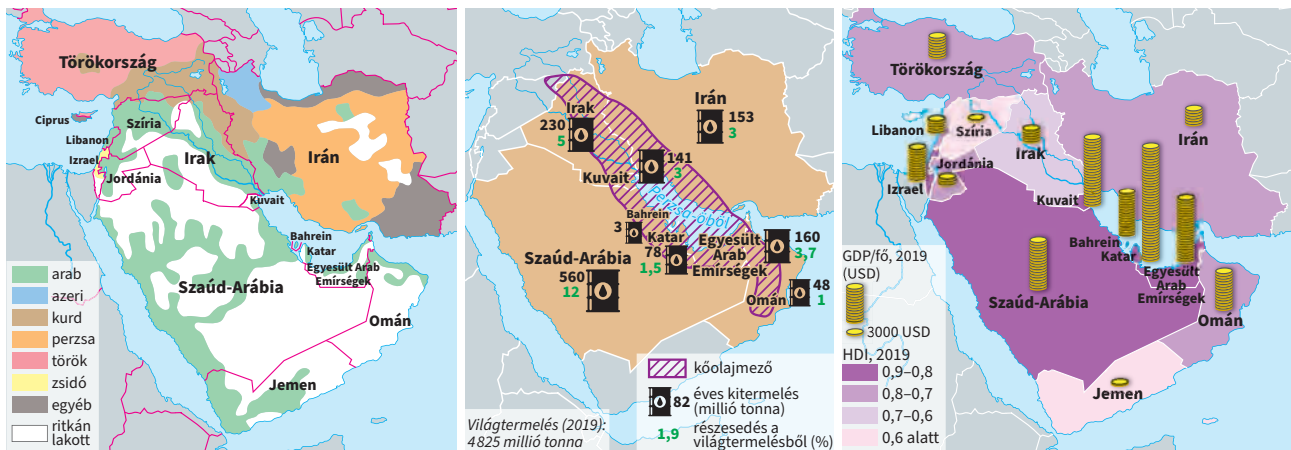
munkahelyeket teremtettek, új iparágak jelentek meg, amelyek vonzották a munkaerőt, ezért tömegesen érkeztek külföldről is munkavállalók. A munkaerőhiányt **vendégmunkásokkal** igyekeztek csökkenteni. A vendégmunkások fele arab, másik fele távoli országokból (pl. Indiából, Pakisztánból, Afganisztánból, Indonéziából, Ghánából, Dél-Koreából) érkezett.

A kőolajat és a földgázt sokoldalúan hasznosítják: a kőolaj **nagy részét exportálják**, az elektromos áramot túlnyomóan gáztüzelésű erőművekben állítják elő. A földgáz energiáját használják a tengervíz sótalánítására is (így nyerik az ivóvizet), a földgázt a vegyipar is hasznosítja. A tengeri só felhasználásával sósavat és marónátront állítanak elő. A mezőgazdaság egyre több műtrágyát igényel, és a világpiacon is nő a kereslet, amely a **műtrágyagyártás fejlesztését serkentette**.

A **nagy építkezések, beruházások** fellendítették az építőanyag-gyártást, a kőolajvezetékek kiépítése pedig az acélgyártást. A kőolajexport mellett a másik fő bevételi forrás a **tőkekivitelből** származó nyereség.

Délnyugat-Ázsia országaiban a kőolaj kitermelésének és feldolgozásának mértéke még mindig nincs egyensúlyban. A **nemzetközi olajtársaságok** az olaj könnyű és viszonylag olcsó szállítása miatt a fogyasztópiac közelébe, a centrumországok kikötőiben építettek nagy kőolaj-finomítókat. A kőolaj-kitermelő országok érdeke azonban az, hogy helyben dolgozzák fel a nyersanyagokat.

A **leggazdagabb** országok közé a **nagy kőolajvagyonnal** rendelkező, **kis népességszámú** országok tartoznak

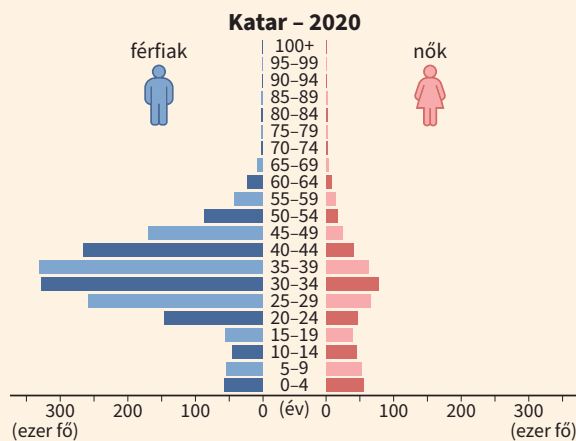
5.1. Népcsoportok Délnyugat-Ázsiában (a); Kőolajmezők és termelés (b); Az egy főre jutó GDP és az emberi fejlettség indexe (HDI) közötti kapcsolat (c)

(pl. Egyesült Arab Emírségek, Kuvait, Katar, Szaúd-Arábia). A **kőolajban gazdag**, ám **népesebb** országok kőolajeladásából származó bevétele ugyan nagy, de az egy főre jutó GDP értéke közepes. A gazdag országok között találunk olyanokat is, amelyeknek **kicsi az olajkészletük**, azonban a **kőolaj feldolgozásából** sok bevételük származik (pl. Bahrein). Azok az országok,

amelyek területén kőolajvezeték halad át, olcsóbb olajhoz jutnak és **transzitbevételhez** jutnak (Törökország, Szíria, Libanon, Jordánia).

Délnyugat-Ázsia egyes országainak munkaerő-feltelege a kőolajtermelő országokban talál munkát. A **vendégmunkások által hazaküldött jövedelem** segíti az országok felzárkózását (pl. Libanon, Szíria, Jordánia).

1. a) Melyek Délnyugat-Ázsia társadalmi-gazdasági életét meghatározó jellemzői?
b) Melyek a legelterjedtebb népcsoportok Délnyugat-Ázsiában? Keresd meg ezeket a térképen (5.1.)!
c) Hogyan határozza meg a vallás az emberek mindennapjait? Milyen hatással van a gazdasági életre?
2. a) Magyarázd meg Katar korfájának alakját (5.2.)!
b) Következtess a korfa alapján a társadalmi problémákra is!

5.2. Katar korfája

3. Mi az OPEC szerepe a térség kőolajtermelő és -exportáló országainak gazdaságában?

4. a) Milyen kapcsolat van a GDP és HDI között (5.1.)? Indokold is!
b) Hogyan változna az 1 főre jutó GDP, ha több lenne a szakképzett munkaerő? Indokold a válaszodat!
5. Nézz utána a statisztikai adatokban, hogy a délnyugat-ázsiai országok a kőolajon kívül milyen termékekkel vannak jelen a világpiacon!
6. Hogyan mérsékelhető a térség egyoldalú gazdaságú országainak exportfüggősége?

7. Olvasd el a szemelvényt, majd válaszolj a kérdésekre!

A Perzsa-öböl menti olajállamok súlyos vízhiányban szenvednek. Nem véletlen, hogy a világszerte sótalanítással előállított édesvízmennyiség 60 százaléka az Öböl Menti Együttműködési Tanács (GCC) hat tagországára jut.

- a) Mi okozza a vízhiányt a térségben?
- b) Hogyan mérsékelhető a probléma?
- c) Miért kerül sokba a sótalanítással előállított édesvíz?

8. Olvasd el a szemelvényt, majd határold körbe az atlasz térképén a Közel-Keletet!

A Közel-Kelet kifejezés politikai-történelmi fogalom, és nem földrajzi, mint Délnyugat-Ázsia. A Közel-Kelet országainak többségét Ázsia délnyugati részén találjuk, de nyugaton átnyúlnak Afrikába is. A Közel-Kelethez Délnyugat-Ázsia arab országait, Törökországot, Ciprust, Izraelt, Iránt, Egyiptomot és Líbiát szokták sorolni.

Fogalmak

iszlám vallás | vendégmunkások | kőolajtermelő országok

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Gyűjts példákat a vallási előírások társadalmi-gazdasági életet befolyásoló szerepére!
2. Mutasd be a szénhidrogénkincs szerepét a térség fejlődésében! Készíts gondolatterképet a logikai összefüggések bemutatására!

6.

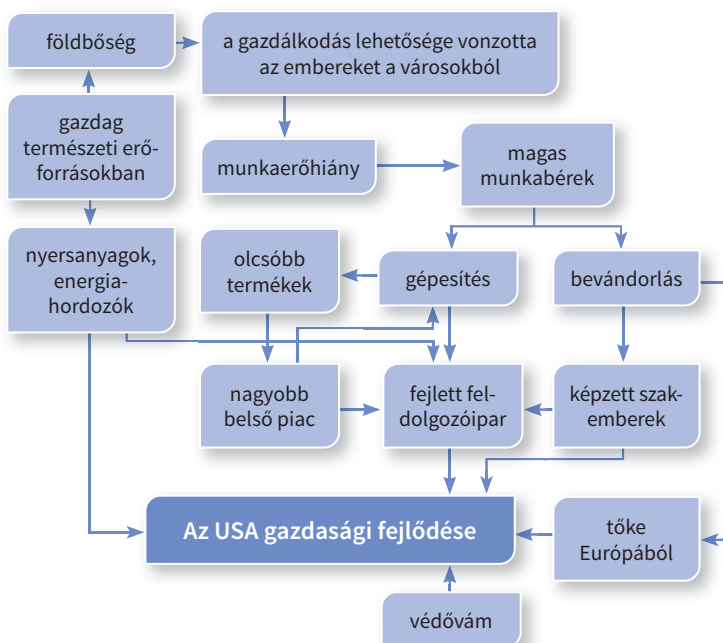
Az amerikai gazdasági erőter

Az Amerikai Egyesült Államok

Az **amerikai gazdasági erőter** meghatározó centrumországa az **Amerikai Egyesült Államok és Kanada**. Az USA gazdasági fejlődését a **természeti erőforrások** alapozták meg (6.1.). Ezekhez járul még az amerikai érdekeltségű transznacionális vállalatok külföldi leányvállalatai által megtermelt **profit**, valamint a külföldi **szakemberek és tudósok szaktudása**.

A világon a **kutatásra és fejlesztésre (K+F)** fordított összeg több mint 40%-át az USA-ban költik el. Az ipari termelés meghatározói kivétel nélkül a K+F-igényes ágak közé tartoznak (pl. a repülőgépgyártás, az űripar, a számítógép- és az elektronikai ipar, a hadiipar, a gépkocsigyártás). Az informatika legújabb vívmányainak felhasználása tette lehetővé, hogy az USA a világ pénzügyi, innovációs, telekommunikációs központjává is válhatott.

A gazdasági fejlődés együtt járt a **népesség térbeli átrendeződésével** is. A legkorábban benépesült atlanti partvidékről a 20. század elején a nehéziparnak és a gépkocsigyártásnak köszönhetően északra, a Nagy-tavak vidékére vándorolt a munkaerő. A kőolajkincs fokozatos kitermelése és az iparosítás a 20. század közepétől a déli területeket tette vonzóvá. A II. világháborúban játszott hátorszagszerep és a földrajzi fekvés felér-

6.1. Az USA 19. századi gyors gazdasági fejlődésének okai

tékelődése a nyugati partvidék fejlődésének kedvezett. A jobb munkalehetőség pedig idevonzotta a népességet is.

Az USA első **ipari övezete** a Nagy-tavaktól délre alakult ki, amely az 1970-es évekig alapvetően meghatározta a gazdaság jellemzőit. Ekkor azonban az **ipari övezet vastermelése** csökkent az olcsóbb dél-koreai, kínai, indiai és brazil nyersvas, valamint egyéb, a vasat helyettesítő nyersanyagok elterjedése miatt. A bányászat és a vas- és acéltipar hanyatlásával **jelentős gazdasági szerkezetváltás kezdődött**, amely a munkaerő **elváándorlásával** is járt, ezért nevezik ezt a régiót rozsdaovezetnek.

A nyersanyagigényes ágazatok helyét a **K+F-igényes tevékenységek vették át**. Ilyen a számítógép- és szoftvergyártás, a távközlés, a biotechnológia (Boston, New York és Chicago). Ezek háttérét az atlanti partvidék nagyvárosainak világhírű egyetemei (pl. Yale, Harvard) biztosítják.

Az atlanti partvidék városai közül kiemelkedik **New York**, melynek **világméretű pénzügyi szerepe** megkérdőjelezhetetlen. A város **high-tech kutatóintézet**ei jó kapcsolatot ápolnak a kitűnő egyetemekkel. A **globális város** azonban nemcsak a pénzügyben betöltött szerepéről, a sokszínű kultúrájáról ismert, hanem a lerobbant, zsúfolt városrészeinek problémáiról is. **Washington D. C.** az ország fővárosa, önálló közigazgatási egység.

Közép-Nyugat továbbra is megőrizte mezőgazdasági jellegét, nagyvárosai (pl. Kansas City, St. Louis) fontos **élelmiszeripari központok** (pl. malomipar, húsipar).

Az ipar területi átrendeződése kedvezően érintette az USA Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig húzódó déli és délnyugati peremét, a **napfényövezetet** (6.3.).

6.2. New York (b); farm Közép-Nyugaton (j)

6.3. Gazdasági átalakulások, területi átrendeződések és gazdasági kapcsolatok az USA-ban

Itt is meghonosodtak a **K+F-igényes ágazatok** (atomipar, űrkutatás, repülőgépgyártás, számítástechnika). Az 1960-as évektől az USA déli államaiba egyre több külföldi **működőtőke** áramlott az alacsonyabb munkabérek, a kisebb megélhetési költségek és az önkormányzatok által adott **kedvezmények** miatt. Ezért az új **autó- és repülőgéparak**, valamint azok beszállító üzemeltői a déli államokban koncentráálódtak. A déli országrész gazdasági fejlődésében a **szénhidrogénbányászatnak**, az erre települő petrokémiai iparnak, és a vízenergia-készleteknek és a hadiiparnak volt még meghatározó szerepe. Az **űrkutatás** világszerte ismert központja Houston (NASA). A napfényövezet ismert központja Miami.

A **nyugati államok** hagyományos iparágait (színesfémkohászat, hadiipar, atomipar, valamint a fa- és papíripar) a Sziklás-hegység gazdag színesfém- és uránérckészlete, hatalmas erdősegei és bőséges vízenergiája hívta életre. A Kaliforniában és Alaszkában található kőolaj- és földgázlelőhelyek teremtették meg a petrokémia alapját. A nyugati tengerparti sáv az USA és talán a **világ legfontosabb számítástechnikai, mikroelektronikai központjává** vált. A San Francisco melletti **Szilícium-völgy** hatalmas **technológiai parkjában** kutatóintézetek és elektronikai üzemek fejlesztik az iparág legkorszerűbb csúcstechnológiát igénylő termékeit (pl. Apple, Google, Yahoo, Facebook).

Az USA **kedvező természeti viszonyai** lehetővé teszik, hogy a trópusi növények kivételével fedezze az

ország szükségleteit, és több, alapvető mezőgazdasági termék (búza, kukorica, szója, hús, baromfi) legnagyobb szállítója legyen a világgazdaság 1/5-ével.

Kanada, a nyersanyag hatalom

Kanada elsősorban gazdag **természeti erőforrásainak** kitermelésével és értékesítésével kapcsolódik be az együttműködésbe. A hatalmas erdőterületekre épülő fakitermelés, az ásványkincsek bányászata, a védővámok bevezetése és az USA-ból érkező tőke serkentette a feldolgozóipar fejlődését.

Kanada gazdasága ezer szállal kötődik az USA-hoz. Külkereskedelmének több mint 60%-át is déli szomszédjával bonyolítja le. Jelentős az USA-ból érkező működőtőke-befektetés is. Különösen szoros az együttműködés a gépipar, elsősorban a személygépkocsi-gyártás területén. Kanada **újságpapírgyártó** nagyhatalom, fenyőerdőinek kitermelése és feldolgozása a nyugati országrészben tömörül. Az ország legfontosabb és legsokoldalúbb gazdasági központja **Toronto**. A főváros, **Ottawa** inkább csak a közigazgatási központ szerepét tölti be.

Kanadából származik a világ búzakivitelének 1/5-e. Az USA és Kanada fejlett mezőgazdaságának szerepe ennek ellenére egyre kisebb (1-2%) a GDP előállításában és a munkaerő foglalkoztatásában. Mindkét országban a mezőgazdasági termelésre jól gépesített, **korszerű farmok** szakosodtak.

Latin-Amerika: az amerikai erőter periferia- és félperiferia-térsége

A spanyolok és portugálok a 16. században kezdtek bevándorolni Amerikába, ekkor kezdődött a kontinens gyarmatosítása. Az európai gyarmatosítók miatt sokáig csak a primer szektor fejlődhetett a térségben. Nem fejlesztették a feldolgozóipart, a nagy területű latifundiumokon trópusi monokultúrák (egy-két féle növényt természetesen) ültetvényes gazdálkodást (pl. cukornád, dohány) honosítottak meg, így nyersanyagokkal, bányászati és mezőgazdasági termékekkel vettek részt a világkereskedelemben.

Az 1950–70-es években a gazdasági fejlesztés központi célja a főként **belső piacra** termelő iparosítás volt, a külföldi, elsősorban az USA-ból érkező tőke bevonásával. Ez az USA gazdasági és politikai befolyásának növekedését is eredményezte. Az **importhelyettesítő**, erőltetett, **államilag támogatott** iparosítással és a magas importvámokkal a latin-amerikai országok a **külső függőségüket akarták csökkenteni** és a hazai gazdaságot erősíteni. Állami tőke hiányában **külföldi hitelekkel** finanszírozták a beruházásokat. Latin-Amerika gyors gazdasági fejlődése ellenére a külső verseny hiánya miatt a **gyenge minőségű** termékei nem voltak versenyképesek.

Az 1980–90-es években az **exportösztönző** gazdaságpolitika következtében egyre több **külföldi működőtőke** áramlott a térségbe a különböző transznacionális vállalatokon keresztül. A foglalkoztatás növelése mellett új technológiák meghonosítását, innovációt, modernizációt, Latin-Amerika gyors gazdasági felzárkózását remélték. Azonban az 1980-as évek világgazdasági visszaesése miatt a **gazdasági**

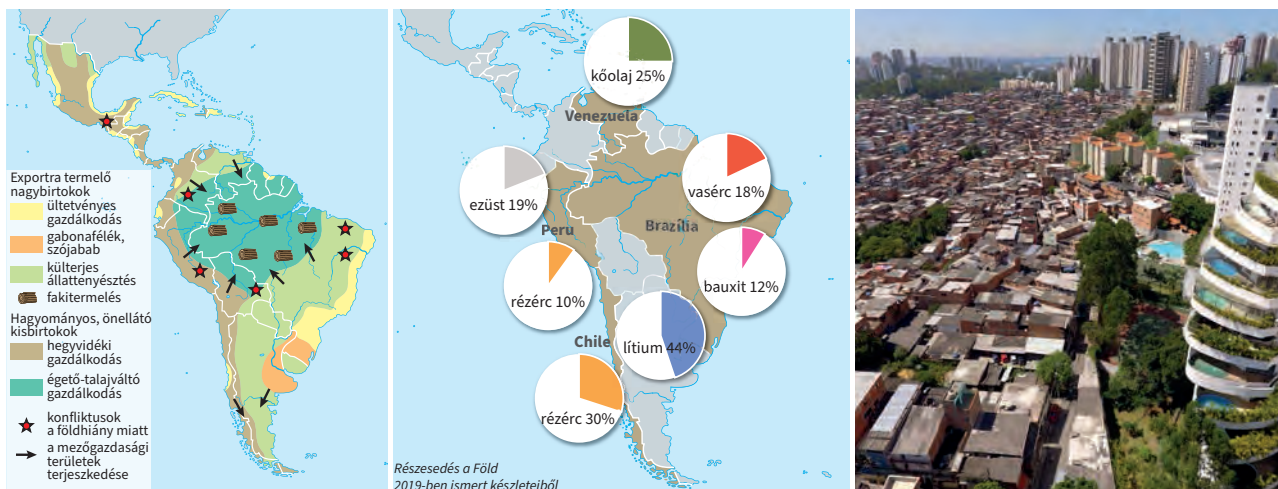
fejlődés megtorpant, a belső kereslet visszaesett, a nyersanyagárak csökkenése miatt a bevételeik csökkentek, a külföldi befektetők elbizonytalanodtak, és a világ más pontjait (pl. Délkelet-Ázsiát) választották befektetéseik helyszínéül. Csökkent Latin-Amerika részesedése a világkereskedelemből. Elszabadult az infláció. A gazdasági problémák megoldására az államok újra jelentős hiteleket vettek fel, és **eladósodtak**.

A 21. században jelentős mennyiségű európai, ázsiai, amerikai **tőke áramlott** a bányászatba (kőolaj, lítium, amit az elektromos autók akkumulátorába építenek), az energetikába, a gépiparba (autógyártás), kikötők, repülőterek fejlesztésébe, a mezőgazdaságba és a turizmusba. A legtöbb működőtőke Brazíliába és Mexikóba érkezett.

A **trópusi ültetvényes gazdálkodás** viszonylag kis területre jellemző, azonban termékei fontosak az exportban. **Fő terményei: a kávé, a cukornád, a banán, a kakaó, a gyapot.** A **mérsékelt övezet** szántóföldjeinek fő terménye a **búza és a kukorica**. Az utóbbi két évtizedben jelentősen növekedett a magas fehérje- és olajtartalmú **szójabab** vetésterülete és termésmennyisége. Földünk szójababtermésének fele Brazíliából és Argentínából kerül ki.

Latin-Amerika gazdag ásványi nyersanyagokban, a hegységek előterében jelentős **kőolajtelepek** képződtek, **Mexikó és Venezuela** kitermelése nagyarányú. **Brazília** kőolajtermelése megközelítette Venezueláét.

Brazília regionális nagyhatalom, a **világgazdaság fontos szereplője**, az **autógyártása** gazdaságának egyik **húzóágazata**. A jól érzékelhető fejlődés ellenére azonban Brazília komoly társadalmi problémákkal

6.4. Latin-Amerika mezőgazdaságának átalakulása (b); részesedése a Föld érc- és kőolajvagyonából (k); São Paulo (j)

is küzd. A **nagy jövedelmi különbségek** miatt egyre nagyobb a feszültség a társadalmi rétegek között. **São Paulo** a 20 millió feletti népességével a déli félgömb óriásmetropolisza és az ország gazdasági motorja. A 12 millió lakosú **Rio de Janeiro** 200 évig volt Brazília fővárosa, majd az 1960-ban alapított és világhírű építészek által megtervezett **Brazíliaváros** vette át közigazgatási feladatait.

Az USA–Mexikó–Kanada egyezmény harmadik tagja, Latin-Amerika legészakibb országa, **Mexikó** elsősorban **olcsó munkaereje** révén vesz részt az együttműködésben. Különösen az ország északi határ menti térségeiben éreztetni kedvező hatását a gazdasági együttműködés. Itt több új ipari park is létesült, amelyekben elektronikai, híradástechnikai, gépjármű-összeszerelő üzemek és vegyipari cégek is helyet kaptak.

1. Értelmezd az USA gazdasági fejlődésének összefüggéseit (6.1.)!

2. a) Állapítsd meg az atlasz térképeinek segítségével a nehézipar fő telepítő tényezőit az USA-ban!

b) Milyen hatással van a gazdasági átalakulás (fejlődés és hanyatlás) a migrációra?

c) Milyen következményei vannak a kultúrák nagyfokú keveredésének az országban?

3. Miért nevezik „rozsdaoövetnek” az USA első ipari övezetét? Milyen következményei vannak a nehézipar hanyatlásának?

4. a) Állapítsd meg az atlasz segítségével, hogy melyek az amerikai napfényövezet fő természeti erőforrásai!

b) Mire utal a „napfényövezet” kifejezés?

5. a) Elemezd a területi átrendeződés irányát és annak okait (6.3.)!

b) Mely tényezők vonzották a működőtőkét a déli államokba?

6. a) Keresd meg New Orleans városát a Google Térképen!

b) Hogyan segítette földrajzi helyzete a kialakulását?

c) Felismerhetők-e a város szerkezetén az észak-amerikai városok jellegzetességei? Miért?

7. Melyek a nyugati országrész fő természeti erőforrásai? Használd az atlaszt!

8. a) Los Angeles világszerte ismert a magas légszennyezettségéről. Sorold fel a szennyezést kiváltó emberi tényezőket és a problémát súlyosbító környezeti okokat!

b) Milyen megoldást javasolnál a probléma kezelésére?

9. a) Nevezd meg Latin-Amerika trópusi mezőgazdaságának fő termékeit!

b) Nevezd meg Latin-Amerika mérsékelt övezeti mezőgazdaságának jellegzetes termékeit!

c) Készíts listát a latin-amerikai eredetű, Európában kapható termékekről!

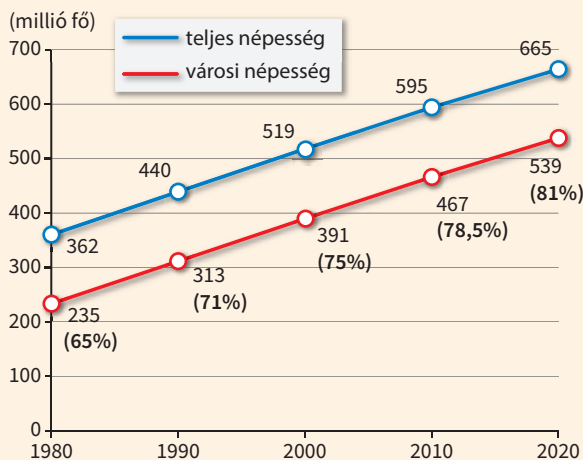
10. Milyen környezeti károkkal járt a mezőgazdaság területi átrendeződése (6.4.)?

11. a) Melyek Latin-Amerika népesedésének jellemzői (6.5.)?

b) Nézz utána, hogy miért alakultak ki a favelák, a szegények által lakott városrészek? Olvasd el a szemelvényt is!

c) Miért vállalják fel a lakosaik ezeket a körülményeket?

A villanypóznákat összekötő kusza vezetékrendszerek, a többszintes, szorosan egymásba kapaszkodó házak és a közöttük húzódnó szennyvízcsatornák az itt letelepedők kemény kétkezi munkájáról árulkodnak. Nem egyszerű feladat itt téglából meg cementből házat építeni, hiszen az alapanyagokat a meredek síkatorokon kell felcipelni. Sok épületben nincs megfelelő vízellátás és higiéniai feltételek sem adóttak. A különböző helyi szervezeteknek köszönhetően átmeneti megoldás mindig akad, hosszú távon azonban komolyabb kormányzati beruházásokra lenne szükség. „Aki leleményes, annak viszonylag jó élete lehet itt. Sokan többféle munkát is elvállalnak. Van, aki takarít vagy gyerekekre vigyáz és mellette gyümölcsöt árul, mások halászni járnak, és egyre többen vannak azok is, akik motorra gyűjtenek, hogy aztán taxisofőrnek álljanak” – állítja egy helyi fiatal.

6.5. Latin-Amerika népességyarapodása

Fogalmak

ipari övezet | napfényövezet | monokultúra | USA–Mexikó–Kanada egyezmény

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mely tényezők segítették az USA világgazdasági vezető szerepének kialakulását?

2. Foglald össze Latin-Amerika gazdaságának jellegzetességeit! Mutasd be az összefüggéseket!

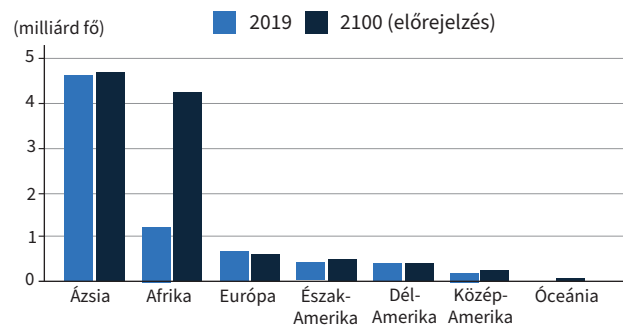
A **gyarmatosítás** maradandó nyomot hagyott Afrika országainak életében. A kontinens országai a gyarmattartók olcsó nyersanyag-kiszolgálói és termékeik piacai voltak, ezért senkinek nem volt érdeke, hogy fejlessék a feldolgozóipart. A gyarmatosított országok gazdasági életét a bányászatnak és a nyersanyagexportnak rendelték alá. Az afrikai gyarmatok függetlenné válásukkor torz, egyoldalúan a bányászatra és a mezőgazdaságra épülő gazdaságokat örököltek.

A kontinens legnagyobb problémája a gyors népességyarapodás. A 20. század közepére a halálozási arányszám csökkent, és a viszonylag állandó születési arányszám, valamint a születéskor várható élettartam emelkedése miatt a **népesség számának növekedése gyorsult**. A 20. század végén északon a gyors népességyarapodás ugyan lassult, de a Szaharától délre fekvő országokban továbbra is generációnként megduplázódik a népesség. 2100-ban Nigéria, Etiópia, Tanzánia, Egyiptom és a Kongói Demokratikus Köztársaság a világ tíz legnépesebb országa között lesz.

Miért van kétféle Afrika?

Az afrikai országok gazdaságának fejlettsége, népesedési folyamataik, a lakosság életszínvonala és még számos jellegzetesség miatt a kontinenst két nagy egységre, **Észak-Afrikára** és **Szaharától délre fekvő Afrikára** (szubszaharai Afrika) osztjuk. Afrika országainak több mint fele alacsony jövedelmű ország.

Észak-Afrika társadalmi-gazdasági mutatói sokkal kedvezőbbek a szubszaharai országok mutatóinál (7.1. táblázat), gazdasága a legfejlettebb a kontinensen a Dél-afrikai Köztársaság után. A **bányászat** (kőolaj, földgáz, foszfát) mellett jelentős a fémfeldolgozás, a vegyipar, a textilipar, az élelmiszeripar és a fogyasztási

7.1. A Föld népessége kontinensenként (előrejelzés 2100-re)

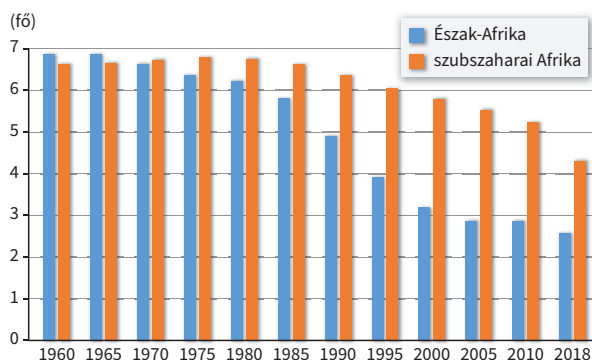
cikkek gyártása. A Földközi-tenger partján az európai piacokra is kerülő primőr zöldségeket (pl. paradicsomot, paprikát), citrusfélét, olajfát termesztenek. Észak-Afrika **idegenforgalma** (pl. Egyiptom, Marokkó) kiemelkedik a kontinensen.

A **szubszaharai Afrika** gazdasága a 21. század elején gyorsan fejlődött, azonban az egy főre eső jövedelem tartós növekedését akadályozza az **eltartott gyermeknépesség magas aránya** a 15–64 éves eltartó népességhez képest. Ennek oka továbbra is a magas termékenység (7.2.). A **születésszabályozás** bevezetése néhány országban eredménnyel járt, de a legtöbb helyen az írástudatlanság, a társadalmi szokások és hagyományok megnehezítik a kezdeményezések sikerét.

A gazdasági felzárkózást a magas **munkanélküliség** is hátráltatja. Fő oka a népességszám emelkedése és az alapvető képzettség hiánya. Nem képes a megélhetést biztosítani a hagyományos mezőgazdaság sem. A nagyarányú **vidéki munkanélküliség vándorlást** indított el, amelynek célpontjai a nagyvárosok és a szomszédos országok. A városokban azonban nincs elegendő munkalehetőség, ezért a nagyvárosok peremén zsúfolt, egészségtelen **nyomornegyedekben** tengődik a városba áramló népesség jelentős része (7.5.).

A becslések szerint Afrikán belül 20–50 millió fő (a népesség kb. 3–5%-a) vándorol. A szubszaharai országokból elvándorlók 2/3 része a térség országaiban telepedik le, az észak-afrikai migránsok több mint 90%-a a régió kívüli országba vándorol.

Sok gyermek nem jut elegendő, a fejlődésükhöz szükséges fehérjéhez és vitaminokhoz. Az **éhezésen** csak átmenetileg enyhítenek a nemzetközi élelmiszersegélyek. A földrészen pusztító szárazságok és a vízkészletek rossz felhasználása fokozza az élelmiszerhiányt (pl. Száhel-öv).

7.2. Egy nőre jutó élve születés Afrikában

7.3. Iskola Malawiban 2018-ban (b) és a Dél-afrikai Köztársaságban 2015-ben (j)

7.5. Kibera nyomornegyed Nairobiban (Kenya) (b); Lagos (Nigéria) kereskedelmi központja, az Eko Atlantic City (j)

Gondot okoz a népesség alapvető **szociális és egészségügyi ellátása**. Milliók számára hiányzik az **egészséges ivóvíz**, elektromos áram vagy a minimális orvosi ellátás. Számos afrikai országban **járványok** (HIV, ebola) pusztítanak.

Nehezíti a felzárkózást, hogy a szubszaharai országokban 35 millió gyermek **nem jár iskolába**, az ingyenes oktatás ellenére is csak lassan csökken az analfabéták száma. A 15–24 évesek 2/3-a tud írni és olvasni, ami megnehezíti a hatékony egészségügyi felvilágosítást, de a minimális szakképzettség megszerzését is.

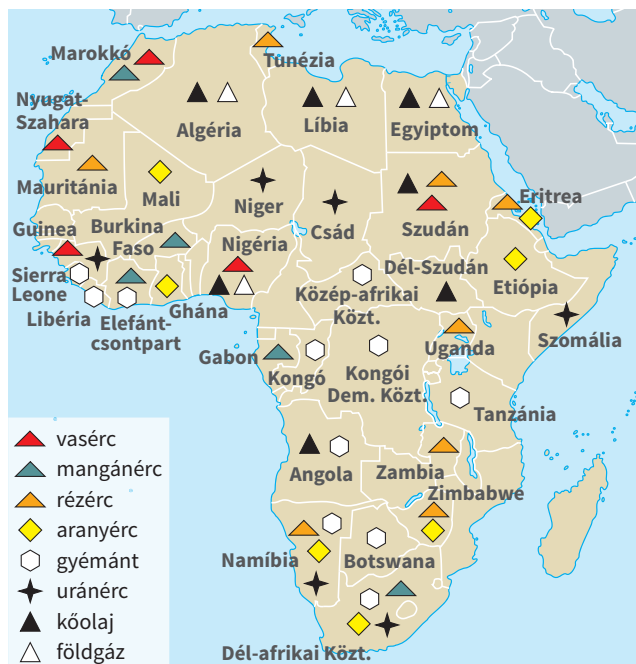
Akadályozza a fejlődést a gyakorta **bizonytalan bel-, illetve külpolitikai helyzet**, amely a katonai kiadások növekedését eredményezi. Sokszor egy-egy ország vezetőinek gazdaságpolitikáját érdekcsoportok határozzák meg. Gyakori a **korruptió**, amikor a közintézmények

dolgozói pénzért vagy más juttatásért jogosulatlan előnyhöz juttatnak másokat.

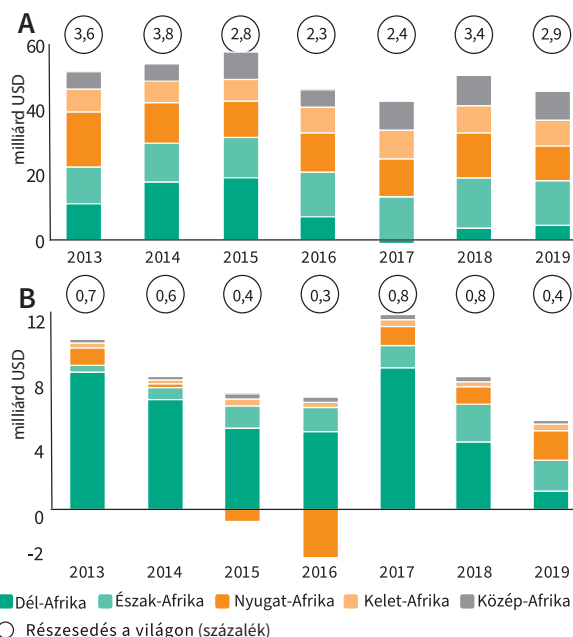
Látványos gazdasági változások

A 2000-es évek elejének gyors **gazdasági növekedését külső és belső tényezők** határozták meg.

A feltörekvő országok (Kína, India) gyorsan fejlődő gazdasága számára szükséges **ásványkincsek** jelentős részét Afrikából szerzik be (7.4.). Az utóbbi bő egy évtized alatt az Afrikába érkező kínai **működőtőke** 40 százalékát az ércek kitermelésébe, 1/3 részét az energiagazdaságba fektették be. A legtöbb tőke a Kongói Demokratikus Köztársaságba, a Dél-afrikai Köztársaságba, Nigériába, Egyiptomba és Nigerbe érkezett.

7.4. Afrika ásványkincsei

7.6. Az Afrikába érkező működőtőke régiónként (A) és az afrikai befektetők a kontinensen (B)

7.7. Chefchaouen (Marokkó) (b); hagyományos mezőgazdaság, kukoricatermesztés (j)

7.9. Textilipari üzem Etiópiában (b); autógyár a Dél-afrikai Köztársaságban (j)

A centrumországok támogatták a **gazdasági szerkezetváltást**, amit ösztönzött az afrikai országok nagyobb nyitottsága is.

Több ország **adósságterhe csökkent** (sok súlyosan eladósodott ország tartozását elengedték; a külső adósság az afrikai GDP $\frac{1}{4}$ részét teszi ki, a hitelek törlesztésére az exportbevételek 7%-át költik).

A külföldön munkát vállaló afrikaiak **hazautalásai** miatt növekedett a belső fizetőképes kereslet, ezért nőtt a lakosság **belső fogyasztása**.

A működőtőke beáramlását serkentette több országban is a **politikai intézményrendszer fejlődése**, a demokrácia térnyerése, valamint a fegyveres konfliktusok számának csökkenése.

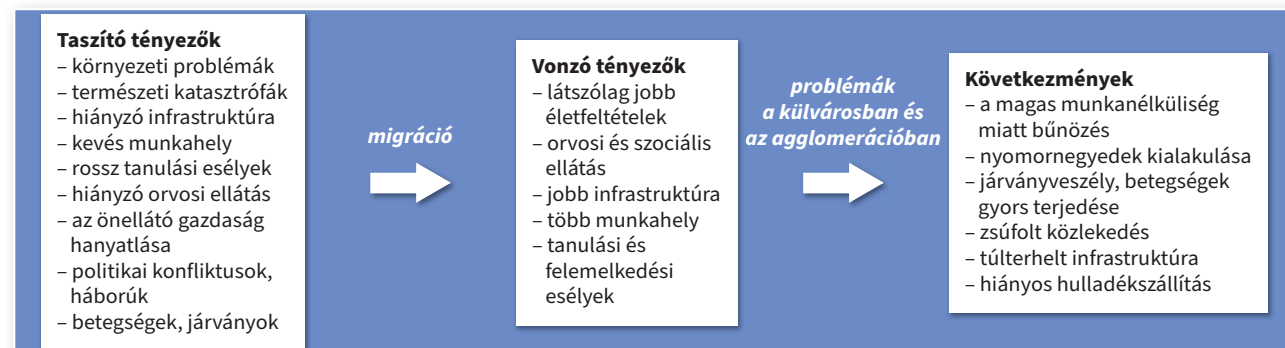
Az **idegenforgalom** több afrikai országnak (pl. Egyiptom, Marokkó, Tunézia, Kenya, Namíbia, Elefántcsontpart, Mauritius) fontos bevételi forrás. Ázsia után Afrika turizmusa fejlődik leggyorsabban. Az idegenforgalom a kontinens GDP-jének 8,5 százalékát adta 2019-ben.

A látványos gazdasági átalakulás ellenére sok országban ma is a **mezőgazdaság** a gazdaság vezető ága, amely Észak-Afrikában a foglalkoztatottak 15%-ának, a szubszaharai országokban felének ad munkát. A **duális** szerkezetű mezőgazdaságban egyaránt jelen van a hagyományos gazdálkodás (pl. gumós növények,

kukorica) és a piacra termelő ültetvényes gazdálkodás (pl. kakaó, kávé, banán, olajpálma). A hagyományos gazdálkodásban a termésátlagok alacsonyak, a termés mennyiségének növelését a termőterület bővítésével érik el, ami súlyos **környezeti problémák** (pl. az elszívatosodás) okozója.

A kontinensre beáramló működőtőke ellenére az iparban még mindig a **kitermelő ágak** (pl. a bányászat), a **könnyűipar** és az **élelmiszeripar** dominál. A nyersanyagok, ásványkincsek nagy részét feldolgozatlanul vagy alacsony feldolgozási fokon értékesítik, így exportbevételeik szerényebbek, mint ha késztermékeket adnának el. Az afrikai országok kereskedelmének szerkezete tükrözi az elmaradott termelési viszonyokat: a késztermékeket és tudásalapú szolgáltatásokat általában kénytelenek importálni. Például az olajexportáló országok (pl. mint Angola, Nigéria) nyersolajat exportálnak, majd drágábban visszavásárolják a finomított olajat.

Afrika eddig **kevésbé tudta kihasználni a globalizáció kínálta lehetőségeit**. A globalizáció folyamatában egy-egy terméket több országot behálózó **termelési láncokban** állítanak elő. Ezekbe a termelési láncokba Afrika a nyersanyagaival és az olcsó munkaerővel kapcsolódott be.

7.8. Az Afrikán belüli migráció okai és következményei

- 1.** a) Hasonlítsd össze a Szaharától délre fekvő országokat az észak-afrikai országokkal a 7.1. táblázatban lévő szempontok alapján!
b) Milyen társadalmi különbségekre következtetsz az adatokból? Mik a különbségek természeti okai?

Szempontok	Szubszaharai országok	Észak-Afrika
Népesség (millió fő)	940	456
GDP/fő (USD)	1600	8100
Napi 1,25 USD-ből élők aránya (%)	51	3
Alultápláltság (népesség %-a)	26	< 5
Alapfokú oktatásban részt vevők aránya (%)	76	94
5 évnél fiatalabbak halandósága (1000 főre)	77	22
Születések aránya 15–19 éves nők esetében (1000 főre)	101	39
Fogamzásgátlót használó nők aránya (14–49 évesek, %)	22	60
Születéskor várható átlagos élettartam (év)	55–61	74–77
Tbc-megbetegedés (100 000 főre)	490	27
A városiakok közül nyomortelepeken él (%)	55	13
Munkanélküliség (a munkaképes korúak százaléka)	7	11

7.1. táblázat. Társadalmi különbségek Afrikában (2017–2019-es adatok)

- 2.** Mi vonzza a külföldi működőtőkét? Keressetek példákat a tőkét vonzó tényezőkre!
3. Vitassátok meg, hogy Dél-Korea, Vietnám vagy Mexikó fejlődési útja példaként szolgálhat-e az afrikai országok számára!

- 4.** a) Hasonlítsd össze a két lány társadalmi helyzetét!
b) Magyarázd meg a különbségek okait és azok társadalmi következményeit!

Lina Etiópiában él		Szilvia Magyarországon él
5 testvére van, abbahagyja az iskolát, mert vizet kell hordania, tűzifát gyűjtenie, és gondoskodni a kisebb testvéreiről	8 éves	2. osztályba megy, délutánonként a barátnőivel játszik
apja meghal AIDS-ben	12 éves	először kap szexuális felvilágosítást az iskolában
férjhez megy egy férfihoz, akit az anyja keresett neki, megszületik az 1. gyereke, a családtervezésről alig tud valamit	16 éves	középiskolába jár, most van először fiú barátja, tudja, hogyan védekezzen a terhesség és az AIDS ellen
már 2 gyermeke van	18 éves	megkezdi egyetemi tanulmányait
	24 éves	befejezi egyetemi tanulmányait, azóta dolgozik
4. gyermekét várja, komplikációk lépnek fel, a gyermek meghal szülés közben	29 éves	férjhez megy, megszületik az 1. gyermeke
5. gyermeke születésekor tudja meg a bábától, hol kaphat ingyenes fogamzásgátló szerezket, nem lesz több gyermeke	34 éves	megszületik 2. gyermeke, nagyobbik gyereke óvodába jár
már 4 unokája van	36 éves	
	60 éves	nagymama lesz
születésekor várható élettartama	64 éves	
	78 éves	születésekor várható élettartama

7.2. táblázat. Milyen élet vár a gyerekekre?

- 5.** Tartsatok workshopot, amelyen bemutatjátok javaslataitokat arról, hogyan kellene átalakítani a földrészt iparárt!

Fogalmak

Észak-Afrika | Száhel-öv | szubszaharai Afrika | gyarmatosítás | korrupció | adósság

Összefoglaló kérdések, feladatok

- 1.** Miért egyenlőtlen az ipar területi elhelyezkedése Afrikában? Hol tömörülnek a nagyobb központok?
2. Melyek Afrika legnagyobb társadalmi problémái?

A 20. század végén Brazília, Oroszország, India és Kína gyors gazdasági fejlődésére figyeltek fel a világgazdaság. Míg 1990-ben a globális bruttó hazai termék (GDP) 11%-át adták együttesen ezek az országok, 2014-re ez a szám közel 30%-ra emelkedett. Mindegyik ország regionális nagyhatalom jelentős természeti erőforrásokkal, hatalmas területtel és nagy népességszámmal. Az elmúlt évtizedben tapasztalt gyors gazdasági növekedésük révén gazdasági és politikai szerepük is nő. Ezeket az országokat az angol nevük kezdőbetűi alapján **BRIC-országoknak** nevezték el. Az országok államfői 2009-ben megtartották első csúcsertekezletüket, és 2010-ben új taggal, a Dél-afrikai Köztársasággal bővült az országok köre, így a BRIC elnevezést BRICS-re változtatták. Jelenleg a BRICS-csoport országaiban él a Föld lakosságának 40%-a, itt állítják elő a világ hazai össztermékének (GDP) 21 százalékát, és ezek az országok együttesen a világ devizatartalékának közel felét birtokolják.

Brazília nyersanyagokban, mezőgazdasági termékekben gazdag. Az 1970–1980-as évek importhelyettesítő iparosítása, az olajválságok, az eladósodás következményei máig érezhetőek. Az 1990-es években kezdődött gazdasági reformok hatására gazdasága megerősödött. Az ország autógyártása gazdaságának egyik húzóágazata. Az ezredforduló után az ország gazdasága látványosan fejlődött, azonban az utóbbi években a gazdasági növekedés megtor-

pant. A nagy jövedelmi különbségek miatt egyre nagyobb a feszültség a társadalmi rétegek között. A lakosság negyede él a szegénységi küszöb alatt.

Oroszország a világgazdaságban elsősorban természeti erőforrásaira épít. Szinte minden ásványi nyersanyagban bővelkedik, közülük az energiahordozók jelentősége kiemelkedő. Földgáz- és kőolajtermelése, szénbányászata a világ élvonalában van. Hiába növekedett dinamikusan az orosz gazdaság a 21. század elején, a fejlődés elmaradt. Hatalmas megtakarítások vannak külföldi állampapíroknál, amelyek a gazdaság versenyképességét nem erősítik. A bevételekből lehetne modernizálni az orosz gazdaságot. Sérülékeny helyzetet teremtettek a nyugati gazdasági szankciók (leginkább, hogy korlátozták a hozzáférést külföldi forrásokhoz), az olajár zuhanása, a geopolitikai kockázatok. Oroszország külkereskedelmi forgalmának a felét az Európai Unióval bonyolítja le, ugyanakkor az unió kereskedelmi forgalmában Oroszország aránya nem jelentős (7%).

A globális válság oroszországi hatásai megmutatták, hogy a gazdasága erősen kiszolgáltatott az energiaárak világgazdasági alakulásának. A válság idején jelentősen visszaesett az energiahordozók iránti kereslet, miközben Oroszország devizabevételeinek túlnyomó részét (60%-át) a kőolaj, a kőolajszármazékok és a földgáz exportjából szerzi. Az orosz társadalom nagy problémája, hogy óriásira növekedtek a vagyoni különbségek.

India Földünk második legnépesebb országa, társadalmi-gazdasági fejlődését alapvetően befolyásolta a gyarmati múlt. A legelmaradottabb és a legfejletlenebb vonásokat egyaránt mutató India világgazdasági szerepe egyre jelentősebb. 1991-ben átfogó gazdasági reform kezdődött, az azt követő évtizedben a tartós gazdasági növekedés érezhető volt. A nemzetközi tőke nagyberuházásokat támogat az országban, az indiai tőke pedig a világ minden táján terjeszkedik. Még ma is a mezőgazdaság foglalkoztatja a legtöbb embert Indi-

ában. Az ország iparában a hagyományos nehézipar (vaskohászat, acélgégyártás) a meghatározó, de gyorsan fejlődik a **vegyipar**, az **építőipar** és a gépipar. A hagyományos iparágak kialakulásának fő telepítő tényezői a hazai feketekőszén, vasérc és acéltölvözők voltak, ez utóbbiakból jelentős a kivitel is. India autóipara kedvelt befektetési célpont lett, termékeinek piaca az egyik leg-

gyorsabban bővülő. A gazdaságban megjelentek a legmodernebb ágak is: elektronika, űrtechnika, biotechnológia, távközlési berendezések gyártása, de a legnagyobb fejlődés a **szoftverkészítést** jellemezte.

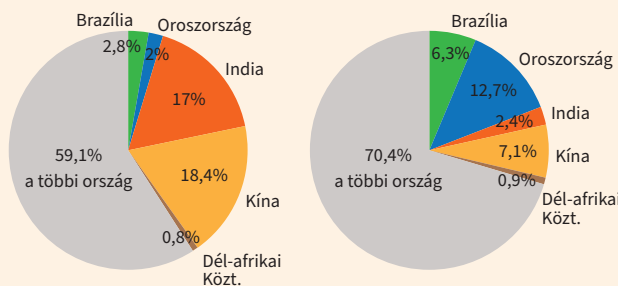
A **Dél-afrikai Köztársaság** az afrikai kontinens vezető gazdasága, jelentős nyersanyagforrásaival regionális nagyhatalom. Az ipar fő ágai a bányászat, az autógyártás, a fémműsészet, a gépgyártás, a textilipar, a vegyipar, a műtrágyagyártás, a hajójavítás. A Johannesburgi tőzsde a világ húsz legnagyobb tőzsdéje közé tartozik. Nemcsak az ország ipara, hanem a mezőgazdasága is a legfejlettebb a kontinensen. Az ország legfontosabb kiviteli terméke az aranyérc, a gyémánt, a platina, valamint egyéb fémek és nyersanyagok. Bár a kontinens legfejlettebb országa, a Dél-afrikai Köztársaság komoly belső problémákkal és etnikai feszültséggel küzd, magas a HIV-fertőzöttek aránya, és nagyok a jövedelmi különbségek az országon belül. *(Kína gazdaságáról a 4. leckében olvashattál.)*

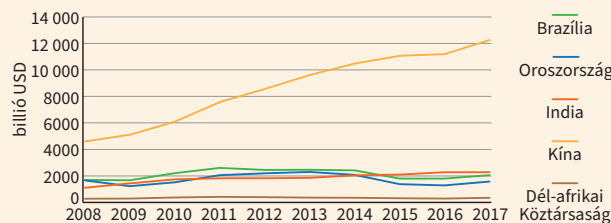
A BRICS-országok (forrásfeldolgozás)

1. Alkossatok 4 fős csoportokat, majd a szemelvény és az ábrák alapján válaszoljatok a kérdésekre!

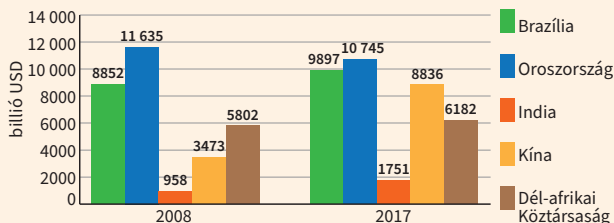
- Miben hasonlítanak a részt vevő országok?
- Mi lehet a közös érdeke ennek az öt, három különböző kontinensen elterülő országnak?
- Valós ez a szövetség, vagy csupán a nemzeti érdekvégyesítés fóruma?

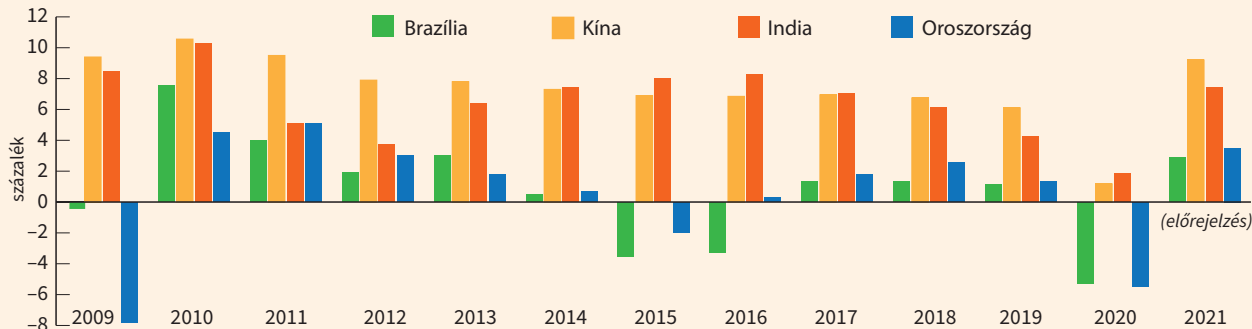
8.1. Részesedés a világ népességéből és területéből

8.2. A GDP változása

8.3. Az 1 főre jutó GDP (USD)

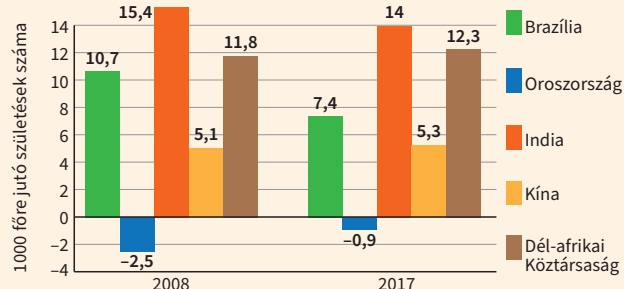

8.4. A gazdasági növekedés

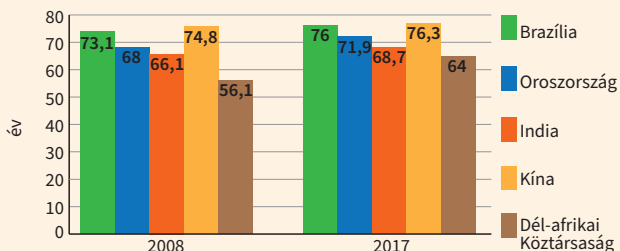
A Standard & Poor's Global Ratings elemzői szerint nincs létjogosultsága a BRICS-csoport fennmaradásának, a tagok fejlődésének ütemében tapasztalható lényeges eltérések miatt. Az öt ország hosszú távú gazdasági tendenciájának különbözősége miatt a BRICS már nem tekinthető logikus gazdasági csoportnak. Az elmúlt csaknem két évtizedben Kína és India gazdasági növekedése jóval nagyobb volt a vártnál, miközben csalódást okozott Brazília, Oroszország és a Dél-afrikai Köztársaság. Egyes szakemberek szerint a jövő az ICASA-országokban van: India (I), Kína (C), Afrika (A), Dél-Ázsia (SA).

d) Olvasd el a Standard & Poor's Global Ratings elemzőinek összegzését, majd az adatok elemzése után érvelj az állításuk helyessége mellett, illetve ellen!

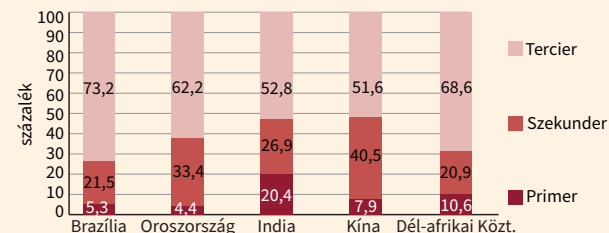
e) Járj utána, hogy milyen területeken figyelhető meg együttműködés és az milyen mélységű!

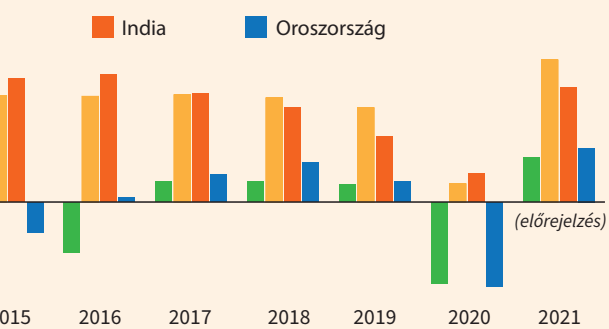
8.5. A természetes szaporodás

8.6. A születéskor várható élettartam

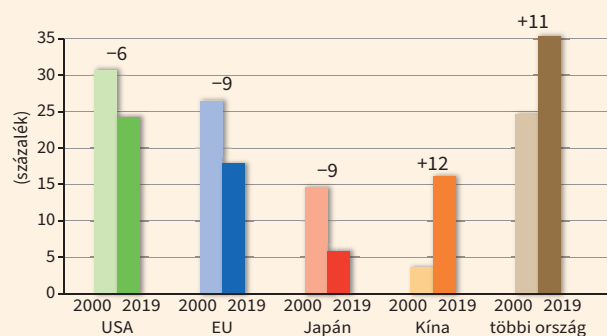
8.7. A GDP megoszlása gazdasági szektoronként (2018)

9.

Összefoglalás

1. Olvasd le a 9.1. ábráról, hogyan változott a gazdasági centrumok vezető országainak részesedése a világon előállított GDP-ből 2000-hez viszonyítva!

9.1. A vezető gazdaságú országok részesedése a világon előállított GDP-ből 2000 és 2019 között

2. a) Rendezettek érvelőversenyt: Miért jó uniós polgárnak lenni? Az győz, aki a legtöbb jó érvet tudja meggyőzően elmondani.

b) Milyen előnyös és hátrányos hatással van az életedre az EU-csatlakozásunk?

3. A belső piac egy olyan közös gazdasági térség, amelyben érvényesül a négy szabadság. Mit jelent a négy szabadság az európai polgárok életében?

4. Olaszországban az északi és a déli területek között, Spanyolországban az ország központi területei és a partvidék között alakult ki gazdasági fejlettségi különbség. Milyen fejlődési lehetőségek állnak az elmaradott területek előtt?

5. Milyen szerepet játszik az idegenforgalom az „európai napfényövezet” országainak gazdasági életében? Melyek a fejlődést segítő és gátló tényezők?

6. Hogyan változott meg a rendszerváltoztató országok gazdasága az 1989 utáni átalakulás időszakában?

7. Szlovákia, Lengyelország, Csehország és Magyarország a Visegrádi Együttműködés (V4) országa.

Hasonlítsd össze a 2.2. ábra alapján az országok gazdasági növekedésének és versenyképességének alakulását!

Keress magyarázatot a különbségek okaira!

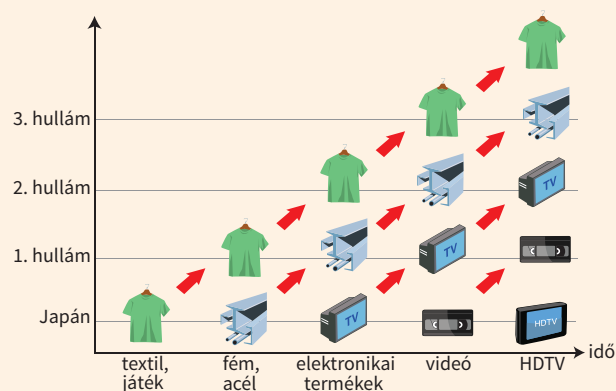
8. a) Mely régiókba, országokba exportál Japán működtetőket?

b) Miért volt hatással Japán gazdaságára a romló világgazdasági környezet?

9. Milyen hatással van az ázsiai újonnan iparosodott országok gazdasági fejlődése a többi perifériaország gazdaságára?

10. a) Azonosítsd a 9.2. ábrán az egyes fejlődési szakaszokat!

b) Milyen különbség van az egyes ágazatok munkaerőigénye között? Melyik igényli a képzetesebb munkaerőt? Miért?

9.2. A délkelet-ázsiai országok fejlődésének szakaszaiban meghatározó iparágak

11. a) Mely fejlettségi kategóriába sorolod Kínát az egy főre jutó GNI alapján? Nézd meg *A gazdaság színvonalának jellemzése* című leckeében található térképen (11. oldal 2.4.)!

b) Hasonlítsd össze Kína GDP-jének nagyságát a gazdasági erőterek GDP-jével (3.2.)!

c) Elemezd a kínai gazdaságot az 9.1. táblázat alapján! Mely tényezők határozzák meg leginkább az ország gazdaságának fejlődését?

Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek
tartós befektetés	külföldi technológiák	újabb infrastruktúra építése	függés az európai, észak-amerikai exporttól
stabil ipari termelés	energia- és nyersanyag-függőség	növekvő export	emelkedő energia- és nyersanyag-árak
alacsony szintű eladósodás	sok kevésbé termelékeny kis- és közép-üzem	K+F támogatása	hiányzó szociális háló
stabil és növekvő belső fogyasztás (nagy belső piac)		a belső piac erősítése a fogyasztás növelésével	a népesség előregedése
nagy munkaerő-kínálat		kapcsolat az ASEAN-nal	

9.1. táblázat. A kínai gazdaság elemzése

12. Milyen termékek adják a kínai kivitel főbb csoportjait? Mely termékekkel találkozol vásárlóként?

13. Hasonlítsd össze a két autót (9.3.)! Mivel magyarázod a hasonlóságokat?

9.3. A Kínában gyártott autók egy része külföldi márka, másik része hazai fejlesztés

14. Milyen szerepe van az USA–Kanada–Mexikó egyezmény együttműködésnek? Mutasd be az együttműködés lehetőségeit és korlátait!

15. Foglald össze vázlatosan az USA világgazdasági szerepét!

16. Mutassátok be pármunkában Latin-Amerika erősségeit és gyengeségeit, lehetőségeit és veszélyeit! A jegyzeteket a füzetben készítsétek el!

17. Az afrikai népesség egy része a politikai-gazdasági és egyéb problémák miatt elhagyja a kontinentst. Melyek a kivándorlás okai?

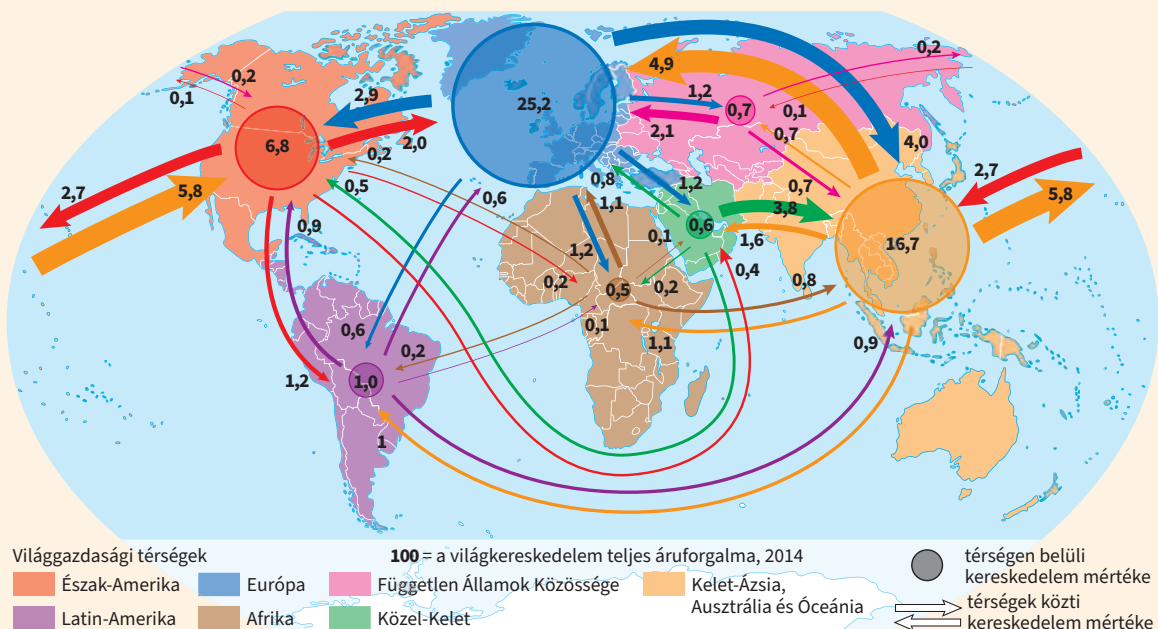
18. Tanulmányozd az atlaszod *Környezeti veszélyek* című tematikus térképén az éhségövezet kiterjedését! Mi az oka annak, hogy a legszegényebb országok ebben a sávban helyezkednek el?

20. Mely országokra, országcsoportokra ismersz a képek alapján? Jellemezd az 1. feladat ábrája segítségével világgazdasági jelentőségüket!

9.5. Országok, országcsoportok

19. Hasonlítsd össze a centrum- és a perifériatérsegek kereskedelmi kapcsolatait!

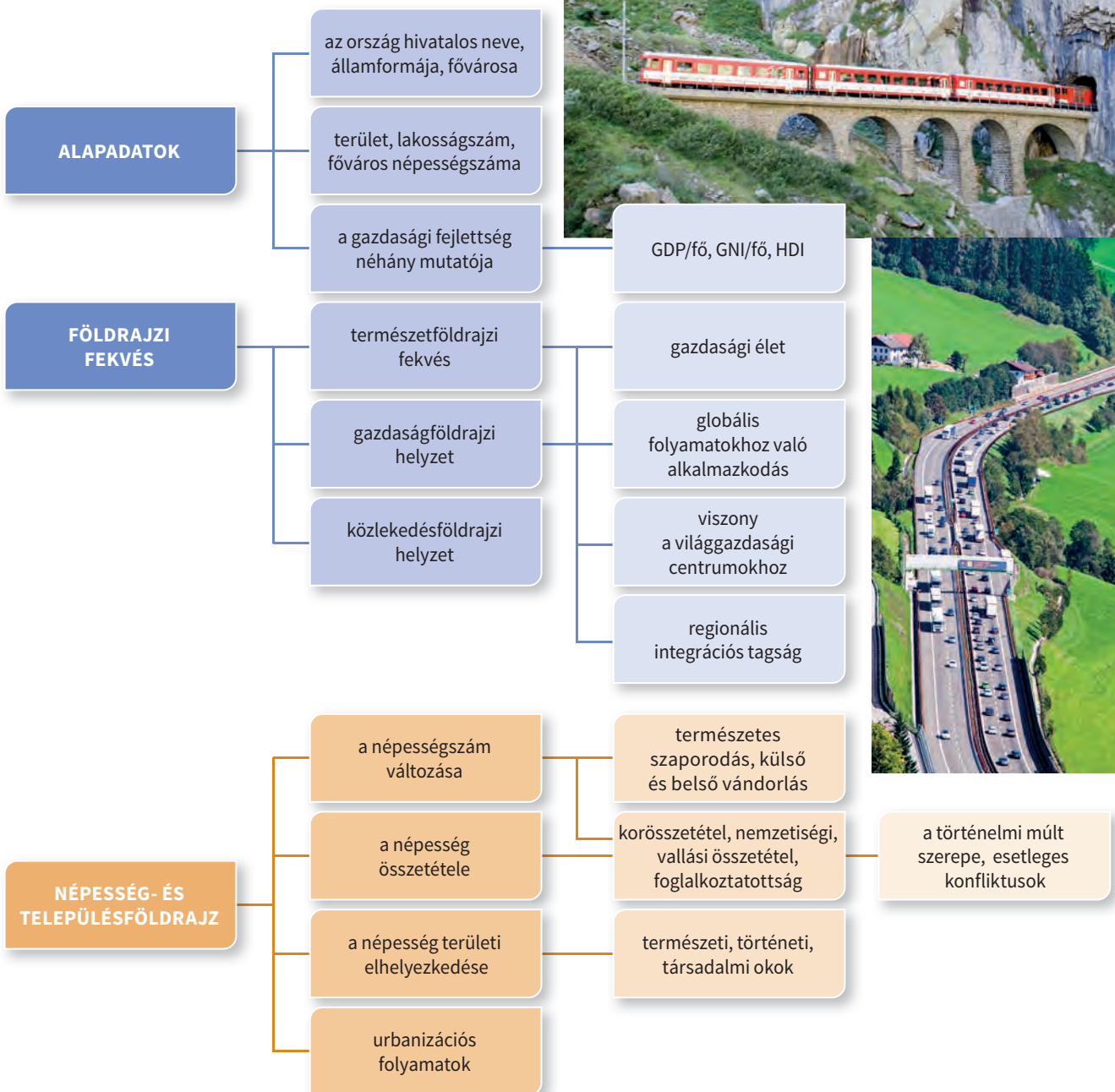
9.4. A világgazdaság legfontosabb irányai

Az országok és a térségek földrajzi arca

Szemponatok a jellemzéshez

Ebben a tanévben számos ország, illetve kisebb-nagyobb régió társadalmi-gazdasági földrajzával ismerkedtetek meg. Most arra nyílik lehetőségek, hogy az általatok kiválasztott európai ország vagy térség földrajzát ti dolgozzátok fel, és előadás keretében megismertessétek a többiekkel is. Ehhez nyújtanak segítséget az alábbi szempontok és kérdések.

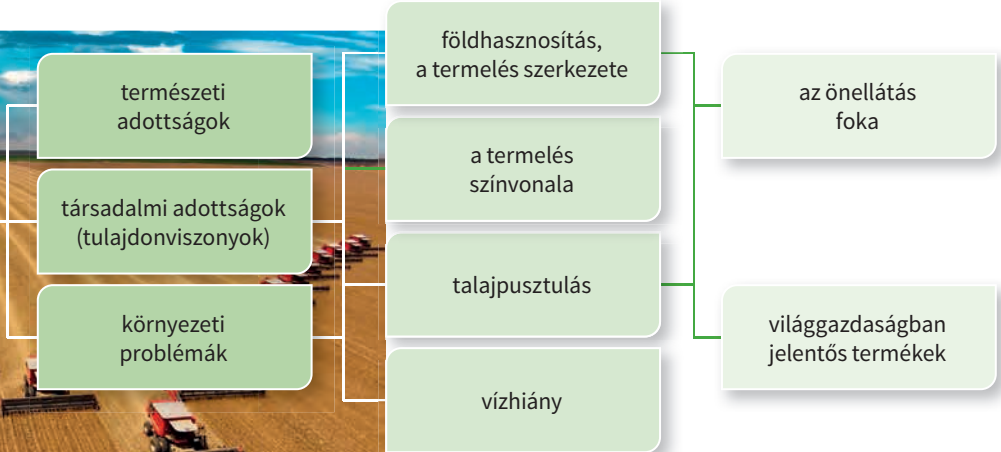
Alakítsatok 4-5 fős csoportokat, és osszátok fel a rész-témákat egymás között! A téma ismertetéséhez használhattok bármilyen bemutató programot (pl. ppt-prezentációt, prezit), vagy készíthettek tablót, posztert. Egy-egy előadás időtartama ne haladja meg a 7-8 percet, hogy kérdések feltevésére és megválaszolására is maradjon idő!

Az országok és a térségek földrajzi arca

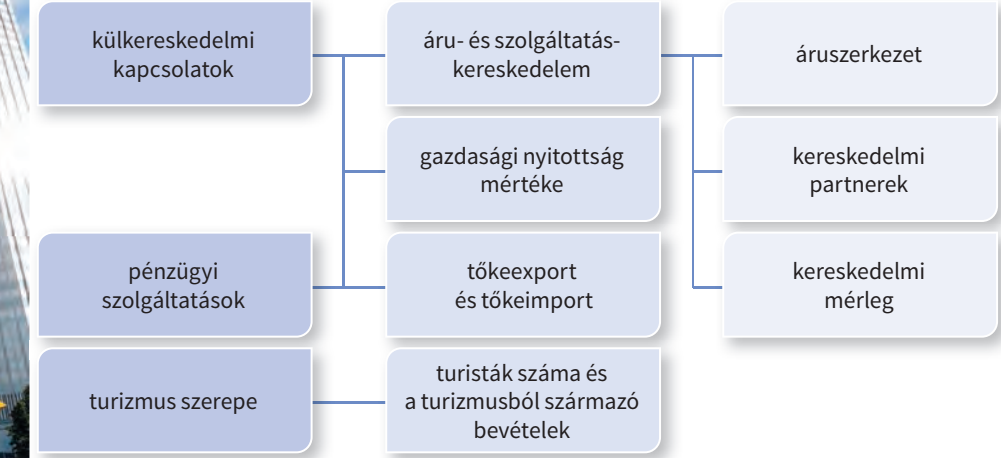
MEZŐGAZDASÁG

IPAR

TERCIER és KVATERNER SZEKTOR

5. Fenntarthatóság – kérdőjelekkel

Feléljük-e a természeti erőforrásokat? Mekkora az ökológiai lábnyomod?

Miért tekinthető a hulladék másodlagos nyersanyagnak?

Mi a fenntartható gazdaság lényege?

Egy új ipari forradalom küszöbén vagyunk? Mi az ipar 4.0?

Milyen hatása van a világméretű Covid-19-járványnak a világ gazdaságára?

A robotoké a jövő?

Ebben a fejezetben néhány, Földünk egészségét érintő problémát ismerhetsz meg szemelvények és ábrák elemzésével az eddigi tanulmányaidra támaszkodva.

A bemutatásukban a rendszerező elv a jelenség kialakulásának kapcsolata a gazdasági szektorokkal.

Válassz egy képet az oldalpárról, majd fogalmazd meg, hogy mi jut eszedbe róla! Hogyan kapcsolódik a témakörhöz?

1.

A növekedés határai

1950–2020 között a Föld népessége több mint 3-szorosára, kőolajfogyasztása 9,3-szeresére, szénfogyasztása 6-szorosára, kukoricatermesztése 8,5-szeresére, acéltermelése 10-szeresére nőtt. A véges természeti erőforrások mind nagyobb mértékű felhasználása, a környezet rohamos átalakítása napjainkban már elengedhetlenné teszi, hogy tegyünk is az emberiség jövőjéért. Ehhez elsősorban az eddigi, a gazdasági növekedés és a haszon mindenhatóságát középpontba állító szemlélet és a gondolkodásmód átalakítására van szükség. Ebben jelenthet áttörést a **fenntarthatóság** elvének megfogalmazása. A kifejezést 1987-ben, egy szakértői jelentésben használták először. Bár a kifejezés helyességén, értelmezésén azóta is sokan vitatkoznak, a céljával mindenki egyetért.

A fenntarthatóság elve szerint a társadalmi-gazdasági folyamatok nem veszélyeztethetik a jövő nemzedékek életfeltételeit. A mai társadalmaknak úgy kell gazdálkodniuk a természeti erőforrásokkal, hogy az még

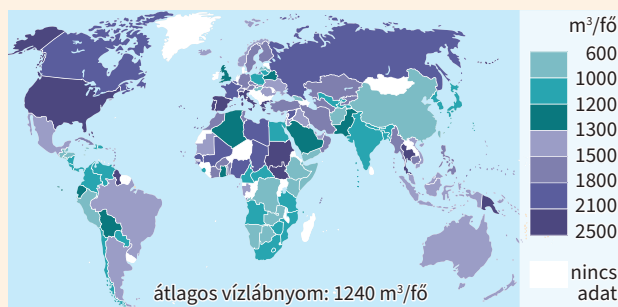
hosszú ideig lehetővé tegye az emberiség boldogulását. Ennek egyik feltétele, hogy a társadalmi és gazdasági tevékenységek **ne veszélyeztessék a környezet egyensúlyát, teherbíró képességét.** Ehhez elengedhetetlenül szükséges a gazdasági, a társadalmi és az ökológiai szemlélet összehangolása. A fenntarthatóság alapja a **hatékonyság, a tudás, az alkalmazkodás, az észszerű takarékoság, a tudatos gazdálkodás a környezeti adottságokkal.**

Az egyén szemszögéből is számos lehetőség kínálkozik arra, hogy tevékenyen részt vegyünk a fenntartható fejlődés megvalósításában. Ehhez azonban szükség van életvitelünk, vásárlási és fogyasztási szokásaink kisebb-nagyobb átalakítására, illetve arra, hogy jobban odafigyeljünk szűkebb és tágabb környezetünkre.

A fenntarthatóság mértékét többféle módszerrel mérik és fejezik ki. Ebben a leckében az ökológiai lábnyommal, a vízlábnyommal és a szén-dioxid-lábnyommal ismerkedhetsz meg.

1. a) Hogyan válik globálissá egy-egy probléma?
b) Mi a vízlábnyom? Fogalmazz meg a szemelvény alapján!
c) Mekkora a vízlábnyomod? Számítsd ki! A módszert itt találod: <https://waterfootprint.org>
d) Mi az oka annak, hogy ekkora különbség van egyes országok vízlábnyoma között?

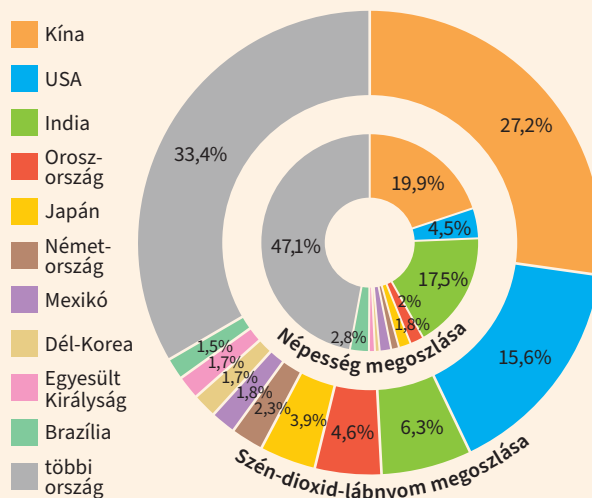
Az egyéni vízlábnyom az a vízmennyiség, amely az egyén által egységnyi idő alatt (általában egy év) fogyasztott áruk vagy szolgáltatások előállításához szükséges. Egy termék vízlábnyoma az a vízmennyiség, amelyet a termék előállításához használtak (pl. 1 db pamutpóló előállításához 2700 liter víz szükséges). Egy ország vízlábnyoma az a vízmennyiség, amelyet az ország lakosai által egységnyi idő alatt elfogyasztott áruk vagy szolgáltatások előállításához felhasználtak (1.1.).

1.1. Az egy főre jutó vízlábnyom országonként (2016)

2. a) Mi a szén-dioxid-lábnyom? Fogalmazz meg a szemelvény alapján!
b) Hasonlítsd össze az országok szén-dioxid-lábnyomának arányát a népesség részesedéséhez viszonyítva (1.2.)! Magyarázd meg a különbségek okait!

A szén-dioxid- (karbon-, szén-) lábnyom azt mutatja, hogy egy ember életmódja, egy termék életciklusa vagy egy vállalat tevékenysége mennyi közvetlen és közvetett CO₂-kibocsátással jár.

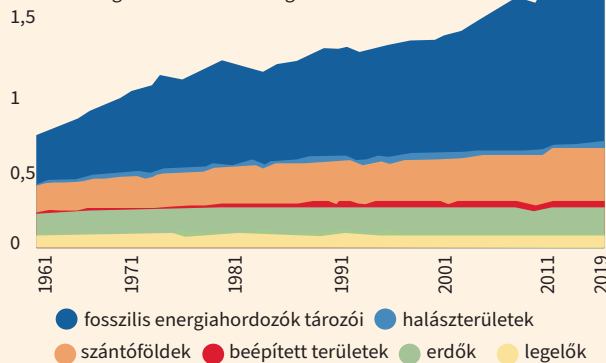

1.2. A világ szén-dioxid-lábnyomának és népességének megoszlása (2019)

- 3.** a) Mi az ökológiai lábnyom? Fogalmazd meg korábbi tanulmányaid alapján!
 b) Mekkora a te ökológiai lábnyomod? Számítsd ki! A módszer itt találd: <https://www.footprintcalculator.org>
 c) Állapítsd meg, hogy mennyi Földre lett volna szükség 1975-ben és 2015-ben az emberiség életmódjának fenntartásához (1.3.)!
 d) Hogyan és miért terheli a környezetet a banán hazai importja?
 e) Hogyan lehet a környezet terhelését csökkenteni? Vitasátok meg ezt a komoly problémát!

A **túlfogyasztás napjának** (Overshoot Day) nevezik azt a napot az évben, ami után már feléljük a Föld éves javait. Ez a nap 2019-ben július 29-re esett, vagyis akkorra használta el az emberiség a Föld éves erőforrásait.

Az emberiség ellátásához szükséges Föld

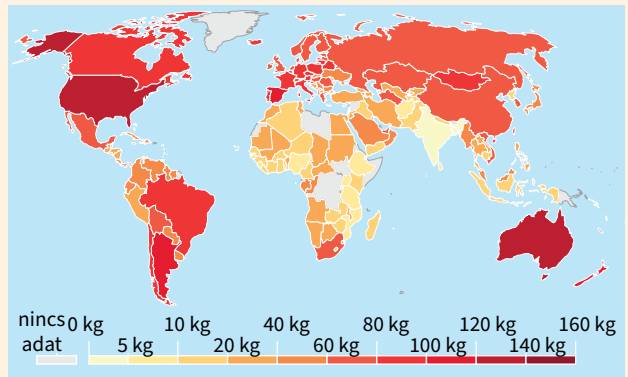

1.3. A világ ökológiai lábnyoma földterületek szerint

- 4.** Mit tehetnek a bolygónkért? Mely fogyasztási szokásaidat változtatnád meg! Gyűjtsd össze! Bővítsd a példaként felsorolt lehetőségeket! Példák:
- energiatakarékos izzók használata
 - használaton kívüli teleföntöltő eltávolítása a konnektorból
 - fürdés helyett zuhanyozás

- 5.** a) Számold ki a szemelvény elolvasása után, hogy mennyivel kell évente több takarmányt megtermelni, ha egy 10 millió fős országban fejenként 1 kilogrammal nő a húsfogyasztás!
 b) Mely országokban fogyasztanak sok húst, és melyekben keveset (1.4.)? Keress magyarázatot az okokra!

A **táplálkozási szokások megváltoztatásával nagyon sokat tehetünk környezetünk állapotáért. Tudjuk, hogy a növények (takarmány) által megtermelt energia kb. 1/10 része hasznosul a növényevő állatban (sertés), majd az elfogyasztott húsban lévő energiának ugyancsak 1/10 része hasznosul az emberben.**

1.4. Az egy főre jutó húsfogyasztás a Föld országaiban (2017)

- 6.** Egy amerikai vállalkozás 2020 decemberében megkapta az engedélyt a laboratóriumban előállított csirkehúspogácsák árusítására Szingapúrban. Ez az első eset, hogy szintetikus módon (műhús) előállított húst engednek üzletekben és éttermekben forgalmazni.
- a) Érveljete a szintetikus hús gyártása mellett és ellen!
 b) Járj utána, hogy miből és hogyan állítják elő a szintetikus húst!

A témakör további leckéi különböző globális problémákkal foglalkoznak szemelvények, adatok, ábrák felhasználásával. Ezúttal a bemutatásukban a rendszerező elv nem a probléma típusa vagy a kialakulásának helye, a geoszféra (ahogy ezt az első kötet végén láthattad), hanem a jelenség kialakulásának kapcsolata a **gazdasági szektorokkal**. Az egyes szektorok jelentőségének rövid bemutatása után különböző társadalmi-gazdasági folyamatok következményeit tanulmányozhatod és a fenntartható gazdaság különböző példáiról is olvashatsz. Azt azonban tudni kell, hogy a legtöbb bemutatott probléma következményei és megoldási lehetőségei túlmutatnak egy-egy szektoron. Ismételd át a következő órára a gazdasági szektorokról tanultakat (8–9. oldal)!

Fogalmak

globális probléma | fenntarthatóság | ökológiai lábnyom | túlfogyasztás | tudatos fogyasztói magatartás | energiatudatosság | vízlábnyom

Összefoglaló kérdések, feladatok

- 1.** Mi a fenntartható gazdaság lényege? Foglald össze tömören!
2. Miben hasonló és miben különböző a vízlábnyom, a szén-dioxid-lábnyom és az ökológiai lábnyom?

2.

Elegendő-e a nyersanyag?

A **primer (első) szektor** közvetlenül a természetben található javak felhasználásával nyersanyagot biztosít a szekunder szektor számára. Ebbe a szektorba tartozik a kitermelőipar (bányászat), a mezőgazdaság, az erdőgazdaság és a halászat is. A **bányászat** a világon megtermelt GDP 6-7 százalékából részesedik.

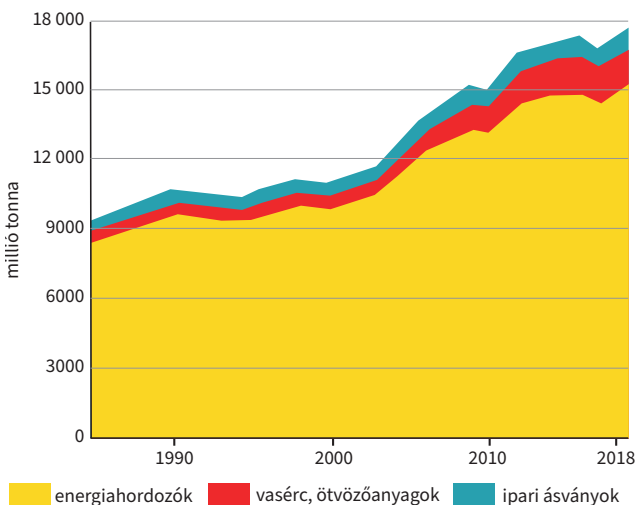
A **nyersanyag** általában a természetben megtalálható kitermelt (pl. érc, kőolaj, földgáz) vagy megtermelt anyag (pl. gyapjú, tojás). A nyersanyagot megmunkálva teljesen új anyagot kapunk (pl. fém, műanyag, cellulóz), vagy a feldolgozáshoz szükséges energiát nyerjük.

Az iparágak az anyagokat átalakítják, a nyersanyagból végterméket állítanak elő. Ez a végtermék azonban egy másik iparág nyersanyaga is lehet. Például a kohászat az ércből fémeket állít elő, a gépipar pedig ebből a fémből alkatrészt, gépeket készít.

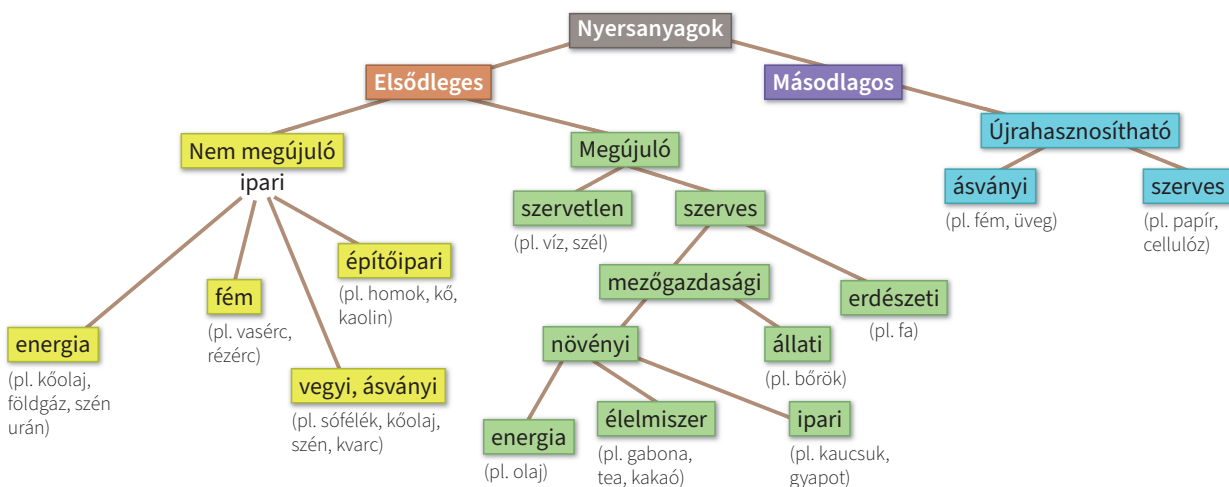
A nyersanyagokat több szempont szerint csoportosítják (2.1.). A természeti erőforrások felhasználása és a világpiacon kereslet növekedése hosszú ideig közvetlen összefüggésben állt a gazdaság fejlődésével és az ipari termelés növekedésével. Napjainkban azonban a kettő közötti kapcsolat már kevésbé szoros. A hatékonyabb technológia lehetővé teszi a fajlagos nyersanyag- és energiafelhasználás (egységnyi termékre jutó nyersanyag- és energiaszükséglet) jelentős csökkentését. A centrumországok takarékosabb termelése ellenére világméretben a **nyersanyag- és energiafogyasztás további növekedése várható**. Ennek oka elsősorban a periféria- és félperiféria-országok egy részében (pl. Kína, India, Latin-Amerika országai) lezajló ipari és

infrastrukturális fejlesztés. A nyersanyagok **felhasználása és kitermelése térben elválíik egymástól**. A perifériaországokban bővítették a kitermelést a centrumországok bányászati nagyvállalatai vagy áthelyezték oda a nyersanyagigényes termelés egy részét.

Korunk egyik globális problémája lett a világgazdaság biztonságos, **fenntartható ellátása** nyersanyagokkal. A nyersanyagok és az energiahordozók árának az 1970-es években bekövetkezett jelentős emelkedése ösztönözte a nagy ipari hatalmakat a takarékosabb és hatékonyabb nyersanyag- és energiafelhasználásra. Ez a **takarékosság** és az **újrahasznosítás** igényével is párosult.

2.2. A nyersanyagbányászat változása

2.1. A nyersanyagok csoportosítása

1. a) Mi a különbség az elsődleges és a másodlagos nyersanyagok között (2.1.)?

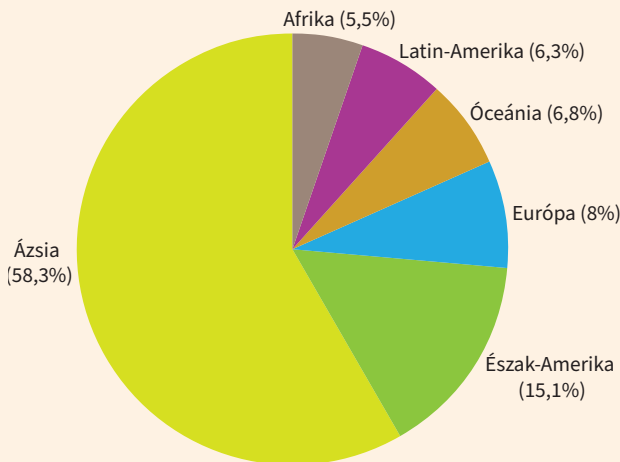
b) Mi a különbség a megújuló és a nem megújuló nyersanyagok között (2.1.)? Értelmezd az ábrát!

2. Elemezd az 2.2. ábrát! Magyarázd meg a változások okait!

3. Tanulmányozd a 2.3. és 2.4. ábrát!

a) Mi a földrajzi eloszlás magyarázata?

b) Keres kapcsolatot a földtani szerkezet és az egyes nyersanyagok előfordulása között!

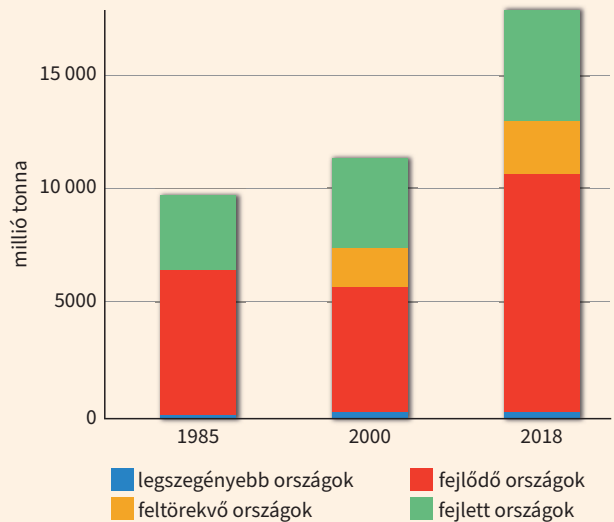
2.3. A kontinensek részesedése a világon kitermelt bányászati termékek mennyiségéből (2018)

4. Milyen arányban részesedik a primer szektor az üvegházhatású gázok kibocsátásában? Állapítsd meg a 120. oldal 4.1. ábrája alapján!

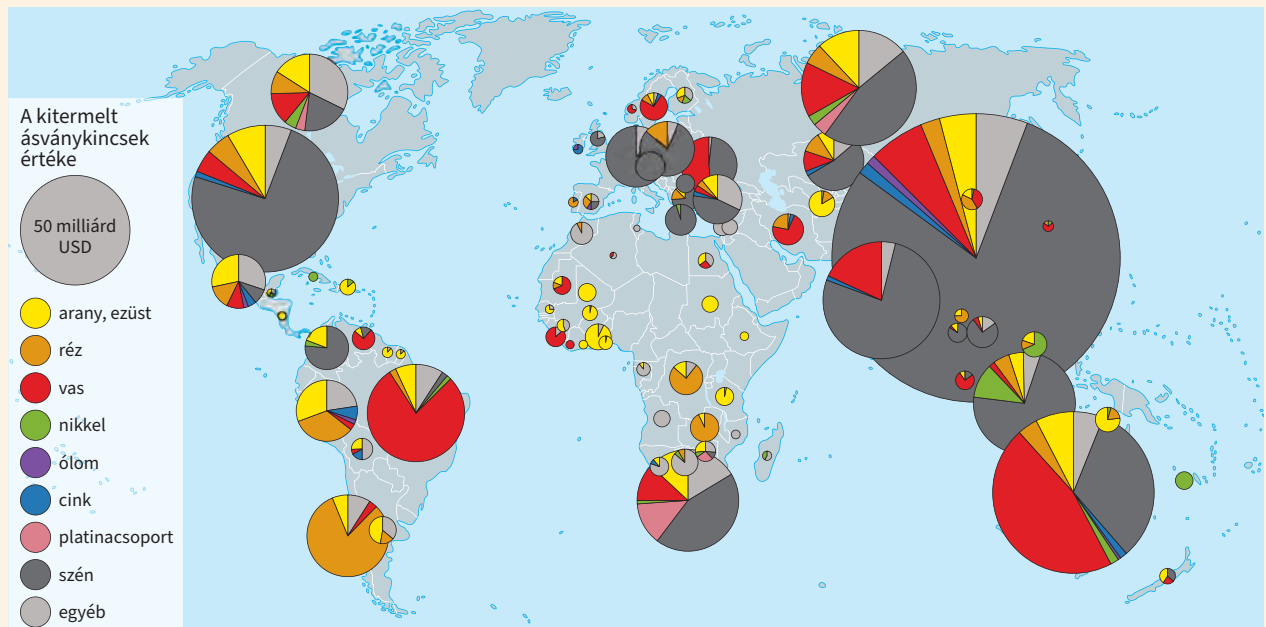
5. a) Hogyan változott az egyes országcsoportok részesedése a kitermelt nyersanyagokból? Állapítsd meg a 2.5. ábra alapján!

b) Keres magyarázatot az okokra!

6. Milyen következménye van a termelés és a fogyasztás térbeli eloszlására a nyersanyag árának emelkedése?

2.5. A bányászat változása országcsoportonként

2.4. A nyersanyagok bányászata (a körök arányosak a termelés értékével, 2016)

7. Milyen kapcsolat van Afrika földtani felépítése és az ásványkincsei között (2.1. táblázat)?

Ásvány-kincs	Afrika részesedése a világ-termelésből (%)	Afrika részesedése a világ tartalékaiból (%)
platina	54	60
foszfát	27	66
arany	20	42
króm	40	44
mangán	28	82
vanádium	51	95
kobalt	18	55
gyémánt	78	88

2.1. táblázat. Afrika ásványkincsei

8. a) Miért sebezhető egy ország gazdasága, ha kevés termék eladásából származik az exportbevétel többsége (2.2. táblázat)?

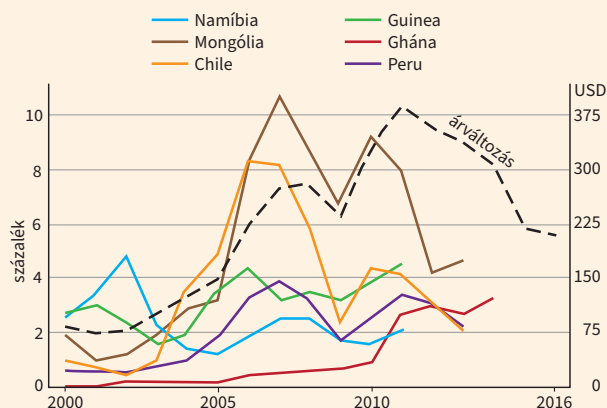
b) Hogyan lehetne mérsékelni az exportfüggőséget? Készítsenek logikai láncot a beavatkozások hatásairól, következményeiről!

Ország	Termék	Részesedés az exportból
Angola	kőolaj	85 %
Kongói Dem. Közt.	kobalt, dúsitott érc	85 %
Kolumbia	kőolaj	85 %
Guinea	bauxit, aranyérc	80 %
Szaúd-Arábia	kőolaj	66 %
Kazahsztán	kőolaj	43 %

2.2. táblázat. Néhány ország nyersanyagexportjának aránya (2018)

9. a) Mutasd be az összefüggést a bányászati termékek világszintű ára és a bányászat gazdasági jelentősége között (2.6.)!

b) Melyik ország számára okoz nagyobb problémát az áringadozás? Miért?

2.6. A bányászat részesedése az ország GDP-jéből

10. Válaszolj a kérdésekre a szemelvény és a 2.7. ábra alapján!

A kobalt napjaink egyik fontos nyersanyagává vált, a természetben elemi állapotban nem fordul elő, csak vegyületeiben, a lítiumion-akkumulátorok elektródjaként használják, de megnöveli a lítiumion-akkumulátorok kapacitását is. A világ ismert kobaltkészletének 60%-a Kongói Demokratikus Köztársaságban van, a maradék nagyobbik részén pedig a Közép-afrikai Köztársaság és Zambia osztozik.

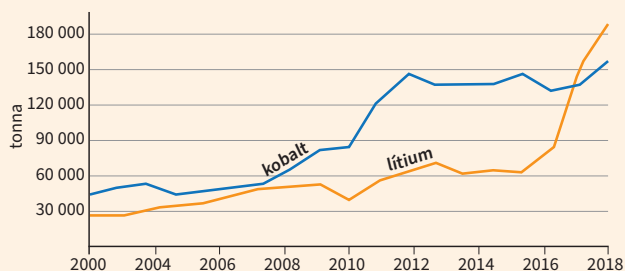
A Kongói Demokratikus Köztársaság a Föld kobalttermelésének mintegy 53 százalékát adja. A szegény, életüket a kobalt bányászatából tengető emberek tízezrei mit sem sejtjenek abból az örületből, aminek a középpontjában az olcsó kobalt áll. Az újratölthető lítiumion-akkumulátorokhoz nélkülözhetetlen ásványi anyagot termelik ki, amit olyan vállalatok, mint az

Apple, a Samsung és a nagyobb autógyártók használnak fel okostelefonok,

laptopok és elektromos járművek gyártásához. A világ kobalt iránti növekvő keresletét kielégítő vállalatok bányászai gyakran veszélyes és embertelen körülmények között dolgoznak, közöttük sok a gyermek. Többségük kéziszerszámot használ, gyakorta biztonsági intézkedések nélkül dolgoznak. Egy nemzetközi jogvédő szervezet 87 egykori és jelenlegi kobaltbányással készített interjút, akik közül 17 kiskorú volt. A gyerekek azt mondták, hogy átlagosan 12 órát dolgoztak a bányákban, nehéz súlyokat cipelve, napi 1-2 dolláros fizetésért. Egy 14 éves fiú azt mesélte el, hogy voltak 24 órás váltások is az alagutakban. Egyes számítások szerint a Kongói-Demokratikus Köztársaság bányáiban kb. 40 000 kiskorú dolgozik.

Apple, a Samsung és a nagyobb autógyártók használnak fel okostelefonok, laptopok és elektromos járművek gyártásához. A világ kobalt iránti növekvő keresletét kielégítő vállalatok bányászai gyakran veszélyes és embertelen körülmények között dolgoznak, közöttük sok a gyermek. Többségük kéziszerszámot használ, gyakorta biztonsági intézkedések nélkül dolgoznak. Egy nemzetközi jogvédő szervezet 87 egykori és jelenlegi kobaltbányással készített interjút, akik közül 17 kiskorú volt. A gyerekek azt mondták, hogy átlagosan 12 órát dolgoztak a bányákban, nehéz súlyokat cipelve, napi 1-2 dolláros fizetésért. Egy 14 éves fiú azt mesélte el, hogy voltak 24 órás váltások is az alagutakban. Egyes számítások szerint a Kongói-Demokratikus Köztársaság bányáiban kb. 40 000 kiskorú dolgozik.

2.7. A lítium és a kobalt bányászatának változása

a) Melyek az elektromos autók széles körű elterjedésének hátráltató tényezői?

b) Valóban környezetkímélők az elektromos autók? Melyek az előnyei és a hátrányai? Érveljetek az elektromos autók használata ellen és mellett!

c) Fenntartható-e a szemelvényben leírt kobaltbányászat? Válaszodat indokold!

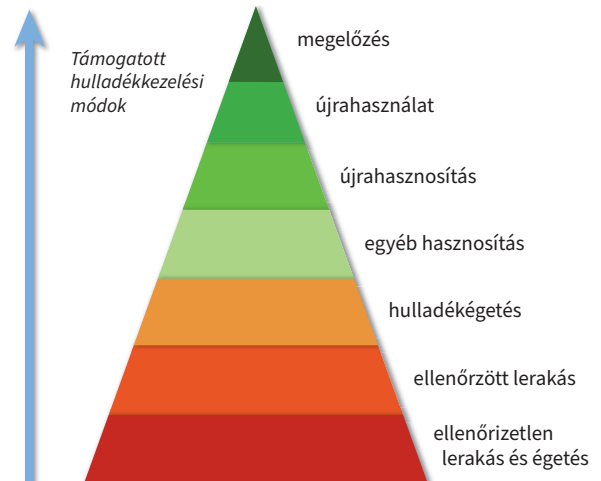
d) Melyek az elektromos autók elektromos energiával történő feltöltésének jelenlegi nehézségei?

e) Nézz utána, mely nyersanyagok és milyen arányban nyerhetők ki az elhasznált lítiumion-akkumulátorok újrahasznosításával!

f) Ábrázolt a centrum-periféria viszonyokat a kobalt kitermelésének és felhasználásának példáján!

A másodlagos nyersanyagok

A természet nem termel hulladékot, minden a körforgás része. A természetes folyamatokban minden anyag újrahasznosul, nincsenek felesleges termékek. A társadalom és a gazdaság kialakulásával jelent meg a hulladék. A **hulladék** olyan, a keletkezésük helyén (pl. háztartás, mezőgazdaság, ipar) haszontalanná, feleslegessé vált anyag, amely anyagfajtánként külön gyűjtve **másodlagos nyersanyagként** hasznosítható. A hulladék nem megfelelő tárolása, kezelése vagy elhelyezése esetén a környezetbe kerülő anyagok súlyos környezeti károkat okozhatnak (2.8.). A hulladék és a szemét közötti különbség, hogy a hulladék újrahasznosítható, míg a szemét nem.

2.8. A hulladékkezelés egymásra épülése

11. a) Nevezd meg példákat a hulladékkezelés módjaira (2.8.)!

b) Hogyan keletkezik a másodlagos nyersanyag? Említs példákat másodlagos nyersanyagokra!

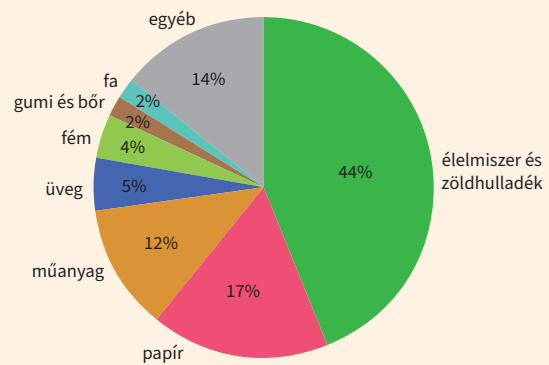
A világ évente 2 milliárd tonna települési szilárd hulladékot termel, amelynek legalább 33 százalékát nem környezetbarát módon kezelik (2.8.). Világszerte az egy főre jutó napi hulladék átlagosan 0,74 kilogramm, de széles skálán mozog, 0,11 és 4,54 kilogramm között. Magyarországon ez az érték 1 kg. Bár a magas jövedelmű országok a világ népességének csak 16 százalékát adják, a világ hulladékának mintegy 34 százalékát, vagyis 683 millió tonnát termelik.

Az előrejelzések szerint az egy főre jutó napi hulladéktermelés a magas jövedelmű országokban 2050-re 19 százalékkal nő, szemben az alacsony és közepes jövedelmű országokkal, ahol várhatóan 40%-kal vagy ennél nagyobb mértékben fog növekedni.

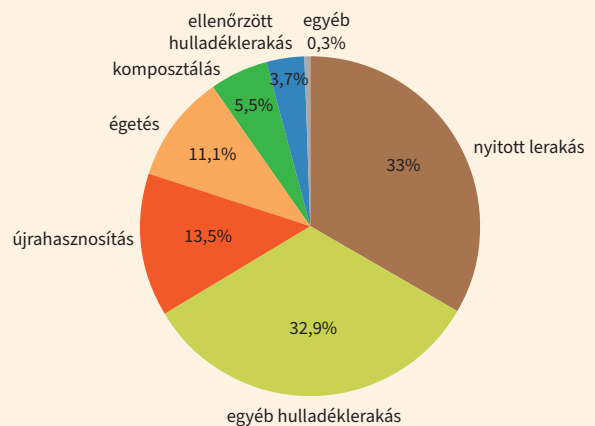
A hulladék összetétele jövedelemszintenként eltér, tükrözve a különböző fogyasztási szokásokat. A magas jövedelmű országokban viszonylag kevesebb élelmiszer- és zöldhulladék keletkezik, a teljes hulladék 32 százaléka, és több újrafeldolgozható műanyag, papír, fém és üveg, amelyek a hulladék 51 százalékát teszik ki. A közepes és alacsony jövedelmű országokban 53, illetve 57 százalékban keletkezik élelmiszer- és zöldhulladék.

12. a) Hogyan lehetséges a hulladéktípusok (2.8., 2.9.) hatékony kezelése? Mi a hulladéktípusok kezelésének leghatékonyabb módja?

b) Mi a hulladékkezelés megfelelő módja a sárgarépa levelének, az újságpapírnak és a betétdíjas italos üvegnek (2.8.)?

2.9. A Földön keletkező hulladéktípusok aránya (2018)

2.10. A hulladékkezelés típusainak aránya (2018)

Fogalmak

primer szektor | nyersanyag | takarékoság | újrahasznosítás

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Milyen szempontok szerint csoportosítjuk a hulladékokat?
2. Miért tekinthető a hulladék másodlagos nyersanyagnak?

3.

Fenntartható-e?

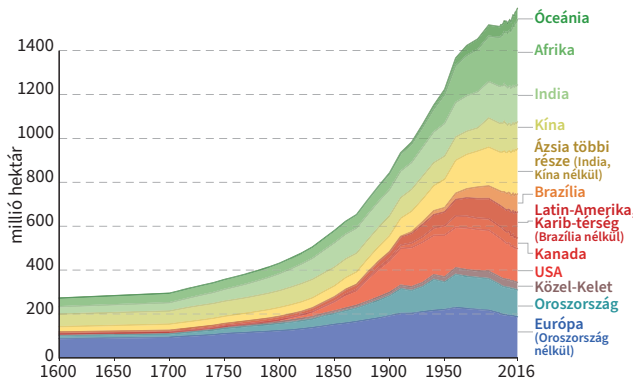
A **mezőgazdaság** és a **halászat** is a primer szektor része, élelmiszert és ipari nyersanyagot biztosít. A mezőgazdasági termelést a természeti és a társadalmi tényezők egyaránt befolyásolják. A **természeti tényezők** közül a domborzatnak, az éghajlatnak, a víznek, a talajnak, a **társadalmi tényezők** közül a technológiának, a termelési hagyományoknak, a fogyasztópiacnak van nagyobb szerepe.

A mezőgazdaság napjainkban a világon megtermelt GDP-nek 4%-át adja, Földünk aktív keresőinek valamivel több mint **egynegyedét** foglalkoztatja. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar szorosan összekapcsolódik, ezért együtt **élelmiszer-gazdaságnak** hívjuk.

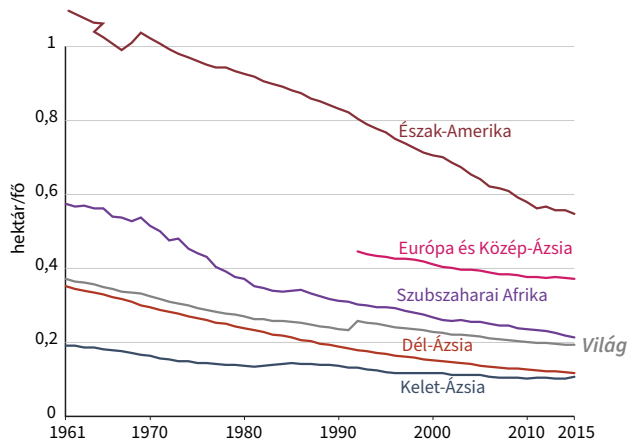
A magas jövedelmű centrumtársaságok korszerű agrotechnikát alkalmazó mezőgazdasága termelékeny,

nagy terméshozamú (pl. búza, kukorica). E termelési típus főként Nyugat-Európában terjedt el. A növényvédő szerek, műtrágyák használata miatt **fenntartható gazdálkodásra** van szükség (3.4.). A nagy területű, kis népességű országok (USA, Kanada, Ausztrália) több ezer hektáros földbirtokain a termőföld bősége és a kevés munkaerő miatt magas fokú a gépesítés.

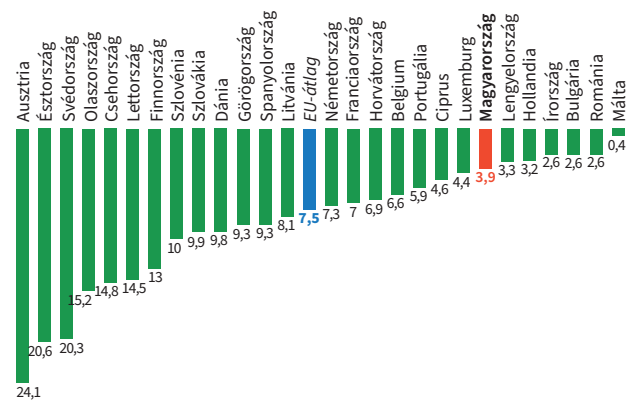
A modern mezőgazdaságban egymást támogató növényi kultúrákat együtt termesztenek, amit **ökológiai gazdálkodásnak** (biogazdálkodásnak) nevezünk (3.2.). Ez olyan élelmiszer-előállító rendszer, amely tiltja, illetve korlátozza bizonyos növényvédő szerek, műtrágyák, talajjavító szerek, valamint a mesterséges állatgyógyászati készítmények, hozamfokozók használatát. A végtermékeknek egészségeseknek és tápanyagokban gazdagnak kell lenniük.

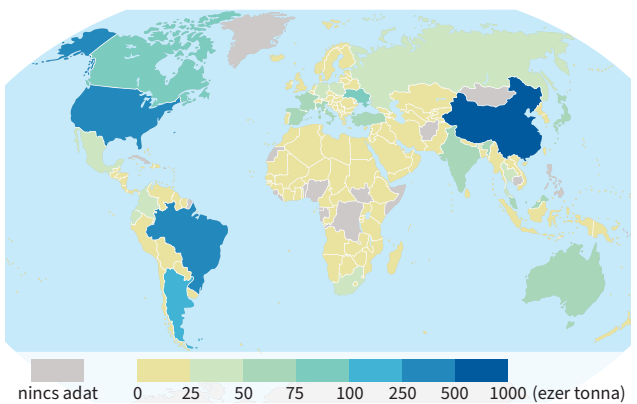
3.1. A termőföld területének növekedése

3.3. Az egy főre jutó szántóföld méretének változása

3.2. Az ökológiai gazdálkodás területének aránya az EU-ban (százalék, 2018)

3.4. A növényvédő szerek felhasználása a Földön évente (2017)

1. Elemezték párban a 3.1.–3.4. ábrákat!
2. Alkossatok 4 fős csoportokat, majd olvassátok el a szemelvényt, és válaszoljatok a kérdésekre!

A dísznövényiac világszerte hatalmas forgalmat bonyolít. Az évszakokat már rég kiiktatták: a tél derekán már virágznak az első tulipánok, Valentin-napra virágzó rózsák állnak készen; a nemzetközi nőnapra cserepes rózsákkal és szegfűvel megrakott kamionok gurulnak Európában. Mindig elérhetően, egyre jutányosabban és egyre nagyobb mennyiségben. A termesztés csak akkor térül meg, ha egy száron öthetente megbízhatóan nyílik új virág. Emellett az ellenálló képességnek is nagy jelentősége van. További tényező még a hűtési lánc, az árfolyamkockázatok és az olcsó munkaerő.

Világszerte mindössze néhány térség alkalmas az ipari léptékű virágtermesztésre. Hosszú, intenzív napsütéses napok és hűvös éjszakák kellene, hogy a virágbimbók erőteljessé fejlődhessenek, valamint jó talajra és vízforrásra is szükség van. Ilyen körülményeket elsősorban a forró övezetben az 1600 méter fölött fekvő magaslatokon lehet találni.

Az üvegház-nagyhatalomnak számító Hollandia cserepes virágokkal, orchideákkal és évente bő egymilliárd tulipánnal még mindig a virágtermesztő országok élvonalában van. Csúcstechnológiát felvonultató, rendkívül hatékony virággyárak épültek. Ezekben számítógépek metszik a palántákat, keverik a folyékony trágyát, szabályozzák a fény mennyiségét és szortírozzák a szárazakat. Sok üzem ennek ellenére nehézségekkel küzd: az elérhető munkaerő, a fűtési költségek és a mesterséges napfényt előállító rendszerek üzemeltetése túl nagy költségeket jelent. Ezzel szemben Afrikában – mondják a holland termesztek – ingyen süt a nap. Az európai díszrósák java így főleg Kenyából érkezik. A vágott virágok, évente

kb. 1 milliárd dollárral, az ország második legnagyobb devizaforrása. Kenyában található az egyik tökéletes termőhely: a Naivashai-tavat körülölelő vidék, amely a nemzetközi ramsari egyezmény szerint a világ védelem alatt álló lápos területei közé tartozik. A tó partján így előkerül a munkahelyteremtés és a környezetpusztítás, a földrablás, de szerepet játszik a fenntarthatóság és a méltányos kereskedelem is.

Negyven évvel ezelőtt itt még képeslapra illő idill fogadta a látogatót: hajladozó papirusznövények, vízilovak, számos madárfaj és csak kevés ember. Ma 60-70 virágfarm osztozik a szűkös termőterületen. A virágokkal együtt az ország minden részéből emberek is érkeztek, bevándorlóként keresve munkát, reményt, jövőt. Ma már 400 ezer ember él a tó körül. Többségében nyomornegyedekben laknak az üvegházak szomszédságában, ivóvizüket kannákban hordják a tóból, tisztátalan szennyvizüket pedig ugyanide engedik.

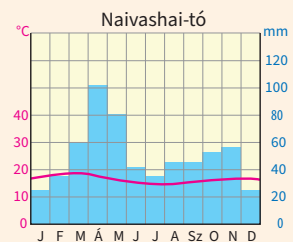
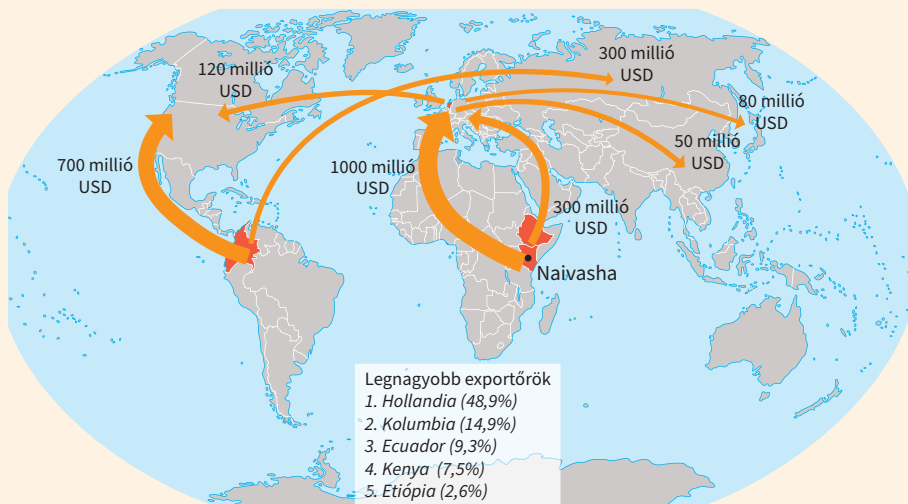
A virágfarmon naponta háromszor szünetelnek, és hetente több alkalommal rovarirtóval permetezik a rózsákat. Késő délután a hűtött teherautók már telerakodva zötykölődnek a nairobi repülőtérre. A szünet után legkésőbb 48 óra elteltével ezeknek a rózsáknak Európában kell lennie.

a) Hasonlítsd össze a holland és a kenyai virágtermesztés feltételeit! Használd az éghajlati diagramot is!

b) Milyen kedvező és kedvezőtlen következményei vannak a Naivashai-tó mellett kialakult virágfarmoknak? Érveljtek a virágfarmok kialakítása mellett és ellen!

c) Hogyan jut el a virág az afrikai termelőtől az európai fogyasztóig?

d) Milyen szempontok érvényesülhetnek a virágnemesítésben?

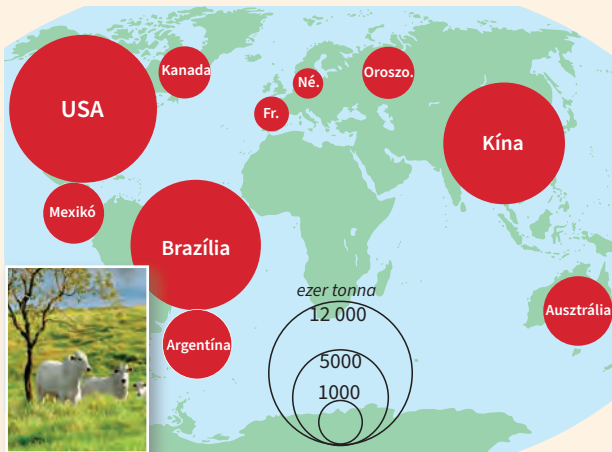

3.5. Virághagymák, vágott virágok kereskedelme (az EU-n belüli kereskedelem kivételével) (2016)

3. Tanulmányozd az ábrákat, és olvasd el a szemelvényeket!

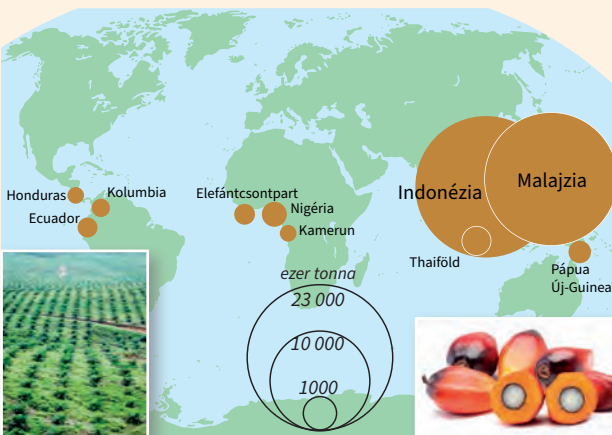
- a) Mi az esőerdők jelentősége?
- b) Miért járulnak hozzá a térképen ábrázolt termékek az erdők irtásához (3.6., 3.7.)?
- c) Mi az illegális fakitermelés? Melyek a következményei?

Részlet egy UNESCO-tanulmányból: „Ha ön legközelebb egy omlós hamburgerbe harap, ezzel akaratlanul is hozzájárul, hogy néhány hektárral több trópusi esőerdőt pusztítsanak el valahol a világon.”

3.6. Hústermelő országok (szarvasmarha, 2018)

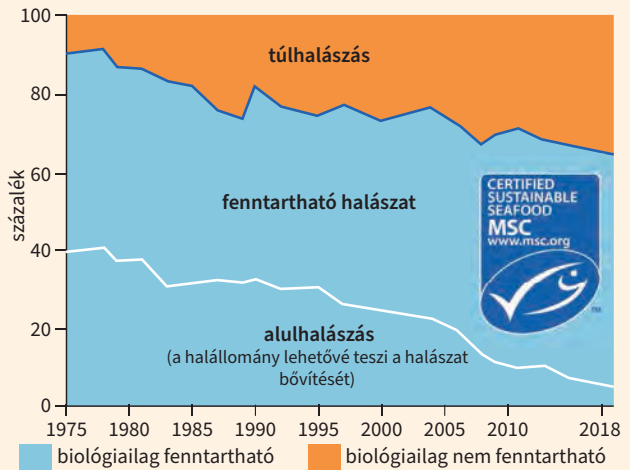
Délkelet-Ázsiában van a világ trópusi esőerdőinek 20%-a. Itt a legnagyobb az erdőirtás mértéke, ezt követi Latin-Amerika és Afrika. A szakemberek szerint a régió már elvesztette eredeti erdőterületének több mint 50 százalékát. Az erdőirtás komoly problémát jelent a régióban, Indonézia vezet az erdők irtásának rangsorát, majd Malajzia, Vietnám, Kambodzsa és Thaiföld következik. A népességyarapodás miatt megnőtt a lakosság területigénye. Az erdőirtás másik okozója a gazdasági növekedés. A délkelet-ázsiai erdők gazdagok értékes faanyagokban (pl. bútorgyártás, rétegelt lemez, papír és cellulóz). Az erdőirtás aggasztó arányának hátterében további okok is állnak, például az illegális fakitermelés és a mezőgazdaság (pl. olajpálma-ültetvények) területigénye (3.7.).

3.7. Pálmaolaj-termelő országok (2015)

4. Válaszolj a kérdésekre a 3.8. ábra alapján!

- a) Mi a túlhalászás?
- b) Mi a fenntartható halászat? Hogyan érhető el?
- c) A tengerihal-konzerveken vagy fagyasztott árukon gyakran látható az MSC rövidítés és a hozzá tartozó logó. Ez a Marine Stewardship Council nevű nemzetközi nonprofit szervezet garanciáját jelzi, és azt jelöli, hogy a dobozban lévő halat fenntartható módon fogták ki. Mi a célja a jelölésnek?

3.8. A fenntartható halászat

5. Tanulmányozd a karikatúrát (3.9.)!

- a) Mi a karikatúra mondanivalója?
- b) Adj címet a karikatúrának!
- c) Melyik gazdasági tevékenységre ismersz?

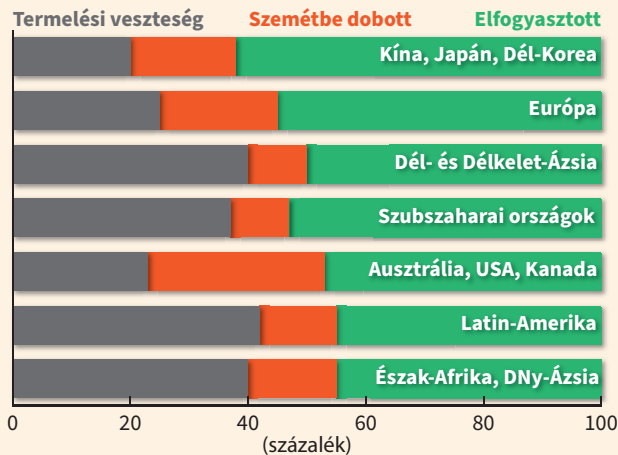

3.9. Karikatúra

- 6.** a) Mutasd be az édesvíz szerepét, gazdasági jelentőségét az ember életében!
 b) Mi a virtuális víz? Állapítsd meg a szemelvény alapján!
 c) Miért és hogyan keletkezik a Föld különböző régióiban vízhiány?
 d) Mutasd be az összefüggést a népességyarapodás, az életszínvonal emelkedése és a vízfelhasználás növekedése között!

A víz számos termék és szolgáltatás alkotóeleme, nyersanyaga. Ígyszámszerűsíthető, hogy reggelink, az ebédünk, a vacsoránk alapanyagai vagy ruháink mennyi víz felhasználásával készültek el. Itt sem csak arra kell gondolni, hogy a levesbe beledobtuk a vizet, és teát iszunk. Minden élő és élettelen alapanyagban van valamennyi víz, továbbá azt is figyelembe kell venni, hogy mennyi vizet használnak fel az előállításához, a tisztításához, a növények termesztéséhez vagy az állatok tenyésztéséhez. A virtuális víz azt jelenti, hogy az adott termék előállítása mennyi víz felhasználását igényli a gyártási folyamat során.

- 7.** a) Jegyezd fel egy héten át, hogy mit fogyasztottál! Becsüld meg, hogy milyen arány volt a növényi és az állati eredetű táplálékaid között!
 b) Milyen hiánybetegségek kialakulását eredményezheti az egyoldalú táplálkozás?
- 8.** a) Mi a különbség a fejlett és a fejlődő országok élelmiszer-termelésének hatékonysága között (3.10.)?
 b) Hol dobják a legtöbb élelmiszert a szemétkosárba, és hol a legkevésbé? Mi a különbség oka?

3.10. Élelmiszer-pazarlás (2014)

- 9.** a) Magyarázd el az ökológiai gazdálkodás lényegét és jelentőségét a szemelvények alapján!
 b) Miért jelentős Hernádszentandrás lakói számára ez a tevékenység?

Az ökológiai termelés magas állattóléti szabványokat alkalmaz, elősegíti a természeti környezet megóvását és a fenntarthatóságot. A gazdasági szereplő a gazdálkodás során elvárt elvek, szabályok betartását fokozott ellenőrzés mellett alkalmazza a termeléstől a feldolgozáson keresztül a kereskedelemig. Az ökológiai gazdálkodás rendszeréből származó termékek megnevezésben az „öko” előtag, valamint szinonimái, a „bio” és az „organikus”, azaz organikus gazdálkodás használatosak. A köznyelvben számos hasonlónak tűnő kifejezés fordul elő, pl. „vegyszermentes”, „natúr”, „hagyományos”, azonban ezek nem értelmezhetőek az ökológiai gazdálkodás szabályrendszere szerint.

Az EU ökológiai logója csak olyan termékeken használható, amelyeket engedéllyel rendelkező ellenőrző ügynökség vagy ellenőrző szervezet ökológiai terméként tanúsított.

2010 decemberében olyan útra lépett a 425 lelkes Hernádszentandrás, amely alapjaiban változtatta meg súlyát, megítélését és szerepét a térségi és az országos vérkeringésben. „BioSzentandrás” megteremtődött a szabadföldi és melegházi termelés feltételrendszer, mintegy 30 fűszernövényt termesztnek, a levendulaültetvényük jelenti a népszerű kézműves termékek alapanyagát, 2019-ben termőre fordult a közel 500 gyümölcsfa is. Önálló értékesítési rendszerük és partnerhálózatuk alakult ki.

3.11. Hernádszentandrás

Fogalmak

élelmiszer-gazdaság | fenntartható mezőgazdaság | ökológiai gazdálkodás

Összefoglaló kérdések, feladatok

- Hogyan terheli a mezőgazdasági tevékenység a környezetet?
- Mi a fenntartható mezőgazdaság? Hogyan valósítható meg?

4.

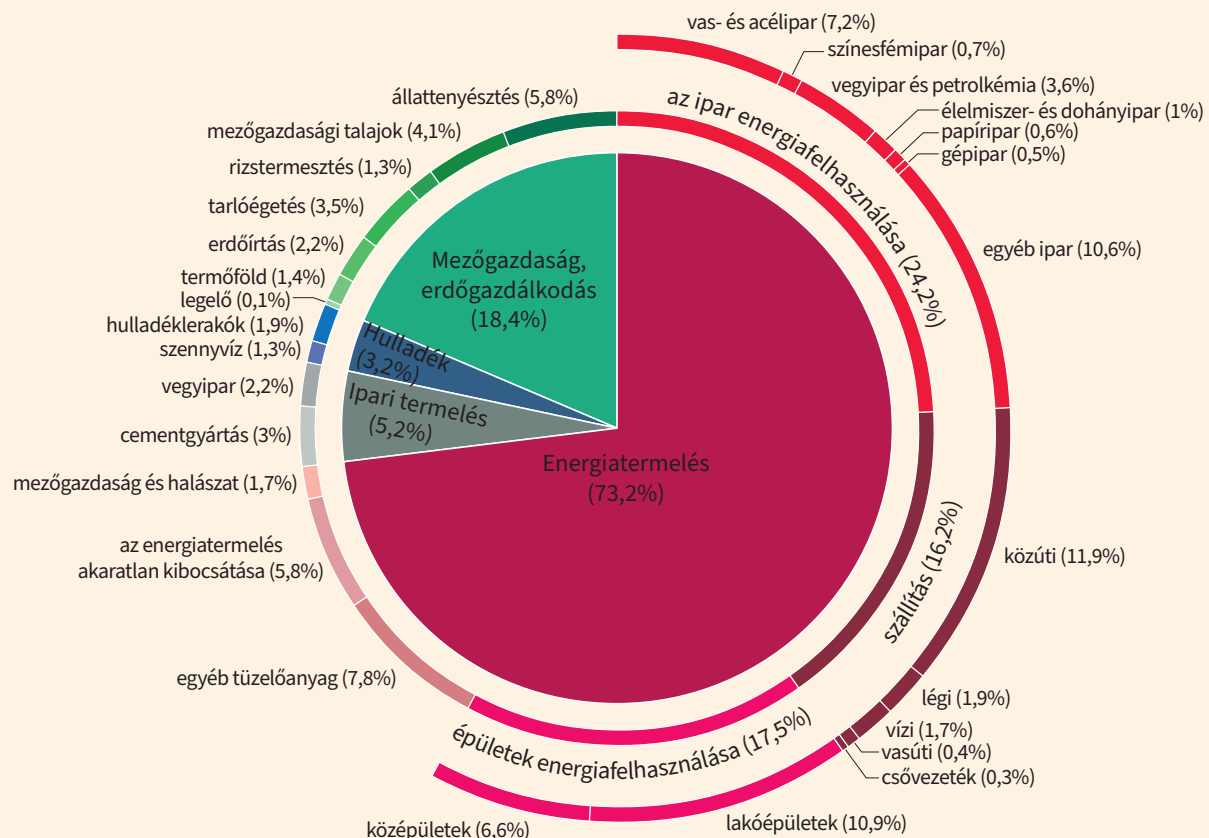
Egy új ipari forradalom küszöbén?

A **szekunder (második) szektor** a primer szektor által biztosított nyersanyagokat dolgozza fel. Leggyakoribb felosztás szerint nehézipart (pl. kohászat, gépipar, vegyipar), könnyűipart (pl. fa-, papír-, cellulózipar, textilipar) és élelmiszeripart (pl. tejipar, húsipar) különböztetünk meg. Vannak olyan iparágak, amelyek technológiája az átlagosnál gyorsabban fejlődik: mikroelektronika, számítógépipar, repülőgépgyártás, űrtechnika, biotechnológia, gyógyszeripar. Ezek az iparágak K+F-igényesek, fejlődésükhez sok tőkére van szükség.

A szekunder szektor a világon megtermelt GDP értékének 27%-át állítja elő. Világszerte az aktív keresők 23%-a az iparban talál munkát.

Az elmúlt években az információs technológia és az automatizálás egyre szorosabban összefonódott, lehetővé téve a gyártási módszerek alapvető megváltozását. A digitális technológiák (felhőalapú informatika, Big Data, mesterséges intelligencia stb.) felhasználásával a termelési feladatokat egyre inkább átvették a gépek az embertől. E változásokat nevezik **4. ipari forradalomnak** vagy röviden ipar 4.0-nak (Industry 4.0). Az ipar 4.0 alapja a gépek, munkadarabok és rendszerek összekapcsolása, intelligens hálózatokba szervezése, amelyek képesek egymást irányítani, ezáltal hatékonyabbá, környezetkímélőbbé, versenyképesebbé válik a termelés. Így a szekunder szektorhoz szorosan kapcsolódik a kvaterner szektor. Erről a 7. leckében olvashatsz.

- 1.** a) Milyen arányban részesedik a szekunder szektor az üvegházhatású gázok kibocsátásában? Állapítsd meg a 4.1. ábra alapján!
 b) Mely gazdasági tevékenységek juttatják a légkörbe a legtöbb üvegházhatású gázt?
 c) Miért kell csökkenteni ezeknek a gázoknak a kibocsátását?

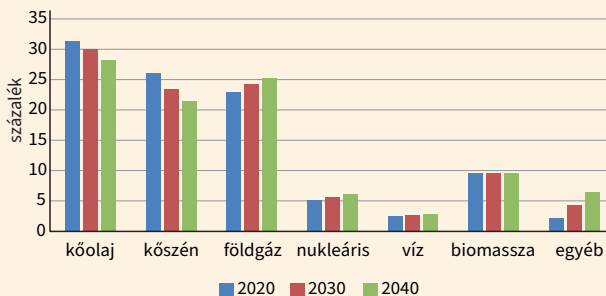

4.1. A világgazdaság üvegházhatású gázainak kibocsátása

2. Hogyan változik az energiafelhasználás (4.2.)? Mi az oka az energiaforrások felhasználása közötti különbségnek?

A legnagyobb arányú növekedés a földgáz felhasználásában várható. A szakemberek szerint a megújuló energiaforrások kiaknázása egyre nagyobb mértékben növekszik majd. A növekedés elsősorban a centrumországokban várható.

Ma még a perifériaországok energiafelhasználásának hatékonysága jóval kisebb, mint a centrumországoké. A hatékonyságot az energiaintenzitással, vagyis azzal az energiamentességgel fejezhetjük ki, amely 1 USD értékű GDP előállításához szükséges. A kínai ipar több mint tízszer annyi energiát használ fel 1 USD előállításához, mint a japán ipar.

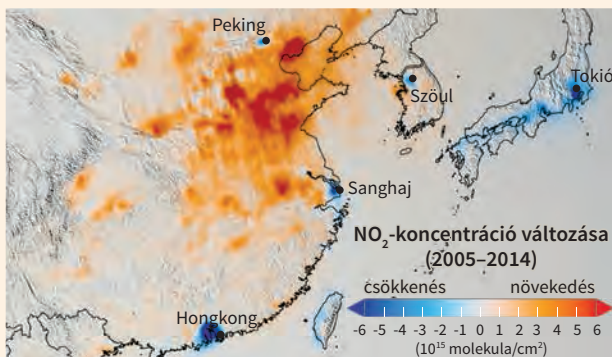

4.2. A világ energiafelhasználása

3. a) Milyen környezeti hatással jár Kína gyors gazdasági növekedése (4.3.)?

b) Nevezd meg a fő NO_2 -forrásokat!

c) Miért ezek a legszennyezettebb területek?

4.3. NO_2 -szennyezettség Kínában

4. a) Hogyan lehetne takarékoskodni az energiával?

b) Mi a fényszennyezés?

c) Azonosíts népségtömörüléseket (4.5.)! Milyen összefüggés van a népsűrűség, az urbanizáció és a fényszennyezés között?

5. Miért kell takarékoskodnunk az energiával? Mi lehet a megoldás?

6. Melyek a megújuló energiák előnyei és hátrányai? Alkossatok két csoportot! Az egyik csoport érveljen a megújuló energiák mellett, a másik ellen!

Németország jó példa arra, hogyan lehet rövid idő alatt az energiaszerkezeten változtatni. Vállalta, hogy 2021-ig atomerőműveit bezárja, ezért 2009 és 2012 között ötszörösére növelte a szélenergia arányát, amely 7,5%-kal részesedik az energia előállításából. A napenergia felhasználása terén ugyancsak látványos eredményeket értek el a németek. Gomba módra szaporodnak a napelemparkok, egyre gyakoribb látvány a lakóházak tetején is a napelem. A lakosság által megtermelt elektromos energiát az országos elektromos hálózatba juttatják, így a modern háztartások akár már több energiát termelnek, mint amennyit fogyasztanak.

A Nemzetközi Energiaügynökség (IEA) 2020-as jelentése szerint szerint jóval gyorsabban válnak uralkodóvá a megújuló energiaforrások a világban, mint azt két évvel korábban előre jelezték. Ez leginkább a napenergia köszönhető, amelynek a korábbi előrejelzéseknél jóval nagyobb mértékben esik az ára. A napenergia régiótól függően, de elképesztő mértékben, 20-50 százalékkal lett olcsóbb a technológiai fejlesztéseknek és az állami támogatásoknak köszönhetően, mint azt egy évvel korábban jelezte előre az IEA. A szélenergia költsége szintén jelentős mértékben csökkent.

4.4. Megújulóenergia-hasznosítás

4.5. A „fényes” Európa

- 7.** Válaszolj a kérdésekre a szemelvény elolvasása után!
- Járj utána, hogy mi a fast fashion! Melyek az előnyei, és melyek a hátrányai?
 - Hogyan terheli a környezetet a gyapotból készülő pamutpóló a gyapot termesztésétől a ruhadarab hulladékká válásáig?
 - Hogyan terheli a környezetet a műszál ruha elkészítése, használata, majd hulladékká válása?

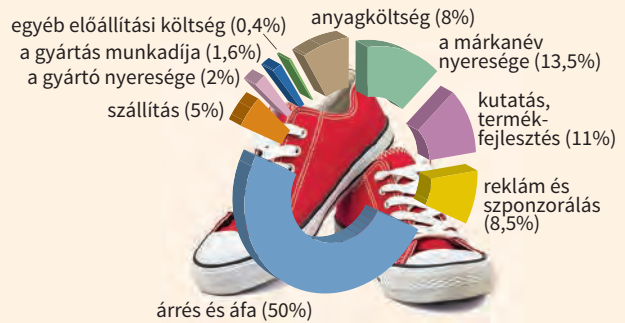
Óriási globális problémaforrás a mai divatipar, amely a világ-gazdaság közel 2 százalékát teszi ki. A ruhaiparban dolgozók 80%-a nő, legtöbbször 18–24 év közötti, és nem ritka a gyermekmunka sem. Elég végigkövetni egy egyszerű póló útját: szükség van alapanyagra, el kell szállítani a gyárba, majd az üzletekbe. De a ruha története itt még nem ér véget.

A divatipar az egyik legnagyobb környezetszennyező a világon. Az ENSZ szerint önmagában ez az iparág felelős a szennyvíz 20%-áért és a hulladék 10%-áért globálisan. 2000 és 2019 között a ruházati termelés kétszeresére nőtt, több mint 100 milliárd tonnát tett ki világszerte. A textil nagy részét olyan országokban készítik, ahol nem ügyelnek az ökológiai szempontokra. Ez több szén-dioxid-kibocsátást eredményez, mint a repülés és a hajózás együttesen. Nagy gond az is, hogy sok vizet használnak föl. Például 13 év alatt innánk meg annyi vizet, amennyit egy farmer és egy póló készítéséhez használnak. Nemcsak a ruházat a gond, hanem a csomagolás és a szállítás az eladás helyére. Több fast fashion márka aláírta az éghajlatváltozásról szóló divatipari chartát, és ígéretet tett arra, hogy 2030-ig 30%-kal csökkenti a kibocsátást.

4.6. A ruha körforgása

- 8.** a) Számítsd ki a 4.7. ábra alapján, hogy a sportcipő árából mennyi pénzt kap a cipőt készítő munkás!
- b) Mi az egyik legfontosabb telepítő tényezője a sportcipőgyártásnak?
- c) Kinek származik a legnagyobb haszna a sportcipő eladásából?
- d) A sportcipő életciklusának melyik folyamata terheli a legnagyobb mértékben a környezetet?

4.7. Egy sportcipő árának összetevői

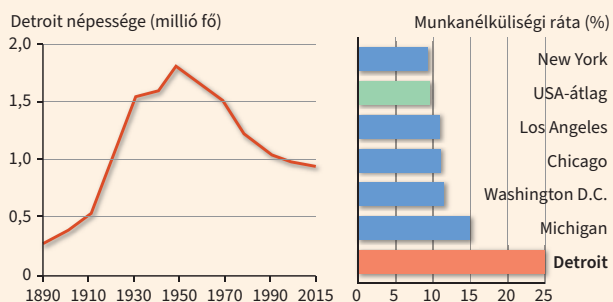
- 9.** Hogyan lehet a környezet terhelését csökkenteni az élelmiszer-termelés folyamatában? Magyarázd el a 4.9. ábra elemzése alapján! Térj ki az egyes gazdasági szektorok szerepére is!

4.8. Az élelmiszer-termelés és -fogyasztás hatása a környezetre

10. a) Miért nevezik „rozsdáövezetnek” az USA első ipari övezetét?

b) Milyen társadalmi következményei vannak a „rozsdáövezet” kialakulásának (4.9.)? Milyen hatása van a környezetre?

4.9. Detroit autógyártásának súlya drasztikusan csökkent, hatása kedvezőtlenül érintette a népséget

11. a) Mi a karbonsemlegesség? Fogalmazd meg a szemelvény alapján!

b) Mi a szerepe a karbonsemlegességnek a fenntartható gazdaságban?

A karbonsemlegesség azt jelenti, hogy a légkörből kivont és a szénelnyelőkben (talaj, növények, óceánok) tárolt szén-dioxid mennyisége megegyezik a kibocsátott szén-dioxid mennyiségével. Jelenleg a mesterséges szénelnyelők nem képesek kivonni a légkörből a globális felmelegedés elleni küzdelemhez szükséges mennyiségű szén-dioxidot. Azonban az egyik gazdasági tevékenységben keletkező szén-dioxid mennyisége ellen-súlyozható máshol, például alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiákkal, megújuló energiával. A klímasemlegesség célja, hogy az EU-ban 2050-re megvalósuljon az egyensúly a kibocsátott szén-dioxid, illetve a légkörből kivont és szénelnyelőkben tárolt szén-dioxid mennyisége között. Jelenleg öt uniós ország tűzte ki jogilag a klímasemlegesség célját: Svédország 2045-ig, Magyarország, Franciaország, Dánia és Németország pedig 2050-ig kívánja elérni a nulla nettó kibocsátást.

12. A szemelvény elolvasása után válaszolj a kérdésekre!
a) Miért foglalkoznak sokat a szén-dioxiddal a légkör védelme kapcsán?

b) Hogyan lehet kereskedni a szén-dioxid-kvótával? Magyarázd el a folyamat lényegét!

c) Tanulmányozd a <http://www.carbonmap.org> oldal térképeit!

Az ENSZ 1997-ben a kiotói egyezmény keretében meghatározta, hogy **az egyes országok évente mennyi szén-dioxidot bocsáthatnak ki**. Ezt nevezik **szén-dioxid-kvótának**. Ezt az egyezményt a legtöbb nemzet mára elfogadta. Az egyezmény szerint csakis a meghatározott mennyiségű szén-dioxidot lehet a légkörbe juttatni, amelyet az ENSZ ellenőriz.

Vannak olyan országok, amelyek a kapott szén-dioxid-kvótát nem használják fel, mert nagyon elterjedt a környezetkímélő megújuló energiahordozók használata, ezért kvótafeleslegük van, míg vannak országok, amelyek szélsőségesen túllépik a szén-dioxid-kvótát, például az Egyesült Államok.

Az egyensúlyt a kvótakereskedelem szabályozza, melynek keretében a kvótatöbblettel rendelkező országok eladhatják kvótájukat azoknak, akik több CO₂-t juttatnak a levegőbe. Amennyiben egy adott vállalat (pl. erőmű vagy ipari üzem) évente több káros anyagot bocsát ki, mint amit a kvótája lehetővé tesz, mástól kényszerül kibocsátási kvótát vásárolni, különben súlyos pénzbírságra számíthat. Ugyanakkor egy vállalat vagy ország értékesítheti is felesleges kvótáit.

A kvótát a **tőzsdén értékesítik**. A kvótakereskedelemmel jelentős bevételhez juthatnak az országok, ha szél-, víz-, napenergia-hasznosítással vagy erdőtelepítéssel csökkentik a szén-dioxid-kibocsátásukat. A szén-dioxid-kvóta növelésére alkalmas beruházásokat karbonfarmnak nevezik.

A szén-dioxid-kvóta értékesítésének eszköze a **karbonkredit**, amely azt jelenti, hogy 1 tonna szén-dioxid-kibocsátás csökkentése 1 tonnával a kereskedelemben 1 karbonkreditre váltható, ami napjainkban 24-25 euró.

13. Kivonat egy meghívó tartalmából.

A konferencia témája: Ipari térségek fejlesztési stratégiája, az essen Zollverein Szénbánya bezárásának évfordulója alkalmából

Helyszín: Essen, Ruhr Múzeum (egykori szénmosómű)

Készüljetek fel a konferenciára! Gyűjtsetek érveket és ellenérveket a hagyományos ipari térségek fejlesztésére!

Fogalmak

szekunder szektor | 4. ipari forradalom | tudatos fogyasztói magatartás | fogyasztóvédelem | karbonsemlegesség | szén-dioxid-kvóta

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Hogyan terheli a szekunder szektor a környezetet?
2. Hogyan válhat fenntarthatóvá egy ipari tevékenység?
3. Foglald össze a 4. ipari forradalom lényegét!

5.

Mozgó világ

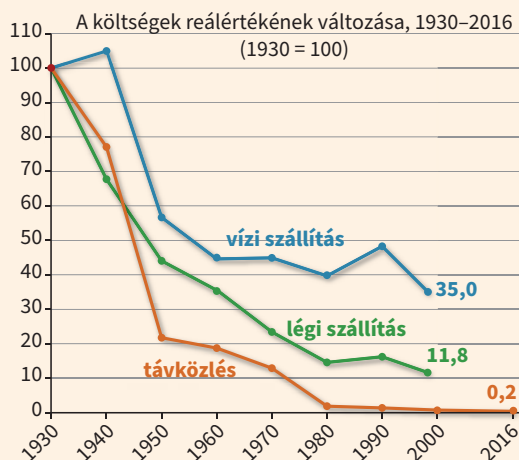
A **tercier (harmadik) szektort** más néven szolgáltatásnak hívjuk. A szolgáltatások anyagi és nem anyagi jellegűek lehetnek. Anyagi szolgáltatás például az energiaszolgáltatás, a szállítás és közlekedés, a távközlés és kommunikáció, a média, a bank és biztosítás, a kereskedelem, a turizmus. Nem anyagi szolgáltatások közé soroljuk az oktatást, az egészségügyi ellátást, a közigazgatást.

A terciér szektor szerepe fokozatosan nő az adott ország gazdasági szerkezetében. A szolgáltatások a világon megtermelt GDP több mint **60%-át** állítják elő, és a kereső népesség **felét foglalkoztatják**. A színvonalas szolgáltatás technikai feltételeit az **infrastruktúra kiépítése** biztosítja (pl. közúthálózat, távközlési és informatikai rendszer, oktatási és egészségügyi intézmények).

1. a) Hogyan és miért változtak a kommunikációs és szállítási költségek (5.1.)?

b) Nevez meg ennek a változásnak egy-egy olyan kedvező és kedvezőtlen következményét, ami a te életedre is hatással van!

c) Mivel magyarázod azt, hogy a vízi szállítás esett vissza legkevésbé?

5.1. A szállítási és kommunikációs költségek változása

2. a) Tanulmányozd az 5.2. térképet! Mely nagy sebességű vasútvonalakat kapcsolnád össze leghamarabb Európa területén? Miért?

b) Miért lehet a versenytársa a vasút a repülőnek Európában?
c) Hasonlítsd össze a 4.1. ábra alapján a szállítás üvegházhatású gáz kibocsátását a többi kibocsátóval!

A távolság leküzdése az emberiség régi vágya. Napjaink biztonságos **közlekedésének** alapfeltétele a megfelelő közlekedési infrastruktúra, azaz a pálya (pl. közút), a kiegészítő létesítmények (pl. autóbussz-állomás) és a műszaki berendezések (pl. jelzőlámpák) együttesen.

A közlekedés két fő része a **személy-** és az **áruszállítás**. A pálya jellemzői alapján **közúti, vasúti, vízi, légi és csővezetékes szállítás** különböztetünk meg. A személyközlekedésnek három nagyobb csoportját különböztetjük el: az egyéni közlekedést (pl. saját kerékpár, autó), a személyszállítást (pl. autóbussz) és a megosztás alapú (pl. az autóban szabad hely felajánlása másoknak) közlekedést.

Egy adott terület, ország közlekedési hálózatát alapvetően földrajzi helyzete, területe, gazdasági fejlettsége

Az Európai Unió kiemelt kérdésként kezeli a **vasúti közlekedés fejlesztését és népszerűsítését**. A nyugat-európai országok régóta építik saját nagy sebességű vasúti hálózatukat, de a belső piac hatékony működése érdekében ma már a hálózatok összekapcsolása zajlik (5.2.). Párizs és Brüsszel között 1993-ban indult meg a nagy sebességű vasúti közlekedés, a megközelítően 300 km-es távolság másfél óra alatt megtehető. Az Egyesült Királyság és az európai kontinens között 1994-ben nyílt meg a Csatorna-alagút, és azóta gyorsvasúton kényelmesen, alig több mint két óra alatt elérhető London Párizsból és Brüsszeltől is. Az utasok jelentős része e fővárosok között már inkább vasúttal utazik az autók és a repülőgépek helyett.

5.2. Európa vasúti fővonalai

határozza meg. A közlekedési hálózat kiépítettsége, sűrűsége hatással van a gazdasági folyamatokra is.

A technikai fejlődés gyökeresen megváltoztatja közlekedési szokásainkat: az internet lehetőséget teremt a távmunkára (így csökken az utasok száma), az utazási idő hasznos eltöltésére a közösségi közlekedési eszközökön, a valós idejű utazástervező applikációk pedig optimalizálják a helyváltoztatásokat.

A **turizmust** is a tercier szektorhoz soroljuk, két alapvető típusa ismert: a munkához kapcsolódó **hivatásturizmus** és a **szabadidős turizmus**. Az adott programban részt vevők száma, az igénybe vehető szolgáltatások jellemzői alapján tömeg- és alternatív turizmust különböztetünk meg.

A **tömegturizmus** résztvevői nagy tételben, gyakran egységesített szolgáltatásokat vesznek igénybe, amelyek a turisták számára általában hasonló élményt nyújtanak (pl. tengerparti nyaralás, városlátogatás).

Az **alternatív turizmusban** a szolgáltatók személyre szóló lehetőségeket is felkínálnak, közvetlenebb viszony alakul ki a turista és az őt körülvevő környezet között. Az alternatív turizmusban meghatározó szemlélet a természet tisztelete és a környezet megóvása (pl. falusi turizmus, ökoturizmus).

A 20. század végére a tömegturizmus olyan méretűvé vált, amely már kedvezőtlen hatást gyakorolt egyes turisztikai látványosságokra és azok természeti környezetére. **Turisztikai túlterhelésnek** (túlturistásodásnak, overtourism) nevezzük, ha egy fogadóterületre olyan sok turista érkezik, hogy a helyi lakosság vagy a természeti környezet számára a turizmus már inkább káros, mint hasznos.

A turizmusból származik a világ GDP-jének 10,3%-a, 330 millió embernek, azaz a munkavállalók közel 1/10 részének ad munkát.

3. a) Miért nevezhetjük a turizmust a globalizáció egyik formájának?

b) Miért tekinthetjük a nemzetközi turizmust „láthatatlan” export-import tevékenységnek?

c) Melyek a legnagyobb turistakibocsátó térségek (5.3.)?

d) Hogyan oszlik meg a világturizmus az egyes régiók között?

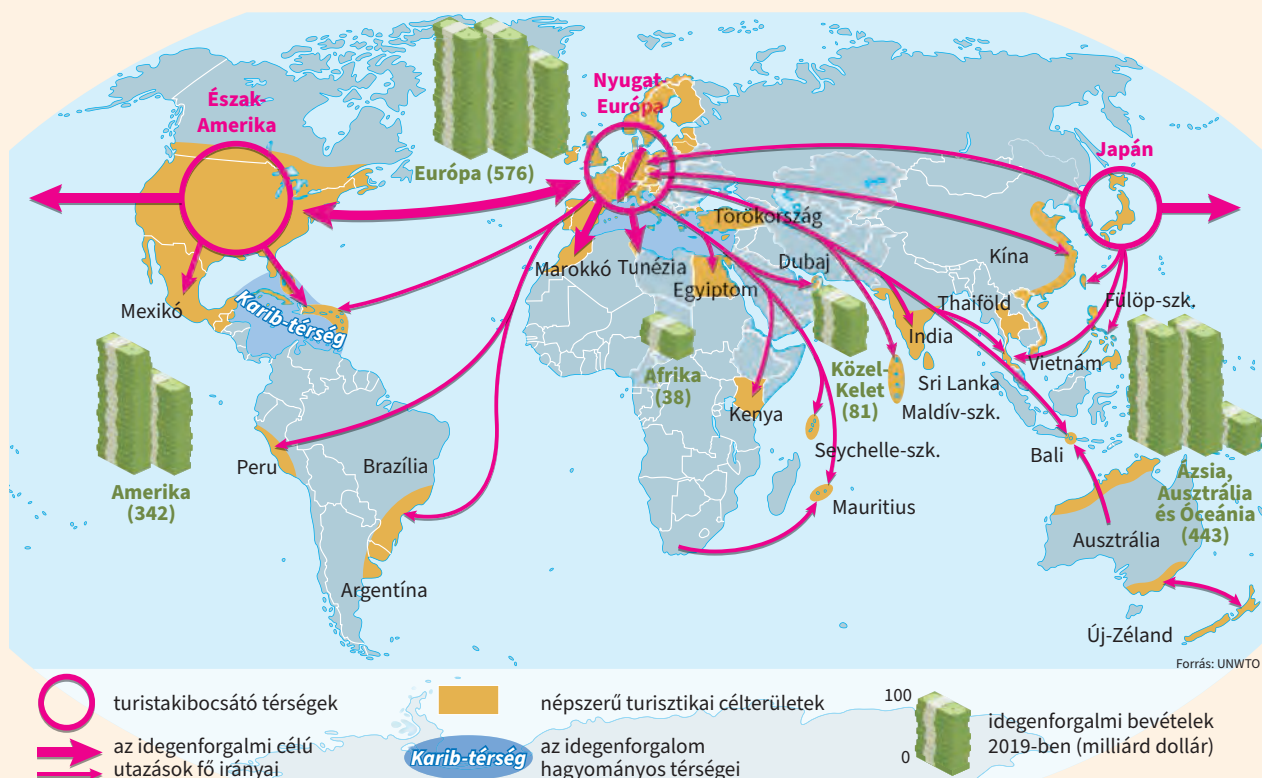
e) Melyek a legjelentősebb turistacélpontok? Nevez meg ezek közül néhány turistalátványosságot, vonzerőt!

f) Hogyan segítette a közlekedés fejlődése és olcsóbbá válása a turizmus fejlődését?

g) Melyek a turizmus legfontosabb gazdasági hatásai?

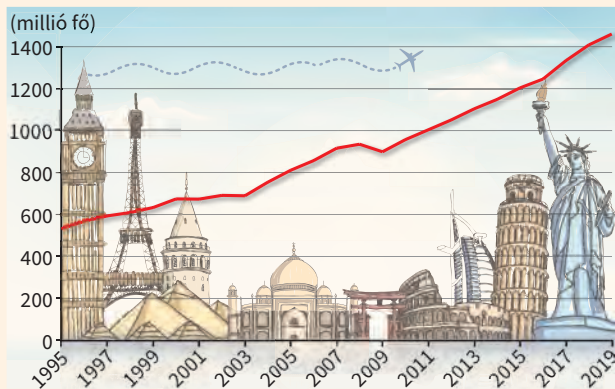
h) Melyek a turizmus társadalmi hatásai?

i) Melyek a turizmus környezeti hatásai?

5.3. A nemzetközi turizmus irányai és bevételei

4. a) Miért ingadozik a kiutazó turisták száma (5.4)?
 b) Miért nő folyamatosan a turizmusban részt vevők száma?

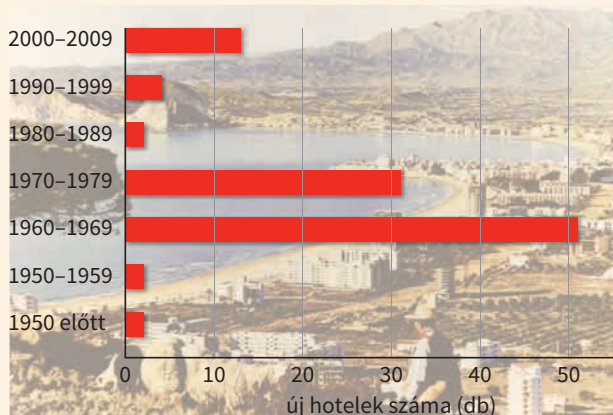

5.4. A kiutazó turisták számának változása a világon

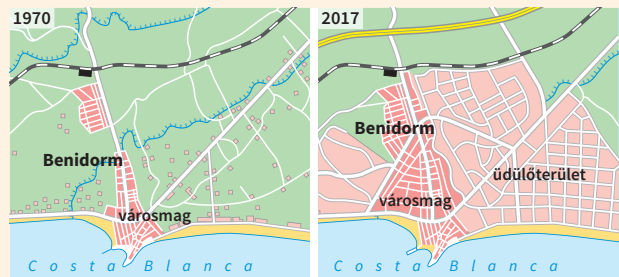
5. Mutasd be a dél-európai országok turizmusának jellemzőit a szemelvény és az ábrák felhasználásával!

- a) Keresd meg az atlaszban és a Google Térképen Benidorm városát!
 b) Mely tényezőknek köszönheti gyors fejlődését?
 c) Mikor kezdődött a város gyors fejlődése?
 d) Mely időszakban fejlődött leggyorsabban a kisváros turizmusa?

A dél-európai napfényövezet országaiban a **gazdasági növekedés motorja a turizmus**, amivel együtt a közlekedés és a távközlés is fejlődött. A mediterrán éghajlat, a tengerpart, a könnyű, finom és egészséges zöldség- és halételek, az ókori és középkori kultúra emlékei vonzóak a külföldi turisták számára. Benidorm egy tengerparti város Spanyolország keleti részén, a Costa Blanca partján. Az egykori halászfalu egy égisz épületekkel teli üdülővárossá alakult át. Benidorm az egyik szálláshellyel rendelkező település a Földközi-tenger partján. A városnak kb. 70 000 állandó lakója van, azonban a nyári hónapokban lakosainak száma megközelíti az egymilliót. A legtöbb turista az Egyesült Királyságból érkezik.

5.5. Új hotelek építése Benidormban

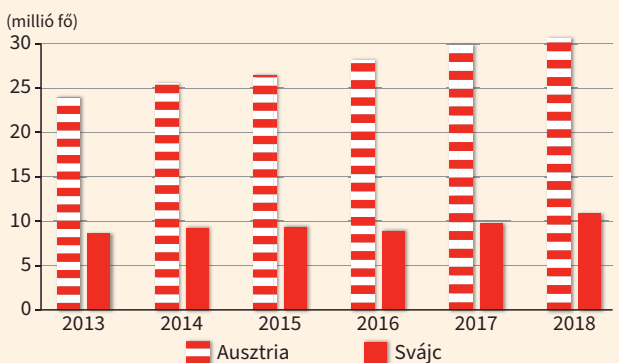

5.6. Benidorm területe és tengerpartja az 1960-as években és napjainkban

6. a) Hasonlítsd össze az Ausztriába és Svájcba látogató turisták számát (5.7.)!

b) Melyik ország kínálja drágábban turisztikai szolgáltatásait? 2018-ban Ausztriában 25 milliárd USD, Svájcban 48 milliárd USD bevétel származott a turizmusból.

Az alpesi országoknak busás hasznot hoz a turizmus. A téli és extrém sportok lehetősége, a vadregényes tájak, a jól felszerelt üdülőhelyek, a nagy történelmi múltú városok (főleg Zürich, Genf, illetve Bécs), a kulturális rendezvények (Bécs, Salzburg) vonzzák a turistákat. Teret hódított a konferenciaturizmus is, számos nemzetközi szervezet székhelye például Genf és Bécs.

5.7. A turisták száma

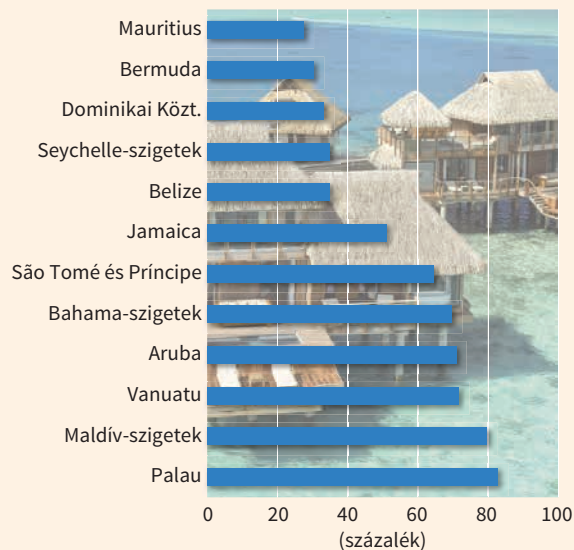
- 7.** a) Miért fenyegeti veszély az Alpok téli turizmusát?
 b) Hogyan rendeződhet át térben az éghajlatváltozással az Alpok téli turizmusa?
 c) Hogyan alkalmazkodhat Ausztria és Svájc turizmusa az éghajlatváltozáshoz? Használd a 5.1. táblázat adatait is!

Magasság (m)	Jelenlegi hó mennyisége (10 ⁹ m ³)	A jövőbeni hó mennyisége (10 ⁹ m ³)	Változás
1000	15–20	0,5–1	95–98% veszteség
1500	28–35	8–12	65–70% veszteség
2000	40–50	20–28	50–60% veszteség
2500	30–38	18–22	40–45% veszteség
3000	8–10	8–10	< 5% változás
3500	2–3	2,5–3,5	15–20% nyereség
4000	0,8–1,2	1,0–1,4	15–20% nyereség

5.1. táblázat. A hómennyiség változása az éghajlatváltozás hatására különböző magasságokban az Alpokban

- 8.** a) Keress trópusi üdülőszigeteket az atlasz térképén!
 b) Gyűjtsd össze a turisztikai vonzerejüket!

Az egész évben kellemes kikapcsolódást nyújtó trópusi üdülőszigetek a fellendülő világturizmus kedvelt célpontjai.

5.8. A turizmusból származó bevétel aránya az exportból néhány trópusi üdülőszigeten

- 9.** a) Hogyan terheli a tömegturizmus a környezetet?
 b) A városi konfliktusok legújabb eleme a turizmus. Az európai nagyvárosok egyre nagyobb részében lázadzik a lakosság a turisták ellen. Érvelj a helyi lakosok gondolkodásmódja mellett és ellen!
 c) Hogyan csökkenthető a helyi lakosság és a turisták közötti konfliktus? Javasolj lehetőségeket!

Nem szeretnék a helyiek, hogy a 2020-as koronavírus-járvány után ismét eláraszszák a turisták Velencét. Senki sem gondolta volna, hogy néhány hónappal évezredes története egyik legnagyobb áradása után Velencének ismét óriási kihívással kell szembenéznie. Mégsem szomorkodik mindenki. Bár a vendéglátóság a tönk szélére sodródott, a helyiek örülnek, hogy végre visszakapták városukat, és nem kell turistacsoportokon átverekedniük magukat, ha leugranak a boltba. Persze a járványszabályok itt is megkerülhetetlenek. Vannak, akik egészen egyedülálló módját választották a társasági távolságtartásnak: még bevásárolni is motorcsonájjukkal járnak a szűk lagúnákon. „Felfedeztem egy teljesen új Velencét, még sohasem láttam ilyennek. Remélem, a vészhelyzet után a városvezetés megtalálja az arany középutat. Azt szeretném, hogy ne legyen ennyire üres, de azért túlszűfolt se” – magyarázta egy helyi lakos reménykedve.

5.9. Velence karnevál idején

Fogalmak

tercier szektor | infrastruktúra | közlekedés | turizmus | tömegturizmus | alternatív turizmus | turisztikai túlterhelés

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Mi a turizmus jelentősége a gazdaság életében?
2. Hogyan valósulhat meg a fenntartható turizmus? Melyek lehetnek a fenntartható turizmus fejlesztésének fő céljai és feltételei?
3. Melyek a turizmusfejlesztés természeti környezetre ható kedvező és kedvezőtlen hatásai?

6.

Jóléttől a jólétig

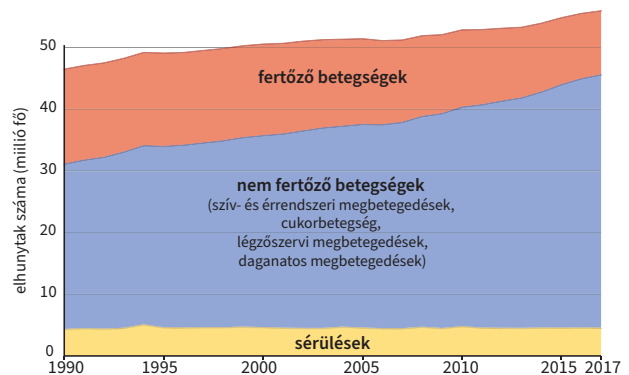
Az egészségügyi ellátás, a kereskedelem és a média is a tertiér szektor része.

Az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO) szerint az **egészség** az egyén teljes fizikai, mentális és szociális jólét állapota. A népesség egészségi állapotát genetikai tulajdonságok, a környezet állapota, az egyén életmódja határozza meg, de befolyásolja az egészségügyi rendszer színvonala is. A **népesség egészségi állapotát** különböző mutatókkal mérik (pl. születéskor várható élettartam, halálzási arányszám, csecsemőhalandóság, az egészségügyre fordított kiadások, a kórházi ágyak száma stb.). E mutatókat együttesen kell értékelni a népesség egészségi állapotának vizsgálatakor.

A különböző járványok mellett **további globális egészségügyi probléma** az éghajlatváltozás okozta kockázat (pl. kórokozókat terjesztő rovarok elterjedése), az antibiotikumokkal szemben egyre ellenállóbb kórokozók terjedése, az élelmiszerláncok élelmiszer-biztonsági kockázata (pl. kórokozók, kémiai szennyező-

dések okozta megbetegedések) vagy a bioterrorizmus (a biológiai eszközökkel és anyagokkal végrehajtott terrortámadás).

Az egészségtelen életmód következtében kialakuló nem fertőző betegségek (szív- és érrendszeri megbetegedések, daganatos megbetegedések, diabétesz) világszerte 40 millió ember halálát okozzák évente (6.1.).

6.1. A halálozások fő okai a világban

1. Mi a különbség a jólét és a jólét között?
2. Dolgozzatok párban! Olvassátok el a két szemelvényt, majd az ábra tanulmányozása után válaszoljatok a kérdésekre!
 - a) Milyen eszközökkel előzhető meg a járványok kialakulása, terjedése?

Az emberiség egészét érintő, globális egészségügyi problémák mindig is voltak. A HIV-vírus okozta AIDS-járvány elterjedése az 1980-as évek elején kezdődött. 1990-ben 300 ezer fő, 2003–2005 között 1,7 millió fő halálos áldozatot követelt évente. A halálozások száma 2019-ben 690 ezer főre csökkent. 2002 novemberére és 2003 júliusára közt egy csaknem világméretű SARS-járvány a világ 37 országában okozott kb. 8000 megbetegedést. A közel-keleti légúti szindróma (MERS) kórokozója elsősorban Szaúd-Arábiában és környékén okozott megbetegedéseket, de előfordult már Európában és az Egyesült Államokban is. Egyelőre helyi jellegűek – elsősorban Közép-Afrikában – a különféle vérzéses betegségek (pl. az ebola), amelynek kórokozói szintén vírusok.

2019 végén egy olyan új koronavírus törzset azonosítottak Kínában, amelyet eddig még nem ismertek emberi megbetegedések okozójaként. Egy kutatócsoport szerint a Covid-19 betegséget okozó vírus egyik legközelebbi ismert őse 40-70 éve bukkant fel denevérekben, és már egy jó ideje készen állt arra, hogy emberre is átterjedjen.

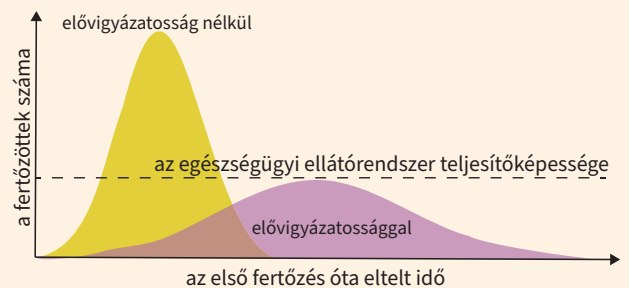
A járvány 2020-ban világméretűvé vált. 2020. év végéig igazoltan 68,2 millió fő fertőződött meg, és a betegség 1,56 millió áldozatot követelt.

- b) Mely tényezők befolyásolják a járványok terjedését?
- c) Melyik görbe ábrázolja az olaszországi kórházak túlterheltségéről szóló szemelvényben leírt járványhelyzetet (6.2.)?
- d) Miért terhelte meg a járvány az olasz egészségügyi ellátást?
- e) Miért törekednek a szakemberek a járvány idejének elnyújtására?

Az egyes országok egészségügyi rendszerei különbözőképpen kezelték a járványt.

Elkeseredett harcot folytattak 2020 tavaszán az olasz kórházak a koronavírus-járvánnyal. A betegek özöne végletesen leterhelte az egészségügyi intézményeket és dolgozóikat. A járvány központjának számító Bergamóból egy orvos ezt nyilatkozta:

„Most már az összes ágyunk foglalt, úgyhogy tényleg bajban vagyunk. Az érkező betegeket át kell küldenünk más kórházakba, de a régió összes intenzív osztálya tele van.”

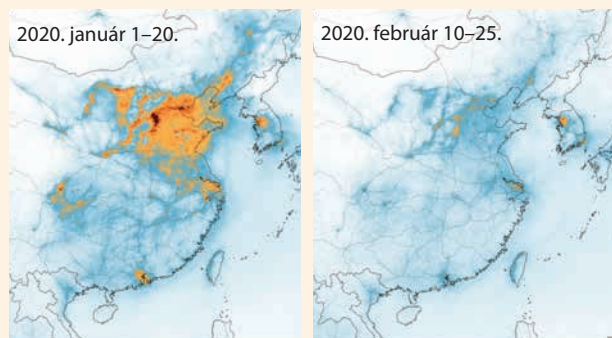

6.2. A járványgörbe alakja elárulja a járvány dinamikáját

3. Dolgozzatok párban! Válaszoljatok a kérdésekre a szemelvények és az ábrák alapján!

- Hogyan és miért befolyásolja a Covid-19-járvány a világ gazdaságát?
- Hasonlítsd össze a nemzetközi turisták számának több-éves havi tendenciáját (6.5.)!
- Milyen környezetvédelmi hatások, következmények mutathatók ki?

A járványvédelmi intézkedések legszembetűnőbb és leggyorsabban észlelhető környezeti következménye a légszennyezés csökkenése. A járvány által elsőként érintett országban, Kínában a jó levegőminőségű napok aránya 337 városban 11,4%-kal növekedett. A karantén alá vett kínai tartományban, Hupejben február elején mérhetően csökkent az éjszakai fényszennyezés is. Kínában február folyamán körülbelül 25%-kal csökkent a CO₂-kibocsátás. Ugyan a légszennyezés, a fény- és zajszennyezés időleges visszaesése egyaránt hasznos a környezetre és az emberi egészségre nézve, a járványügyi intézkedéseknek vannak negatív környezeti következményeik is. Kevesebb hulladékot hasznosítanak újra, mert sok városban bezárták a hulladékfeldolgozó és -újrahasznosítható üzemeket, attól tartva, hogy a szemét elősegíti a koronavírus terjedését.

6.3. A nitrogén-dioxid-szennyezettség változása Kínában

Az élelmiszer-kiskereskedelemben növekszik a műanyag zacskók használata, szintén a miatt az aggodalom miatt, hogy a többször használt papírzacskók hozzájárulhatnak a fertőzéshez. Terjed az online ételrendelés és általában az internetes vásárlás, ami miatt több egyszer használatos csomagolóanyag kerül a szeméttbe – ráadásul akkor, amikor a köztisztasági vállalatok is nehézségekkel küzdenek a kijárási korlátozások miatt. További probléma, hogy a lecsökkent szállítási kapacitások és az exportpiacok kiesése miatt jelentős mennyiségben marad meg az eladhatatlan zöldség, gyümölcs, virág, tej, tejtermék, hal.

Évente nyolcmillió tonna, vagyis percnként egy kukásautónyi műanyag hulladék kerül az óceánokba. Számítások szerint 2050-re több műanyag lesz az óceánokban, mint hal. Bálnák, halak, tengeri madarak, teknősök tömegesen pusztulnak el a világtengerbe került műanyag hulladéktól. A koronavírus-járvány gazdasági következményeként a levegő minősége észrevehetően javult szerte a világon. Például a szén-dioxid-kibocsátás 2020-ban 4 százalékkal csökkent 2019-hez képest. Ugyanakkor ez nem mondható el az óceánjainkról. A Covid-19 miatt világszerte 129 milliárd arcmaszkot és 65 milliárd kesztyűt

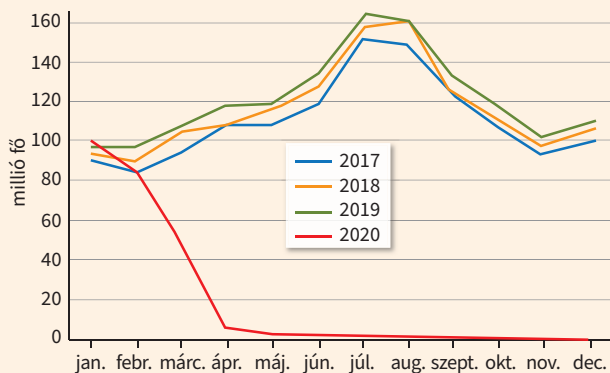
használnak havonta. Ha összevonnánk az egy év alatt felhasznált maszkokat, akkor az Svájc területét lefedné. Már kimutatható ezeknek a védőeszközöknek a környezeti kockázata, hiszen tömegesen jutnak a világtengerbe.

A Turisztikai Világszervezet adatai szerint a Covid-19-járvány miatt 2020 júniusában világszerte 93%-kal kevesebb turista utazott 2019-hez képest. Az utazások példátlan csökkenésének az oka, hogy az országok a világjárvány miatt lezárták határait, és utazási korlátozásokat vezettek be. A turizmus drasztikus és gyors visszaesése munkahelyek és vállalkozások millióit veszélyeztet. Számítások szerint fél év alatt 460 milliárd USD veszteség érte a nemzetközi turizmust. Ez körülbelül ötször több, mint amennyi veszteség keletkezett a 2009-es globális gazdasági és pénzügyi válság idején.

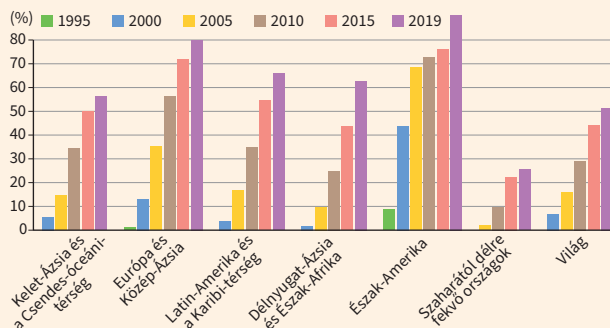
6.4. Eldobott védőfelszerelések

A világjárvány miatt a szálláshelyek foglaltsága egész Európában hatalmasat zuhant: Olaszországban 86, Spanyolországban 87, Magyarországon pedig 96 százalékkal kevesebb éjszakát tudtak értékesíteni a szállásadók. A turizmus több országban is kulcságazat. Olaszországban évente 85 milliárd eurót termel, Spanyolországban pedig 124 milliárdot, ami azt jelenti, hogy a GDP 6 százalékát adja. Olaszországban 1,2 millió, Spanyolországban 1,7 millió ember megélhetése függ közvetlenül a vendéglátástól. Portugáliában szintén 6 százalék körül van a turizmus aránya az ország GDP-jén belül, de Olaszországban és Franciaországban is 4 százalék körüli, sőt még Németországban is 2,7 százalék.

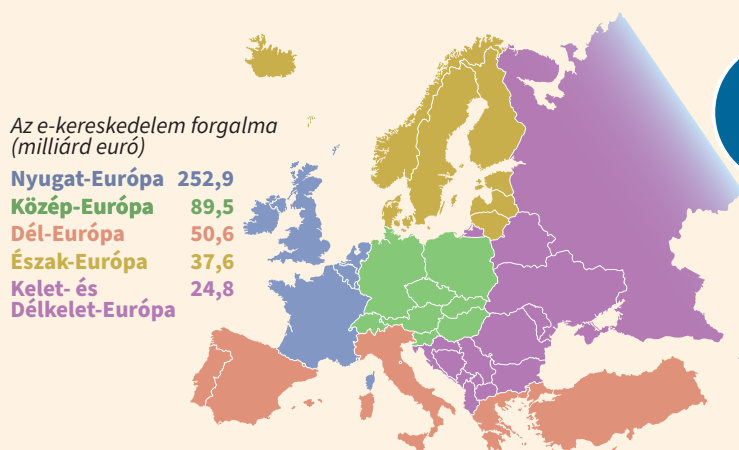
6.5. A nemzetközi turisták számának változása

4. a) Melyek az online kereskedelem elterjedésének feltételei?
 b) Melyek az online vásárlás előnyei és hátrányai, illetve veszélyei?
 c) Hogyan informálódhatnak az emberek online vásárlás előtt egy weboldal hitelességéről?
 d) Hasonlítsd össze Magyarország adatait Európa legfejlettebb és legelmaradottabb térségeivel (6.7.)!
 e) Hasonlítsd össze az internetfelhasználók arányának változását az elmúlt 25 évben (6.6.)!
 f) Mely országcsoportokban a legdinamikusabb, és melyekben a leglassabb a fejlődés?
 g) Hogyan segíti a modern gazdaság fejlődését a lakosság internethasználata?

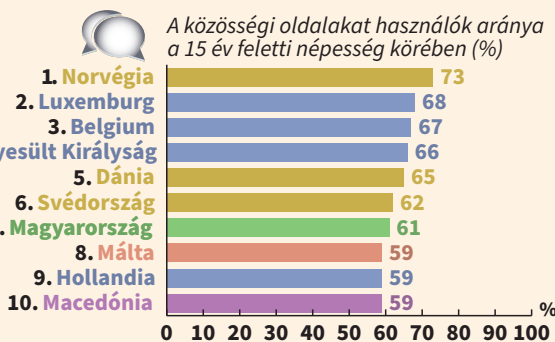
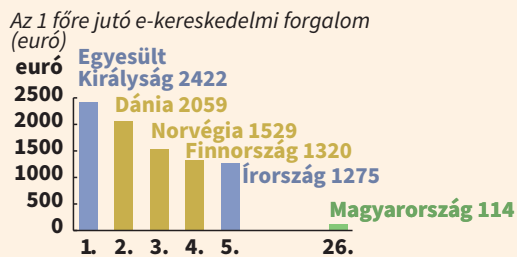
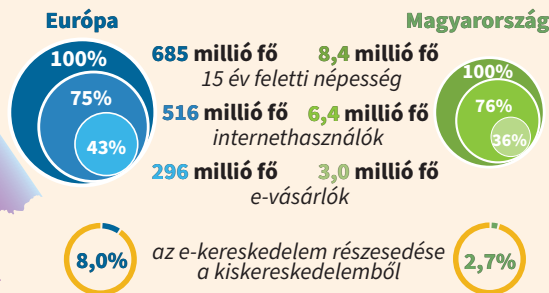
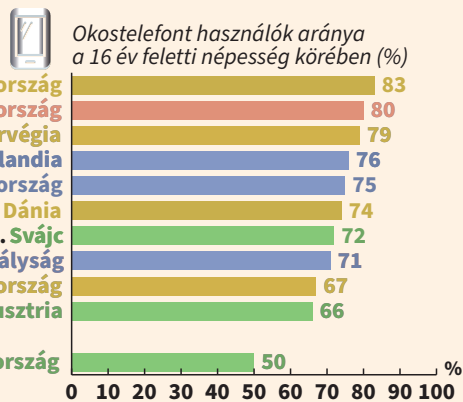
6.6. Az internetfelhasználók arányának változása

Ha a megvásárolt termék hibás, nem úgy néz ki vagy nem úgy működik, ahogy azt megvételre hirdették, a kereskedőnek az uniós jog értelmében meg kell javíttatnia vagy ki kell cserélnie azt, illetve árengedményt kell adnia, esetleg az egész vételárat vissza kell térítenie. Az interneten megrendelt, illetve a más módon nem üzletben vásárolt (pl. telefonon vagy postai úton rendelt) termékek és szolgáltatások esetében a vásárlónak 14 napon belül joga van bármilyen okból, indoklás nélkül elállni a vásárlástól.

2,5 millió munkahely létrejött közvetlenül vagy közvetve az online kereskedelem jóvoltából

4,2 milliárd darab csomag kiszállítása

Forrás: Ecommerce Europe, Eurostat, Google Consumer Barometer

6.7. Online Európa (2015)

5. Olvasd el a fogyasztói társadalom kialakulásáról szóló szemelvényt, majd válaszolj a kérdésekre!

- a) Milyen típusú termékeket helyeznek el az élelmiszerüzletek pénztárai közelében? Vitassátok meg, hogy miért!
- b) Gyűjts össze hihetetlennek tűnő reklámokat, reklámszlogeneket! Magyarázzátok meg, hogy mivel csábítanak vásárlásra!

A fogyasztói társadalom a gazdasági fejlődéssel alakult ki. Az olcsóbbá váló tömegtermelés miatt nőtt a fogyasztási javak kínálata, a bérek növekedésével pedig nőtt a vásárlóerő. A fogyasztás növekedése átalakította a fogyasztói szokásokat, a legtöbb ember számára elérhetővé váltak azok a javak, amelyek korábban luxuscikkeknek számítottak. A fogyasztói társadalomban a fogyasztás már gyakran nem a szükségletek kielégítésének, hanem a társadalmi különbségek megjelenítésének eszközévé válik. A fogyasztás ösztönzésének leghatékonyabb eszköze a reklám, amellyel a termelők és kereskedők igyekeznek elhitetni a fogyasztóval, hogy termékükre vagy elemi szükségése van, vagy annak megszerzése boldogsághoz vezet. Hogy ezek a reklámok minél hatékonyabban ériék el céljukat, egy új iparág fejlődött ki önálló kutatásokkal, szakemberekkel, tudományos háttérrel.

6. Mi a „zöldre mosás”? Keress rá példát a szemelvény és az ábra alapján!

A zöldre mosás (greenwashing) olyan marketingstratégia, amely segítségével egy vállalat környezetbarátnak, környezetbarátnak, a természeti és emberi környezetért felelősséget vállalónak tünteti fel magát. A valóságban azonban technológiájában, nyersanyag-felhasználásában, munkáltatói gyakorlatában nem tesz lényegi lépéseket e célok eléréséért. A hamis vagy csak részben igaz zöld arculatot arra használja, hogy profitját maximalizálja a környezeti kérdések iránt fogékonnyabb piacokon.

6.8. Papírból készült pohár, fa evőeszköz, élelmiszerdoboz

7. A média segítségével sok információhoz juthatunk, azonban az interneten nagyon sok álhír, félinformáció, hamisított, manipulált kép és elfogult szöveg található. Az alábbi szempontok segíthetnek az információk ellenőrzésében. Olvasd el a megfigyelési szempontokat, majd az a) cikkre szletről dönts el, hogy valós-e az információ, vagy hamis! A válaszodat indokold!

- Milyen érzelmeket váltott ki a cikk? Ijesztő volt a tartalom, vagy inkább fellelkesített? Lehet, hogy a cikk csak ilyen érzelmeket akart kiváltani.
- Keress ugyanarról a témáról más forrásokat! Ellenőrizd, hogy azokban vannak-e új vagy eltérő információk!
- Van-e a cikknek szerzője? Ha van, akkor milyen témákról szokott írni?
- Mikor történt az esemény, és mikor jelent meg a cikk?
- Megbízható-e az adott lap a témában?
- Kattintásvadász vagy félrevezető-e a cím?
- Mennyire világos a cikk mondanivalója?
- Milyen az oldal nyelvezete, helyesírása és kinézete?
- Mennyire toladokók a reklámok? Miket hirdetnek az oldalon?
- Ne ossz meg ellenőrizetlen információkat!

a) A „tökéletes naplemente”

Egy német fotós 16 kamerával kapta lencsevégre a Holdat telihold idején és a lemenő Napot két fa között, de megérte, mert ez a pozíció legközelebb csak 2035-ben mutatja magát.

b) A szuperhold

A „szuperhold” kifejezés a média terméke, a csillagászok nem használják. Amikor a Hold földközeli van kb. 14 %-kal látjuk nagyobbobnak, 30 %-kal fényesebbnek, mint földtávolban, azonban ez nem jelent annyi különbséget a látszólagos méretében a valóságban, mint ahogyan a képeken látható. Ezek a képek többnyire nem manipuláltak, csak más fényképezési technikával (pl. nagy fókuszávolsággal) készülnek (6.9.).

6.9. A „szuperhold” fotója

Fogalmak

egészségügyi ellátás | tudatos fogyasztói magatartás | fogyasztóvédelem

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Gyűjtsd össze, hogy milyen szolgáltatásokat veszel igénybe a mindennapjaidban! Milyen infrastruktúra szükséges azokhoz? Rendezd a szolgáltatásokat aszerint, hogy milyen rendszerességgel vannak jelen az életedben! Mely szolgáltatásokat éred el helyben, és melyek azok, amelyekért más településekre kell utaznod?

7.

A robotoké a jövő?

A 20. század végén egy újabb szektor jelent meg a gazdaságban, ez a negyedik vagy idegen szóval **kvaterner szektor**, amelyet a tudás ágazatának is neveznek. Ide tartoznak a legnagyobb szaktudást, folyamatos kutatást és fejlesztést (K+F) igénylő tevékenységek, például a biotechnológia, a géntechnológia, az orvostudomány, a szoftverfejlesztés, a mesterséges intelligencia, az információ gyűjtése és tárolása. A szektor kutatási költségei nagyon magasak. A világ egyik legrégebbi és leg-

ismertebb, kutatással és fejlesztéssel foglalkozó világcégeket tömörítő régiója a Szilícium-völgy. Ugyancsak a kvaterner szektor fejlődéséhez kapcsolódnak Japánban a korszerű infrastruktúrával rendelkező kutatóintézeteket tömörítő technopoliszok. Európában Dél- és Délkelet-Angliában, a francia Riviérán vagy Drezda környékén alakultak ki ilyen tömörülések. A kvaterner szektor kialakulása hívta életre a technopoliszokat is.

1. Alkossatok csoportokat, majd osszátok fel a szemelvényeket egymás között! Minden csoporttag olvassa el és értelmezze a saját szemelvényét, majd a téma „szakértőjeként” magyarázza el a csoport többi tagjának! Érveljetek a szemelvényben olvasható robotok alkalmazása mellett és ellen!

2014-ben Japánban, a Hen na Hotelben robotszeméllyel helyettesítették a személyzet egy részét. Robotok látják el a portások, a takarítók és a pincérnők feladatait is. A hotelben megszállókat robotszemélyzet üdvözlí a hotelba történő belépésnél. A robotportások viszik a csomagokat a szobákba, sőt még a kávé is ők szolgálják fel. Később kiderült, hogy a dolgozó gépek csak még több emberi munkát teremtenek. A menedzsment úgy döntött, hogy a 243 robotalkalmazott felét leépíti, mert a munkaerő-takarékos gépek több problémát okoztak, mint amennyit megoldottak, emiatt egyfolytában emberi beavatkozásra volt szükség a zavartalan működéshez.

7.1. Dinónak „öltözött” robotok a szálloda recepciói

A negyedéves jelentések nagyon fontos részei az üzleti újságírásnak, azonban nagyon száraz, stresszes és monoton munka ezek elkészítése, nagy pontosságot és gyorsaságot igényelve az emberek részéről, így hogy megkönnyítsék az emberek munkáját, kifejlesztették az úgynevezett AP robotokat. Az olvasók nagy része nem is sejtí, hogy egy robot jelentését olvassa, addig, amíg el nem olvassa a feliratot a cikk alján, amely azt jelzí, hogy AP robot készítette. A fejlesztőcég úgy gondolja, hogy másodpercenként 2000 cikk elkészítésére is képesek lennének.

A rendszer képes körülírni a vállalat tevékenységi körét, becsléseket kalkulál és jóslatokat is készít.

2014-ben a Nestlé svájci élelmiszeripari konszern 1000 robot-eladót állított munkába Japánban. A robotok kávékapszulás kávéfőzőket árusítanak. Ez volt az első eset, hogy egyszerre ilyen nagyszámú robotot kezdtek el alkalmazni üzletekben. A robotok Pepper névre hallgatnak, és egy francia cég fejlesztette ki egy japán céggel közösen. Az androidok kereken gurulnak, és hasukon érintőképernyős táblagépek találhatók. Felvilágosítást tudnak adni a különböző termékekről, és szinte teljesen természetes, értelmes párbeszédet képesek folytatni a vevőkkel arról, hogy ízlésükhöz, szokásaikhoz megfelelő kávégépet tudjanak találni.

7.2. Kávéfőzőt árusító robot

2. Olvasd el a szemelvényt, és válaszolj a kérdésekre!

- Miért tartozik a vakcinák gyártása a kvaterner szektorba?
- Járj utána, hogy mik azok a harmadik generációs vakcinák!
- Járj utána, hogy egy új gyógyszer kifejlesztésének kezdetétől a piacra kerüléséig milyen szakaszai és feltételei vannak!

2020 novemberében sorra jelentek meg a Covid-19 elleni vakcinák hatékonyságáról szóló bejelentések. A Pfizer/BioNTech és a Moderna mRNS-alapú vakcinái 95% körüli hatékonyságot mutattak, az AstraZeneca fejlesztése összességében 70%-os, az orosz Gamaleya Intézet vakcinája 92%-os hatékonyságot, a kínai Sinopharm vakcinája 79%-ot produkált.

3. Olvasd el a szemelvényeket, és válaszolj a kérdésekre!

- Mi az önvezető autók technológiájának lényege?
- Az önvezető autók automatizáltságának öt fokozata van. A legmagasabb fokozat a vezető nélküli jármű. Járj utána, hogy mi jellemzi az egyes fokozatokat!
- Gyűjtsd össze a szemelvény alapján az önvezető autó bevezetésének és elterjedésének társadalmi hatásait!

Napjaink meghatározó jelensége az infokommunikációs technológián alapuló rendszerek és hálózatok elterjedése. E folyamat egyik innovációja az önvezető autó. Ezek a járművek már teljesen automatizáltak, emberi beavatkozás nélkül is képesek közlekedni nem kötött pályán. Jó tudni azonban, hogy az önvezető autók használata esetén – mint minden új technológia bevezetésekor – különböző jellegű kockázatok is felmerülnek.

Félünk-e az önvezető autóktól?

Az önvezető autók fejlesztéséhez elsősorban műszaki oldalról közelítenek a gyártók, pedig sokkal fontosabb kérdés az, hogy mitől lesz be- és elfogadóbb a járművekkel szemben a társadalom. Ennek apropóján végeztek egy nemzetközi szinten is egyedülálló mérést Szegeden. Sokan úgy gondolják, hogy őket ez a téma nem érdekli, mert sosem lesz ilyen autójuk, így nem is lesz közük a technológiához. Azonban nemcsak azok érintettek, akik ilyen autóban ülnek, hanem a közlekedés – és így a társadalom – minden egyes tagja. Mi történik akkor, valaki például úgy vezet az autópályán, hogy tudja, minden tizedik autó önvezető körülötte? Hogyan fog akkor viselkedni? Megijed a helyzettől? Vagy ha nincs autója, és a városban cirkálnak ezek a járművek: gyalogosként le mer majd lépni a járdáról? El meri engedni a gyereket egyedül a boltba vagy az iskolába? Mennyire lesz elutasító a technológiával kapcsolatban? Ezek mind súlyos és fontos kérdések, amik megválaszolása előbb-utóbb szükség-szerű lesz.

7.3. Az önvezető autók „tájékozódását” szenzorok segítik

4. a) Foglald össze a szemelvény alapján a genetikailag módosított élelmiszerek előállításának lényegét!

- Mi az oka annak, hogy vannak olyan országok, amelyek tiltakoznak a GMO ellen, míg mások nem?
- Nézz utána, hogy milyen az élenjáró országok részese-dése a világtermelésből!
- Az alábbiakban összekeveredtek a szakemberek GMO-ról alkotott véleményei. Rendezd két csoportba az állításokat!

- Elszabadulnak a természetben az antibiotikummal szemben ellenálló növények.
- Javítják a növényfajták termesztésének sajátosságait.
- Csökkentik az öntözővíz- és a műtrágyaszükségletet.
- A TNC-k létrehozzák a gyomirtójuknak ellenálló növényfajtákat, így egy kézben összpontosul a vetőmag és a hozzá tartozó környezetbarát gyomirtószer.
- Javítják a termények feldolgozási, étkezési, takarmányozási és eltarthatósági tulajdonságait.
- Csökkentik az adalékanyag-szükségletet, gazdaságosabb feldolgozást tesznek lehetővé.
- Csökken a biológiai sokféleség.
- Új allergének jelennek meg.
- Csökkentik a környezet növényvédőszer-terhelését.

A biotechnológia rohamos fejlődéséhez nagy szakértelemre és sok tőkére van szükség. A kutatók által kidolgozott eljárásokat később ipari szinten alkalmazzák, és így termékeket (pl. gyógyszereket) állítanak elő. Például a géntechnológia tette lehetővé, hogy a cukorbetegek számára elérhető áron megszerezhető az inzulin. A géntechnológia tehát lehetővé teszi sok betegség kezelését vagy gyógyítását. A biotechnológiai kutatások eredményeinek gyakorlati alkalmazása sokszor vált ki társadalmi vitát. Például a nagyobb terméshozam, a biztonságosabb növénytermesztés, a betegségekkel szembeni ellenálló képesség növelése céljából hozták létre a genetikailag módosított szervezeteket az örökítőanyaguk átalakításával (GMO). A társadalom véleménye erősen megosztott a GMO-k biztonságosságáról, alkalmazásukat törvények szabályozzák.

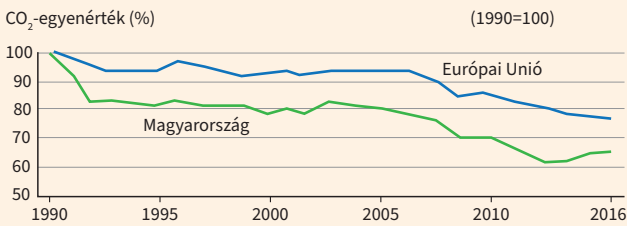

7.4. A top 10 GMO-élelmiszer

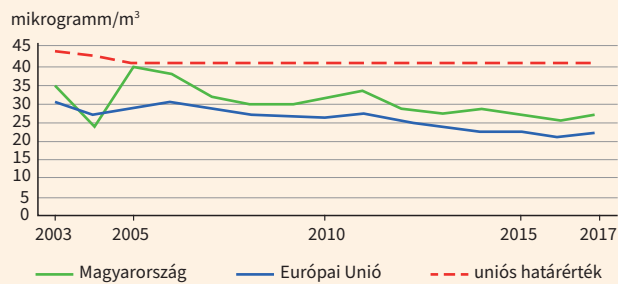
8.

Összefoglalás

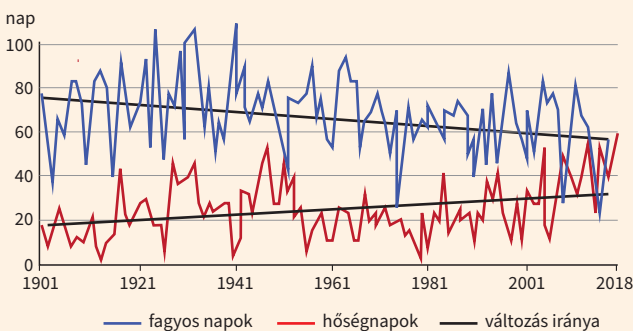
1. A témakör összefoglalásának első feladata Magyarországhoz kapcsolódik. Dolgozzatok párban! Tanulmányozzátok az ábrákat, olvassátok el a szemelvényt, majd adjatok egymásnak megfigyelési szempontokat az ábrák elemzéséhez! Készítetek feladatokat megoldással! Beszéljétek is meg! Nézzetek utána az interneten, hogy mi a széndioxid-egyenérték, a szilárdanyag-szennyezettség, a hőségnap és a fagyos nap!

8.1. Az üvegházhatású gázok kibocsátása

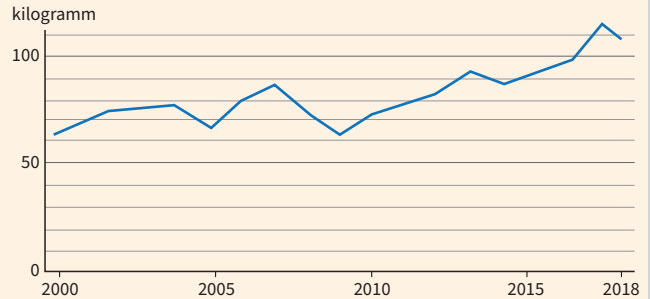

8.2. A városi lakosság kitétsége a levegő szilárdanyag-szennyezettségének

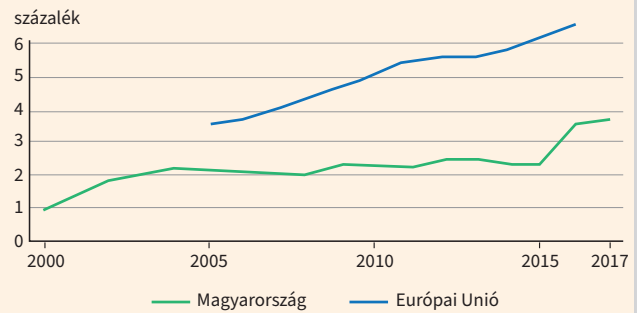

8.3. A hőség- és fagyos napok száma Budapesten

2. Dolgozzatok párban! Egyikőtök gondoljon egy megismert problémára, a másik tanuló pedig egyszerű eldöntendő, igen-nel vagy nemmel megválaszolható kérdésekkel próbálja kitalálni azt! A sikeres megfejtés után cseréljétek szerepet!

8.4. Egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-hatóanyag mennyisége

8.5. Az ökológiai gazdálkodásba bevont területek mezőgazdasági területen belüli aránya

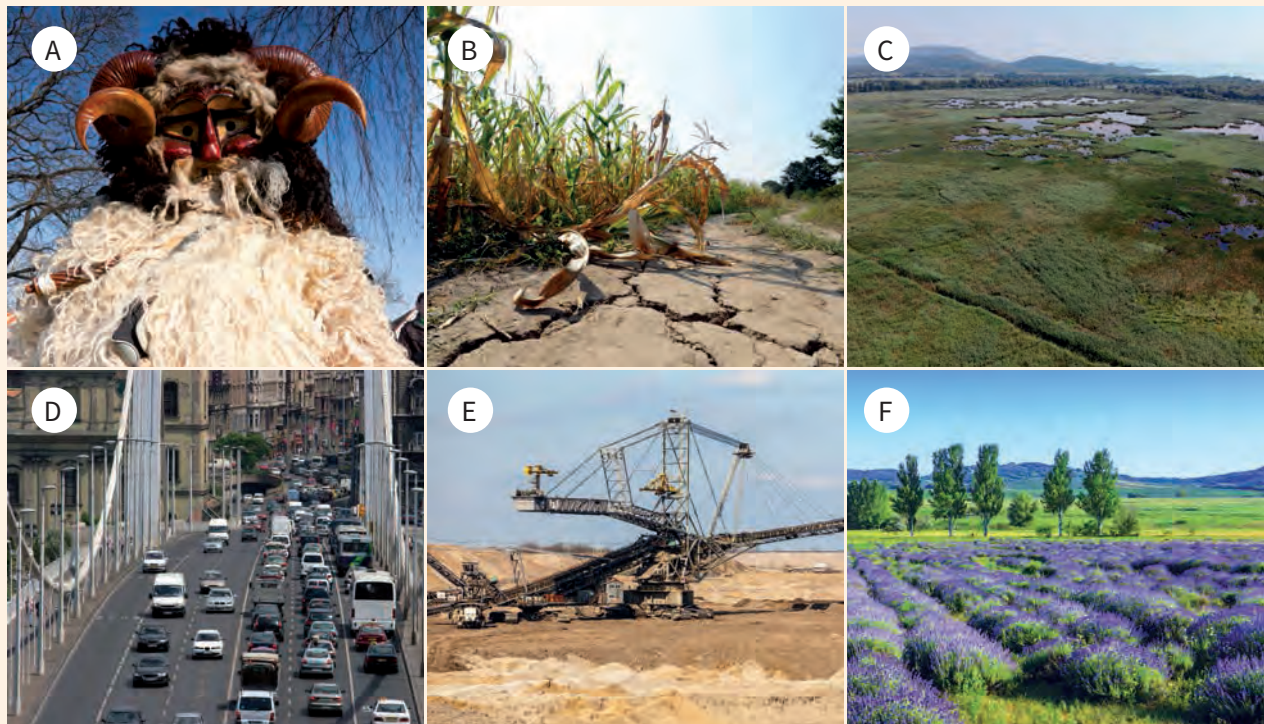
Akkora a munkaerőhiány, hogy automatizálni kellett a gyártást

Több milliárd forinttal drágult a Nestlé büki beruházása, amikor a cég azzal szembesült, mekkora a munkaerőhiány Magyarországon, mivel a termelést részben automatizálni kellett. A cég jelenleg Diósgyőrben, Szerencsen és Bükön folytat termelést, utóbbi település az európai állateledel-gyártás központjává vált a nagyvállalat beruházásával. Az egyes telephelyeknek nagyon eltérő a munkaerőigénye a munkaerő profilja szempontjából is: míg Diósgyőrben kézzel történik a termékek egy részének a csomagolása, az egy sokkal munkaerő-igényesebb tevékenység, és adott esetben a betanított munka megfelelő, addig Bükön élelmiszeripari robotok gyártják az állateledelt, ehhez kvalifikált munkaerőre van szükség. (2018)

3. a) Milyen eszközei vannak az államnak a környezetvédelmi szempontok érvényesítésére?
 b) Melyek a környezeti kérdésekkel foglalkozó legfontosabb nemzetközi szervezetek?
 c) Miért nehéz a környezeti kérdésekben a centrum- és a perifériaországok álláspontját közelíteni egymáshoz?
 d) Melyik konferenciához vagy egyezményhez kapcsolhatók a Magyarországon készült képek? Válaszodat indokold!

Konferencia és egyezmény	Tárgya	Az aláírás helye és éve
Ramsari egyezmény	A nemzetközi jelentőségű vizes területek élőhelyének védelme.	Ramsar (Irán), 1971
UNESCO világörökség-egyezmény	Kulturális és természeti örökség védelme.	Párizs, 1972
ENSZ Emberi Környezet Konferencia	A környezetvédelem alapelveinek elfogadása, létrehozták az ENSZ környezetvédelmi programját (UNEP).	Stockholm, 1972
Montreali jegyzőkönyv	Az ózonréteg védelme.	Montreal, 1987
Bázei egyezmény	A veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításának és ellenőrzésének védelme.	Bázel, 1989
Környezet és Fejlődés Világkonferencia	A fenntartható fejlődés átfogó programjának megfogalmazása. Éghajlatváltozás, biodiverzitás.	Rio de Janeiro, 1992
Kiotói jegyzőkönyv	Az üvegházhatást fokozó gázok, elsősorban a szén-dioxid kibocsátásának korlátozása.	Kiotó, 1997
Fenntartható Fejlődés Világkonferencia	A riói konferencia óta eltelt tíz év értékelése.	Johannesburg, 2002
Klímakonferenciák	A kiotói jegyzőkönyv szellemében: Koppenhága, 2009; Cancún (Mexikó) 2010; Durban (Dél-afrikai Köztársaság) 2011; Doha (Katar) 2012.	
Rio+20 Fenntarthatósági Konferencia	A fenyegető prognózisok ellenére kevés konkrétumot fogalmazott meg a zárónyilatkozat.	Rio de Janeiro, 2012
Párizsi éghajlatvédelmi egyezmény (az ENSZ éghajlatváltozási keretegyezménye)	Az átlaghőmérséklet emelkedésének 2 °C alatt tartása, de lehetőség szerint 1,5 °C alá csökkentése; alkalmazkodás az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásaihoz.	New York, 2016

8.1. táblázat. Fontosabb nemzetközi konferenciák és egyezmények

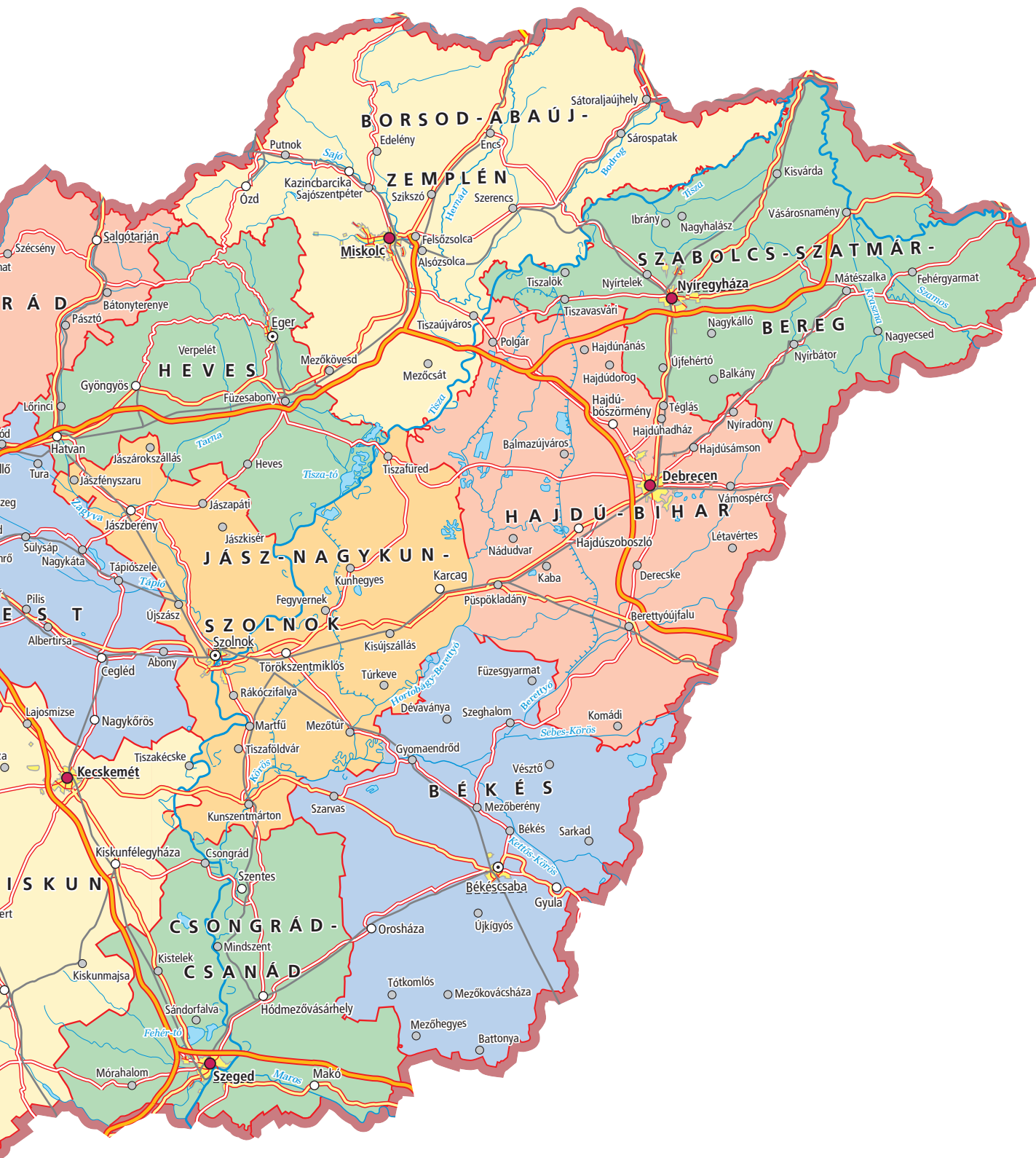
Név- és tárgymutató

- adó 39, 56, 57
adóparadicsom 42–43
adósságválság 38–39
agglomeráció 66
agglomerálódó térség 62
aktív népesség 18
állam 24–25, 38–39
államadósság 38–39, 52
államháztartás 38–39
állami támogatás 38
államkötvény 41
állampapír 38–39, 41
általános forgalmi adó 57
alternatív turizmus 125
amerikai gazdasági erőtér 94–97
amerikanizálódás 14
anyavállalat 20–21
APEC 29
árupénz 34
ASEAN 29
Átfogó regionális gazdasági partnerség 84
ázsiai gazdasági erőtér 84–87
- bankkártya 34–35
barnamezős beruházások 60
befektetés 35, 36–37, 40–41, 44
bérmunka 19
beszállító 20–21
bevásárlóközpont 54
biotechnológia 133
borvidék 62
BRICS-országok 17, 102–103
bruttó hazai termék (GDP) 10–11, 18, 38–39, 43
bruttó nemzeti jövedelem (GNI) 10–11
BUX-index 41
- centrum 16–17, 24, 42
Covid-19 128–129
- defláció 38–39
Dél-Korea 17
devizahitel 34
divatipar 122
Dow Jones-index 41
- EBKM (egységesített betéti kamatlábmutató) 35, 39
egészségügyi ellátás 128
Egyesült Nemzetek Szervezete 27
élelmiszer-gazdaság 116
emberi fejlettségi mutató (HDI) 10–11, 92–93
energiafelhasználás 121
ENSZ 27
értékpapír 36, 40–41
Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodás 28
európai gazdasági erőtér 74–81
Európai Unió 28, 74–81
európai uniós támogatás 38
eurorégió 62, 71
exportorientált 55, 85, 96
- favela 97
fejlesztési bank 42
fejlettség 10, 16
félperiféria 16–17, 24
felzárkózás 24
fenntartható fejlődés 11
fenntartható halászat 118
fentartható mezőgazdaság 116
fenntarthatóság 110
fix kamatozású hitel 34
fizetetlen munka 18
foglalkoztatási szerkezet 18
foglalkoztatási szerkezetváltás 52
foglalkoztatott 18–19
foglalkoztatottság 57
fogyasztói társadalom 54, 131
fogyasztóiár-index 38
fogyasztóvédelem 130, 131
földrablás 14
- gazdaság 8
gazdasági erőtér 16–17
gazdasági integráció 26–27
gazdasági növekedés 10
gazdasági reform 88
gazdasági szektor 8–9, 18
gazdasági szerkezetváltás 52
gazdasági unió 26–28
- gazdaságpolitika 24–25
GCC 29
GDP 10–11, 18, 38–39, 43
globális gazdaság 8
globális probléma 110
globális város 74
globalizáció 13–15
globalizációkritikus mozgalom 13
GMO (genetikailag módosított szervezet) 133
GNI 10–11
greenwashing 131
gyerekmunka 19
- hazautalás 42–43
háztartás 8, 34–35
háztartási munka 18–19
HDI 10–11, 92–93
helyi gazdaság 13
high-tech 86, 88, 94
hitel 34–35, 38–39, 42
hulladék 115
hulladékégetés 67
hulladékgazdálkodás 57, 67
hungarikum 66
- idegenforgalmi régió 66
identitás 48, 49
importhelyettesítő 96
inaktív népesség 18
infláció 38–39, 52
infrastruktúra 124
inkubátorház 56
innováció 61, 70, 71
innovációs térség 62
intézményi befektető 40
ipar 4.0 120
ipari övezet 94
ipari park 56, 58
- járvány 128
jövedelem 34
- kamat 34, 38–39
kamatláb 34
kapitalizmus 12, 17
karbonsemlegesség 123

- kék banán 75
 kelet-közép-európai banán 78
 készpénz 34–35
 kiszervezés 20–21
 kohéziós politika 74
 koncesszió 14
 koronavírus 25, 128–129
 kölcsön 34
 kölcsönösségi alapon végzett munka 18
 költségvetés 34–35, 38–39, 56–57
 költségvetési hiány (deficit) 38
 kőolajár-robbanás 39
 kőolajtermelő országok 92
 környezetszennyezés 67
 környezettudatos magatartás 67, 110–111
 környezetvédelem 66
 kötvény 38, 41
 közlekedés 124
 közműolló 67, 69
 közös piac 26–27, 29
 központi állam 25
 központi bank (jegybank) 38
 közszolgáltatás 9, 24, 57
 külföldi működőtőke (FDI) 36–37, 42–43
 különleges gazdasági övezet 25, 88
 kvaterner szektor 9, 132–133
- lakópark 60
 láthatatlan munka 18
 latifundium 96
 leányvállalat 20–21, 36
 likviditás 36
 logisztikai központ 54, 56, 60, 71
- magántulajdon 12, 24
 Magyar Nemzeti Bank 38
 másodlagos nyersanyag 115
 megtakarítás 34
 MERCOSUR 28
 migráció 43
 modern rabszolgaság 19
 monetáris unió 26–27
 monokultúra 96
 munka 18–19
 munkamegosztás 13, 16, 18–19, 22–23
 munkanélküli 18–19
 munkanélküliség 57
 működőtőke 36, 42
- NAFTA 28
 nemnövekedési elmélet 10
 nemzeti önmeghatározás (identitás) 48, 49
 nemzetközi kereskedelem 17, 40
 nemzetközi segély 42–43
 nemzetközi szervezet 26–27
 Nemzetközi Valutaalap (IMF) 42
 nonprofit vállalkozás 37
 nyersanyag 112
 nyitott város 88
- Öböl Menti Együttműködési Tanács 29
 olajdollár 43
 osztalék 41
 ökológiai gazdálkodás 116, 119
 ökológiai lábnyom 110–111
 ökoturizmus 66, 125
 önerő 34
 önkéntes munka 18
 önkormányzat 25, 45
- pénz 34–35, 40
 pénztőke 40
 periféria 16–17, 24, 42
 piac 12, 24
 piacgazdaság 12, 52
 portfóliobefektetés 42–43
 preferenciális övezet 26–27
 primer szektor 8, 112–115
 privatizáció 52–54, 61
 profit 12, 16–17, 20, 36, 40
- RCEP 84
 recesszió 54
 régió 25
 régióközpont 60–66
 rendszerváltoztatás 52
 részvény 36, 40–41
 részvételi költségvetés 45
 robotizáció 132
 rozsdáövezet 94, 95
- szabadkereskedelmi övezet 26–29
 szakosodás 20–21
 szállópor 67
 számlapénz 34
 szekunder szektor 8–9, 120–123
 személyi jövedelemadó 57
 szén-dioxid-kvóta 123
- szén-dioxid-lábnyom 110
 szmog 67
 szolgáltatások 9
 születéskor várható élettartam 48
- társulási egyezmény 52
 technopolisz 85
 telephely 20–22
 telepítő tényezők 20, 22
 tercier szektor 9, 124–127
 termelésszervezés 20–23
 természetbeni jövedelem 34
 természetvédelem 66
 területi fejlettségi különbség 60
 tervezési-statisztikai régió 60, 66
 THM (teljes hiteldíjmutató) 35, 39
 többpólusú világ 17
 tömegtermelés 88
 tömegturizmus 125
 tőzsde 41, 43
 transznacionális vállalat (TNC) 20–23, 25, 42
 tranzitbevétel 93
 triád 17
 tudásgazdaság 9
 tudatos fogyasztói magatartás 111, 131
 túlfogyasztás 111
 turisztikai túlterhelés 127
 turizmus 66, 125–127
- újonnan iparosodott országok 24
 újrahazsnosítás 67, 115
 USA–Mexikó–Kanada egyezmény 28, 97
 USMCA 28, 97
- üzleti terv 36–37
- vállalkozó 56–58, 62
 válság 45
 változó kamatozású hitel 34
 vámszabad terület 88
 vámunió 26
 vásárlóerő-paritás (PPP) 10
 vendégmunkások 92
 Világbank 42
 világörökség 66
 világtermék 12, 14–15
 vízlábnyom 110
- WHO 128
- zöldmezős beruházás 54, 58, 61

Magyarország közigazgatása és közlekedése (2020)

A Föld országai

Forrásjegyzék

Képjegyzék

(b = bal, k = közép, j = jobb, f = felül, a = alul, o = oszlop)

Shutterstock: 4 (2-4), 5 (1-3), 6 (1, 9), 7 (5, 7, 10), 13 (3.4.), 23 (6.9.), 32 (1, 3, 4, 6, 8, 9, 10), 33 (3, 6, 9-10, 12), 34, 37 (2.5.), 43, 46 (1-2, 4-9), 47 (1-6, 8-12), 49 (1.4., 1.6.), 56 (4.1.), 60 (5.2.), 61 (5.3.), 62 (5.4.), 63-64., 66 (7.2.), 68, 71, 72 (3-9), 73 (1-2, 6, 8-12), 80 (2.4.), 83 (ja), 85, 86 (3.7.), 87 (3.10.), 88 (4.1., 4.2.), 91, 93 (5.4. j), 94 (6.2.), 95 (6.5., bf, bk), 96 (6.4.), 99 (7.3., 7.5. j), 100 (7.7., 7.9.), 101 (b), 102, 105 (9.4. jf), 107 (bf), 108 (2-4, 8), 109 (1-2, 4, 9, 12), 114, 117 (b, j), 118, 122 (4.6. f), 123 (4.9.), 127 (5.9.), 129 (6.4.), 131 (6.8., 6.9.), 132 (7.1., 7.2.), 133 (7.3.), 135 (B)

Thinkstock: 4 (4, 12), 6 (4, 10), 7 (11), 28, 29, 33 (4, 11), 72 (3, 10), 73 (3-5, 7), 83 (bf, bk, ba, jf), 99 (7.5. b), 105 (9.4. bf), 106 (ja), 108 (5, 7, 10), 109 (1), 135 (A, F)

iStock: 7 (12), 45 (2, 5), 72 (2, 5), 73 (6), 88 (3), 93 (5.4. b), 105 (9.4. bk, jk, ba, ja), 106 (jf), 108 (8), 109 (2-3, 6), 121 (4.4.), 135 (D, E)

Arday István: 46 (3), 47 (7), 83 (jk), 88 (4.2. jf), 108 (9), 109 (10-11), 135 (C)

Audi: 22 (6.6.)

Bilk: 71

europa.eu: 83 (jf), 119

Flickr: 6 (2, 5-8), 7 (1-4, 8, 9), 8 (1.1.), 12 (3.1.), 13 (3.5.), 18 (5.1.), 22 (6.4.), 25 (7.2.), 33 (7), 44 (5.3.), 95, 105 (9.3.), 109 (7)

Fortepan: 33 (5, Péterffy István)

Opel: 46 (10), 107

Országalbum: 68

Pixabay: 6 (3), 7 (6), 107 (ba), 117 (jf)

Prezi: 37

Unsplash: 109 (8)

Wikipedia: 26-27, 32 (2, 5, 7), 33 (1, 3, 4-5, 10-11), 44, 94 (6.3. ba), 126 (5.6.)

Szemelvények forrása

A Földgömb: 122

Agroforum.hu: 119

Bioszentandras.hu: 119 (j)

Csésfalvy Zoltán: Globalizáció 2.0 nyomán (22/5)

Euronews: 127, 128, 129

Europarl.europa.eu: 123

Fes-budapest.org: 45

Fogyasztóvédelem.hu: 122

Geo Magazin: 117

G7.hu: 81

Greenprofit.hu: 119 (b)

Hvg.hu: 133

Index.hu: 55 (3, 2020)

MTA: 129, 132

Magyar Nemzet: 58 (3, 1998)

Modern Geográfia: 91 (j)

MTI: 22/6, 27/3

National Geographic: 97 (2019)

Nébih: 119 (j)

Opel: 107 (9.4. jk)

U-szeged.hu: 71

Tananyagfejlesztők: 37, 87, 91 (b), 93, 110, 111, 114, 118, 121, 123, 124, 126, 128, 131, 133

Tudatosvasarló.hu: 131

Urbanlegends.hu: 131

